STRATAGEMATVM SATANÆ

Libri Octo

Quos

IACOBUS ACONTIUS

Vir Summi iudicij nec minoris pietatis, annis abhinc penè primum edidit & Sereniss.ae Reginæ ELIZABETHÆ inscripsit

Editio iterata & emendata

Seruate unitatem Spiritus in uinculo pacis

OXONII

umtib. Gulielmi Webb Bibliopolæ Anno M DC XXXI

Aconcio, Giacomo

5 A 90

CORNELL UNIVERSITY LIBRARY

Mc

E
C
T
D
M
M
S
T
D
O
C
A
T
IN
G
O
H

DIVÆ

ELISABETHÆ ANGLIÆ, FRANCIÆ, HIBERNIÆ REGINÆ: NON TAM REGII FASTIGII AMPLITVDINE, QVAM PRÆSTANTISSIMIS MORIBVS INSIGNI LITERARVM, MVLTARVMQVE LINGVARVM SCIENTIA, ET ALIIS ELEGANTISSIMIS ANIMI CORPORISQVE DOTIBVS AD MIRACVLVM VSQVE ORNATISSIMÆ, IACOBVS ACONTIVS, IN SIGNVM MEMORIAMQVE GRATI ANIMI, OB PARTVM EIVS LIBERALITATE, QVVM IN ANGLIAM PROPTER EVANGELICÆ VERITATIS PROFESSIONEM EXTORRIS APPVLISSET, HVMANISSIMEQVE EXCEPTVS ESSET, LITERARIVM OCIVM, HOSCE OCTO SATANÆ STRATAGEMATVM LIBROS DICAT, CONSECRATQVE.

* * * *
* * *

ACOBI ACONTII IN SATANÆ STRATA-gemata,

PRÆFATIO.

SI quis forte miratur quẽquam tanta extitisse audacia, vel sane temeritate (si ita malit icere) vt Satanæ investigandis col-igendisq; stratagematibus, eaque li-ris mandãdis, Oceanum se posse spe-uerit exhaurire: eum ego considere parumper secum velim, an quan-huius veteratoris plures sunt ar-s, magisque variæ, & abstrusæ, non nto etiam cauendum ab illo nobis magis? Fateatur opinor, at verò i caueas obsecro, artibus illis non

cognitis? An non timendum erat, ne vbi nihil esse putares periculi, ibi esset plurimum? Quà optime caveret ab eo opinareris, eâ potissimum occultum aliquod incideres in laqueum quod ipsum vtinam non nimium multis, nimisque sæpe contingeret: neque sane ineptus tantum quibusdam, sed & præstantissimis quibusque in Dei ecclesia viris. Quod si cauendum nobis erat: neque id fieri absque hac cogitatione poterat: tentandum profecto fuit, vtrum ea capi ratione posset. vltro, rogandus fuit Deus (cui nihil sit non facillimum in eo nobis ne desset, quod cum persæpe à nobis factum sit, speramus minime frustra factum fuisse: quin potius fore vt optimi quique Deo nobiscum ma

mas agant gratias: quod & iniecerit nobis cogitationem hanc, et propitius cœptis nostris fauerit. Illud me diu multumque torsit: nam quantum in ijs sit positum, qui authoritate eminent in ecclesiis, nemo non intelligit: vt si ij stent, omnia bene se habere oporteat: si cadant, eorum ruina propemodum omnes comprehendat, quo fit vt eos fere vnos petat satanas, ad eos polluendos, perdendos corrũpendos sũma omnia faciat. Quod si non semper ludit operã: quinimmo aliquos de ijs onnnunquã deportat triumphos, quibus id assequatur stratagematibus demonstrari, quin eadem opera devictorum indicentur lapsus non potest, quod ipsum quam plenum sit invidiæ, cogitare omnes possunt, nam homini

quidem cum semper iniucunda est om-
nis reprehensio: tum vero acerba con-
tingit, si sit insolens, præterque expe-
ctationem. Quid autem fieri possit in-
solentius, atque expectatum minus,
quam si eos reprehendas quos miren-
tur, maximeque venerantur optimi
quique: & quorum esse videatur non
accipere, sed dare leges: non discere
a quoquam, sed docere omnes? Immo
vero (inquies) si quos eis ostenderis
lapsus quæ sunt humanitate ac pru-
dentia) gratias addent etiam, & mag
nas: tantum abest, vt inde offensionem
sint vllam accepturi, ita equidem
spero facturos, sed tamen non tam
sæpe in mentem venit, quid sit negocij,
homines tanta authoritate, tantoque
nomine habere infensos. Sed multo
certe

certè plus addunt sollicitudinis hominum nimis importuna quædam studia: qui quos semel mirari cœpernnt, eos iam non hominum, sed Deorum quorundam loco habent: quos si verbo attingas, maledicere Deo ipsi videare. Quid igitur fecerem? An invidiæ vitandæ causa non indicarem qui parari illis solerent laquei, non in eorum solum, sed totius Dei ecclesiæ perniciem? Quid fuisset hoc, nisi ipso cum Satana colludere: atque eorum propemodum in perniciem conspirare? Quod igitur reliquum erat, feci, vt lenitate vterer quanta possem maxima, nominibus, peperci: res ipsas tantum, in quibus latere laqueos intelligerim, persequutus sum. Quòd si quis, quæ se quoquo modo

do attingunt, si ea reprehendantur, ad suam interpretetur pertinere i iuriam: in eo quàm justè, quam honestè sit facturus, ipse viderit. Ce tè eadem ratione justas pronunciav rit ebriosorum, adulterorum, homic darum, aliorumq; facinorosorum h minum omnium adversus eos qu relas, qui officij sui causa malos h minum mores flagitiaq; insectantu quo quid fuerit absurdius? Sed qu si digna (inquies) non erant quæ i sectaris? Equidem si quid sit eju modi, compertum cum id habuer vehementer me pœniteat. Neq; sa is ego sum, qui errare me non posse pu tem. Voluntas certè cujusquam v apertè, vel tectè lacessendi nulla fui

testi

testis mihi estis, quem clam esse nihil potest. Vt condonare id mihi facilè debeat cuicunq; vel tantillum sit Christianæ clementiæ, æquum tamen fuerit: quem attigerint ea quæ tractamus, eum se judicem non facere, sed judicium ijs permittere, ad quos privatim nihil pertineant. Satius autem est multò, nos inter nos alios aliorum notare lapsus, atque emendationem amanter quærere, quàm expectare dum hostes nostri arrepta inde occasione in nos, professionemque nostram virulenti lingua debacchentur. Ridebunt tamen certè Pontificij, si quorum hæc in manus venerint, dum nostra detegimus vulnera. Sed præstat eos ridere vulnera, ex quibus convalescere adhuc possumus, quàm

vt sinamus ea nullo adhibito remedio exulcerari, ac reddi prorsus immedicabilia: itaq; fiat vt tandem etiam nostrum rideant interitum, tantum hoc illis dictum volo, cum sua ipsi mala satis deploraverint: quin nostris ridendis animum exhilarent, me non deprecari. Evolvant veteres historias, ac videant quo tempore tam preclarè cum Dei ecclesia actum fuerit: quin multa essent quæ optimus quisq; ingemisceret: quod si ita est, quid mirãtur, ne nos quidem omni ex parte sanos esse? Sed rideant qui volunt: nos demus operam, vt sublata omni (si fieri potest) justæ reprehensionis materia non tam eorum compescamus cachinnos, quàm optimis eos exemplis nobiscum invitemus ad

Christum

Christum. Ac quo minus tamen vereare vllam te hîc acerbitatem styli offensurum: scito nihil æquè nos quærere hoc toto nostro opere: quàm vt ad summam lenitatem mansuetudinemque adducamus eos quibus tum verbo tum scripto in ecclesia quicquam tractandum fuerit. Quàm fuisset autem indecorum, atq; adeò iniquum, quod ius in alios statuissem, eodem me non vti? Vt meritò mihi obijici possit illud, Medice, cura teipsum. Sed ad rem quod attinet, quibus stratagematibus perpetuò satanas Christi Regno insidiatur, vt euertat deleatq; illud, neq; restaurari possit, vtq; suum quoddam constituat, tueaturq;: ea tibi Lector, hic exhibemus si non omnia (quî enim potuissemus?)

non dubito equidem quin ſaltem ſu
ma quæque, & quo (mirari ne an
tari dicam) magis poſſis: ordine
methodo comprehenſa tali, vt eor
artem quandam habiturus ſis. Add
dimus ad ea declinanda cautiones:
niſi me animus fallit ejuſmodi: vt (n
quis eas contempſerit) quicquid m
liatur. ſatanas, optima deinceps e
poſſit ſpe, fore, vt operam ludat. Al
cubi fortè cum ex ipſa contrarij rat
one ſatis videretur per ſe cautio co
ſpicua, pepercimus non neceſſario la
bore Omnino autem quædam nul
illuſtrata exemplis nonnihil habe
obſcuritatis videantur: quæ quide
exempla propterea prætermiſimu
quod quæ ad manum erant, ea vſur
pari ſine aliquorum non poſſe offenſio

n

viderentur, quod (ne inutilis apud
s noster esset labor) vitandum erat,
licubi fingere exempla promptum
on fuit, alicubi etsi fuisset, vereba-
ur ne novis occasionem præberent
tibus. Quod vtinam satis adhuc
itare potuerimus. Sed si sæpius, si at-
entè legeris: nihil erit quod non tan-
lem vel sine vllis exemplis assequare.
Non deerunt qui hæc paulò fusius co-
iosiusq; tractari voluissent: neq; sa-
è immeritò. Quibus tantum illud
responsum volumus, præstitisse nos
quod pro tempore potuimus: saltem
certè si premere opus diutius voluis-
semus, paulò limatius exisset. Verùm
cum magnopere Christianæ reipublicæ
interesse arbitraremur, hæc Strata-
gemata quamprimùm in lucem exire,
maluimus

maluimus existimationis nostræ rationem habere nullam, quàm editionem vel minimùm differre. Si nos Dominus ocio donaverit aliquo, dabimus operam vt prodeant aliquando minùs & jejuna, & incompta: interim hunc quasi abortum Lector optime, boni consule, ac meliora vt nobis Dominus suppeditet, piè nobiscum orato.

SATANÆ STRATAGEMATVM
Liber Primus.

AD Satanæ cognoſcendas artes commodiſſimus ſit aditus: ſi, quis omnium conſiliorum ejus finis ſit, inſpexerimus, atq; is quidem in promptu eſt: ſi-
idem ex eo quod dicatur *homicida fuiſ-*
am inde ab initio, quem alium hunc eſſe
m credamus, quàm hominis interitum,
um quidem ſempiternum? Cum ſit igi-
veterator maximus, quicquid ad per-
iem facit hominis, id eum moliri in du-
habendum non eſt: quicquid etiam
ducere ei poſſit ad ſalutem, ab eo vt a-
tatur, illum conaturum perinde certum
Eſt autem in eo poſita hominis ſalus, ſi
o paruerit, interitus, ſi contra fecerit. *Si*
potiri vis (ait Dominus) *mandatis ob-*
perato. Accipimus autem hic divini
ndati, ſive divinæ legis nomine, quic-
d non modo facere, aut vitare, ſed etiã
uaſum habere jubeamur. Ex quo eſt cõ-
iens, illud ſibi propoſitum habere ſata-
n, ne nos divinæ pareamus legi. Ac vio-

lare quidem legem possit, & cui cognita lex, & cui non sit cognita, tametsi enim gravis multò delinquitis, qui cum Dei cognitam habeat voluntatem, ei non obtemperat, quàm qui per ignorantiam id facit, tamen prorsus insontem quenquam fecit ignoratio, vix enim est vt ignorantiæ non aliqua in homine insit culpa. Sed duo quidē hæc: divinæ legis ignoratio, & in eam cōtumacia adeò sunt inter se juncta, vt alterū alterius quodāmodo sit causa. Nā si Dei ignores voluntatem, fit vt contrà ac velit, facias, ratus etiam persæpe te gratissimam ei rem facturū, ex quo ejus incurras iram: qua fiat inter alia, vt recti judicii lumine priveris omni: vtq; densioribus indies obruaris tenebris. Si legem teneas, nec obtemperes; fiet justissimo Dei judicio, vt ab ejus cognitione excidas: magnosq; aliquos in errores delabare. Ac cum is quidem satanæ consiliorum finis sit quem diximus, si quid cum homine est satanæ negotium, eum vt perdat: quo illa assequamur cōsilia facilius, hominis diligenter consideranda est natura. Etsi homo initio ita conditus est, vt naturam obtinuerit bonam, rectā, omnibus numeris absolutam, tamen Dei violato interdicto excidit ab ea natura in aliā prorsus omnino contrariam, corruptissimam vi-

et, ac nulli non vitio obnoxiā. Atq; hinc
idē est, primùm, quòd se ipse præter
dum amet: sed amore quodā cæco, atq;
emperanti: quo adductus à suo vero bo·
abhorret: quod autem ei malum est, se-
tur, vt fidem adhibuerunt primi parētes
penti, quum dixit: *Quamprimum pomū gustaveritis, eritis quasi dii, boni ac maraditi scientia*, ita hæsit in humano ge-
e ea persuasio, vt sibi quisq; quasi deus
dam videatur. Id quod oblata occasio-
aliqua extemplo præse fert. Etenim quā
mùm ad dignitatē aliquam ampliorem-
fortunam est evectus, arbitratur quem-
et sibi omnia debere, vt ejus etiam incō-
do suis inserviat commodis: vt se vene-
ur, vt colat, & se jure optimo quolibet v-
osse, ejusq; rebus omnib. pro animi sui
dine, si quid adipiscatur eruditionis, il-
sibi videtur scire omnia, & solus scire, vt
versus terrarum orbis ejus gubernari
beat sapientia. Atq; vt talis de eo sit opi-
, nihil nō faciet, neq; sanè intelligere po-
t, se in eo minus rectè facere: aut si in-
igat, non multum curaverit. Explendis
poris voluptatibus mirè est deditus, cir-
; res eas summa vtitur intemperantia. A-
t vitam hanc, atque ad eam suas omnes
ert cogitationes, de altera ne cogitat

quidē. Hanc vitam æternùm duraturā
niat, atq; vt cadant quotidie ante o
multa hominum millia, nunquam seri
qui possis te eadem conditione natu
moriendum tibi sit aliquando, quoni
quicquid vsquam cupias, id opib. vi
comparari posse, opesq; desideriis ex
dis consumuntur, tum autem quæ in
consumas tempore, eorum infinito q
opus esse numero videatur, fit vt cum
darum opum insatiabilis quædam sit
do: vt Alexandro Magno tum propte
ipsum, tum propter inauditam quand
nimi impotentiam peranguftum vide
vniversi terrarum orbis imperiū. Circ
ejusq; voluntatis cognitionem, nec n
ca cognitionem sui veri boni ac mali,
totum in Dei aut gratia aut offensio
positum: omnino cæcus est, sed sibi
oculatissimus videtur. Veritati hoc i
nere assentiri, erroresq; abjicere tam n
nat ejus naturæ, quàm gravi cuiq; r
alta petat: non quia verum vt verum
habeat, aut falso vti falso delectetur, se
tius propterea quod iis in rebus con
vtatur judicio, vt falsa pro veris, ver
falsis accipiat. Atq; vt ipse affectus est,
tamen se esse intelligit, ita esse Deum
natur: ac tanquam ita affectum colen

ro,argento,magni precii lapillis,gēmisq; agnis sumptuosisq; ædificiis,ac rebus etin nonnunquam ejusmodi, vt si homo ho-inem honore ijs afficere voluerit, rideri er,contumeliaq; affici sibi videatur. Visilem eum habere vult,proptereaq; eū sibi ngit pro animi sui libidine.Persuadere sibi rio non potest,humana Deum aut scire, t curare,aut moderari,præmia daturum, t sumpturum pœnas: quo fit vt à perpeandis iis,quæ ad ejus pertinere offensioem dicuntur:neq; pietate erga Deum,neue pœnæ metu abducatur. Adhæc in se uisq; cernendum,oculos non habet vt vieat in altero,oculis est lynceis, quæ ad alrum pertinent,facilè malum in partē inrpretatur,maximeq; suspitiosus est: sed si mel incipiat homo homini deferre (in iis æsertim quæ divinas res attingunt) omes in eo transgreditur rectæ rationis mes,vultq; ex eo Deum sibi quendam face-:alioqui sibi soli bene esse vult, solus vult oria excellere: itaq; si quid alteri accesset vel commodi vel laudis,invidet, impet,si potest,ne fiat accessio, alterius laudes tenuat,lapsus extollit,calūniatur: si quis re vlla paululum resistat, ad iram, & odia alde est proclivis, neque facilè deponere fensiones potest: quinimmò exacuit sese

 magis

magis ac magis ad sanguinem, ad perni
ad immane quodq; vindictæ genus. Ita
homo sua natura supra modum arrog
elato animo, intemperans, avarus, insati
lis, alieni cupidus, supplantator, men
contentiosus, invidus, vindictæ cupi
homicida, cæcus, præceps, præfractus,
pius, atq; ad omne facinus natus. Vt in su
mam contraham, hominis natura (corr
ta videlicet ea qua vtimur) ab impuro
natura dæmonum parum est absimilis.
rum tamen est, quæ diximus, quæq; ad
re adhuc potuissemus, non ex æquo ce
in omnibus, appareat enim alia in aliis m
gis, quòd desit aut facultas, aut opport
tas, fit quædam vitia ne emergant. Mult
habent momenti corporis constitutio, ed
catio, consuetudo, studia, nec non alia id
nus multa: quæ tum procliviorem red
ad vitia, tum abducunt ab ijs ho nem,
nemo est tamen in quo non vitiorum o
nium sint semina. Tametsi quædam reli
sunt adhuc prioris naturæ in homine ve
gia, vt obscura quędam justi atq; injusti,
nesti & inhonesti cognitio: & quòd bene
ctis præmia, malefactis supplicia debeā
videtur ad sciendi cognoscēdiq; cupidi
tem natus. Inest in eo vis quædam à re
sensu perceptis ad eorum cognitionē p

venien

niendi quæ sensu percipi non possunt: a-
ò vt industria ejusmodi attollat sese ad
scio quam etiam divinæ naturæ cogni-
nem. Aliquam habet alterius vitæ suspi-
nem, quæ vita æternum duratura sit: bo-
s quidem beata, malis autē ærumnis cru-
tibusq; plena: argumento sunt poetarū
bulæ, quorum cum ad vulgi opiniones
commodata sit oratio, exemplis eô perti-
ntibus refertæ sunt. Cum infirma hac al-
rius vitæ opinione conjunctum est etiam
quod salutis desiderium, quo sanè desi-
rio adductus rationes quærit concilian-
e sibi divinæ voluntatis, Deiq; colendi.
d istæ quidem boni sensus reliquiæ, tanta
tam multiplici depravatæ naturæ vi op-
imuntur, vt in plerisq; omnino evanes-
nt, in nonnullis etiam magnopere naturæ
tio reluctātur, vt in Socrate, Seneca, atq;
iis aliquot videre est: sed nunquā tamen
tanta est vis, vt, nisi divina ope adjuta, ad
lutem momenti habere quicquam possit.
Quinimmò tandem videtur densiores ho-
minem perducere in tenebras. Illud autem
alè habet satanam, quòd cum Deus pro
mma sua bonitate humanum genus ma-
no prosequatur amore, subinde seruos sibi
eligat ex ipso hominum genere, quos suæ
gis agnitione donet, mittatq; ad populos

instituendos.Sed cum hominis ea sit qu
posuimus natura,quem satanæ consiliis
nibus propositum esse finem diximus,q
via sit ad eum finem perveniendi, sequi
vt indagandum esse videatur.

Omnino duo sunt status: quorū in al
ro necesse est semper populum esse: aut
nim in veritatis luce versatur, aut error
ignorantiæq; circumfusus est tenebris.N
que vero tantum vnquam esse lucis in
ligimus,vt non aliquæ restent errorum n
bulæ:quod ideo monendum fuit,ne si c
de lucis tempore ageremus, aliqua fie
erroris mentio,alieno fieri loco videret
Quum fruitur autem populus veritatis l
ce: tenebras conatur satanas offunde
quòd si tenebræ fuerint,eæ perpetuo vt m
neant,enititur. Atq; in ignorantiæ quid
tenebris versari possit quis, vel si religio
nullā colat: vel si falsam,corruptamq;. Ru
sus etiam sine religione esse potest: & q
ne auditione quidem quicquam audie
vnquam quod religionem attingat, neq
cogitaverit de ea,& qui persuasus sit relig
nem nullam esse:quod in numero sunt
hominū monstra:qui aut negant Deū o
nino esse,aut negant eum humanas res c
rare. Aliquem autem esse vnquam popu
tam ferum,in quo ne vlla quidē cogitat

de Deo: vix credibile videtur, ſed nun-
am non eſſe aliquem perditorum homi-
m numerum qui perſuaſum habeant ina-
n eſſe de Deo, ineptamq; cogitationem:
tius eſt, quã vt probatione opus ſit, hiſ-
quaſi mancipijs vtitur ſatanas ad imma-
ſima quæq; facinora perpetrandum.
ed vbi ſemel in populo aliquo vera pia-
è religionis doctrina extiterit, vt rurſus
ea in errores delabatur, mutatio fiat ſẽ-
tiarum neceſſe eſt. Mutationem porrò
i aut animadvertit populus, aut nõ ani-
dvertit. Si quidẽ animadvertit: vt ab ea
iciat doctrina quã probabat, ad aliã quã
falſã, atq; impiã: cauſa exiſtat oportet a-
ua, propter quã illa fiat mutatio. Ac cau-
quidẽ quãobrem mutatio fit verarũ de
gione opinionũ in falſas, ſunt falſa argu-
nta, motus animorum, vt cupiditas, ira
ũ, bona de ijs qui perperã ſentiunt, opi-
;& de ijs qui vera docent, mala, ac men-
ia ſigna, ſeu prodigia. Falſa quidẽ argu-
nta intelligimus, ex quibus falſum quo-
modo efficitur, quod pluribus accidit
dis, nam aut falſa omnia ſumuntur: vt
m ita colligunt: Miſſam (quam vocãt)
nendam eſſe propterea quod Romana
leſia iam inde ab Apoſtolorum tempo-
s eam in vſu habuerit:& omnia quæ in
Romanæ

Romanæ Ecclesiæ vsu diu fuerunt, retin[enda] sint. Aut ex parte verum, & ex parte f[al]sum sumitur: quod fit, quum ita collig[itur]: propterea quod Apostolorum instituta [ser]vanda sint (quod verum est) & pecca[to]rum in sacerdotis aurem enumeratio Ap[o]stolorum fuerit institutũ (quod est falsu[m]) peccata sic enumerandi consuetudinẽ [ser]vandam esse. Aliàs vera illa quidẽ sunt q[uæ] sumuntur: sed quæ ad rem nihil faciunt: [vt] si ita dixeris: Retinendã esse ciborum d[if]ferentiam ad Rom. Ecclesiæ præscriptu[m], quia minus nutriant pisces, olera, & ali[a id] genus, quàm carnes, atq; oua. Aliàs eiusm[o]di sunt argumenta, vt tametsi effici aliq[uid] videatur: nihil efficiatur tamẽ, qualia vi[de]licet sophistarum sunt argumenta. Exem[plo] sit illud: Non licet Christiano homini so[ro]rem in vxorem ducere, at quælibet Chri[stia]na fœmina soror est, non licet igitur C[hri]stiano Christianam ducere. Animorum [ve]rò motus qui mutationi opinionum â [ve]ris in falsas causam præbere possint, [sunt] diuersi: quorum alij ad eos referuntur [qui] vera profitentur, alij ad eos qui profiten[tur] falsa: alij deniq; respiciunt doctrinam, t[um] veram, tum falsam. In verã doctrinam [con]cipi potest odiũ, propterea videlicet q[uod] accuset hominem: vetetq; ea quorum t[...]

cupiditate:&ea imperet quę invitus fa-
t. Quā enim doctrinam odio habueris,
ea facilè desilieris. Erga falsam doctrinā
tem esse potest amor: propterea quod ad
luptates liberiores sinat habenas. De ve-
quidem professoribus malam gignit opi-
nem: si videantur ipsimet parùm crede-
quæ docent, quod fit, si verbis repugnet
a: & si magis ad commoda, suasq; ratio-
s respicere videantur, quàm vero religio-
s teneri studio. Multum etiam adimit ijs
ei: si videatur eorum causam Deus parū
obare calamitatibus afflictionibusq; eos
emens, quod tamē apud eos tantum ac-
lit qui res suo metiuntur judicio: nō nor-
s divinitùs traditis. Falsæ doctrinæ pro-
soribus bonā conciliant opinionem cō-
ria. Falsa porrò signa sunt, alias quæ fal-
narrantur, aliàs quæ cum aut ab homini-
s, aut à satana sint conficta, & composi-
divinitus edita creduntur.

Quæ autem opiniones mutant, aut cui-
e sua sponte in mentem veniunt: aut ne-
sse est paucos aliquot seductores esse qui
cæteris proponant, quod ferè fit, alioqui
m vix accedere vlla insignis posset muta-
o. Ac seductores quidem aut publicè ad-
rsus receptam doctrinam docēt, aut clā,
aut repugnante aliquo, aut nemine. Sed

vt

vt palam posset quis nemine repugnãte
ceptæ doctrinæ contradicere, oporteret
populo nullam prorsus ingeniorum di
sitatem esse, quod fieri nõ potest, atq; si
tentiores etiã fuerint qui adversantur,
qui fauent, impedimento erunt seduc
nec dubium quidẽ est: quin, quo temp
est in populo verus Dei cultus, si quis
serere dogmata conetur, plures adversa
sint, quã fauturi: nisi fortè pessimè affe
vniversus esset populus: seductorq; m
ma ad id vteretur arte, vtpote si prius m
nã aliquã sapientiæ esset, sanctitatisq; op
onem adeptus, aut si eorum abuteretur
thoritate, qui tales haberentur, quod o
faciebant ij qui ad ecclesias epistolas aff
bant quasi ab apostolis missas, aut alia
trudebant scripta falsis titulis inscripta
tali impostura simplices seducebant. T
fuit Nicodemi evangelium, & Petri itin
rium, & alia, neq; solũ integra scripta, q
partus non suis supponebantur parentib
sed depravari etiam veros partus mult
fuit querela. Sic sunt inter Augustini &
rum clarissimorum virorum opera supp
titia non pauca, & loca multa deprava
Tanta fuit autem quorundam impudent
vt vel viventibus authoribus, eorum scr
tis insererent quæ persuadere cupieba

id quod Origenes ſibi accidiſſe queritur. Alioquin videntur errores initio vix aliter ſpargi poſſe: quam inter paucos, & clàm. Quin & hic intelligere licet: vt poſſit ſeductor quiſpiā paucos aliquod à recepta doctrina clam avertere: valde tamen multos, quin id tandē palam fiat, non poſſe, vt quæ mutatio animadvertitur, vix fieri poſſe videatur abſq; controverſiis. Ac qui adverſantur, aut ratione repugnant, aut authoritate: ratione quidē, ſi quis verbo aut ſcriptis receptā tueatur doctrinam, & impugnet novam: ſiue argumentationibus ad id vtatur, ſiue teſtimonijs: authoritate autem, ſi ij qui præſunt eccleſiis, aut ipſæ etiā eccleſiæ cōmunibus ſuffragijs novam illam doctrinam ſeu impiam, & Dei verbo repugnantem dānent: & ſi magiſtratus pœna conſtituta eam doceri aut defendi vetet.

Quemadmodum autem ſi ritè reſiſtatur ſeductoribus, omnia eluduntur ſatanę cōſilia: ita veriſimile eſt admodum, ſatanā huc omnes ſuos dolos, omnem ſuæ verſutiæ ac vafriciei vim conferre: vt quicquid fiat ſibi reſiſtendi cauſa, non ſolum ſua non impediat conſilia: ſed adiuvet etiam, promoveatq; vehementer. Quare operæprecium fuerit, quibuſnam id aſſequatur ſtratagematib. intelligere. Primum igitur ad rationem quod atti-

attinet, quæ seductoribus obijci solet. qu
disputando fit, siue id coram, siue inter
sentes fiat: illud certum est, ita demum e
vim habere falso dogmati resistendi: si co
modè palàm faciat & infirmitatem fun
mentorum eorũ quibus id innititur, & f
mitatem eorum quibus nititur recepta d
ctrina, præterea si ijs quibus cum res est, p
cato animo, incorruptoq; iudicio dilige
ter eam expenderint, nisi ergo & ratio sit
jusmodi: & oratio ad hanc tum animoru
tranquillitatem, tum judiciorum (vt ita d
cam) sanitatẽ adversarios perducendi vi
habuerit: sed potius contraria omnia effic
endi non resistet satanæ: sed favebit miru
in modum. At verò expendere quæ rat
sit ad adversarij ingeniũ, iudiciumq; acc
modata: quæue non sit, haud sanè po
quispiam, nisi ipse pacato sit animo, mem
neritq; id se expendere, ac diligenter qu
dem, oportere. Cumq; pacato ad id anim
esse oporteat: quænàm turbare animum s
leant, latere nõ debet. Ac ferè quidem fie
vt commoveare: si privatim tua quid inte
sit doctrinæ mutationẽ nullã fieri, id qu
in omnes eos cadit qui docendi funguntu
munere. Nõ enim doctrinę fieri potest mu
tatio, quin de eorum dignitate existimat
neq;, quasi minus vera docuerint, atq; et

commodis decedat plurimùm, facit etiã
e doctrinæ amor: vt haud facilè æquo a-
mo ferre contradicentem possis, atq; vt
ilitudo omnis morum, studiorum, opi-
onumq; ad amorum conciliandum valet
rimum: ita ad odium dissimilitudo om-
s momentum habet, quod si ad hæc, pro-
a ab adversario, criminationesq; accesse-
t: multo etiam maiore vi moveantur a-
mi oportet.

Neq; sanè quicquam aptè infirmaveris:
i antè, quid sit, intellexeris, at verò qui
n attentè, qui non patienter audit, qui
n iudiciũ suspendit ad finem vsq; : quid
catur satis assequi non potest, sed cum ad
imum quodq; verbum divinare sibi vi-
atur, qd sibi alter velit: eiusq; verba suo
æveniat iudicio: fiet, vt, cũ aliud ille vo-
erit, aliud hic intellexerit: non adversarij
gumenta confutet: sed quæ sua temerita-
, falsaq; interpretatione ipse sibi finxerit.
tq; hęc quidem tum accidunt: quum odio
betur adversarius, & quum irati ei sumus:
d maximè si eum contemnamus. Contẽ-
us porrò primaria, ac propemodum vna
usa est: si ipse tibi nimium placeas, si ni-
ium arroges siue scientiæ, siue iudicij. Si
uod est autem vitium, ad quod homo na-
s videatur: arrogantia est, quæ vires atq;
incre-

incrementa colligit varijs ex rebus. Qu
genere primum illud est: si de homine
quo magna multorum accedere vide
opinio: si pauci aliter sentire se præsefe
ijq; habeãtur ipsi paruo in precio. Cum
coniunctum illud est: si quis sibi vide
suæ sapientiæ iudicijq; magnũ iam cer
specimẽ dedisse, quod accidit ijs qui ex
sputationibus victores plerumq; aut s
per evadere visi sunt, quiq; ad populum
sæpe verba faciant: qui contra dicant
habent, aut nunquã, nisi enim magna p
dentia caveant, vix fieri potest quin sibi
li sapere videãtur: cæteros autem præ se
temnant, ac pro nihilo ducant. Ac not
quidem illud est: Obsequium amicos, v
tas odium parit. Quare quorum ea sit fo
na: vt prodesse posse videantur, & ob
commodare atq; incõmodare: honore
cere, atq; ignominia: ijs non facilè quis
tradixerit, sed assententur potius quam
rimi. Neq; verò putes, vt assentatores in
nias, Romanum te esse pontificem opo
re. Nam cum iam sacris literis non ita m
ti admodum dent operam, præter eos
ad Ecclesiastica munera animum adiece
magis de ventre magna ex parte, quàm
liore vlla de re solliciti: quorum aut suf
gijs aut commendatione ea munera im
tran

ntur (præcipuæ videlicet authoritatis
iusq; Ecclesiæ pastorum) tametsi alioqui
nimè opulenti sint: ijs tamen haud ali-
assentari plerosq; videas: atq; si apud
manum illud Idolum opulentissimis in-
rent sacerdotijs, quid fiat autem, si cùm
horitate ad munera promovendi, mag-
vllæ opes coniunctæ sint? Sed ne illud
idem nihil est: quod (quemadmodum
nc quidem multis locis vsus fert) cuiuf-
e vita ac fama concionatorum (quos
cant) censuræ sit exposita, vt si eorum
urras offensionem, ac propterea censu-
n, infamia planè obruare, quo quidem
vt nemo non malit eos amicos habere,
am inimicos, vtq; qui ijs se opponere
it, nisi gravissima adductus causa, haud
ilè invenias. Cum quibus quidem re-
s si eruditio coniuncta sit aliqua, quæ vel
, vt Paulus testatur, non sua quidem 1 Cor. 1.
pa (quippe quæ magnum Dei donum
sed humanæ naturæ vitio, *inflare* ho-
nem solet: permagna omnino fiet ad
ogantiam, insolentiamq; accessio. Qua-
i cui ex horum numero seductori resi-
ndum sit: nisi caute expenderit quid fa-
e alioqui possit authoritas, eruditio, o-
n affluentia, si qua sit, ac nominis cele-
tas, mirandum admodum fuerit, nisi in-

ſolenter, arroganterq; fecerit, vt adverſ obijciat quicquid in buccam, ac nihilo nus ſibi vehementer placeat: vt ipſe ſo loqui velit, ac ſæpe nondum parta vict triumphare, quo fiat, vt bona cauſa mal nacta defenſorē tam incipiat videri mi bona. Quin & illud fere vſu venit: vt q quis certo perſuaſum aliquid habet: ra nemq; quamobrem ita ſentiat, tenet: h poſſit quodammodo non mirari quenq quod ipſe videt, non videre, itaq, niſi vno verbo indicata ratione alter cedat: ſi per animi perverſitatem, pertinacia id fieri certum eſſet: ita excandeſcit: nih tam prope eſt, quàm vt veniatur ad co tia. Cumq; perturbatus animus neq; in ligere, neq; judicare rectè poſſit, ſi ei qu rore ducitur, præterquam quod etiam rum aptè alioqui confutetur error, inſ maledictis perturbetur animus (quod fit ab ijs qui ſuperiore de loco pugna intelligunt) ille quidē multo minus ag ſcere e rorem poſſit. Tale eſt etiam ho nis ingenium ad nimiā videlicet animi tionem ſuperbiamq; nati, vt omnibus i bus, ſi poſſit, antecellere alijs videri v Quo fit vt invitus admodū cedat cuic aut ſuos fateatur lapſus, atq; vt quiſq; m mè invitus facit aliquid: ita ſe id facere bere difficillimè intelligit. Argumento

Non diſputāt homines hodie, ſed rixātur, digladiātur, feruide, maledice.

ſint, qui in foro quavis de re litigant.
ti enim ſit negotij, eis qui iniuſtè quid
nt, aut negant, quod iniuſtè faciat, per-
re? Ac quo magis etiã incaluerint cõ-
one animi, eo durius, graviuſq; videa-
edere. Quare ſi, præterquam quod ei
n errore verſetur, errorem parum apte
mq; perſpicuè demonſtraveris: quod;
ui etiam verbis aſperis eius turbaue-
imum, illud acceſſerit, vt erroris mag-
inem, fœditatemq; intempeſtiuè ex-
es, vt ſi mirari videare quemquã tam
judicio, tam ſtupidũ, bardumq; fuiſ-
i tã turpiter hallucinari potuerit, aut
dixeris eiuſmodi, quid illud fuerit ali-
àm homini quicquid reliquũ iudi-
rit eripere, prorſuſq; ad inſaniam adi-
Vt nihil minus poſſit iam, quam erro
llum vel ſuſpicari, nedũ palàm agnoſ-
ac fateri.
igitur in diſceptationibus ſi admit-
:vt ei qui errore ductus ipſe, ſeduce-
os, haud perſpicuè demonſtretur er-
ui ſeductori oppoſuerit ſe ſe, quid ille
non intelligat: proptereaq; non illa
llat, ſed quæ ipſe ſibi falſa ſuſpitione
t, receptamque doctrinam tuea-
n ijs rationibus quibus oportuerat,
ptis quibuſdã, quales videlicet col-

ligere temeritas dementatusq; ira
potuit: quas quidem diluere prom
&qui errat non victum se putet,sed
gravibusq; insolenter affectũ iniurij
modi quidem disceptationes,etsi vt
repugnent instituì videntur , adeo
nullum eius frangunt consilium: vt
instituta promovendum omnino ap
ri possit nihil. Errores enim nó opp
sed invictos reddunt,nó extorquent
tè spargunt,non tollunt,sed propag
mirum quidem in modum. Invicto
reddunt, propterea quod ei qui er
ex ijs quæ contra afferuntur, facilè
ptum habeat effugium: magna ca
quamobrem firmiora quæ sibi obij
non esse sibi persuadeat,cumq; vide
argumenta sua confutari: sed nescio
lia,quæ ipse ne cogitauerit quidem
quid ni credat id ideo factũ fuisse:
rea quod cũ ad sua quod responde
haberent videriq; tamen vellent re
re: cavillati sua verba fuerint? Quib
planè cogitur pro certo statuere: n
errore versari: sed eos qui sibi adve
Quòd si etiam accesserint acerba,
ria,iniurijsq; plena verba: ac si place
minæ,& alia eiusmodi,quid superes
si vt sibi firmissimè persuadeat: adu

s, cum ratione tueri eorum causam ne-
ant, in sola vi, atq; insolentia præsidiũ
omne collocasse? Cumq; ex iniurijs cõ-
ãtur odia: quid est quod errores maio-
rmare possit pertinacia? atq; cum quisq;
errorum, quàm odiorum hæredes, suos
nquat posteros: fit vt evelli ex hominũ
nis nunquã possint. Ita scinduntur po-
in sectas, quæ se invicem odio prose-
ntur plusquam Vatiniano nulli parcen-
niuriç generi, in quo quidem eo magis
indulgent homines: quod haud videã-
ibi in eo suis parêre animorum permo-
ibus, sed rem Deo vehementer gratam
e, cum interim propterea & maiorem
rrant indies iram Dei: & densioribus
antur tenebris. Errores latè spargunt
ptationes illæ: propterea quòd qui fi-
n ijs strepitus, quæ inde exoriuntur
: eæ multis materiã præbent sermoni-
atq; vt magna est vbiq; animorum, ju-
orumq; diversitas, res variè admodum
rrantur, & accipiuntur. Itaque fit: vt si
i errorẽ improbent: nõnullis etiã arri-
, aliqui etiã, quã ipsũ improbant errorẽ,
nprobabunt simul ea quæ fuerint ad eũ
gnandũ adhibita, veluti insolẽtiã, ma-
cta, & alia eiusmodi: incipientq; propte-
is minus placere ij qui errori opposue-
runt

runt ſeſe,ex quo fiet vt alium quempi
rorem admittant poſtea facilius. Cui
dem arridet error, rebus narrandis vi
ſit non ei favere parti,quam probat:
dat, detrahat, mutet ſuo arbitratu
atq; ita quaſi contagio quædam ſerpi
lum, lateq; diffunditur.Propagantur
que inde errores multis modis.Prim
nim qui errori opponit ſeſe,vix cave
ſit: quin & ipſe aliquem in errorem
dat: vel quod (quemadmodum pro
dicitur) Charybdim vt vitet, in Sc
deferatur, medjum tenere neſciens,
facerit,ſi quis, vt eis adverſaretur, qu
pto Dei verbo,eiuſq; lectioni tribuer
nia videntur, neque Dei ſpiritu ex
tore, ac duce ad illud rectè intellige
opus eſſe animadvertunt, ad ſolos di
afflatus tranſferre hominum animos
retur, ita enim requirendus erat ſp
vt ſcripto verbo ſua ſalua eſſet d
non quaſi humano invento cuipiam
rei divinitus traditę.Vel quod aliqui
mittat ſeductori non permittendum,
fortè fecerunt nonnulli ex antiquis
bus, qui ita reſtiterunt philoſophis,
loſophicis rationibus Chriſtianorũ d
tum contaminarint puritatem. Fieri
poteſt:vt cum videaris tibi ſententiá

vera tenenda ſit verbis poſſe ſignifican-
ribus, apertioribuſq; exprimere quàm
rit divinis literis expreſſa; ac melius ca-
andi anſam tollere (nunquam enim non
lt humanum ingenium Deo cautius ſa-
ntiuſq; eſſe) eiuſmodi vtare aut verbis,
t loquendi formis: vt inde aliquando a-
minus vera piaq; colligi poſſit ſenten-
. Præterea cum quæcunque indicat con-
verſia, vtrinque afferre multa ſoleant in
am quique partem: ſi quidem contentio
acuerat non nihil, inflammaueritq; ani-
os: facile videas ab vtraq; parte non pau-
& aſſeri, & negari, quæ compoſitis animis
nquam vel aſſeruiſſent, vel negaſſent, ac-
dit enim illud.

Furor arma miniſtrat.

Quodcunque telum ſors obiecerit: arri-
tur, quale ſit, furor animadvertere nó pa-
tur, quodq; ſemel temerè exciderit, præ-
rtim inter contentionem: ſuperbia ra-
m fixumq; eſſe vult, atque inde novæ ori-
ntur controverſiæ: eodemque modo er-
res noui ſine fine. Apparet etiam contē-
onibus confundi pariter & ipſas res, & in-
enia, amittitur veritas, & multi eò adigū-
ır, vt poſtea nihil conſtitui poſſe certi ſibi
erſuadeant, atq; ita religionis omne ſtu-
diū adijciant. Quin ne illud quidem abeſſe

videtur posse: vt dum de vno quopiã [...]gionis puncto perpetuò rixantur: alia[...] ta quasi contempta in oblivionem ve[...] & fortè præcipua: vtq; talis quædam [...]tur consuetudo, qua pius ab impio ia[...] vna re discernatur (qualescunque alio[...] sit vita) quod quæ hæretica habetur in[...] aut altero puncto doctrina, ab ea valde[...] horrere videatur. O si in conspectu e[...] quot quãtasq; clades attulerit Christi[...] no satanas, quasq; vastitates fecerit ho[...] no contentionum telo: planè ferreus e[...] qui tenere posset lacrymas, neque equid[...] fanaticos nunc queror spiritus illos sat[...] emissarios, qui nunquam cessant curio[...] inanes, atq; impias lites serere: quid e[...] ab illis expectares aliud? Sed eos multo[...] gis: qui cum verum Dei cultum ament, [...] satis considerate in religionis versantur [...]troversijs, neque animadvertunt se plen[...]que studio quodam honoris Dei, pur[...] doctrinæ conservandæ, sed vehemẽter [...]cipiti, multa facere, quibus, cum bellissi[...] se arbitrentur Christi causæ prospicere, [...]men ita satanæ rem agũt, vt quid optet [...] huc, vix relinquant. Immò vero nec vu[...]res quidem pastores, quosdam dico re[...] imperitos, sed præcipuos quosque, ip[...] inquam, ecclesiæ columnas, neq; sanè [...]

antùm ætatis: ſed omnium, prophetas appellantur) apoſtoloſq; excipio. Liceim mihi aliquando eccleſiæ vicem doac meas communibus calamitatib. dare ymas. Qui hujus culpæ partem habet am ſciat ſe hîc nihil attingi, nominatim inem accuſamus: quin etiam ad quoſq; hæc pertineat culpa, quicquid dicis, facimus non eos inceſſendi, aut notã auſa: ſed corruptelæ tollendæ qua in eſia perniciosior peſtis eſſe poſſit nulla. n hîc hominibus bellum indiximus: os & ſervatos, & ornatiſſimos eſſe cupis, ſed ſatanæ. Ipſas tantùm res (vt præfaumus) perſequimur, quæ ferri ſine cerima Chriſtianæ reip. pernicie non poſt. Quòd ſi qui fieri id nõ poſſe arbitrã, quin ipſi quaſi digito monſtrẽtur: ab iis intelligere perlibenter velim, vtrum æius fuerit, eorum ne dignitatis, ac famæ ionẽ me habere, an ſalutis publicæ? Cerquidem ſi ii ſunt qui videri volunt: Dei ſq; honoris amantes: non tantùm offim hoc noſtrum bonam in partem accient: ſed magnas etiam Deo agent gratias: òd per aliquem tandẽ (quiſquis ille ſit) tefecerit, haud eſſe ab ſe ea conſilia, quæ i eccleſiæ ſaluti arbitrarentur imprimis ceſſaria. Sin autem ij ſunt (quod minimè

ſuſpicor)

In controversiis tractandis summa lenitas ac mansuetudo necessaria.

ſuſpicor) qui ſuam ipſorum dignitat
bus omnibus antiquiorum ducant:
quidem officii non fuit: cum bonum
ſtatum,ac ſalutem, tum Dei honorem
famæ poſtponere. Neq; ſanè eorum
pluris gratia fuit,quàm Dei facienda.
hominum vecordia:occupaverat penè
verſum terrarum orbem evangelium:
fuit contentionum,tantum litium, ta
rixarum de religionis apicibus,ac ple
de rebus non maximi ponderis: vt p
tim penè interciderit: certè vix aliq
angulo reliquiæ ſupererant exiguæ ta
quædam.Noſtra etiam ætate Dei bon
quadam incredibili lucis aliquid obo
nobis erat: nos autem quid facimus? N
fortè majorum noſtrorum perterriti ex
plo ſedulò inquirimus quî acciderit
Chtiſtianus populus in ſectas primùm
cerptus fuerit:mox autem cum pia ſan
doctrina morum etiam diſciplinam
nem amiſerit:vt ejus pars maxima ne
quidem Evangelii nomen retinuerit:
auditam ſocordiam infinitis dignam la
mis, immò verò vt ſi exemplum ext
nullum quo quid cavendum eſſet mon
mur: ita eiſdem veſtigiis pergimus de
clauſis oculis omnia evertere. Neq; q
quam prætermittimus,quo majorem q

æ vnquam fuerit, vastitatem faciamus. uot exortæ sunt olim sectę, creveruntq; in mensum: quarum si initio in controver- s lenitas, ac mansuetudo adhibita fuisset qua: si patientia, si modestia, si pacis stu- um: ne nomina quidem ad nos pervenis- t vnquam? Sed nos vt pedem ponere tra semitam videtur quispiam: nihil aliud ctu opus esse arbitramur: quàm vt proti- s classicum canamus: convitiis, probris, amoribusq; omnia repleamus: quicquid buccam venit: cum nihil persæpe sit in- ptius: videtur quod objiciatur, aptissimũ sic bellissimè nos officio nostro satisface- ,& magnam nobis propterea deberi lau- em arbitramur: prudentissimi videlicet omines: qui ad incendium extinguendum oleum afferamus. Quin hic, vbi considera- issimis opus est consiliis: valeant iræ: vale- t arrogantia: valeant clamores: atque vna îc dominetur ratio: non quam satanas gu- bernet, sed Dei spiritus.

Principio autem cavendum est etiam at- que etiam, ne vlla non necessaria movea- tur controversia. Offendit quid fortè au- rem qnasi insolens? Tuus sanè, vt occurras te protinus hortetur sensus dexteritatis vl- lius minimè idoneus ille quidem magister vt eo authore, ac satana instigante ad mini- mam

mam quamlibet occasionem præceps fi-
ma imis æquaturus sis. At magna inq
res est, magni plena periculi, consilio
nō temeritate est opus. Quid enim si qu
audisti, novitatem quidem præse ferat:
quam: cum tamen insit nulla: sed tantùm
accidat: quòd præter ejus qui dixit sent-
tiam, interpretatus verba fueris? Quæ i
tur sit insania: vbi de rebus conveniat:
verbis lites excitare, ac quasi nubes pug
cædere? Atqui si accesseris, si amicè hu
neq; quid sibi homo velit interrogave
verbis explicatis controversiæ sublata o
casio fuerit omnis. Quòd si insolens om
nò sit aliquid, ne tum quidem protin
cōsultum est illum rixarum versutissimu
seminato rem classicum canentem audi
sed quando dictum est, nunquam pop
lum aliquem in tanta versari luce: vt n
sint aliquæ errorum nebulæ: expende
dum prius diligenter est: consentiat ne
ne cum ea doctrina quæ est divinis lite
comprehensa. ne quando fiat vt cum te p
tes errori cuipiam resistere, veritati resist
Sed hoc quidem fieri oportere, vt verita
nunquam resistatur: quantumcunq; tan
dem habeat falsi speciem: nemo est qui no
perlibenter fateatur, sed vt ipse id cavea
quum tempus est: id verò tam difficilè e

fact

actu, quàm quod difficillimum. Quamcunq; enim doctrinam quisq; semel imbiberit, eam non veram esse non potest sibi persuadere: ac proinde quicquid ab ea discrepat falsum esse: eiq; , ne fidem inveniat, resistendum. Quòd si ita comparati omnes sint: vt quicquid novitatem sapiat, rejiciant: quisquis fuerit in Ecclesia error, extirpari nulla ratione poterit; quin potius ex vno illo pedetentim pullulabunt quamplurimi. Quid faciendum igitur? Certè illud extra omne est dubium, quòd si ii qui in erroribus versantur, ita essent comparati, vt vellent patienter, ac pacatis, compositisque animis ab se dissentientes audire, rationũq; diligenter momenta expendere: perinde ac si fieri aliquo pacto posset (quicquid tandẽ videatur) vt errarent: fore vt pleriq; revocarẽtur ab erroribus: sed ideo in iis eos obstinatè perseverare: quòd venire in erroris suspitionem vllam nequeant, vt quicunq; aliter doceri ac ipsi sentiũt voluerit: exemplo opprimendum indicta causa arbitrentur. Quis igitur non intelligat optimum illis consilium futurum, vt quicquid audirẽt à suis persuasionibus alienum, non statim rejiciendum putarent: sed subsisterent nõnihil: atq; ita cũ animo suo cogitaret vnusquisq;: Mihi quidẽ vera videntur, quæ ha-

ctenus

ctenus cum vulgo credidi: sed quid si mi
idem accidat quod valde multis solet:
quod mihi maximè certum esse videatu
in eo potissimum errem? Quidni enim a
diam hominem prius? Quidni expenda
quod dicit? Pauli præceptum est: *Proph*
tias ne spernite: omnia probate : quod bon
1.Thes. 5. *est tenete.* Ac discere equidem perlibent
velim ex te: quisquis es, qui certissimè o
nem abs te abesse errorem opinaris, opin
ris dico? Immò & qui plenè id vides, a
palpas: qua nam putes adduci ratione e
posse qui errant: errare se vt suspicentu
vtq; ob id reddantur paulò ad audiendu
attentiores? Ea opinor: quòd certum sit ni
mium multis id accidere, neq; ijs tantù
ex indocta plebe, sed viris etiam eruditissi
mis (quod infinitæ propemodum agitat
inter eos controversiæ testantur) vt cu
certissimè sese rectè sentire arbitrentur: ma
ximis tamen involuti sint erroribus: itaqu
prudenter facere, qui cum se homines esse
meminerint: vt tam decipi ipsi, quàm vlli a
lii potuerint (etsi errare haud intelligunt)
quasi tamen errare possint: attentos se audi
tores prębent iis qui se meliora docere pos
se profitentur: atq; id ita faciunt vt non ta
men nisi diligenti facti examine admittant
quicquã, implorato etiam divino ad id au-
xilio

o: prorsus (inquies) ista: agè verò: apud
ośnam valere hoc exemplum rationem-
e vis? Apud eosne, qui rectè sentiunt?
n id vis (opinor) sed apud eos solos qui
ant. At hoc ipsum cognoscere vellem
icet: qui probaturus sis eam rationem
magis qui errant, quàm iis qui non er-
t? Anne hoc ipso quòd errent? At ne in-
igunt quidem fieri posse vt errent: idq;
huc agitur ea ratione, aliquam in suspiti-
em erroris vt adducantur. Quòd si tam
esse se ab errore certò putant ii qui er-
nt, quàm qui rectè sentiunt: immò verò
runq; multo certius: *cum stulto* (vt in-
it sapiens) *sua pulcherrimè arrideant ra-*
nes: sapiens autem quærat consilium:
æ alia sit via agnoscendo errori, si modo
ecclesia sit vllus, equidem non video:
àm si generaliter illud statuatur: Prop-
ea quòd tam proprium sit hominis er-
e: neminem ex omnibus qui modo ho-
o sit, tam confidentem esse opportere: vt
are se non posse persuasum habeat: vtq;
icquid tandem in controversiam vene-
, arbitretur se frustra ea de re cujusquam
rba auditurum. Sed hærendum (inquis)
religionis doctrina non est immò explo-
tum habendum quid teneas, ita est, prop-
eaq; perdifficilis est ad expediendum
nodus.

nodus. Veritati resistere, erroremq; n
noscere, atq; abjicere, si sit qui indica
sit, vehementer malum est. Qui erra
tem in erroris agnitionem venire
quàm vel posse se putet errore duci a
ex quo fiat vt ad audiendum se com
non potest: sed neque hærere in reli
doctrina licet, quonam nos igitur t
filo exitum ex tam perplexis invene
ambagibus? Sed abjicienda tamen sp
est, inveniendus est omnino exitus. A
quidem jam omnino certum est, ve
resistendum esse nunquam, sed ne
quidem est dubium, qui errat, dum
intelligere eum non posse, quòd erre
Iam est etiam maximum esse ad veri a
onē impedimentum: si quis vehemēt
persuasus nullo se errore duci, rectam
erroris agnitionem viam esse, primu
ingressum: si qua erroris incidat su
Quid ergo? Hæsitationem ne in fidei
tiis perpetuam probemus? Ne hoc qu
immò verò dandam puto operam:
entiam assequamur quàm fieri possit
tissimam. Quid tandem autem? Cum
circa rem aliquam, & benè persuasu
possit, id quod res est credens: & malè
ter credens atq; est: cumq; is qui ben
persuasus, possit & perfecto quodam n

ſe perſuaſus, quod accidit ei qui certam
rſpicuamq; adeptus ſit ſcientiam: & im-
rfecto, quod accidit iis qui vera illi qui-
m amplectuntur: ſed opinione ducuntur
ntum: certam autem rationem reddere,
amobrem ita ſentiant, non poſſunt: illud
nſtat, in quo certa ſit ſcientia, vt veras,
nſtantes infallibileſq; cauſas ſuæ ſenten-
, quas reddat, habeat, eum ea de re ad-
ci jam in dubium non poſſe, aut ſeduci,
quo ſequitur: quicquid illi des conſi-
vt in ſuſpitionem venire conetur erroris,
obeſſe ei nulla ratione poſſe: iis quidem
rebus quarum habeat ſcientiam: multo
tem minus ei obeſſe poſſit, qui pravis
butus ſit opinionibus. Etenim qui ita
at, vt ſe etiam errare ſuſpicetur: jam non
nni ex parte errat: ſed partim errori,
tim veritati adhæret, atque quo ma-
ſe veretur errare: eo eſt veri agnitioni
pior. Supereſt ergo videre, quid de
dicendum ſit, qui, cum veras ample-
ntur opiniones, rerum tamen ſcienti-
adepti nondum ſunt. In quibus ſa-
erroris ſuſpicio aliud non eſt, quàm
idam ad errorem acceſſus, id quod vi-
ri non poteſt per ſe non malum: ſed & ſi
i ſcientiam falſo arroges: cum opinio-
n tantùm habeas· error ſit. Atq; vt error

C non

non poteſt eſſe non in malis, malum e-
tiam in pernicioſi alicujus erroris ve-
periculo. At verò qui opinionibus du-
tantùm, neq; explorata habet quæ te-
fieri poteſt in errorem vt ſeducatur. Ita
in periculo verſatur, id vt accidat; o-
mum eſt autem ab omni eximi peric-
Quocirca quemadmodum, etſi dolor
nis in malis ducitur, ſi tamē ſuſcipiatur
vis morbi depellendi cauſa, boni, & qui
inſignis, rationem habere videatur: ita
opinio infirma quædam invalidaq; ſit
entia, & animi ſi non morbus quida-
certè conſtitutio morbo obnoxia: qu
ſpicionem injecerit erroris commemo-
one tam multorum, qui cum nihil min
bi perſuadeant, in maximis tamen ve
tur tenebris, eum in finem: vt certæ co
tiſq; ſcientiæ adipiſcendæ viam monſt
non pernicioſum dare conſilium, ſed ſa
re, ac vehemēter neceſſarium videri d
Quominus ergo vera docere parato n
tium faceſſas vnquam: aut neceſſe eſt
nium quę venire in controverſiam vnq
poſſit in eccleſia. ſcientiam conſeq
quàm pleniſſimam certiſſimamq; : id
quanti ſit operis, quis non videat? Au
tè, ſi quando quid audieris auribus
paulò inſolentius: ante quàm damnes

ſiſten

ndum paulisper est, cogitandamque, n habeas ejus rei scientiam. Ac ne fal- vehementem persuasionem certa pro tia accipiens: quid scientiæ, quid opi- s nomine accipiendum sit, videndum quod ipsum tamen facere nos decet, quasi philosophos, sed vt Christi disci- s. Nihil certius est quam nos (ad re- nis doctrinam quod attinet) habere certi posse: nisi ex divinæ vocis testi- o. Testantur id complura divinarum rum loca: sed hæc pauca instar erunt morum. David quidem Israelitici li rex, idemque magni nominis pro- , cum instituisset Domino templum ituere: Dei tamen in eo divinare vo- tem non potuit: neque verò melius Nathan magnus & ipse propheta, at- illo, suum vt institutum impleret, ndo: quippe per quem Deus Davi- uerit ne sibi ædificaret templum vl- quod quidem minimè contemnen- est exemplum. De Iosue autem, 2.Reg.7. oysi successit, testantur literæ, *spi- lum donatum sapientia*: eique pro- e Deum *ad futurum se ei perpetuo.* Sed Deut.31. atum tamen ei est: videret vt im- legem quam accepisset à Moyse, ne- *b ea declinaret vel ad dextrã, vel ad le*

Divino verbo soli, Spiritui, precib. insistendum.

vam,& ratio additur quamobrem: *N*
ligas (ait Dominus) *quid factu*
Ex quo intelligere licet , ita demu
ſtare nobis aliquid : ſi verbum ex
ſed quam diſertis verbis id habetur
Non ſunt , inquit Dominus , *cogi*
meæ velut veſtræ: neque rationes m
Iſa. *ſtris ſimiles: ſed quanto altius eſt cœl*
ra: tanto ſupereminent cogitationes
neſque meæ veſtras. Neque verò
quomodocunque divinis inniti o
ſed neceſſe eſt ea cognita habere
ſpiritu interprete; quippe cum vi
tor diſſidentes de religione ſentent
inter viros doctiſſimos, atq; in divi
literarum lectione exercitatiſſimos
1.Cor. 2. tur enim Paulus vnum Dei ſpiritum
nas aſſequi res,neq; *hominis ſenſum*
cipere quæ ſunt ſpiritus, neq; *poſſe pe*
quòd videlicet inepta illi videantu
rum ſpiritu præditum omnia dijudica
Iac.2. circa qui *indiget ſapientia eum h*
Iacobus *vt à Deo eum petat.* Qu
rebus efficitur eum demùm divinar
rum ſcientiam habere, qui & ſolo D
bo nititur: & veram ejus aſſequutus
telligentiam,non alio quàm ipſius D
ritu interprete. Atque hoc quidem
dabunt etiam haud inviti , ad quo

nis eſt oratio. Sed magna hîc ſubeſt dif-
tas. Nam pleriq; quod tenent, perſua-
habent, id ſe poſſe divini verbi com-
pare teſtimonio: atq; etiam ſuæ intelli-
iæ Dei ſe ſpiritum ducem habuiſſe, ac
orem: qui tamen toto (quod aiunt)
aberrant. Videntur ſibi ſpiritum à
petiiſſe, in eoq; præſidium ſibi omne
caſſe: qui tamen non animadvertunt
quavis alia potius in re ſitum habere,
n in eo. Atqui ante quam ſtatuere poſ-
rtò te ſpiritum ejuſmodi adeptum,
q; ductu quid didiciſſe: quicquid ta-
: vt potuerit tibi quid perſuadere,
conceptam jam perſuaſionem confir-
, quod genus eſt de te, aut alio quo-
homine opinio, de illius ſcientia, ju-
, ſpiritu, ſanctitate: deinde eorum qui
n ſentiunt multitudo, aut eorum qui
dant, mirantur, ex te pendent: tum
n temporis diuturnitas, qua invaluit
æ impugnatur ſententia: deniq; quic-
Deus non eſt, neque ejus verbum: ab
ducere oculos, animum, cogitatio-
que omnem oportet, non ſecus ac ſi
extaret ejuſmodi: tandem autem
a quacunque alia ſpe fiduciaque, in
Deum oculos, mentemque defige-
vno illo pendere: atq; ita compara-

 tum

tum ab eo ſpiritum petere. Id ſi fec
frequenter, ſi ſeriò, ſi ardenter, tum de
jure optimo nullo te pernicioſo erro
neri ſtatuere certò poteris : aut, ſi ten
fore vt is tibi patefiat. Sed hæc qu
ſunt ejuſmodi: vt multò promptius
verbis, quàm re exprimere; adeò arro
tiæ temeritatiq; obnoxium eſt huma
ingenium, adeò errori: adeò etiam ad
libet naſcitur potius fiduciam quam
Deniq; tam vafer, diligens, variiſq; in
ctus artibus ſatanas ad fallendum :
vbi ſumma omnia feceris, magni tam
negocii, non alicubi hallucinari. Quo
men eum in finem à me dictum in
minimè velim: vt putem divinis in
certitudini locum eſſe nullum : à qu
ſententia tam longè abſum: quam qu
giſſimè. Sed illud nullo pacto velim,
ad certitudinem nondum pervenit
forteq; falſis adhuc immerſus eſt opi
bus: ſcientiam ſibi arrogaret, ſed eam
dipiſceretur daret operam : & eam q
operam quam oportet. Qui ſemel ad
ſpicuam certamq; pervenit ſcientiam
tare illum quantum volueris : faciat
ipſe quantum poteſt, vt errare ſe ſuſpi
venire tamen in erroris ſuſpicionem
quam poterit. Exhortationes igitur

di iis movere suspicionem solis possunt'
i aut errant: aut nondum firmam con-
ntemq; adepti sunt scientiam: adipisci
nen eam adhuc possunt: quibus cum re-
monstretur ad eam perveniendi via:
oneanturq; à quibus eos cavere impedi-
entis, decipulisque oporteat; equidem
amobrem quod iis datur consilium vi-
ri possit non vehementer vtile ac saluta-
,non intelligo. Quare quo minus justam
prehensionem quis incurrat vllam veri-
ti opponens sese, sive publicè sive priva-
m,& sive verbo,sive scriptis, vehementer
aserim, vt quicquid de religione sentit:
xaminaret singillatim quibus rationibus
dductus persuasum id haberet,quàm dili-
enter,quâve certo spiritu divinas excusse-
t literas, quam circumspectè prudenterq;
b omni prorsus re quæ neq; Deus sit, ne-
que Dei verbum, oculos dejecerit, tum au-
em qua fiducia preces ad Deum fuderit,
deniq; quàm certam habeat rem quamli-
bet. Sed vt feceris hæc omnia quanto max-
mo potueris studio, cnm neque ingrata
Deo esse vnquam possit modestia ,neque
dispicere preces ejus qui non cesset pe-
tere majore indies sese donari fidei cer-
titudine, tamen si quid novi, propterea-
que falsi atque impij tuas verberare aures

 videatur

videatur,adhuc optimum factu arbitr
antequam te objicias , subsistas non
cogitesq; cum animo tuo etiam atq; et
quàm exploratum habeas, falsum imp
que illud verbum esse: ac denuò prec
à Deo contendas ardentissimis , vt si i
cta sis sententia, in ea te magis ac m
confirmet, sin humanitus tibi quid co
gat,oculos tibi ita aperiat , tantumq;
pertiatur luminis, vt agnoscere erro
possis,atque abjicere. Nam *si nos mali*
simus (vt ait Dominus) *ita sumus aff*
vt bonis rebus donemus filios nostros, n
si panem petierint , lapides damus : n
serpentem, si petierint piscem: quid de c
lesti patre censeamus ? Eum ne , cum n
quam cessemus ab eo veri petere certit
nem,desiderio videlicet accensi ejus sa
faciendi voluntati, veritiq; ne qua fiat
per errorem hostes fiamus veritatis ,e
ne (inquam)censeamus pro veri cert
dine errores, pro luce tenebras nobis
missurum ? Quàm esset hoc ab infinita
jus bonitate, atque adeò à certissimis e
promissis alienum? Accedit & illud , qu
cum (vt dictum est) certi habere possim
nihil nisi à Deo docti, neque precibus p
scribere Deo tempus , intra quod nos d
ceat,possimus,vt oculos à rebus omnib

qu

Deus non ſunt abduxeris, vt omnem
eo collocaveris fiduciam, adhuc ta-
fieri poſſit vt nondum ſis a Deo edo-
ſed per eum ipſum quem pro ſedu-
habeas doćturus te ſit, nam ſi te qui-
iam docuerit, tantum etiam addide-
ucis certitudiniſque, vt hæſitationi
s ſit relićtus locus, tantum cauendum
ne tibi fucum faciat ſatanas, meminiſ-
ortet quantus ille veterator ſit: quàm
ſub angeli lucis (vt Apoſtoli verbis
) perſona imponere noverit: explora-
q; habendum eſt, neminem ſibi ab eo
ſatis cavere poſſe. Valeat autem vox
vetus eſt error iam diu, ac ſæpe confu-
s, quid ſit adhuc malè defenſa cauſa eſt?
d ſi hactenus & opugnatoris, & pro-
natoris partes vnus egit ſatanas? Sed
ſit ita ſanè, ſaltem certè vt tuo exem-
ad eam quæ omnino neceſſaria eſt fa-
atem eos provoces, qui errant: quo
us ſint ad eos qui ſe doceri velint ob-
ti: vtere ea comitate: vt prius audias
lligaſq;, quam damnes. Saltem vt que-
anſam omnem adimas, quaſi indicta
a rem reijcias. Quid? an fortè re ſæ-
s excuſſa minus fiet veritas conſpicua:
on magis ac magis indies certa, atq; il-
ris? Procliuius quidem nihil eſt, quàm
n ſerere: at cœpta cum fuerit, haud tam

facilè est finem invenire. Itaq; appo
mè Salomon, *eum qui litem movet* ei
parat, qui *aquis viam aperit* (intellig
tem quasi magnum aliquod amplum
stagnum collectis) nam initio quidem
temnenda res videtur, at viam sibi illa
gis ac magis amplam, ac profundam
vireśq; maiores comparat: dum agg
latè abruptis, quicquid obuiam fit, p
fossas cavat: agros glaria colluvieq;
git: arbores evellit: ædificia solo a
atq; horrendum prorsus aspectum p
ita ex parvis contemptissimisq; contr
siarum initijs videmus tandem mu
dissidijs, calumnijs, maledictis, cla
bus repleri. Vt qui non putat à mov
lite, nisi plane coactum cavendum
tanquam maximo à malo: aut nihil p
videre, aut ecclesiæ salutem ne quide
li facere videri possit. Quare etsi ta
compertũ omnino sit, falsum esse id
spargitur adhuc tamen antè quam
movendam vllam putes, quanti ea r
videndum est. Nam *de inanibus q*
Tit. 3. *quæstionibus*, præceptum extat Pauli,
vt refutemus quicquid assertum fueri
si: sed *eas vt vitemus*: quare id vnum
endum putem, vt avocentur animi à e
sis eiusmodi, nulliusq; precij quæstio

n propterea quod falsa dicãtur, sed multo magis ne bonas horas malè perdant, præter quàm quòd sæpe fiat, vt dum levissima de re agitur: in hanc aut illam partem ab ingenijs contentionis calore perturbatis ea temere afferantur: quæ cum maioris siut momenti, doctrinæ puritatem non parum labefactent. Accedit quod non minus facile ad probra, maledicta rixasq; veniri possit de asini vmbra si sit lis: quam maxima quapiam de re fuerit, à quibus talis magnopere Christianorum pectus debet abhorrere. Sed hoc opus, hic labor est: quæ invtiles sint quæstiones ab ijs in quibus damnosus error sit, videre. Nam quicquid in mentem venerit: statim satanas dat operam vt rem maxime grauem esse persuadeat: vt, nisi exploratum sit, quid teneas, constare salutis spem non posse arbitrere. Equidem ita sentio: qui non vana curiositate, aut ambitione aductus, quo videlicet argutus evadat divinis de rebus disputator, sed vera erga Deum pietate, neque frigidissimo suæ salutis desiderio in divinarum versetur lectione literarum: ei minimè difficile fore cognitu, quæ futiles inanesq; sint quæstiones: quæuè haud indignæ, quæ explicentur, sed tamen propterea quod multi hoc in genere non sine magno eccle-

siæ

ſiæ incommodo à ſcopo longè aber
haud ab re fuerit aliquam inveſtigare
onem,eamq; certam:cuius ductu diſce
re inter has & illas quiſque poſſit ab
errore.

A curioſis queſtionibus abſtine,ſecta re vtiles qua les,quæq; vtræq;.

Igitur certum illud eſt:ſi quid vnum
ad quod tanquam ad finem ac ſcop
omnis quæ de Chriſtiana religione eſt
ctrina, pertineat, quæ res (cognita
fuerit) nullum ad eum finem vſum adf
poſſit, ea de re inanem quæſtionem o
nem futuram. Quare ſit, nec ne finis q
piam eiuſmodi, & ſi eſt, quis nam ille
quæq; nos ad eum ducant, videndum
At Ioan. quidem non modò finem eſſe
lem, ſed etiam quis ſit, teſtatur his verb
*Multa quidem & alia edidit Ieſus ſig
quæ non ſunt hoc libro comprehenſa, ſed h
quidem literis ſunt prodita, vt credatis I
ſum eſſe Chriſtum Dei filium, vtq; cred
tes vitam per eum conſequamini.* Quib
verbis ſatis perſpicue palam nobis fit, ch
ſtianæ doctrinæ finem ac ſcopum eſſe, æte
nam vitam, ergo quicquid ad æternæ vi
tæ adeptionem vlli eſſe vſui poterit
vtile cognitu dicendum erit : quic
quid autem ad id conferre nihil poſſit
contemnendum. Quid? (inquies) ergo
honoris Dei gloriæque nulla hoc loco fie
men

entio? Respondeo: Quæcunq; ad hono-
m pertinent Dei, eadem cognita nobis
ne dubio ad salutem conferunt omnia:
saq; in salute nostra Dei honor cernitur
aximè. Ergo si, vt æterna vita potiamur,
uicquam est quod nos facere oporteat:
um, nisi id ita fieri oportere didicerimus,
cturi id non simus, necesse fuerit id nosse.
Quoniamq; legem dedit Deus, quam qui
umeris omnibus non implet, ei sempiter-
i exitij pœnam constituit: quam legem,
um implere homo nequeat, sitque aliud
uid, quod si faciat, salutem obtinere tamen
ossit: intelligat oportet & se satisfacere le-
i haud posse: & quid illud sit, quod, si fe-
erit, saluti ei sit futurum. Cumq; illud sit:
persuasum habuerit, Dei filium homi-
em factum suorum delictorum pœnas pa-
ri persolvisse, ac se eius sanguine à peccati
abe omni mundum esse redditum: sed re-
quiri tamen à nobis vitæ sanctitatem atq;
innocentiam, non vt ea freti salutem no-
bis promittamus: sed vt mores nostri sint
qui Dei filios ac seruos tanto precio re-
demptos deceant, cum hæc (inquam) ita
se habeant: & promissiones de Christo ha-
bere cognitas oportet nec quibus in rebus
vitæ sanctitas innocentiaq; sit posita, ig-
norare licet. Quoniamq; multa sunt, quæ
&quasi manu ducere nos possunt ad collo-

candam in Christo salutis nostræ spem,
plendamq; (quoad eius fieri potest) De
gem, & sine impedimento, siue moræ
quæ illa sint quæ aut conferant, aut ob
vehementer vtile est cognoscere. Persu
autem nobis, vt spem in Deo nostram
locemus, eiusq; in nobis accendit amor
quo adducti eius parere mandatis sat
mus, cognita eius natura: non quemad
dum eam nosse volunt philosophi, sub
ter de ea vt argutentur: sed vt intelliga
quam sit supra omnem cogitationem s
ens, bonus, clemens, misericors, quam
vnguem suis satis faciat promissis. De e
modi eius natura testantur eius op
mundi quidem etiam, eorumq; qu
mundo continentur omnium creatio,
præcipuè exempla quantæ curæ ei fue
qui pio sanctoq; timore eum coluerunt,
ijs necessarijs eorum temporibus op
ferret: vt eos a mundi satanæq; insidijs
taretur, tum autem quot quantorumq
reos, postquam pœnituisset, erexerit, se
veritq; alioqui autem quam acrem pec
hostem semper se ostenderit, aliaq; eius
di, addita igitur eius naturæ notioni p
missorum sæpissimè repetitorum recor
tio, fidem vehementer confirmat, rob
ratq;, at nos vitæ emedationem vt serio

stitu

amus, magna vi impellit. Eodem eti-
pertinent vaticiniorum siue propheti-
n explanationes eorum præsertim quæ
ræsentia referuntur tempora: quæ cum
næ providentiæ maximè illustre sint
monium, ad animorum confirmatio-
mire valent. Quæcunq; igitur res eius-
li attingunt, ea cognitu vehementer
vtilia, dignaq; imprimis quæ omni-
erantur sermonibus domi, foris, pri-
m publiceq;. Quoniamq; eorum quæ
lo antè dicta sunt, præstare nihil possu-
, nisi Dei adiuti ope & spiritu, hancq;
m & spiritum vult Deus ab se peti, &
ısmodi est Dei voluntas cognoscenda,
ndæq; promissiones, si petierimus ea
is datum iri, atque omnino quæ sit Dei
ocandi, & gratias ei acceptorum bene-
rum agendi ratio, non ignorandum.
ıtra, magno nobis impedimento est ad
mnia: si de Dei natura, eiusq; volun-
, deq; eventu omni aliter iudicemus,
m ex ea doctrina quæ est divinis lite-
rodita, impedimento est naturæ nostræ
uptio: quæ à Dei iussis institutisq;
tem, animumq; studia ad contraria
na vi abducit, rapitq;. Quare cum
is necesse sit perpetuo bello ingenito
ctari vitio, quo naturam divinæ subij-
cia-

ciamus voluntati: magnopere etiam
est cognitum habere, & hoc origini
um, & quicquid ad id emolliendu
mandumq; sacris docemur volumi
Quoniamq; haud satis est, si quisq;
curæ habeat: sed rationem habere
vnumquemq;, & pro spiritus mensu
donatus est, & vitæ genere ad quod
catus, ecclesiæ omnis: neque eorum
qui sunt adhuc in vivis: sed & poste
quicquid est eiusmodi: vt minus
reddere possit, expeditamq; vllius
ad vitam doctrinæ adipiscendæ viam
occasionem præbere possit eam vel
rendi, vel minoris quam par est, fac
quid tandem illud sit, ne ignoretur
mum refert. Quandoquidem etiam
nent nos literæ: maximum versutissi
que nobis esse adversarium, qui
nomen acceperit, qui sine cessatio
insidias nobis machinetur, quib. pr
agat, & à Deo avertat: quis dubitet
mo nobis vsui futurum, eius probe
tas habere artes? Et qua sint pruden
clinandæ, intelligere? Deniq; vtilis
na esse non potest, nisi vsum habeat a
quod si sola in speculatione sit posita
lam in actionem emergens, inanis fu
habenda est. Immo vero ne omnis

m doctrina quæ ad ſalutis adeptionem
rtinere aliquo pacto poſſit, in vtilibus
benda eſt: vt vel expediat eam curioſe
modum tractare: vel, ſi oriatur diſſen.
, magnopere, vt quid tenendum ſit ex-
ratum habeamus, laborandum ſit, ſed
d accedat oportet: vt alia non ſint præ-
ea, quæ eundem nos ad finem ſatis poſ-
t commodè perducere. Quod ex eo cog-
ſci poteſt: quod cum perſuaſum habere
s oporteret, Ieſum eſſe Chriſtum: eum
i fuerat per Prophetas prænunciatus:
q; ſpectarent ſigna ab eo edita, vt agnoſ-
inde quinam eſſet, poſſet, haud fuerunt
nen mandata literis omnia: ſed tot ſo-
nodo, ac talia: vt inde quis eſſet, promp-
n eſſet cognoſcere. Quod ſi contenderet
iſpiam, Dominum ſignum aliquod edi-
e, cuius ijs libris quos de eius vita, ac
us geſtis habemus, mentio facta ſit nul-
aud eſſet operæprecium certam rei ve-
tem perſcrutari, aut ea de re litem mo-
e, propterea quod, vt conſtaret rem
geſtam fuiſſe, eius rei nullus alius eſſet
ctus, quam vt teſtaretur Ieſum à DEO fu-
atq; eum quem ſe ipſe faceret, quod tã
nè teſtãtur alia miracula quamplurima
ra controuerſiam omnem poſita, vt cer-
do maior ne optari quidem poſſit, cõ-

tra etiam, quanquam nulla esset eius mi-
culi fides, nihilo minor esset aliorum sig-
rum quæ sanctissimi scriptores literis p-
diderunt, authoritas. Quo fieret, vt
crederetur miraculum illud, siue mi-
nihil nobis neq; accederet, neq; decede-
Quandoquidem etiam si religionis do-
na absurdi aliquid habere videatur,
pugnantia ponere: id, quo minus eam
plectantur qui ab illa alieni adhuc sunt
impedimento, quicquid ad tollenda ab-
da illa, conciliandaq; loca quæ pug-
videntur, pertinet: & id sine fructu
non potest. Nisi fortasse conciliatione
jusmodi magnis controversiarum diffic-
rumq; turbationibus redimendæ sint.
tionibus ergo eiusmodi videntur vt
quæstiones ab inanibus nullo dignosci p-
se negotio, tum scilicet, quum non
sunt iudicia studijs, contentionumq; c-
re perturbata, quumq; nondum cœpt-
est de ijs tanquam gravibus de rebus
at quum quodam quasi fascino tene-
homines, iam ingenita superbia, odia,
dignationes, erroris consuetudo, ac sat-
judicium non sinunt suum satis imp-
officium. Quis enim nostrum non sum-
pere miretur hodie, tanta animorum c-
tentione litigasse veteres, quando celeb-

esset Paschatis (vt vocant) dies? Non-
nisq; alijs de rebus admodum levibus
qui tum tantum non de summa rerum a-
videbatur, nos qui in illis iudicio vti-
libero, perspicue videmus, quam in-
na res fuerit scindi Dei ecclesiam quasi
ectas, propter tam leves causas. Meum
ur tale est consilium: vt quam primum
lligis falsi aliquid doceri, antequam ad
tradicendum te compares, diligenter
ndas, num forte id nullius aut parvi
omenti, atq; eiusmodi si fuerit: aut ii-
ea de re moueas nullam, aut vt pro
ortunitate quam tibi permiserit locus,
ous, personaq; tum tua, tum eius qui
res sit: tantum ab eiusmodi speculati-
us hominem ad graviora dehorteris,
facias quanta maxima fieri possit dex-
te: ita, vt nulla inde sequatur animo-
rmotio. Sed vera ratio ab inanib. quę-
ibus homines adducēdi est: si illi quo-
munus est aut populum instituere, aut
olis res divinas tractare, quiq; ad scri-
u n se conferunt: omissis curiosis quę-
ibus, inaniq; ingeniorum ostentatione
ta, ijs solis insistant ipsi, ea vrgeāt quę
nent ad firmandam fidem, ad vitia ex-
ndum, inijciendum Dei timorem, alē-
pietatem, cōsolandos afflictos, melio-

remq; in ſpem erigendos, & eos q
trum nomine cenſeri volunt, in f
charitate dulci cum animorum i
conſenſione retinendos, atq; id gen
Neque verò hæc ſunt eiuſmodi,
vileſcere, quaſi minus quotidiana de
Primum enim etſi ipſa quidē ſumma
ta minimè multa ſunt ac patent quā
mè, deinde varietate tractationis fac
li faſtidium poteſt omne, præſertim
lò animadverterint Evangelici præ
quibus rebus, quo tempore populus
geat maximè, vt ſi rebus ſecundis eff
luxuriæq; habenas laxet, ipſi prop
comminationibus perterrefaciant an
in ordinemq; redigant. Si afflictio p
conſolationibus ſuccurrant. Si ocio
at, ad honeſtas hortentur occupatio
rei faciendæ nimis videatur intentu
neatur brevitatis huius vitæ, & à ni
deducatur cura, atque ita quæ cuiq
pori maximè convenire videbun
ferant. Quanquam quid nimis q
ana appellemus ea, quæ vix vnqua
nima parte imprimi animis noſtris p
Vt neceſſe ſit tempus deeſſe argu
ſemper, tempori autem argumentu
que intra prædictos quidem limites
poſſit nunquam. Illud autem videtu

dis inanibus quæſtionibus occaſio-
n ſæpe præbere poſſe, ſi ſacris populo
ptis exponendis quaſi legem quandam
indicat aliquis ſuper quoque verbo
que diſcrimine multum immorandi.
od nunc plerique videntur facere. Cum
n vtilia multa quæ dicant nó ſemper
petant, neceſſe eſt curioſitati laxare ve-
Sunt forte qui cum & rerum abundent
ia, & pro ingenij dexteritate vndecun-
quidlibet dicendi arripere occaſionem
int, ſine reprehenſione nullum non lo-
n fuſiſſime tractaverint, ſed (vt eſt in
verbio) Non omnibus datum eſt adire
inthum. Quorum non tam ampla eſt
pellex, ij multo prudentius fecerint, ſi
entur quod præſtare poſſint. Vbi mul-
ppetunt quæ operæprecium ſit audire,
int multa, ſi locus pauca ſuggerat: ne
eat parvo pedi paruum induere calce-
& maiores facere progreſſus. Quid
at autem, ſi, cum in vnum Evange-
hiſtoriæ caput viginti habueris con-
es, proximum non plus vna enarra-
s totum? Non omnia omnibus locis
ere voluit Spiritus ſanctus, ſed aliud a-
quare nec omnis tua eruditio vno eſt
effundenda, etiam ſi non ineptè poſ-
quam abſurdum eſt autem, vt malis ad

futilia commenta descendere: aut ea i
care quibus iam plenæ omnium sint
quam non videri satis multa ad cuiusq
bi explicationem afferre? Peccant in e
qui inepta quadam copiæ ostentand
bidine, alij exemplo: magis attend
quid alij faciant, quam quid factu op
Multo etiam maior est occasio curios
quirendi ijs qui sacros libros in schol
ponunt. Cum enim multa iam extent
os commentaria quæ possint ipsi
studiosi perlegere, nolintq; doctores
nem aut parum necessariam suam
operam: vt alienas tantum recitent ex
tiones, meditationes, argumenta,
verba, sed aliquid semper habere quo
diosi in commentarijs non invenerint
ter quàm quod res cogunt suas muta
des, quæ vno loco sunt disputata, in
comportantes: quo suum commend
cumen, aut excogitant obiectiones,
solvant: aut nova fingunt verba, no
loquendi formas: aut novas ponunt
stiones. Præstaret perfectò nullos es
ctores, quam vllos tales, quid enim
rint aliud, quam vt Theologicum st
in sophisticam rursus convertant
tem, quid igitur faciant? Inquies,
profectò quidvis malim: quam vt sic

uterentur. Quid autem velim aliud, iam vt quæ ſemel beue, commodè, atq; ortuno loco dicta ſunt, ea ne deprava- nt, ne perverterent, ne inanibus quæſtio- bus, tenebras offenderent? Illis & frue- ntur ipſi, & paterentur frui alios? Ab ali- bene dict a referre, quam ſuum oſtentare umen mallenr? Si quid autem præter- iſſum fuiſſet, ſicubi viderent ipſi quod iores non vidiſſent: in eo ſuam com- endarent diligentiam? Quod peius eſt tem, non ſatis eſt multis quod viva vo- e ſic doceant, ſed volunt etiam editis mag- is voluminibus extare ſua commenta: vt mplior ſit indies argutandi ſeges. Quot tant enim iam in Pauli ad Romanos epi- olam commentarij? Quotidie prodit in cem novus aliquis, quiſquis enim eam in hola, aliqua cum commendatione expo- it, vult commentarium edere. Quamquã quæ ipſe commodius explicat, quam alij, ut quæ addit de ſuo colligas: per pauca nt. Alia erunt eadem quæ priores aut eun- em in locum ſcripſerunt, aut alibi tracta- unt. Cumq; de induſtria abſtinere velint oſteriores priorum verbis: illiq; plerun- ; præoccupaverint commodiſſimas quaſ- ue loquendi formas, quæ plus redole- ent ſpiritus, pluſq; a fficerent, hilce neceſſe

fuerit vti minus commodis, & quæ ina
tantum redolcant ingenij ostentatio
nullumq; in animis aculeum relinqu
Qui iudicio falluntur, videnturq; sibi
invtilem navare operam, cum eos co
nefeceris, est quod etiã ignoscas, sed q
ad scribendum ostentatio impellit & am
tio, eos ego inter præcipuas ecclesiæ
stes numerare non dubitaverim, qu
qui non alij quàm satanæ suam scelest
me locent operam. Sed iam ad reliqua
gamus.

SATANÆ STRATAG mutum Liber Secundus.

DE invtilibus quæstionibus
ratione ab vtilibus disc
possent, & vt vitare eas opo
ret, superiore Libro dictum
nunc si res quæ in controv
am vocatur, cuiue contradicitur, haud
vis constiterit momenti esse, quid fa
re pium hominem deceat: sequitur
dicendum esse videatur. Atq; hic quid
si satanæ aures patefeceris, dubium non
quin daturus sit operam, vt inde ad sua
silia magnum fructũ capiat. Ita, vt erro

In magni momenti cõtroversiis actus Satanæ.

n quidem extorqueatur, sed latè spar-
, atque vt quamplurimorum præte-
t quasi semen: vt inde lites, discordiæ,
entiones, sectæ, vastitates, incendia o-
ur maxima: itaq; quantum facere eni-
e poterit, dabit operam, nulli modera-
rcumspecto graviq; consilio vt sit lo-
ed vt omnia temerè, inconsideratè fi-
nulloq; ordine. Quid porrò faciet
Christianns prudensque animus? An si-
licet ei obsequendum putabit? Ane-
sibi deliget ad sequendum consiliorum
um ducem, autoremq;? Ac non poti-
summa animi contentione videbit, vt
ia fiant quam prudentissimè? Adeò
e vnum quidem verbum (si fieri pos-
nisi summa ratione limatum exeat? An
expendet etiam atq; etiam, quid factu
s sit? Hîc hîc prudentia opus est, prin-
s obstat, dum tenuis est flamma: quòd
quid temporis permiseris, atque adeò
a etiam contuleris: quis demum ex-
uere incendium poterit? In tempore,
uam, prævidenda hæc sunt. Si quidem
ii quid audieris, quam putas fore in
le tuo satanæ orationem? Tentabit for-
um & apud te in gratiam errorem pos-
onere: sed si hac fores clausas offende-
liaq; aggrediatur via, hem scelus (in-
quiet)

quiet) hem hominem dignum quem
vivum abſorbeat, cui potuerit tam n
dum verbum excidere: dignum qu
cœlo deſcendens ignis corripiat, abſ
que: hominum omnium qui vnquam
ſunt nequiſſimum impuriſſimumq;
ne quenquam deſignare, aut cog
Qualibus meditationibus ſi locus ſit,
feceris, dixeriſue, quin ſexcentorum
rum origo ſit, & cauſa? Heus tu, ill
perſuadeto, haud eſſe talium cogitati
authorem Dei ſpiritum, ſed ſatanam.
tationes ejuſmodi haud idoneæ ſu
tollant malum: ſed quæ adaugeant
ac magis, & deploratum reddant, m
medeare: aliud facto eſt opus. Ac pr
quidem quî ſcis, an fortè hîc (qui
videatur) vnus ſit ex Dei electorum n
ro, quem ipſe Deus cadere quidem
ſuo quodam occulto, ſed ſapientiſſi
mantiſſimoq; conſilio, vt eum rurſus
majore erigat cum gloria? Quem ſi
intelligeres, ergo ne in eum qui eſſ
poſſidendam electorum gloriam, reg
hæreditatem cœlorum deſtinatus, i
trem tuum, in Chriſti membrum,
non modò ſervum, ſed etiam filium,
tare quicquam poſſes inhumanius?
nim (inquies) hac quidem ratione &
giſtr

ratum furibus,latronibus,ſicariis,aliiſq;
inoroſis hominibus oportebit parcere,
ippe cum & illi omnes ex electorum eſ-
oſſint numero, ad ſanitatem olim redi-
i. Reſpondeo. Pius ſapienſque Magi-
tus quum iſtos ſupplicio afficit, haud
is indulget in eos odiis, ſed officium ad
od vocatus à Deo eſt exequitur: cujus
untati cognitæ,quicquid ei ſua dictet
io, parendum nihilominus eſſe intelli-
: quemadmodum & Abrahamus, Deo
bente, Iſaac cum filiū ſuum chariſſimum
riter,atq; innocentiſſimum paratus erat
molare. Interim in eos qui morte ſunt
ltandi, humanitatis officium nullum
ætermittit. Sed addes. Ergone poterunt
us qui Deum amet aures ipſum in Deum
ecrandas audire voces, ac quaſi nihil ſe
tingerent,non commoveri? Ego vero pi-
n hominem commoveri, ac vehementer
mmoveri volo, ſed permotionem eam
lim eſſe zelum non præcipitem, temeri-
tiſq; plenum, ſed ratione moderatum
ptima,cujus non ſatanas eſſet author, ſed
piritus ſanctus,ſi tibi frater ſit, quem a-
ore perſequare minimè vulgari, aut, ſi
avis,filius: ne ejus quidem periculoſum
ſum videre poſſis, quin (præſertim ſi vul-
us ex eo grave acceperit) magnopere
commoveare,

commoveare, sed quali nam tandem
tu? An quo in eum asperis incitere ve
vt eum maledictis obruas, ac probris?
mò verò accurres: erigesq; eum dexte
te maxima, Iubebis bono esse animo.
hilq; prætermittes, quod ei levare, aut c
tè lenire dolorem possit, nulli parces
bori: vigil assidebis noctes integras. Q
si dolor ex vulnere morosulum reddid
nihil propterea decedet de tua summa
ga cum charitate. Persimilem ergo ve
animi tui permotionem esse: vt dolor
accipias tu quidem ex fratris casu: dol
offensum Deum: doleas eorum qui ab
prava docti sunt, vicem, propter quæ
rum in periculo versetur salus. Sed dol
istius fructus sit, vt coneris, quantum p
malum aut tollere, aut minuere, ac tanq
in re in qua errari sine maximo neq
periculo, vt videas etiam atq; etiam ne
cias, aut dicas quid cujus causa accessio
accipere malum possit, immò verò cu
ante certam fructus spem non videris: v
lem etiam redderet te idem dolor sollic
tum adeò, vt observares diligenter, qu
factum tuum, aut verbum, cujus boni f
rit, cujusve mali causa: atq; ita te comp
rares, vt si quando animadverteres qu
bonum in finem fecisses, malè cecidisse: p

tus esses vel cum existimationis tuæ jatura errorem corrigere.

Tria porrò videntur spectanda: quæ sit us ratio habenda, qui errores seminat, quę rum qui assenserunt erroribus: postremo, quæ eorum quibus periculum est, ne rorum obsit contagio. Ad erroris authom quod attinet, principiò, quem tibi fiem consiliorum tuorum omnium proposs, ac scopum, etiam atque etiam videnum est. Plerique expendentes, quàm perciosa res sit in religione error, proptereaue quantopere noceat Dei ecclesiæ is qui rores spargit, nihil satis atrox in eum degnari posse putant. Itaque ad primum uodque verbum in convicia probraque umpunt: atque omnia implent clamoris in quo mireris quantum sibi placeant, uamve egregiè se tueri Christi causam bitrentur. Neque sanè apud eos multum terest: sive per ignorantiam falsum aliuis doceat: sive vt suæ serviat libidini. Quinimmò perinde ac si compertum berent, nihil vnquam ejusmodi nisi maliose fieri, neminem nisi tanquam malisum seductorem tractant. Hinc illæ verrum formulæ: Non puduit impurissimū em hoc & illud effutire, nihil sibi relii facit callidissimus versipellis, quo simplices

Eroris author tractandus leniter & amicè.

plices ſuo conficiat veneno: atque ali
genus multæ, quarum copia mirum q
topere redundent quidam. Quòd ſi
vera piaq; ſe docere arbitretur, ac bene
ćteq; facere: proptereaq; quibuſcun
rationibus poteſt, ſuos perſuadere con
errores, plurimum etiam laudis ſibi de
putet. Quocirca in eum ſi irrueris, ac m
tioſe, impudenter ſceleratęq; facere c
tenderis, maximam ſibi fieri putabit inj
am. Itaque commovebitur incendetur
ira: atq; omnino certum illi fuerit erro
tueri: injurias non tantùm propulſare,
cumulatè etiam rependere. Tum au
accedent contraria hominum ſtudia, o
niaq; contentionibus, rixis clamoribuſ
turbabuntur, vt boni ſequuturum ſit n
mali autem plurimum: quare vt tibi
ſcopus debeat, ne juſtam meritamq; e
giat animadverſionem is qui errores ſe
nat: multo tamen aliter tractandus is e
qui falſus falleret: atque is qui malitioſe
faceret, neq; verò malitiæ ſumenda p
eſſet, niſi de malitia conſtaret prius: at
in dubio quidem bene conſtituti eſſet a
mi, judicio: benigniorem in partem in
nare, vt errorem ſubeſſe, quàm malitiam
terpretari mallet. Quin etiam cum
magna odia incurrere hominum ſolean

ca

mitatesq; magnas sibi accersere,qui no-
vehere conantur dogmata, miro in-
o sit oportet is qui hominum in se o-
insectationibusq; excitandis volupta-
capere possit vllam: vt quenquam id
e credere nemo debeat,nisi vehemen-
agnis coactis conjecturis, Atq; error
non malicia: equidem ita sentio, si
quam est in quo clementiæ vllus esse
s debeat, hoc in genere debere. Est
piam Dei timore præditus, quæ vera
riaq; arbitratur,ea dat operam vni-
o hominum generi,si fieri possit,vt pro-
ur,hîc,si homines spectes animum, an
quid in eum designaveris durius, non
maniter crudeliterq; factum videa-
ls à Deo meliore vel ingenio,vel judi-
onatus non est,neque sane majore spi-
illi igitur si succenseas, non tam illi,
Deo ipsi qui non meliore eum judi-
unierit,succensere tu quidem videâ-
uòd si fructum spectas, nihil conducit
ictum est)minus,quàm iræ,indignati-
criminationumque ac conviciorum
insectationes. Sed si dolus malus in-
uidem lubens fatebor, nullam anim-
sionem, nullamq; pœnæ severitatem
gitari posse tantam, vt non sit tanta
s immanitate multis partibus minor,
vt

vt quempiam nihil Dei reverentia, n
populorum salus moveat, sed dum sa
tisfaciat libidini, omnia susq; deq; h
at. At vero vt magna quis dignus ani
versione sit: haud expedit tamen stat
eum pro meritis animadvertere. *Qu*
mihi licet (ait Apostolus) *sed non qu*
expedit. Quare videndum est etiam a
etiam, quid expediat maximè, quam h
ri personarum rationem oporteat, q
locus postulet, quid tempus: quæ vi
ira, aut alia quapiam permotione tu
animus non potest. Ira quippe caligi
oculis offundit, hebetat judicium, t
depravatque denique deterrima est a
omnes, omniq; tempore consiliaria.
nus sane sit quispiam qui lapidibus o
atur, qui frustatim laceretur totus, ju
id fieri poterit Magistratus sine ira, sin
sultu, sine convicio. Hisce enim affecti
bus, omnisq; recti judicii veris hos
quid est opus? Fietque multo majo
gravitate & fructu: ac videatur non ab
minis libidine, sed à ratione ipsa p
profectum. Quare etiam severitatis
exemplum multò majore vi hominu
primetur animis. Curare autem hæc o
tet, vt qui seducebat populum, ne sed
amplius, patiaturq; veritati locum esse

se

ducti fuerant, vt ad ſanitatem redeant: qui
ani adhuc ſunt, vt ſint adverſus erroris cõ-
agium præmuniti. Addendum, ne ſit eti-
m, vt iuſta animadverſione quaſi fræno
uodam male feriatorum ingeniorum co-
ibeatur licentia, quominus quicquid in
uccam venit, effutiant, poſtea videbimus:
eri etiam poteſt, vt quoſdam velit Deus
bjurgari acerrimè, vt in noviſſimo die &
inus excuſationis habeant, & majorem
beant judicii ſeveritatem: verum vt ne-
ini ex omnibus qui talium ſint in nume-
compertum eſſe poteſt, ita nemo eſt
i ſit ejuſmodi habenda ratio, ſi quos vo-
erit Deus ita objurgari, excitabit etiam
ui id faciant, tantùm cavendum eſt, ne
os à ſatana ſeduci, nobiſque ejus inſtiga-
ones pro Spiritus ſancti obtrudi afflati-
us ſinamus.

Sed vt qua ratione malitioſum ſeducto-
m à ſeducendo populo abducere poſſis,
telligas, conſiderandum illud eſt, qui tã-
m ſcelus admittere in animum induxe-
t, eum oportere egregiè impium eſſe, atq;
mnis timoris Dei expertem, de eo, igitur
ve præſente, ſive abſente ſi ea dixeris qui-
us ſit dignus, ſi eum ſuis depinxeris colo-
bus, atque is mox abſtinuerit, quid illud
it? Annon videbitur palam fateri, quæ cri

mina ei adſcripſeris, eorum ſe omnium
um eſſe? Tu igitur ab homine in quo
timor nullus ſit, tantam tibi promitte
nimi moderationem poſſis? tantam re
ſionem? An non veriſimilius eſt multò
re vt crimen omne depellere ab ſe c
tur, multoq; plura in te conferat? Non
tius die noctuq; ſuum fatigabit inge
mendaciis calumniiſq; excogitandis,
bus tuum infamet nomen? Quid eſt a
à vero tam alienum, vt non id aſtuta
tio probabile videri faciat? Cumq; hin
de creſcant paulatim iræ atq; odia,
audiantur vtrinq; vehementes quo
criminationes, ſcindatur populus ſtud
contraria, quid aſſequi inde poſſis,
ſani judicii hominem non vehementer
niteat? Si qua igitur ſpes eſt (quæ t
eſt) hominis ejuſmodi ab incœpto avo
di, haud eſt in eo ſita, ſi ejus prodas a
ſeſq; malitiam, ſed in eo potius, ſi frau
malitiæq; omiſſa mentione omni ve
tem primum ita tueare, itaq; perſpe
reddas, vt palpari penè poſſit: deinde
facias dexteritate manſuetudineq; ſum
nam cùm perdifficile impetratu eſt ab
mine ſceleſto, ac nefario, vt victus vi
velit, atq; errore lapſus, tum verò in
ſperaveris fore, vt videri velit etiã per ſ

im ſcelus ſciens ac prudens fucum popu-
feciſſe. Sed & iis qui ſeducti ſunt ab er-
e deducendis, quid conducant probra
rroris authorem jacta, equidem non vi-
. Ferè enim fit, vt qui cujuſquam dog-
tibus aſſentitur, ſimul eum charitate
dam complectatur, veneretur, laude at-
honore dignum judicet, vt ſi dehone-
e eum conviciis inſtitueris, inſignem te
facere injuriam dicturus ſit, alienoque
pterea abs te animo futurus. Quis autē
ciat benevolentiam aut odium, aliaſque
ni permotiones plurimum poſſe incli-
do hanc, aut illam in partem judicio?
tè id fuerit aliud nihil, quàm ei vtrãq;
urare aurem, quo minus te vel audire
ſit. Neq; verò intelligo, cui admodum
ori id vſui futurum ſit præmuniendis
qui adhuc ſint incorrupti. Convitiis e-
criminationibuſq; referta oratio vix
vt non ab ira, vehementive animi motu
uo, proficiſcatur, motus autem ejuſmo-
vbi fuerint, mirum, ſi ſatis circumſpectè
nia dicantur, ac non multa peccentur
ius, aut perperam ſeductoris verba re-
ndo, aut ejus argumentis, non ſatis ap-
eſpondendo, quibus ex rebus (vt oſten-
nus) magna ſequuntur incommoda. Ne-
e ſanè deſunt multi quos maledicentia

omnis, ſive juſtum prætextum habeat, injuſtum, offendat, atq; in quo vllum a advertunt maledicendi ſtudium, de eo le opinentur, animumq; ab eo alie Quod quid aliud eſt, quàm procliv reddi ad iis aſſentiendum, quos tu pr deformare omni ſtudio contenderis? ſertim ſi quam illi modeſtiam patient callidè & verſutè ſimulare noverint. E dem non negaverim apud nonnullos tantum valere criminationes, vt quo tangant, eorum tandem ne nomen qu audire ſine horrore poſſint, tantum vt ab iis jam ſeduci ſe paſſuri ſint: ſed i rè tum demum accidit, quum crimina in magna ſunt integritatis, ſanctitatis centiæq; opinione, vt nulla cauſa, nul ratione ad faciendam cuiq; injuriam ci potuiſſe videantur, quam populi c tem de te opinionem multò facilius ti ſo arrogaveris, quàm obtinueris. Sa nim ne ipſi quidem ſatis intelligimus, ducamur ſpiritu, atq; innocentiſſimus quis impetret vt non multa ſanctiſſime ſignata malam in partem vulgo accipi Atq; illi ipſi qui accuſatis propter cri tiones fidem omnem abrogarunt, ide par eſt, feciſſent, vbi iis audiētibus ſine maledicto fuiſſent eorum dogmata r

argumentis teſtimoniiſq; firmiſſimis cer-
ſimiſq; humanè candideq; convulſa.

Hactenus ergo palàm factum eſt (vt vi-
tur) ex maledictis permulta, maximaque
pe incommoda creari, vtilitatem autem
rum eſſe aut nullam, aut perexiguam, quæ
men & ipſa aliunde percipi multo poſſit
tior. Supereſt ſolùm, vt de ea dicamus
ione, quòd hoc quaſi animadverſionis
nere cohibeantur novorum dogmatum
thores , atq; illud quidem primùm in-
ligendum eſt, nos hoc loco de Magiſtra-
s officio non agere: privati hominis hic
ficium perſequimur, atque ejus etiam,
i ſit populi ad pietatem commiſſa inſti-
tio. De magiſtratu dicemus poſtea.
uare cum animadvertendi in quenquam
teſtas cujuſquam non ſit, præterquam
vilis Magiſtratus, cavendum eſt aliis, ne
anum in meſſem mittant alienam. Egre-
us citatur Ciceronis locus ex quarto
Republica in hæc verba: Noſtræ con-
duodecim Tabulæ cum perpaucas res
pite ſanxiſſent, in his hanc quoque ſan-
ndam putaverunt , ſi quis actitaviſ-
, ſive carmen condidiſſet, quod infa-
iam faceret , flagitiumve alteri. Præ-
rè, judiciis enim, ac magiſtratuum diſ-
ptationibus legitimis propoſitam vitam,

non poetarum ingeniis habere deben nec probrum audire, nisi ea lege, vt resp dere liceat, & judicio defendere. Qua ctione quid vel cogitari posset æqui Quæ vetet probrum audire quenquam si ea lege, vt respondere liceat, & jud defendere? An verò contemnenda qu res est fama, vt cujusquam libidini exp esse debeat? Si is qui rerum potitur, comparet: vt quos libuerit infamia (justa alioqui id causa faciat) indicta c notet, quis eum regem, ac non verius ty num dicat agere? Ergo quod ne sum quidem magistratus facere, nisi per ap potest tyrannidem, id licuerit vel pri cuiquam, vel ei cujus sit ad omnem ho statem, atq; moderationem non tam v quàm suo etiam exemplo populum inf ere? Est quidem ecclesiastici pastoris re hendere, objurgare, increpare, verunt facere id debet non tanquam hostis, tanquam pater, quatenus videlicet a mendationem procurandam, vel opus vel prodesse possit. Atqui animadvert in quenquam potestatem meminerit sui esse muneris, sed magistratus, atq; ad se contendat pertinere, quo tam ventu prædictum in finem ea sit vsurus deamus. Equidem non negaverim, en

In obiurgationibus absit acerbitas omnis.

co

orum perculsos exemplis, quos vident in-
es hac ratione in summam adduci cum
vidiam, tum ignominiam, minus audaces
eri iis proferendis quæ sæpe curiosa sug-
erunt studia: verum nisi eorum qui tali
tuntur animadversionis genere omni va-
t vita non modò vitio, verum etiam sus-
icionis, ac nisi eorum omni in re conspi-
a sit sanctitas atq; innocentia, vt divinũ
uid referant potius, quàm humanum, mi-
imè multum hac quidem ratione profe-
turos putem. Perinde enim accidet, atq; si
uis aggeribus aquas cohibeat: nam illæ
uidem parêre paulisper videntur, cur-
umq; sistere, sed tamen vndiq; exitum per-
uirent, aut certè altius sublatè exunda-
unt, tandemq; aggeribus corrosis ruptisq;
agno impetu erumpent, ac vastitatem fa-
ient multis partibus majorem, quàm si im-
edita libertas initio non fuisset: nam cu-
jus ejusmodi fræno cohibetur libertas, pa-
et ille quidem aliquandiu, sed ægre fert,
virusq; paulatim colligit, quo cum plenus
est, effundat oportet, tantoque exitiosius,
quanto continuit diutius: siquidem odiũ
in eos quos sibi tanquam tyrannos immi-
nere arbitratur, facit: vt quicquid illi senti-
unt, ipse facilè aversatur, abominaturq;. Ita-
que omnibus quibus potest insidiis dat o-

peram: primùm vt modò hos, modò il[...] avertat, ſuarumq; faciat partium: atq; paulatim creſcit malum, colligitq; vires, tandem non vereatur ſecta ſe prodere, rempub. turbare: cujus rei cùm alia mu[...] tum recens admodum Monaſterienſis ditionis exemplum ampliſſimum eſſe d[...] cumentum poteſt. Mirum eſt autem, q[...] bus artibus ſatanas hoc hominum ge[...] inſtruat, quibuſq; ſucceſſibus eorum p[...] moveat inſtituta: quod ſi cōſideratius p[...] penderent ii qui in probris multum eſſe a[...] bitrantur poſitum præſidii ad conſervan[...] doctrinæ puritatem, iis fortaſſis multo d[...] lectarentur minus. Deniq;, ne longum fa[...] am, vt non negaverim acerbitati in obj[...] gationibus locum eſſe nonnunquam op[...] tere, ita etiam contendo, perrarò ea co[...] currere omnia, quæ, vt percipi ex ea vll[...] fructus poſſit, requiruntur. Atq; vt miſſa[...] faciam fructus rationem, valde magnū m[...] rabileq; eſt exemplum illud quod Iudas[...] Can. commemorat: *Michaelem Archa[...] gelum, cùm eſſet de Moyſis corpore conte[...] tio, non auſum fuiſſe maledictum ipſum [...] ſatanam conÿcere, ſed optaſſe tantum eū [...] obiurgaret Deus.* O nos temerarios, quā [...] majore audemus perſæpe non in ſatana[...] (quæ tamen permagna eſſet arrogantia, [...]

nob

is plus sumere vellemus nos, quam sibi
endnm Archangelus putaverit) sed in
ines Deo forte haud minus charos
n ipsi simus. Hoc vnum exemplum si
endamus, tum autem cogitemus quā-
entia nos mutuo maledictis proscin-
us, næ egregiè cæcum esse oportuerit
qui non videat hanc omnem maledi-
i consuetudinem non ab alio profectā
tu, quam satanæ. Sed quoniam dictum
uicquid fiat ad vllius erroris qui spar-
r famam, quem ad finem referentur
ia, videndum esse, interq; alia, dandam,
ā vt qui errore duceretur, ab eo avo-
tur, neq; ad id quicquam prodesse vel
edicta, vel vllos insultus, quin potius
sse maximè, quod ergo optimum fact
sit, sequitur vt indagemus.

uo sunt autem quæ ad id requiruntur,
demonstrationes eiusmodi, quæ apud
inem eo animo, ijs imbuto persuasioni-
quibus est is qui errat, vim habeant
ris patefaciēdi, illinc autē, vt is iudicio
gro ac sano demonstrationes eas expē-
. Quòd si aut demonstrationes parum
nt ad hominis intelligentiam accōmo-
e, aut ille eas non expenderit, aut id fe-
t judicio contaminato corruptoq; pro-
positi

Seductor quo pacto sanandus.

positi nostri finem non assequemur.
porro iudicium sanum incorruptum
quum id Deus suo spiritu sanauerit,
deritq; veri capax:praetereaq;quũ nu
suspicionibus, nullisq; animi permot
vexatum. Quare nihil hic tantopere
tandum, quam ne quid excidat, aut
quod eius vulnere possit animum, at
te alienare, quod genus est verbum
quod significationem vllam habeat
tæ ab eo tuæ voluntatis, quod eũ p
aut accuset, siue fraudulenti consilij
ignorantiæ, siue impudentiæ, deniq;
ei quamlibet invrat notam. Quinimo
ni est humanitate officioq; ad mans
nem, moderationem, benevolenti
provocandus, cuius humanitatis nu
se melior magister poterit vna ch
sed ea sincera, minimeq; ad ostentat
composita, quam nisi intelligis tibi
haud aggredi quicquam te oporte
quam eam sis adeptus. Quod si nihi
in homine quod tibi eum conciliet,
dera quot quantaq; in Deo sint eiu
vnigenito cuius hic est opus. Nisi eu
us in viuis esse voluisset: aut natus e
quam, aut statim obijsset, aut certè
non vixisset, nunc autem vides: v

us alat, vt illuceſſere illi ſolem velit æ-
e ac tibi: vtq; mille modis eum ſuæ infi-
æ participem faciat beneficentiæ boni-
ſq;. Tu ne ergo eius ſervus contrarios
i in eum animos gerendos putes? Qui
enim (vt iam dictum eſt) num forte ſit
a ex Domini oviculis, quæ tametſi in
æſentia procul aberret à grege male ſa-
tamen ſit tandem à paſtore optimo &
enienda, & curanda, & ad gregem de-
cenda? Quòd ſi ita ſit: an non intelligis,
um eſſe Dominum, qui ſub eius perſona
i infirmus, peſſimeq; habens occurrit:
e vt periculum faciat charitatis, quam
noviſſimo die poſtea commemoret?
mq; tuum non ſit judicare, ſit, nec ne ſit:
is tibi eſſe debet, fieri poſſe vt ſit, vt
ocunq; eum proſecutus officio fueris, il-
l Dominus tanquam in ſe collatum tibi
ceptum ferat. Non igitur eius ſpectes
rſonam, ſed ipſius Chriſti quem refert:
emineriſq;, quàm mirifico is amore in te
erit: quippe qui gravatus non ſit ipſe iu-
s, atq; innocens pro te iniuſto maximo-
mq; delictorum reo mortem obire, præ-
tim tam ſævam atq; cruentam. O ſi de
omine quopiam ſuſpitio eſſet vlla, fore
aliquando in regem, optimumq; regem
vaderet, vt præſens fortuna humilis ob-
ſcura-

ſcuraq; videretur, quam tamen non c
temneremus eum? Aut quanta potius
neratione proſequeremur? At vero qui
regium decus, faſtigiumq; : ſi cum ea c
feratur dignitate, ſplendoreq; qui Dei
ctos manet? Et hominem igitur quem
cimus an forte ad illam ſit natus glori
noſtra indignum cenſeamus humanitate
que benevolentia? Fuerit etiam haud p
vo adiumento ad conciliandum tibi ho
nem eiuſmodi, ſi in te ipſe deſcendens
diligens, rigoroſumq; examen tuas om
revocaveris actiones, vitamq; & cogita
nes, eaſque ad divinorum præcepto
normam exegeris. Quod ſi te quoque
ram Deo maximis quamplurimiſq; fo
tum culpis offenderis, ac nihilominus ſp
bonam alas, fore, vt non ſeverè tecum
gat, neque in te pro meritis animadve
quinimmò tanquam clementiſſimum
trem ac Deum ſeſe gerat erga te, quid
quod non eandem clementiam conti
re illi poſſe ſperes? Ac quemadmod
propter eam ſpem, nequaquam is tibi
videris qui contemni debeas, quid ca
eſt, quamobrem non & de alio in ip
cenſeas? Cum meditationibus porro hu
modi frequentes ardenteſq; ad Deum p
ces coniungendæ ſunt, vt is cor tuum

mol

olliat, & in eo sua manu veram vivamq;
at charitatem, quam vbi impetraveris, ea
agistra tam aptos appositosq; cum fratre
endi modos disces, vt mirum sit, ni breui
m ad sanitatem revocaueris. Cumq; di-
nas res assequi nemo possit, nisi divino
iutus spiritu, ante quàm disputationem
grediaris vllam, precibus à Deo conten-
s, adiunctis etiam ad id pijs aliquod viris
js, vt erranti adesse velit suo spiritu, eiq;
r aperire simul atq; oculos ad veritatem
noscendam, quin etiam eum, vt idem pe-
t, hortaberis.

Demonstrationes sane tunc vim habent
æ quidem verũ patefaciendi, quum earũ
author Deus, quemadmodum scriptum
, *Talia ego vos lingua sapientiaq; instruã,
nemo resistere vobis possit.* Itemq; *Tan-
am de cœlo descendit pluvia & nix: ne-
e eo revertitur, quin potius madefacit
rram, mollemq; reddit, & vt germinet fa-
t, fructusq; ferat, ac panem ad victum sup-
ditet, ita erit verbum meum quod ex-
e meo profertur, haud redibit ad me ina-
, sed perficiet quod ego voluero, prospe-
que cedet ijs ad quos illud misero,* Quod
um ita sit, hic item necessariæ sunt preces
d Dominum, vt non solum reseret erranti
or: sed etiã vt ea tibi dictet verba, quæ sint
ad

Argumentis ad rem & hominem idoneis.
Luc. 21.
Esa. 55.

ad veri demonſtrationem quam aptiſ
Quod niſi abſurdum eſt, aliquem c
locum ijs artibus relinquere, quæ ta
humanæ appellantur, nihilominus
haud aliter vſus fueris, atq; is qui &
quidem, & irrigat, incrementi autem
omnem ſolo in Deo collocat, quin dei
na ſint, negare nemo poteſt, addam et
demonſtrationes eas vim habere pe
dendi: quæ è rebus notiſſimis, velut
divinarum literarum maximè perſpi
quæq; pluribus intelligi modis neq
ducto initio, ordine certo, perpetuo
lo, nullo prætermiſſo medio, aut tran
ſito propoſitam ad rem perveniunt,
certè ab ea exordiuntur ſententia, quę
vertenda ſit, atq; alia quapiam extra
nem poſita controverſiam, gradatim
conſecutiones colligunt, dum ad ma
aliquod abſurdum deduxerint, quod
defendi nulla ratione queat, falſi ali
poſitum fuiſſe non poſſit, qui cum re
non fateri, præſertim ſi id fiat verbis,
quendiq; formis minimè obſcuris, aut
biguis, aut perplexis, verum perſpi
claris atq; vſitatis. Quod tamen (vt q
res eſt dicam) præſtare perpauci po
propterea quod mire pauci ſint qui
multo plus velint tum dicere tum ſcri

qu

àm meditari. Non ſatis eſt autem, ſi
am attuleris rationem, ea tibi ad rem
ommodata eſſe videatur, ſed ad eius ip-
s qui perſuadendus eſt tum ingenium,
n iudicium accommodata ſit oportet,
mpli gratia. Cum tu Originis fortè au-
ritatem tanti facias, vt ei omnino fidem
ibendam cenſeas, ſi quidem locum e-
quempiam attuleris, quo loco tuæ pa-
ſuffragetur ſententiæ, tibi quidem te-
onium illud belliſſimè ad rem facere
eatur, ſed ſi is qui cum res eſt, parum
i Origeni, aut nihil adhibendum putet,
eſtimonio nihil egeris, neq; ſanè plus
feceris, ſi cum Turca, aut alio quopiam
gionis noſtræ hoſte divinarum litera-
n egeris teſtimonijs. Idem fuerit, ſi, cum
umentis certandum ſit, ea ſumpſeris,
etſi tibi quidem ſint certiſſima, adver-
us tamen perſuaſa nondum habeat. Su-
nda ſunt enim, non quæ tibi tantum, ſed
e & illi ſint certa. Idem etiam fuerit, ſi
umentationis partem aliquam tibi qui-
n cognitam, ſed adverſario non item
ticueris. Vt ſi dixeris, non eſſe ſacer-
i recenſenda delicta: quod Deus id mi-
nè mandauerit: neq; quicquam addas;
i enim nondum novit: atq; etiam, cum
ndum in promptu eſt, ea tantum nos

ſervare

ſervare oportere, quæ Deus ipſe man-
rit, ea ratione nihil movebitur. Simi-
multo obſcurior Ciceronis locus eſt i-
lio: cuius hæc ſunt verba: *Negabat S-*
vllam vocem inimiciorem amicitiæ p-
reperiri, quam eius qui dixiſſet, ita
oportere, vt aliquando eſſet oſurus. Ne-
ſe adduci poſſe vt hoc (quemadmodum
retur) à Biante dictum eſſe crederet, q-
piens habitus eſſet vnus è ſeptem, ſed i-
cuiuſdam, aut ambitioſi, aut omnia ad
potentiam revocantis eſſe ſententiam.
nam enim modo quiſquam amicus e-
poterit, cuius ſe putabit inimicum eſſe
Quin etiam neceſſe erit cupere, & opt-
quam ſæpiſſime peccet amicus, quo plu-
ſibi tanquam anſas ad reprehende-
Rurſum autem recte factis, commodiſq-
corum neceſſe erit angi, dolere, invide-
ctenus Lælius. Mirari enim quis poſſ-
modo & Biantis dicto hæc ſequant-
ſurda: forte non miraturus, ſi integ-
argumentatio. Atque vt intelligas q-
tione moueri quis poſſit, quaue minus
time cognitum habeas oportet, qu-
dicat, quid ſentiat, tum etiam (præte-
quæ ſit in controverſia) quibus nam
imbutus ſit opinionibus, quæ maxim-
ſuaſa habeat, quoue ſit iudicio. Nihil e-

m tam solenne in controversiis, quam vt
er alterius cavilletur verba, eliciatq; ab-
di aliquid. Ex quo fit plerunque, vt im-
gnetur non id quod dicitur, sed id quod
a interpretatione tibi confinxeris quod
id est aliud, quam adversario (vt dixi-
s) stomachum mouere, eiusq; confiden-
m confirmare, ac pertinaciam, tibi au-
n ad sexcentas ineptias effutiendum fe-
tram aperire, quæ ad rem faciant pror-
nihil? In quo imperitos quis imitetur
dicos, qui morbo parum diligenter ex-
rato, minime apposita descernunt medi-
nenta, ægrotosque, cum curare debe-
t, necant. Et sibi tamen multi veheementer
cent, si perperam acceptis verbis magni
uius absurdi insimulare adversarium
sint. Verum hæc quidem consuetudo
nibus est sophistis relinquenda, hic re-
s videlicet tam gravibus tractandis, ne
tibi illud propositum, vt quacunque ra-
ne videare errorem expugnasse, verum
tonare, vt re ipsa expugnes, nec adver-
o quicquam relinquas quod hiscere
idem possit, quod sane nunquam con-
get, nisi diligenter videas, vt alteri-
verba recte assequare. Quod si quid ve-
nenter absurdè dici videatur, eò ca-
ndum est magis: ne non satis assequu-

tus sis, potiusque petenda explanatio quam exagitandum absurdum nondum tis certo, vtrum adversarij ea fuerit sententia. Ac si quidem coram habeatur disputatio, in eo plerunq; peccatur maximè: quod ex primo quoque verbo quid sibi alter velit, divinare se probe persuasum quisq; habeat, vt respondere omnino, antequam ille dixerit, velit: ex quo fit, vt clamores excitentur, iræ accendantur, neq; quicquam proficiatur prorsus. Mittenda est ergo divinandi hæc temeritas: expectandumq; respondendi tempus. Alij allato argumento quopiam triumphare ante partam volunt victoriam, neq; expectare possunt, dum alter respondeat. Cum enim effugium videant nullum, neminem videre posse putant. Apage sis cum ista levitate, non enim videmus omnes omnia, nam vt plura videas tu quam ego in rebus alijs omnibus, quid mirum, si ego fortè plus in vna quam tu? Quid feceris autem tua importunitate, quam vt insignem arrogantiam, insolentiam morositatemque tuam prodas tuam? Si profanis in rebus experientia magistra proverbij locum obtinet illud.

Et quandoq; bonus dormitat Homerus

& illud.

Sæpe etiam est stultus valde opportuna loquutus.

Quid in divinis fiet, de quibus testetur ritas, *ita placuisse cœlesti patri, vt arca- sua sapientibus celaret; infantibus au- lactantibusque palam faceret*? Videre autem, si adversarius animaduertat te m mentem assequutum, nimirum quid tiat, quibus persuasus rationibus id tiat: videat atque nihilominus contradicere atum, vix fieri posse, vt non de eius con- entia decedat plurimum. Ante persua- erat, si modo satis intelligerentur eius imenta, neminem non assensurum, iam em cum videat qui ea intelligat, neque nen assentiatur, miretur necesse est. iod quid aliud est, quam aliquam ad- ei iam in dubitationem, ne non satis fir- sint quæ tenet? Simulq; hinc desiderij enditur intelligendi, quid nam contra, od obijcias, habeas: quod desiderium neum ad intelligendum reddidit, quò um ventum est, parum abest, quin iam fecta res sit. Me quidem igitur authore, errore depellendo ille præcipuus sit la- r: vt quid dicatur, optimè intelligas ex us qui verba protulit mente: non quo- odo interpretari arguto cavillo verba ssis, quinimmò si verbis facienda vis sit

aliqua, vt authoris seruiant menti fieri m
to malim, quam vt alio trahantur. Inter
lia, male interpretandis alterius verbis
ud peccatur sæpissimè, quod cum an
nostris ita ratiocinamur: si esset id quod
ait, hoc & illud inde sequeretur, atque
quæ consecutiones sunt nostro collectæ
dicio, eas nostris tribuimus, aduersa
quasi illi ita enunciarent, tempusq; o
teremus ijs refutandis quæ fortè ne c
tarunt quidem vnquam, quo tum eos
ritamus, tum nos etiam risui exponim
quod planius vt fiat, tali vtemur exem
Propterea quod Pontificij dicant, opo
delicta post factam admissa ablutionem
piari aut bonis nostris operibus, aut
obitum purgatorio quodam igne, si
ita colligamus. Si necesse est delicta vlla
piari nostris siue operibus, siue cruci
bus non igitur ea deleuit Christus, non
tur impleuit id ad quod missus fuerat,
diaboli opera aboleret, ac propterea
ramus, Pontificos negare Christum id
plesse ad quod missus fuerat, eatenus
dem vera nostra fuerit oratio, qua
quodammodo id illi negant, quia vide
ex ijs quæ ponunt hoc sequatur, sed p
vera non fuerit, quatenus expresse id
ponunt, neque forte sentiunt, itaq; si n

is verbis increpare eos pergamus, propter consecutiones eiusmodi, quasi eorum essent positiones, nos insanire dicent. Quid igitur facto opus est? Vt re eramus quod dicunt, nihil addentes, nihil detrahentes, nihil immutantes. Quod si absurda ex eorum sequantur verbis, ea colligenda sunt eum in finem solum: vt falsum esse quod ponunt, palam fiat, hic candor dignus est qui ametur, quæcunq; tandem tractetur res: sed Christi discipulos divinis de rebus disserentes tam decet, quam quod maxime.

Ab omni autem Christiano congressu prorsus abesse vincendi studium oportet; cuius enim sit scopus, vt vincat veritas, per te autē, an per quemvis alium palā fiat, nihil interesse putes: satis bono loco tuū nomē esse statue, si cōstet Deo sua gloria, ad quā plurimum pertineat vindicata ab impostura veritas. Quare si quidem ita accidat, vt ipsa ex disputatione innotescat tibi quod latebat ante: eave pudeat agnoscere, quis ille sit cui cedere oporteat, nihil cures. Maxime honorificum esse intelligito, à Deo doceri, per quēcunq; tandem id fiat, illos sane pudeat, qui discunt nunquam, si eius quo Deus tanquam instrumento visus fuerit, ad te docendum pudet, scio te non hominem

Sed id semper age, vt vincat (non tua opinatio sed) veritas

contemnere, ſed Deum, cuius ſeveram vindictam, niſi reverenti animo oblatam amplexus gratiam fueris, haud effugies. Cæterum quominus in eo difficultatis, quæres poſſet, experiâre, per quam optimè conſultum fuerit ea ſedulo vitare, quæ difficultatem augere hanc poſſint, quod genus eſt, ſi magna confidentia quid aſſerueris: ſi teſtatus ſæpe fueris, magni te aut piaculi aut ſceleris, aut etiam dementiæ loco habiturum, ſi quis auſus fuerit contradicere: dixeris vehementer ſtupidum eſſe qui non videat, & ſimilia. Grave enim admodum fuerit poſtea, tam longe videri à ſcopo aberraſſe, quare præſtat multo circumſpectè ſemper loqui, non vt hæſitare ſemper videare (laudandum enim id non eſſet) ſed vt quæ vera videntur, ea ſimpliciter aſſeras, quæ non videntur, neges eodem modo tum autem hanc aut illam in partem argumenta teſtimoniaq; afferas, tantum formulis illis, quæ impietas ſit? Temeritas? Quæ impudentia? Aut quæ ſtupiditas hoc vel illud dicere? Et ſimilibus, abſtineas. Mathematici firmiſſimis certiſſimisque vtuntur illi quidem demonſtrationibus, verum apud illos tale verbum invenias nullum, nihil enim ad demonſtrationes aut perſpicuitatis addunt, aut certi-

nis, si liberum nobis esse potest, verio-
m, quandocunque patefiat, sententiam
plecti, quid nobis quasi legem indixe-
mus tali verborum temeritate falsæ per-
tuo magna pertinacia adhærendi? Huc
rtinere videtur Solamonis consilium il-
d: *Caue liti implicere, ne si forte succubu-
is, pudore suffundare, neque quid facias sa-
certum sit.* Ac cum scire in quibusnam
remus, vt de ijs cauta nostra sit oratio,
ud possimus, quæ cautio necessaria in
s fuerit, eam quum opus erit, vix adhi-
uerimus vnquam nisi consuetudinem no-
s adsciverimus, quacunque de re sit ser-
o, verborum formulas eiusmodi tan-
uam periculosissimos quosdam scopulos
itandi. Auget etiam mirum in modum
rædictam difficultatem, si adversarium
agno habueris cõtemptui, quocirca mul-
o vt honestius, ita etiam prudentius face-
is, si qualiscunque tandem contingere ad-
versarius videatur, intra humanitatis te cõ-
tinueris limites. Et si ab omni prorsus con-
temptus significatione abstinueris. Ac quo-
niam quicpuid tandem facias, vix assequa-
re, vt non vehemẽter repugnante genio vi-
ctus videri velis, oportet ad causas eiusmo-
di optimè munitũ esse animũ, efficaci vi-
delicet ratione quapiã animo frequẽti me-

Prov. 25.

 ditatione

di ratione impressa neq; sane efficacior
Occurrit illa: vt meminerimus vitam
omnem vno durare momento, fabulæ
similem, in qua introducantur princ
viri,reges,servi, matronæ,ancillæ. Finit
nim fabula, hystriones personis illis de
sitis aut pares sunt, aut nonnunquam
in fabula rex fuerat,humilioris erit fortu
quam qui fuerat servus. Quod si hystr
num aliquis graviter eas partes agere,q
bus minus ei honestus contingat lo
malitq; eius incurrere indignationem
eum extra fabulam & sublivere inopem
micus,& inimicus affligere tota vita po
non omnes clament, prorsus insanum e
esse,quod pluris faciat vanissimũ vnius
ræ fumũ, quàm tot vitæ commoda? An
ro non hic eadem est amẽtia, aut etiã m
tis partibus maior? Sis victor an victus,q
diuturni tẽporis fuerit siue gloriola,siue
decus? Sed si veritati sciens restiteris, pro
tereaq; tibi Deum infensum reddide
quid de te fiet infelix? Forte tua peruica
factum fuerit,vt oppressa maneret veri
idq; in numerosissimi etiam poduli pe
ciem, vt totidem futuri sint velut acer
accusatores tui: quot eius rei causa pe
rint,quis non hæc cogitans contremis
totus? Valeat igitur,valeat hæc omnis p

yicac

cia: certumq; cuiq; ſit dignitatis ſuæ hoc genere rationem habere nullam: ſed in eſſe totum, vt in omni controverſia vin- Chriſtus: Neq; curet mundi vel excre- ntum fieri, dum in omni re Dei nomini conſtet gloria. Pungit videlicet te, ſi ei mittenda ſit victoria, quem fortè paulo è præ te nihil eſſe exiſtimaveras. Itane ô? Atqui nonne aliud tibi certamen eſt n ſatana multo maximum? Ille ſcilicet te quam arcem quandam ſibi omnibus chinis, omniq; conatu oppugnandum egit: abs te autem tui ſuſcepta defenſio Nunc ergo ſi cognitæ veritati per im- entem animi elationem reluctatus fu- , non arcem prodes ſatanæ? Non tu te ti & tali hoſti dederis quam turpiſſimè? q; in ipſius etiam imperatoris tui (quem n eſſe nihil poteſt) oculis? An verò ni- hîc ſit quod pungat? Expendendum eſt em etiam atque etiam, qualis hîc detur io. Duplex certamen eſt: nec datur v- bique potiri victoria. Si illic victorem veritate oppreſſa, certum eſt, hoc in amine quod cum ſatana eſt, ſuccum- oportet. Sin hîc ſuccumbere nimis ve eſt, illic nonnihil criſtam demittas eſſe eſt: quod quo adhuc minus diffi- facias animo: & illud conſiderandum

eſt

est, nequaquam tam turpe visum iri a
atq; tibi, si succubueris: quis enim ne
at hominis nihil tam proprium esse, qu
hallucinari? Ac omnino quidem cum
sit controversia, illud expectetur, vt pars
tera succumbat. Haud igitur vehemen
mirum sit, si tu magis victus fueris, qu
adversarius: atque vt sit dedecus vinci
maxima dignum laude est, atq; ad c
ciliandam maximam bonorum omni
benevolentiam valde aptum, si eo sis c
dore, vt cognitæ veritati haud invitus
dere paratus sis. Quare si de eruditionis
opinione ac fama (si qua sit) decedere
quid oporteat: at illud cumulatè com
setur bonitatis laude, quam multò p
faciendam esse ex eo facilè cognosci p
sit, quòd eruditum hominem, sed iniq
(si quidem cognoscatur) nemo non a
minetur: virum autem bonum, quanq
nulla omnino eruditione, omnes am
atque etiam laude dignum putent. N
verò persuadere tibi debes, ni ipse sp
cedas, victum te fuisse haud cognitum
immò verò quo reluctatus fueris magi
majorem adversario dederis causam,
vicaciam iniquitatemq; tuam effere
eoq; etiam pluribus minimè commod
te sermonibus materiam dederis. Vt

neque tuæ eruditionis tueri nomen as: & nequissimæ pervicaciæ notam in-iamq; subiturus sis. Hæc si meditatus duè fueris: mirum ni de innata animi potentia decedat plurimum. Vt quum postulaverit, æquiori animo passurus sis tatem vincere.

Ac cum vehementer etiam difficilè sit, controversiis non & irritari, & irritare: nda opera est, vt persimilibus meditatio-us, quasi medicamentis quibusdam, ita paretur animus, ne quid committatur smodi. Quapropter disputationem in-ssuro perinde faciendum tibi sit, atque tissimo cuipiam viro, & cautissimo in gulare certamen descensuro: is enim om-s feriendi cogitabit artes: & ad singulas ionem præmeditabitur defensionis. Ad c cogitabit, quas corporis partes minus matas habeat: aut in quibus majoris sit inus periculi futurum, vt illis circumspe-ius caveat. Tum autem animum in certa-en ita exacuet, vt constitutum delibera-mq; habeat, aut vincere, aut mortem for-er oppetere. Sic cogitandum tibi cum ino tuo est, quicquid inter differendum cidere tibi possit ad animum tuum ira cendendum, offundendamq; oculis ca-ginem, ac deniq; omnia turbandum: vt

Disputationem ingressurus superbiam pelle, indue modestiam.

quòd

quòd convicia in te collaturus sit adversarius: quod impiè te, aut impudenter, scelerarè facere accusaturus sit: quòd appellaturus te sit rerum omnium ignarum, stupidum, bardum: quod irrisurus te sit tanquam hominem nihili: quòd verba tua cavillaturus: quòd deniq; summa sit vsurus insolentia: ac nihilominus certum tibi esse oportere, nulla re commoveri: quin potius summa lenitate patientiaq; institutæ disputationis filum ad finem vsq; prosequi. Si nobilitas, si opes, si eruditio, si authoritas, aut nominis claritas, aut quidvis aliud est quod attollere tibi animos possit: cogita ea parte nudum te esse, injuriæq; obnoxium: ac te, ni caveas, ibi vulnus accepturum. Caveris autem: si intellexeris hæc aliud esse nihil quam satanæ, quibus te oppugnet, arma: quæ ita demum nocendi vim amiserint omnem: si quâm sint inania, exploratum tandem habueris. Illud autem fixum esse in animo oportet, rem haud esse cum homine eo qui cum disceptes, sed ipso cum satana: neque rei summam esse punctum illud quod in controversiam venerit: sed multo plura, majoraq;. Eò spectare satanam, vt ex vna lite infinitas faciat, vt iras accendat, ecclesiam in sectas distrahat, seditiones excitet, tyrannides erigat: denique eum nihil

maxima incendia vastitatesq; moliri.
are non vnum summissurum litigato-
m, aut alterum: sed quamplurimos alium
o semper morosiorem, pervicaciorem
litiosioremque. Atque illud esse ejus pro-
siti caput, non vt quæstioni de qua aga-
r tenebras obducat (cum præ aliis quæ
plietur minimum illud sit) sed multò
agis tuam vt vincat patientiam: qua ex-
gnata, reliqua minore negotio assequu-
rus videatur. Age autem quodnam igi-
r hîc boni fuerit militis officium? Ani-
o frangi? Fatigari? Hosti cedere? Mi-
nè verò: sed quo oppugnationem ille
get improbius, eo præsentiore animo
sistendum tibi est. Id quod faciendum
e eo est alacrius, quòd nobis certissimam
ctoriæ spem Iacobus Apostolus faciat: te-
tus. *Si resisterimus Diabolo, fore vt re-*
dat à nobis. O si illud tantùm satis sit in Iac. 4.
imis nostris fixum: quæcunque mo-
atur controversia, rem esse non cum
mine qui eam movet: nec disceptari
vno religionis puncto, sed per eam
casionem spectare satanam ad dissi-
a, sectas, rixas, seditiones, incendia,
totius Christianæ reipublicæ eversi-
nem. Quanti id esset ad nostros emol-
ndos animos: magisq; ac magis ad man-
suetudinem

suetudinem, quietumq; ac circumspect... differendi morem componendos? Sed... ter alia quæ vehementer morosum faci... disputatorem, primum locum obtinet... rogantia: si tibi sapere omnia videâre, ... præ te neminem non contemnas. Ho... autem spiritus addunt sæpe opes, magis... tus, ampla sacerdotia, nominis celebri... atq; alia id genus. Qua persuasione dem... tatus animus si fuerit, neminem pati po... integram pronunciare sententiam: ore... dum aperto, & quid dicturus alter esset, ... quid etiam posset dicere, satis te assequ... tum putaveris. Atq; vno verbo: vno v... bo autem? Immò verò vno aut risu, ne... quo, aut torvo aspectu, aut gestu quo... quid objectum sit, abundè tibi diluisse ... deâre: quicquid autem affirmaveris, ne... verisve, si quis mutire quid contrà aud... læsæ majestatis reus, sacrilegusq; habea... Alius interim tantum abest vt ab errore ... vocetur: vt ad errorem accedat etiam su... ma indignatio, firmumq; propositum ... cum apud te non potuerit, apud quosc... que, si minus palam, at certè clam & ... tandi, & latè spargendi: à quo quid... morbo perdifficile est cavere. Vt quis... enim authoritate antecedit, superiore... è loco dicit: ita se sapientiorem videri...

ꝛ oportere: vultq; plerunq; pro ratione ꝛam valere authoritatem. Sed tamen occurrendum eſt huic malo, à quo infinita propemodum maximeq; pernicioſa oriri mala poſſint. Imprimis autem cogitandum ſæpe eſt, quàm ineptum ſit, vel ſi opibus affluas, ex opibus: vel ſi in magiſtratu, aut ſacerdotio ſis ex hoc aut illo: vel ſi nobilis, ex nobilitate ſcientiam, ſcientiamve tibi vllam arrogare. Quid eſt enim cum iſtis rebus commune ſapientiæ? Si more hominum iudicare velis: niſi fuit ingenium, niſi doctores, niſi diſcendi longus aſſiduuſque labor: nihil illa quidem ſunt: nominis etiam ꝛriras, quid eſt aliud, quàm vulgi teſtimonium? Qualis verò authoris? Vix nimirum quando non maximè delirantis: quòd ꝛum audias qui vnus nec fallere, nec falli poteſt, ne illa quidem, ingenium, doctores, ſtudia quicquam ſint: ſed in vno Dei ſpiritu omnia poſita intelligas. Vt ſi hic vnus ꝛfuerit affluenter: etiamſi nihil extiterit præterea, non ſapientiſſimus eſſe non poſ-ꝛ ſi defuerit hic vnus: vel in maxima reꝛm aliarum omnium affluentia non poſſis ꝛ non ineptiſſimus. Quid te inſlent igiꝛ vaniſſima hæc nomina? certè cum plus ꝛis per ſe natura nullis externis adjuta reꝛs aſſentetur cuique: vtq; ſibi plurimum ſapere

ſapere videatur faciat: cavendum eſt
ſtulta ejuſmodi rerum fiducia acceſſio
turæ morbo fiat. Ac cùm alia humana
turæ vitia ſingulatim comtemplanti
altas habere radices videatur vnum qu
que, ac difficillimè poſſe non dicam e
ſed aliqua etiam tantum amputari pa
tum verò de arrogantia, ſic equidem j
cio, ſi cum aliis conferatur, videri illa
propemodum hærere: etenim ſi ira ac
daris: ſi odium ſuſcipias, ſi furto alie
rem ſurripias, ſi occidas: hac te patrare
potes non intelligere: vt ſi ſæpius id fa
ad iram, ad odia, ad furta, ad ſangui
fundendum, tuum proclivem eſſe ani
te non lateat: atq; aliquam tibi ipſe p
vim facere, ac paulatim ad ſaniores
mores: ſed ſi plus æquo ſapere tibi pe
ſeris: id te facere æquè intelligere
poſſis. Si qua enim in re aberres: in
dum erras, vt errare te intelligas: fieri
la ratione poteſt, non magis quam vt ſi
vivas, ac non vivas; ſiquidem errare,
remq; agnoſcere aliud eſſet nihil, quàm
rare, & non errare. Fieri autem ſanè po
vt poſtquam aliquandiu verſatus in e
fueris, reſipiſcas, agnoſcaſq; errorem
quotuſquiſq; tamen agnoſcatur error
us novit. Atq; in iis ipſis etiam perp

quos agnoſcimus,nunquam non eſt nimio
cuique amori vnde excuſet: vt culpam
quamvis aliam potius in rem rejiciat,
quàm in ſuum judicium: itaque fit, vt ſe
ibi plus æquo arrogare nequeat animadvertere: cumque lateat morbus, ne medicina quidem quæritur, neque alia ſanè ratione quicquam hîc proficere nos poſſe video, niſi illa quam adhuc ſuprà attigimus: quam cum fixam firmamq; in noſtris eſſe animis oporteat, eam quòd repetamus, pigere non debebit; ea verò erat hujuſmodi: Cum diſſenſionibus in vita plena vivamus omnia & divinis in rebus, & profanis, in publicis ac privatis, domi ac militiæ, denique omnibus: & tamen vna omnibus in rebus veritas, plurimi errent neceſſe eſt. Cumque diſſideant inter ſe plerunque & alii qui ſapientia præſtare cæteris creduntur: ſapientes etiam multos (qui habentur) errent oportet. Cumque alius hac in re erret, alius in illa: atque propterea illa in quibus vnuſquiſque errat, quamplurima: & cum nemo tanta excellat ſapientia, quin ei quoque humanitùs aliquid accidat, nihil mirum, ſibi perſuadens. Ita tecum ratiocinare: Homines alii errant omnes, ac ſæpe: neque hominis eſt vehementer ſapientis, ne-

que limati judicij, sæpe errare: ergo ne-
mo ex omnibus tantum adeptus est sapi-
entiæ, quin ad cumulum desit plurimu
& tamen nemo non plurimum sibi tribu
idq; cum faciat, sua opinione fallitur v
hementer. De te igitur quid judicii fece
Mon ita cogitabis? Homo & ipse sum: e
quod hominis tam est proprium, in
quoque (etsi animadvertere non possu
idem insit necesse est: vt ita tuam infrin
re coneris arrogantiam? Sed est in hom
genius nescio quis adulator maximus,
mirè ille quidem artificiosus, qui inter m
ditationes ejusmodi nescio quid obm
muret in corde: sed ita vt ejus potius m
veat, afficiatq; hoc est dementer, quàm
animadvertatur oratio. Sed si assequi s
sum possis, talis fuerit: ita est scilicet: ne
non fallitur nimium sibi tribuens: ver
abs te procul est hæc arrogantia; tui mu
alia est ratio, qui singulari quodam duc
instinctu, qui aberrare te in judicando n
sinat: tantaq; est hujus vis fascini, vt v
diuturnum acerrimumq; ipse tecum c
tamen habueris: vix tamen paululum
ponere de inani illa persuasione queas. S
illud tamen exploratum habeas opor
quo suspicari tua de arrogantia potes
nus, eo esse majorem, dum enim tu tibi

ineptis te enumerat sapientissimus rex
omon: *Inepto* (inquit) *suæ pulchrè arri-
rationes: sapiens autem quærit consili-*
Vt humanæ sapientiæ culmen esse vi-
tur, suam suspectam habere sapientiam:
intelligere se alieno opus habere con-
. Quod quidem verbum assiduè obji-
dum est nequissimo illi genio, quò mi-
à modestia tuum avertat animum.

c quo magis intelligas, omnino in dis-
ationibus modestia opus esse, quid-
addam, quod prima fronte videri non
m adiurdum possit: sed tamen tam ve-
quam quod verissimum: quisquis fue-
n posse te vllo cum homine vlla de re
oversiam habere: quin, quanto tu plus
e tibi videris, quàm ille: vicissim ille
se plus sapere existimet, quàm te. In
ptu est ratio; nam eam rem si respici-
æ est in controversia, si is te melius
are arbitraretur, quàm se: tibi assenti-
controversiaq; nulla esset. Cum igi-
sentiat, se melius judicare putet, ne-
st, in aliis fortè videatur ille quidẽ te
æferre: sed revera id non faciet, nam
nseat vterq; suas opiniones omnes,
bus quidem illi tecum convenerit:
um probabit judicium, quàm tuum:
bus autem dissentiet abs te, suum v-

tique tuo anteponet. Itaq; sapientior
videatur. Apparet id maximè in facie
de authoribus judicio. Tantùm enim
buere cuique possis laudis, quantum
satisfacit judicio. Ac tantum detrahas
cesse est, quantum in eo sit, quod tibi
arrideat; vt cuiq; recti atq; obliqui re
suum sit judicium. Quod cum ita sit,
quocunq; sit controversia, etiamsi ille
nium sit ignorantissimus, tu eum t
persuasum habeas, oracula qui loqui
sis: quàm non æquo tu animo ferre p
te illi esse contemptui: tam iniquo la
est ille, si contemptui sit tibi: ac tanto
etiam iniquiore, quanto fuerit mi
ducatus liberaliter. Vis igitur vno
dicam, quo pacto tractari eum op
omnis vt absit amarulentia? Finge,
contrario se modo habere: illum e
tu tibi esse videre: te qui tibi videtu
ac qui mores tua digni essent person
illius, si ita se res haberent, eos da
ram, quantum poteris, vt exprimas.
feceris, crimen declinare insolentiæ
ne vix quidem possis. Hæc si quis
meditatus fuerit, si in iis animum d
studio exercuerit: næ ille, nisi fallor,
tator evaserit, qui pullulantibus e
ratione resistat, commodissimus. D

um ſatis multa dicta ſint, de authoritate deinceps eſt dicendum.

SATANÆ STRATAGEMATVM

LIBER TERTIVS.

CVM authoritatem qua errori-bus falſiſq; dogmatibus reſiſti-tur, aliam eccleſiæ dixerimus eſſe, aliam civilis magiſtratus: e eccleſia dicamus prius. Ergo ſi quis ea oceat quæ à ſanctarum literarum doctri-a abhorreant, quominus ea invaleant, duo eſignare poteſt eccleſia: vt dogma ceu rroneum impiumq; damnet: & vt homi-em ab reliquo eccleſiæ corpore, quaſi ari-dum ramum amputet: in quibus trifariam eccari poteſt. Primùm quidem, ſi iniquè amnetur ſive dogma, ſive homo: deinde, i id fiat aliter, quàm par ſit: tum autem, ſi d fiat à quibus non debet fieri. Injuſtè qui-em primùm damnatur aliquid, ſi falſum on ſit: quod quo minus fiat, quibus rati-nibus caveri debeat, ex iis quæ primo Li-ro dicta ſunt, cognoſci poteſt, Deinde eti-m injuſtè damnatur: ſi gravius ſit iudiciũ,

Authoritate, & primò Eccleſiæ.

Cavendũ autẽ ne temere damnetur ſive dogma, ſive homo.

quàm res de qua agitur, ferat. Non eni
vnius sunt generis omnia veræ doctrin
capita. Sunt quædam ita necessaria cogn
tu, vt fixa esse & indubitata omnibus opo
teat. Sunt alia quæ inter Ecclesias cont
versa, fidei tamen consensionem non di
mant. Quod si error quispiam, cum huj
sit generis, perinde damnetur, ac si dee
rantium salute spem adimeret: haud r
ctum fuerit judicium. Quo loco illud
videndum: quicquam ne referat hoc in g
nere minus rectum ferri judicium. Plen
nisi errorem quemlibet gravissimum e
volueris, dicent te erroribus patrocina
errantium causam agere; quorum equide
laudo pium sinceræ doctrinæ conservand
studium: sed mihi tamen, sit necne id err
ribus patrocinari, operæprecium vide
certius cognoscere. Certè quidem quaq
de re quisque aut alteram in partem ju
cio inclinat, aut ambigit. Qui ambigit a
tem, si persuasus sit in errore certum salu
positum discrimen esse, cum non sit, ani
consternabitur. Quæ consternatio, tant
abest vt judicio quicquam conferat ad r
ctè judicandum: vt etiam obsit maxim
Labefactat enim judicium, caliginemq; o
fundit omnis animi perturbatio: cert
quidem cum diffidentia de Dei in se mis

Distinguenda sedulò Capita fidei necessaria & certa à controversis.

rico-

ordia est conjuncta: quo ad salutem quid onducit minus? Immò verò quid obest nagis? Quæ verò inde fenestra aperta sit atanæ ad expugnandam miseri hominis pem omnem, injiciendasque ei cogitatio-nes multas valde perniciosas? Fateor e-quidem, fieri etiam posse, vt sic conster-natus animus ad Deum erigat sese, opem-que ad certam veri agnitionem adipiscen-dam imploret, impetretque. Sed vt non-nullis sic contingat: quis negaverit aliqui-bus etiam illud posse, quod ante diximus, contingere? Qui veri agnitionem impe-traverint autem, cum res (vt posuimus) cognitu necessaria non esset, non liberan-tur maximo à periculo: sed qui diffiden-tiæ de Dei in se misericordia fenestram ape riunt: eorum maximo in periculo versatur salus. Quo fit, vt, ad eos quod attinet, qui ambigunt aliqua de re, plus obesse videatur posse, si persuasi sint eam cognitu necessa-riam esse, quæ non esset, quam si rem non pluris fecerint, quàm quanti sit. Qui verò persuasus est, ac deteriorem in partem: is ni-si conetur quantum posset aliis quibus-vis idem persuadere quod ipse sibi intel-ligere videtur: Deum se propitium non ha-biturum arbitretur, itaq; palam ille quidem conabitur, si liceat: sin minus, clam sal-

tem non poterit id non moliri, nihil tale tentaturus, saltem certè tanto conatu rem haud tanti æstimaret. Atque in quibus quidem radices jam egit error: quid æquè impedit, quominus ab errore revocari possint, quàm si arbitrentur non posse se à sententia deduci absque salutis jactura? Ideo enim qui se meliora docere velit, audire non audent. Cumque id recusent: quis alius sit in viam reditus? Qui rectè sentiunt equidem fateor, quo plus positum esse in quaque re opinantur, eò minus facilè iis præbituros aures, qui, quod sentiunt, vocare in controversiam velint. Verùm si minor eorum opinione res fuerit, in eo vehementer nocuus eorum erit error: quòd errantes ea in re à reliquo Christi corpore, hoc est Ecclesia, se parabunt, contemnent, execrabuntur: illi autem sectã seorsum facere cogentur: quo exitiosius fieri nihil potest. Videmus enim quàm truculentas inimicitias exerceant sectæ inter se. Ac facit quidem odium, vt quicquid ab vna secta dicitur, facilè sit inimicæ suspectum, vtque ei illa contradicat. Et quicquid per temeritatem semel exciderit, non patitur id improba animi elatio, contentionisque studium retractari: sed tueri pertinaciter vult. Atque vbi invaluit

os, quo ob dissensionem quamlibet ali-
alium damnet, quotidie videas ex sectis
tas nasci: quæ sectarum multitudo quam
rimis desperatione consequendæ certæ
itatis omnem religionis cogitationem
pit: adeo vt si quis consideratius ani-
dvertat, quam impediant Euangelij cur-
n sectarum multitudo, & quæ inter e-
sunt dissentiones, atque odia: intellige-
facile possit temerarijs eiusmodi iudi-
s, vnde oriuntur sectæ, ad satanæ consilia
ommodatius fieri nihil posse. Satius igi-
est multo, quanti quæque res fuerit, tan-
am facere, neque eam vel adaugere, vel
enuare. Quæ sententia eo amanda est
gis, quod cum vnicus puræ doctrinæ cō-
vator sit Christus ipse, is ad id nulla fal-
persuasione opus habeat, quid enim fue-
in mendacio præsidij? Quod cum ita sit,
uitur vt ratio inquirenda sit aliqua, quæ
tando rerum pondere à recto aberrare
s non sinat.

Primum autem illud firmum fixumque
neat oportet: Si à diuinis oraculis quæ
tis sunt literis consignata, discesse-
, nihil esse cui tuto fidem accommodes:
il esse quod non aut fraudi, aut errori sit
noxium: diuina testimonia sola certa: so-
digna esse cui acquiescat consciētia. Cer-
tè

tè etiam si de religionis puncto aliquo
controversia, vt alij dicant adeo ad salu
necessarium esse, vt nisi quis illud intell
amplectaturque, seruari nullo modo p
sit: alij, tametsi de re alioqui conveniat,
gent tamen eam tanti esse ponderis, q
potius arbitrentur male de ea sentientes
lutem posse adipisci, & in Ecclesiæ me
bris habendos nihilominus esse. Si
(inquam) sit controversia, cum non v
que rectè sentire dicendi sint, altervtros
rare necesse fuerit. Quare compertum
ploratumquè habere, vtri rectius senti
aliquid erit scire: quemadmodum i
hærere, ac dubitare erit aliquid igno
consequens est ergo, vt ne hoc qui
sciri possit: nisi de eo divina extent
stimonia. Est autem hic omnino anim
vertendum, longe aliam esse rem dog
aliquod, aliam vero eiusdem dogm
pondus, ac judicium. Vt aliud est dic
Circumcidendum non esse Christianum
minem: aliud est dicere. Si circumcide
Christus vobis nihil proderit. Nam q
lud audisset. Circumcidendum Christia
non esse; adhuc existimare potuisset,
non debeat Christianus circumcidi, s
men putaverit quispiã se circumcidi o
tere, non id multum admodum referre

Dogmata rite & cum iudicio ponderanda.

Et trutina hic vtere solo Dei verbo.

aud

dito eo verbo. Si circumcidemini, Chri-
us vobis nihil proderit: iam rem intelli-
t multo maioris esse momenti. Cumq;
a res sit dogma, alia dogmatis iudicium,
æstimatio: si quidem in quæstionem ve-
rit, vtrum sit cognitu necessariũ dogma
quod, vt quod iurare in iudicio liceat:
hil ad rem fecerit, si quis testimonia mul-
adferat, quibus testimonijs non recu-
ndum in iudicio iuramentum evicerit,
cat enim aliquis, id se quidem dare, nec
eo se quęrere, sed de rei pondere, sit nec-
tanti res momenti: vt si quis persuasus
, quæcunq; sit causa, jurare nunquam
ere, atq; in tali perseueret errore, de eius
ute habenda spes non sit. Itaq; testimo-
s hic opus fuerit, non quæ doceant, iu-
mentum esse in iudicio (id quod in du-
um non vocatur) sed quæ doceant, qui
rsuasus fuerit, non licere sibi jurare, eum
mnatum iri quale de non retinenda cir-
ncisione extat.

Intelligetur autem divino aliquid doce-
estimonio, ac probari: si ipsum testimo-
um verum esse non possit: nisi id etiam
rum sit, quod probandum erat, id quod
cidet, siue testimonium id ipsum expri-
t quod probandum erat, siue ea enun-
t, quibus positis, illud necessario sequa-
tur,

tur, exempli causa, probandum est, fide iu
stum censeri hominem, non legis operibu
citanturq; Pauli verba illa, *Censemus er
fidei iustificari hominem, absq; legis ope
bus.* Hoc testimonium id ipsum exprim
quod docendum erat. Sed propositum
docere, sola fide iustificari hominem, ita
ratiocinetur quispiam. Nisi vna sola ess
iustitiæ ratio, & ea per fidem ineptè int
lisset, Apostolus, ex eo quod scriptum ess
iustum per fidem vivere, & opera fides n
essent, ob legis opera iustum non vive
hoc est in legis operibus iustitiam non ess
Atqui Apostolo inepta ratiocinatio ab
scelere tribui non potest. Est igitur in s
fidei iustitia, igitur sola fide iustificatur h
mo jam quod allatum esset testimoni
non dicetur quidem id exprimere qu
docendum erat: sed tamen ea enuncia
quibus positis necessario id sequat
Quod si possit quidem verum esse qu
pro testimonio affertur: & tamen non e
id quod probandum erat, non dicetur t
li testimonio id probatum: quare si, vt d
ceat aliquis, Romanum Pontificem auth
ritatem habere novas leges, quibus ho
num obstringat conscientias, condendi, l
cum illum citet. *Quicquid ligaveris su
terram erit ligatum & in cœlis*, ideo ne
bitur ille locus probare quod est in c

troversia, quia potuerit Petro ligandi potestas tribui, & tamen non tribui Romano Pontifici potestas novas leges condendi.

Exprimi autem potest aliquid & generalibus verbis, & nominatim, Etenim cum generale legis verbum & eam legem complectatur quæ est de moribus, & eam quæ est de ceremonijs, & divinas leges, & humanas, quod qui in moralis legis obseruatione iustitiam habuerit positam, nihil ei profuturus sit Christus, Apostoli testimonio negantis *quicquam rei esse cum Christo ijs qui in lege positam habent iusticiam*: generalibus verbis dicetur expressum esse. Quòd autem fide justificetur homo, illis ejusdem Apostoli verbis: *Censemus ergo fide iustificari hominem absq; operibus legis*; nominatim expressum intelligemus.

Aliud porro ex alio, quod quidem ad rē faciat duobus modis cōsequi posse video. Vnusq; ille est, si posita re quapiam vti cognitu necessaria, ea intelligi crediq; non possit: nisi alia quæpiam intellecta, creditaue ante fuerit: nam & hæc vtique in necessarijs habenda erit, ita cum inter necessaria sit, vt credamus Christum à mortuis fuisse excitatum: neque possimus id credere, nisi credamus etiam mortuum eum fuisse: profecto etiam mortuum eum fuisse necesse erit credere. Alter modus est: si expressum fuerit, cognitu necessarium esse

id quod magis dubium esse debuerit, vtrum esset necessarium, aut certe non minus dubium, & id enim erit necessarium quod aut minus fuerit dubium, aut non magis.

Sed quærat aliquis: an si constet quid oportuisse aut fieri, aut esse: protinus ex eo constet idem nobis cognitu esse necessarium. Similitudine quod velim, planum faciam. Qui calido laborant morbo, eum frigidis medici curant medicamentis: neque sane quicquam referat eum qui est in morbo ignorare cuius facultatis ea sint medicamenta: si modo ijs vtatur. Siquidem igitur & nos quodam eramus in morbo, damnationi videlicet propter peccatum obnoxij: multa enumerari possint, quæ vt servaremur, tum esse, tum fieri oportuerit. Veluti peccata nostra aboleri, & per hominem peccati omnis expertem, & virtute immensa, propterea q; Dei filium, itemq; Deum & similia. Sed faciamus inter alia, omnino oportuisse eum accusatum, & iudicio damnatum mortem perpeti. Quærat (inquam) aliquis: vtrum quam necesse fuit Dominum iudicio damnatum mori: tam etiam necesse sit compertum habere, quod non quoquo modo trucidatus, sed accusatus, & iudicio damnatus obierit an vero

ro tam liceat nobis hoc ignorare, quam n necesse est calido morbo laboranti nos- cuius sint facultatis, aut vbi, quomodouè rata fuerint ea quæ illi porriguntur me- camenta. Certe artem vt constet hæc eti- n credi tu esse necessaria, aut oportet te- monium habere ex divinis literis quod onunciet, quicquid fieri oportuit, id e- m (vt quis servetur) necessario creden- m esse: aut dicendum est ex eo, quod onuncietur aliquid fieri oportuisse: con- qui, vt id cognitum habere oporteat. At- ii testimonium quod pronunciet, quic- id fieri oportuit, id etiam factum credi ortere, nullum, quod sciam, extat, v- m autem ex eo quod pronuncietur ali- id fieri oportuisse, etiam necessario id edendum esse consequatur: sic cognos- re liceat, finge ita scriptum esse: Opor- it omnino ad abolenda hominum pecca- Christum iudicio damnatum mortem rpeti. Si aliter quam iudicio damnatus otiem obijsset, homini eius mors profi- a esse non posset. Vult autem aliquis hoc stimonio probare quod nisi quis credide- Christum iudicio damnatum obijsse, sa- us esse non possit. Quæritur igitur: sit nec id huiusmodi testimonio probatum. At- e hinc quidem non probatum esse ap- paret;

parit: quia possit & id verum esse q
pro testimonio est allatum: & non e
quod probandum erat etenim quæ sen
tia contradicit ei quæ probanda erat,
ei contradicit quæ pro testimonio est al
Non cum aliud sit oportuisse Christum
dicio damnatum mori, aliud credere q
ita fieri oportuerit, qui dicit eum qui
norauerit Christū iudicio damnatū ob
adhuc servari posse non ei contradicit,
dicit oportuisse Christū iudicio damna
mortem perpeti nihilq; impedit quo
nus vtraque enunciatio vera esse po
Quod cum ita sit, non potest igitur eo
stimonio probatum intelligi, quod qui
crediderit Christum iudicio damnatu
bijsse, salvus esse non possit. Ex quo effic
vt ad probandum quod aliquid sit cre
necessarium, nihil faciat qui probaverit
lud esse, aut fieri oportuisse.

Deq; iis quæ ex principiis consequitur.

Quærat etiam aliquis: an si quid con
Dei verbo cognitu esse necessarium: q
quid ex ea re necessaria consequun
colligi potest, id similiter cognitu nece
rium videri debeat: qua quidem in re
nimadvertendum est, cum (vt diximus
ud quiddam sit dogma aliquod, aliud
tem ipsius dogmatis iudicium: sic aliu
se, consequi aliquod dogma: aliud co

ui orationem dogmati, iudiciũ ac pondus xprimentem, non poteſt autem in dubium ocari hoc poſterius conſequutionum ge-us. Nam cum ſcriptum ſit. *Nihil vobis Christus proderit qui in lege poſitam habe-is iuſtitiam*, ſitque circumciſionis inſtitu-m lex: ſi quis diceret, qui in circumciſi-ne iuſtitiam collocauerit, fieri poteſt vt ei ihilominus Chriſtus proſit, is Pauli verbis ontradiceret. ſed de ijs quæſtio eſt, quæ onſequuntur ipſum dogma cognitu ne-ſſarium. Cum igitur antecedens ponere, conſequens tollere, ſit pugnantia dicere: i negat id quod rem cognitu neceſſariam nino conſequitur, non videatur re vera m credere, quare neque ſalvus eſſe poſſe. d reſpondeo: cum ego dem antecedens gnitu neceſſarium, etiam ſed id nego uod tu putas neceſſario inde ſequi, quare n itidem dicar quod tollere videor, non men re vera tollere? Cum, inquam, ſimul nſiſtere hæc non poſſint, antecedentis ſitio, & conſequentis negatio: quare ma-videatur negatio conſequenti etiam an-edens negare, quam dato antecedenti m conſequens dare: tam enim certe ve-m eſt, poſito antecedenti conſequens ni: quam quod ſublato conſequenti tol-r, antecedens. Palam eſt autem, qui

intelligit hoc ex illo ſequi, contingere no
poſſe, vt ſimul illud ponat, & hoc neg
Quod ſi quis cum antecedens putet v
rum eſſe, conſequens non admittat: id a
cidet propterea, quod non videat hoc
lud conſequi, videre enim quod hoc ill
ſequatur & illud perſuaſum habere, h
non habere aliud eſſet nihil, quam idipſ
& videre & non videre quod vt fiat, co
tingere non poteſt. Poſſe autem conting
re, vt quod aliud quiddam neceſſario co
ſequitur, quiſpiam id conſequi non inte
gat: tam certum eſt, vt nihil magis, qu
multa enim ſicut tum in Mathematic
tum in alijs, quæ cum firmiſſimè dem
ſtrentur, multi tamen qui eorum non
nent demonſtrationes, & ignorant, & n
credunt. Vt, exempli gratia, ſolare cor
toto terrarum orbe multis partibus ma
eſſe. At ſi quis contraria ijs quæ demo
ſtrantur, potuerit: veluti ſolare corpus t
ra maius non eſſe, ea poſuerit quæ pugn
cum pronunciatis adeo perſpicuis ac c
tis, vt vera ea eſſe nemo poſſit non inte
gere: cum ijs videlicet ex quibus illa
monſtrantur. Sed ideo pronunciatis
perſpicuis ac certis fidem adhibent: ijs
inde neceſſaria conſecutione colligun
non adhibeant: quia hæc cum illis inſ

li nexu cohærere non intelligunt, nisi e-
m id accederet: cum principiorum ex
ibus demonstrationes omnes fient ve-
atem nemo non cognitam habeat: quæ-
nque demonstrari possunt, ea necesse es-
absque discrimine omnes scire: atque
omnes essent Geometræ, omnes Arith-
etici, omnes Musici & Astrologi. Ac cum
ntingere possit, vt aliquis quod conse-
itur aliud quiddam, id consequi non
leat? ac proinde illud persuasum habeat,
non habeat, profecto ex eo quod ali-
s necessarium neget consequens, non ef-
etur omnino vt antecedens cognitu ne-
arium non credere videatur: præsertim
deò firmiter antecedens persuasum ha-
rit: vt facilius posset etiam consequens
ittere, quam antecedens negare. Quod
otius negaturus esset etiam antecedens,
m vt consequens admitteret, tunc sanè
d videretur dicendum. Saltem certe
esset id antecedens firmiter credere:
et igitur quæ testimonia docuerint, ali-
d cognitu necessarium esse: ea non do-
etiam quod quæcunque eam rem
equuntur, perinde cognitu sint ne-
ria. Hic locus acumen habet: & vt
lligatur, attentum poscit lectorem:
est ad tollenda temeraria judicia, prop-

propter quæ Ecclesia in sectas discerpit
cognitu valde necessarius. Sed istis qu
sic expositis, sequitur vt indagemus, q
nam in divinis literis nobis proponan
ita cognitu credituq; necessaria: vt cui
cognita perspectaq; non fuerint, is in
servis, Ecclesiæq; membris habendus
sit: quisquis vero amplexus ea fuerit
nia, is salutis particeps esse credatur p
etiamsi in rebus alijs omnibus proc
scopo aberret. Qua de re multo malu
equidem aliorum audire sententiam, q
meam prȩcipiti: ac forte parum relig
multorum censuræ subijcere, sed n
tamen plus apud me potuit Christia
clesiarum tranquillitatis pacisq; spes, q
privata vlla ratio. Non quasi decreta
quam à quibus dissentire non liceat,
scribimus sed quod nobis aperire d
tus est Dominus, id ita in medium
rendum putauimus, vt certiora aff
credere lubentissimo animo parati f
Non id sane agimus, vt quacunque ra
nostram obtrudamus, valereque
mus sententiam: sed potius vt ipsa
cem proferatur veritas. Quema
dum enim non raro accidit, vt, a qu
sico nullis precibus impetrasses vt f
caneret, id vt faciat adducatur, si

tus quiſpiam optimum aliquod attige-
t inſtrumentum, atque incondite eius
bſtreperit auribus: ita nos ſperavimus fo-
e, vt niſi aliquid dixiſſe videremur in re
naximi extra omnem controverſiam mo-
nenti, aliquem ſaltem excitaremus maio-
e donatum ſpiritu atque ſapientia, qui
uod nos parum feliciter aggreſſi eſſemus,
elicius ipſe præſtaret. Interim a pijs bo-
iſque omnibus petimus etiam atque eti-
n, vt qualecunque ſit de ſententia no-
a iudicium: noſtrum tamen pacis, con-
nſuſq; nec qualiſcunque, ſed Chriſtiani,
dium boni conſulant ac nobiſcum ab eo
i cura omnis boni, tum veræ pacis ſolus
thor eſt, ſummis precibus contendant: vt
ea aliquando ad ſui nominis gloriam
s donare Eccleſias dignetur. Expenda-
us igitur diligenter, excutiamuſq; ea ſa-
rum literarum loca, quibus fidei aut in-
edulitatis ergo vel promittitur, vel nega-
ſalus.

Ait Dominus: *Illud certiſſime perſua-* Io. 5.
habetote, qui ſermonem meum audit,
ei credit qui me miſit, eum æterna vita
iturum, nec in iudiciũ venturum eſſe: ſed
rtem cum vita commutaſſe. Item: *Hæc* Io. 6.
eius qui me miſit voluntas: vt quiſquis
um viderit, eique crediderit, vitam con-
ſequa-

Mar.vlt. *ſequatur ſempiternam, & rurſus: Ite p*
totum orbem, nunciantes Evangelium om
bus: qui crediderit, & baptizatus fuerit, ſ
vabitur, qui vero non crediderit, condem
bitur. Quæ loca & ſimilia vt intelligen
ſint, dubitari poteſt, Nam quærat quiſ
am: quid nam ſit Dei filio, eiuſue Apoſto
credere: etenim & is certe credit qui ve
cem eum qui loquitur perſuaſus eſt eſſe
tiamſi, quid dicat, non intelligat. Quo
do nemo eſt ex Chriſtianis omnibus q
divinis literis eatenus fidem adhibeat,
quicquid omnino ijs continetur, verum
ſe non dubitet, cui verus ſenſus omni
perſpectus ſit: forte neque eſt vllus, n
fuit vnquam: is multo magis credere d
tur, qui cum loquentem veracem eſſe p
ſuaſum habeat, etiam quid dicat intelli
Quin autem quod quiſque intelligit De
lium ſiue per ſe, ſiue per apoſtolos ſuos
cuiſſe id certiſſime verum haberi op
at: adeo vt id in dubium vocari abſq; p
nicie nō poſſit, arbitror extra omnem
controverſiā. Non enim ſimul ſtare po
hæc: vt quis Ieſum Dei filium eſſe cred
atque interim eum veracem eſſe, & pr
tiſſima quaque ornatum virtute, non
perſuaſus. An vero etiam neceſſe ſit, vt
vemur, quæ Dominus tam per ſe, quam

postolos suos docuit, eorum omnium re-
am habere cognitionem intelligentiamq;
a vt ea omnia non solum confusa, hoc est
enerali fide, sed etiam distincta amplecta-
ur, quæstio est.

Omnino autem necesse est, quæcunque
ivinitus sint, tradita, aut ea omnia ita esse
ognitu necessaria, vt eorum nihil prorsus
bsque pernicie vel ignorare, vel perpe-
am interpretari liceat, aut aliquod eorum
t discrimen, vt quædam sint omnino
ognitu necessaria, quædam, & si vtilia
uidem sint cognitu, neq; parvipendere ea
ceat: vsque adeo tamen necessaria non
nt: quin immo etiamsi circa illa aliquis
ontingat error, servari adhuc qui errat pos-
t. Ac testatur quidem Dominus, *nihil
e docere, nisi quæ à patre accepisset, & quæ
patre accepisset, ea se suis discipulis tra-
didisse, & eos illa amplexos fuisse, & se à pa-
re missum esse credidisse, itaque orat pro
orum salute, atque omnium etiam eorum
qui per ipsorum sermonem credituri essent,* Ioan. 17.
& Apostolis dictum est: *Ite per totum or-
bem, nunciantes Evangelium omnibus, &
docentes servare quæcunque præcepi vobis,* Mar. 16. Matth. 28.
*qui crediderit & baptizatus fuerit, serva-
bitur, qui vero non crediderit, condemna-
bitur.* Quibus ex verbis innuitur, nisi

quis omnia assequutus fuerit, eisque fi
dem adhibuerit, eum salutem adeptur
non esse, ita Paulus cum carceris custo
Act. 16. interroganti quid faciendum ei esset: D
mino Iesu, vt fidem haberet præcepisset a
que ita salvum fore ipsum & eius famili
postea eum in Domini doctrina institu
traditur, vt verborum eorum, *Fidem ha*
Domino Iesu, & saluus eris, hic sit sens
Amplectere Christianam fidem, atque d
ctrinam, & saluus eris. sed maximè id
eo confirmari videtur, quod scribit ide
Apostolus: *Si quis nos diversum doceat*
eo quod nos docuimus, esto detestabilis. D
versum enim docet quisquis alicubi ve
perperam interpretatur. Contra aute
quemadmodum Paulus, vt doceret in l
Rom.4. gis operibus iustitiam non esse inter a
tali vtitur argumento, *quod si hæreditas*
eos pertineret qui legem servassent, cum n
mo servare eam posset, nemo serv
potuisset: quare cum promissio inanu
esset, alia dari oportere iustitiam, qu
quæ in lege esset posita. Ita eodem pro
sus modo hic ratiocinari liceat: cum n
mo ex omnibus omnia recte intel
gat quæ diuinitus sunt tradita: nece
autem sit, vt quis servetur, eum o
nia rectè intelligere, neque vlla in re er

nemo igitur servabitur. Atqui certum , *maximam atq; adeo innumerabilem* *titudinem servatum iri* : necesse est igi- Apoc. 7.
homines servari posse, etiam si quid
nus rectè intelligant, atque aliquo tene-
ur errore. Et Paulus testatur, *nos in hac*
a non plenè omnia , sed aliquatenus scire,
aliquatenus vaticinari. Sed quid aper- 1. Cor. 13.
s vel optari posset? Dominus ante-
am mortem obijsset, testatus est, *disci-*
los suos amplexos esse quæ ipse à patre ac-
ta tradidisset, & pro illis precatur : & ta-
n nondum assequuti fuerant, neque
òd Christi regnum spirituale esset, non
undanum: neque quòd Christi benefi-
m ad exteras gentes pertineret. Quas
men res & docuerat eos jam, & maximi
nt momenti. Apparet igitur, quòd Do-
inus dicebat, discipulos quæ eis tradi-
sset, accepisse, de iis quæ ad salutem es-
nt necessaria, intellexisse: non quod pror-
s quæ docuisset assequuti essent omnia.
umq; hæc quæ diximus, nondum fuis-
nt assequuti, illis quidem ad salutem ne-
ssaria non fuisse. Ex quo efficitur, non
nnia quæ Christus docuit, ita cognitu es-
necessaria: vt si quis aliquid ignoret, ser-
ri non possit. Et valde dignum est nota-
: quòd cum nondum intellexissent di-
scipuli

ſcipuli Chriſti, regnum ſpirituale eſſe, & a-
teras etiam gentes vel potiſſimum ſe-
tum iri: tamen eis ſui corporis & ſangu
ſymbola diſtribuerit.

Cum igitur certo certius ſit, non eo
loco eſſe omnia quæ divinitùs ſunt tr
ta: ſed quædam omnino cognita com
taque eſſe oportere: quædam poſſe a
certa pernicie ignorari: certè aut neceſ
aliquam eſſe generalem ſive notam,
differentiam qua hæc ab illis ſecerna
aut ea tantùm Chriſtianæ doctrinæ ca
exploratum erit cognitu eſſe neceſſari
quibus ſpeciatim, ac ſigillatim certa
Dei teſtimonia extiterint, quòd ſint ne
ſaria. Generalem autem vllam notam,
differentiam equidem cum diligente
dagaverim, nullam vnquam invenire po
Nam ſi dicat aliquis, præcipua quæque
ctrinæ capita inter neceſſaria connume
da eſſe: cum veriſſimè dixerit, nihil ta
dixerit. Quæram enim protinus, qua
ſint præcipua illa? Et ſi de puncto ali
ſit controverſia, debeat necne inter pr
pua numerari: quæram quanam rati
aut nota cognoſcere poſſim, aut habend
eſſe in præcipuis, aut non habendum.
paret igitur, nos adhuc in eodem ve
luto. Idem eſt enim, ſive quæram, qua

religionis capita cognitu necessaria: si-
quæram, quæ sint præcipua religionis
capita: & vtrunque æquè obscurum est,
non possit vnum ex altero conspicuum
fieri. Proinde quarumnam rerum intelli-
gentia & fides nominatim requiratur, in-
uestigandum est.

Ait Dominus: *In hoc autem sita est vita* Ioan. 17.
æterna, si te solum cognoscant verum Deum,
& eum quem misisti Iesum Christum. Et
Propheta: *Quisquis Domini nomen invoca-* Ioel. 2. &
uerit, servabitur. Et Apostolus: *Hæc est* Rom. 10
quam de fide publicè habemus oratio: quod
si ore Dominum Iesum confessus fueris:
& à Deo ex mortuis excitatum animo cre- Io. 20.
dideris, servabere. Sed insignis esse ille Ioh.
locus: *Et alia quidē multa miranda* (inquit)
fecit Iesus in conspectu suorum discipulorum,
quæ hoc libro comprehensa non sunt. Hæc
autem sunt literis consignata, vt credatis Ie-
sum esse Christum Dei filium: vtq; creden-
tes vitam per eius nomen consequamini.
Quo loco notare licet: primùm, quæcunq;
de Iesu scripta sunt, eò pertinere, vt fidem
faciant, Iesum esse Christum Dei filium.
Deinde si quis per eum salutem se credide-
rit consequuturum, eum sua spe non fru-
stratum iri. Quare cum Petrus confessus Mat. 16.
esset *Iesum esse Christum viventis Dei fi-*
lium

lium, beatus dicitur: quippe cujus cogn[...]
cujusmodi non ab vllo fuisset homine, [...]
Deo. Sic Martha postquam ei dixisset D[...]
minus, *se resurrectionem, vitamq́ esse [...]*
Io 11: *si quis ei crediderit, etiamsi mortuus f[...]*
rit, tamen esse victurum: omnesque qui [...]
verent ipsique crederent, nunquam esse [...]
Luc. 23. *rituros:* Respondet. *Ego credo te Chris[...]*
esse Dei filium, qui in orbem venturus e[...]
Et Latroni qui Dominum rogasset, [...]
quum in ipsius regnum venisset, sui me[...]
nisset, ita respondet: *Hoc tibi recipio, te [...]*
Act. 8. *die fore mecum in paradiso.* Et Eunuch[...]
posteaquam confessus esset, *Dei filium [...]*
se Iesum Christum, baptizatur. Quum [...]
am *paralyticum quatuor in lecto porta[...]*
offerre eum curandum conarentur: & c[...]
per multitudinem eis non liceret, per tegu[...]
illum in medium cum lecto ante Iesum d[...]
misissent: Iesus cognita eorum fide, ta[...]
homini dixit: Nate, ignoscuntur tibi p[...]
cata tua. Quo loco conjicere licet, qu[...]
nam illius paralytici esset fides. Credeb[...]
enim (vt par est) hominem eum qui Ies[...]
diceretur, à Deo esse, & apud eum grati[...]
sum: itaque sperabat per eum sanitatem [...]
posse adipisci. Illa vero eum cognita e[...]
am habuisse omnia quæ diu pro articu[...]
fidei necessariis habuit Ecclesia, quàm [...]
verisimile

risimile, cuique judicandum relinquo: nt & alia loca multa quæ eodem prorsus ndunt. Nam & impudicæ mulieri quæ chrymis Domini pedes lavit, dicitur: *Tua fiducia servavit.* Idem dicitur alteri illi nguinis profluvio laboranti, quæ speras- , *si modo togæ limbum tetigisset, se sana- m iri.* Idem vni illi è decem leprosis cu- ris, qui redidisset Deo gratias actum. Et oannes inquit: *Hinc cognoscetis Dei spi- tum: quisquis spiritus Iesum Christum ve- sse, & hominem factum esse confitetur: is à eo est, & rursus: Quisquis Iesum Dei esse lium confessus fuerit: & in eo Deus, & is Deo manet.* Negat etiam Paulus, *quen- uam posse Dominum Iesum dicere, nisi per piritum sanctum.* Ac cum Abrahamus *cre- entium pater* dicatur, ejusque potissimum xemplo doceamur, *in fide positam esse iu- titiam:* operæprecium quidem est videre, uid nam illud sit, *quod cum credidisset, d tributum ei sit iustitiæ.* Promittebatur i proles in numerosissimum populum ropaganda: promittebatur fore, vt omni- us orbis nationibus propter ejus semen ene feliciterque eveniret: denique eti- am promittebatur ei Cananæa terra, & rosperitas maxima. Ceterùm de religi- onis apicibus istis quos ignorare opinan- tur

Luc 7.
Luc. 8.
Luc. 17.
1. Ioh. 4.
1. Cor. 12.
Rom. 4.
Gal. 3.
Gen. 12. & 15.

tur, fas non esse, mirum est silentium. Q
ipsum etiam salutis mysterium per eju
men rectè admodum, obscureque pro
titur. Neque sanè plura invenio ego q
exprimunt sacræ literæ, vt quis servetur
cessariò credenda esse. Videamus nunc
credulitatis ergo, quibusnam negetur sa

Generaliter quidem Apostolis dict
est: *Ite per totum orbem, nunciantes Ev*
gelium omnibus, qui crediderit, & bapti
tus fuerit, servabitur: qui vero non credi
rit, condemnabitur. Quæ verba ex iis q
paulo antè dicta sunt, apparet non ita
intelligenda, ac si dictum esset: Qui n
rectè intellexerit quicquid docueritis,
in puncto aliquo malè interpretatus ve
verba fuerit, condemnabitur: sed Evang
lii nomine intelligendum esse felix rede
tionis nuncium per Christi nomen. V
sensus: Qui crediderit, se per Christi n
men servatum iri, servabitur: qui hoc n
crediderit, condemnabitur. Eodem mo
intelligenda sunt illa Pauli verba, *Si q*
Gal. 1. *vos diversum doceat ab eo quod accepisti*
esto detestabilis: videlicet, perinde ac si
xisset: Si quis nos alia ratione salutem a
cepturos docuerit, quam fide per Christi n
men, esto detestabilis. Quanquam etia
quicquid aliquis doceat aliter, quàm a

Apostol

ostolis est traditum, tametsi ad præci-
religionis capita non pertineat, eate-
haberi possit execrabilis: quatenus om-
falsa doctrina aliunde non sit, quâm à
ndacii patre diabolo. Sed non protinus
esse est, eum hominem prorsus extra sa-
is viam esse: nam & Petrum objurgans
minus, qui se à subeunda morte dehor-
us esset, *Satanam* appellat. Speciatim
em ait Dominus: *Nisi filij hominis &* Ioan. 6.
rnem comederitis, & sanguinem biberitis,
vivetis. Quod idem valet, ac si dictum
t: Nisi credideritis me Dei filium esse,
Deo patre missum, & vos per nomen
um salutem adepturos: non vivetis. Et
sus: *Nisi me eum esse credideritis: in pec-* 2. Io. 2.
is vestris moriemini. Et Ioannes: *Quis*
mendax (inquit) *nisi qui Iesum negat*
filium? & : *Hinc cognoscetis Dei spiri-* 1. Io. 4.
: Quisquis spiritus Iesum Christum in
ne venisse confitetur, is à Deo est: quis-
is autem spiritus Iesum Christum in car-
venisse non confitetur, is à Deo non est.
dit Paulus: *Si circuncidemini, Christus* Gal. 5.
is nihil proderit. Et paulò post: *Nihil rei*
is cum Christo est, qui in lege positam
etis iustitiam beneficio excidistis. Et
trus: *Non est aliud nomen sub cœlo apud*
mines, per quod servandi simus. Quibus Act. 4.
testi-

testimoniis docemur, quæ loca testan
qui crediderit filium Dei esse Iesum C
stum, servatum iri, non ita intellig
quasi quomodo credit aliquis, Iulium
sarem primum fuisse qui Republi
servitutem redacta, Romæ solus reru
potitus: aut quamlibet rem aliam qu
se nihil pertineat: si quis eodem mod
diderit, Iesum Christum Dei filium es
salutem sit adepturus. Sed eum rectè I
Dei filium credere: qui id credit, tanq
rem quæ ad se pertineat: hoc est, qui c
eum quem Iesum nominant, Dei filiu
suum Iesum, & suum Christum esse, ho
suum servatorem, & suum regem, in qu
lo omnem suę salutis spem habeat po
Nisi hæc admittatur expositio, neque
neque Petri verba consistent.

Hæc nos per pauca illa quidem in
mus quæ exprimant divinæ literæ cu
vt servetur, necessaria esse creditu: n
vt agnoscat vnum solum verum Deum
eum quem ille misit Iesum Christum e
lium, hominem factum, & eum à De
mortuis fuisse excitatum credat: ac per
nomen salutem se adepturum, non in leg
peribus positam habeat iustitiam: qu
mò persuasum habeat, nullum aliud no
sub cœlo esse per quod servandi simus

plore

ploremus nunc, quidnam sit aliud quod ex iis quæ jam posita sunt, consequatur, etiam necessarium esse creditur. Ac cùm doceant divinæ literæ, omnem hominem severo Dei judicio esse obnoxium: quippe qui propter primorum parentum lapsum in peccatis conceptus, ac natura præditus qua nunquam non Deum offendat, æterni sit reus supplicii: cum doceant etiam, fore tandem hujus mundi finē, & vt reviviscant novissimo die omnes: *iusti quidem ad sempiternam beatitudinem, iniusti verò atque impij ad sempiternos cruciatus*: intelligere nemo potest, quid sit servari, ac proinde neque quod oportet credere, nisi & suum statum, & divinam legem, & Dei propositum de judicandis vivis ac mortuis aliquatenus cognitum habeat. Testatur enim Apostolus, *Ex lege oriri agnitionem peccati: & se peccatum non fuisse cogniturum, nisi per legem.* Rom.3. Non sequitur autem ex iis quæ posita sunt, tantam aut divinæ legis aut humanæ conditionis cognitionem esse necessariam: vt si quis in alicujus præcepti interpretatione, aut in æstimandis humanis viribus paululum aberraverit, salvus esse non possit. Sed tantum sequitur esse necessariam, vt quis intelligat æternæ damnationi se obnoxium.

à qua deinde confidat se per Christum li-
beratum,ejusq; beneficio sempiternæ de-
stinatum beatitudini. Cum etiam palàm
testetur Paulus, nihil esse rei cum Chri
iis qui in lege positam habuerint justitiam
in Dei inquam lege : quid de iis dicat
qui in hominum legibus in homin
mandatis & inventis justitiam positam ha
buerint: multò certè magis Christi bene
cio excidisse dicendi erunt. Cum simili
doceant divinæ literæ, per solum Chri
nomen sperandam esse salutem : sequetu
vt qui per nomen aut beatæ virginis, a
Petri,aut Pauli,aut cujusvis sancti viri, sp
raverit se salutem adepturum,ei cum C
sto nihil rei sit. Cum item in necessar
creditu positum sit,quòd Christus à mo
tuis excitatus fuerit: neq; intelligi pos
revixisse qui prius mortuus non fuerit:
tiq; & mortuum eum esse necessariò cr
dendum erit. Quoniam deniq; præceptu
est Domini,vt *vt omnes doceantur Evang*
lium & baptizentur in nomine Patris,&
Mat.vlt. *lij,& Spiritus Sancti*,cujus opus est hæc
des: quatenus ille corda nostra aperit,
hanc Dei in nos beneficentiam nobis pa
facit: & hoc mandatum cognoscendum e
& quòd sit Spiritus sanctus per quem cr
damus,& per quem Deus in nobis habita

q

qui denique assiduis precibus petendus no
is à Deo sit. Quid præterea demonstrare
ossim vllo divinarum literarũ testimonio,
d salutem cognitu omnino necessarium,
quidem fateor me non invenire. Si quis
lura docere possit, nihil mihi fuerit optati-
s, quàm quæ non illa sint, intelligere: &
uænam ea sint testimonia, quorum autho-
tate pro necessariis agnoscere illa opor-
at, audire. Vt autẽ nunc singillatim quæ-
m putemus in necessariis habenda non
e, enumeremus, neque necesse est, neque
pedit: & infinitus labor fuerit. *Est enim*
ctum & sui & obliqui regula. Tantũ quo
elius intelligatur, quicquid in controver-
m venerit, qua ratione evinci possit aut
e, aut non esse ad salutem cognitu neces-
iũ, duo excutiemus dogmata: vt quomo-
hæc excutientur, alia excutiantur omnia
Sabellius (vt Vigilius martyr Tridenti-
s episcopus refert) ita agnoscebat pa-
em filium & spiritum sanctũ vt non alium
trem, alium filium vellet intelligi. Sed
i pater esset, eundem aiebat Mariæ vir-
is vterum implevisse, & in eo ipso ho-
e quem assumpsisset, filium nuncupari,
n non alius atque alius, sed idem pater
elligeretur. Atque hac ratione vnum
um coli. Quærat igitur aliquis: sit

In cæteris concordiam fraternam cole.

necne hæc res ejusmodi, vt necesse sit ei
qui servari velit, in ea non errare: hoc est
potuerit, necne Sabellius tali cum erro
salvus esse: an omnino pro hæretico, ita
habitus semper est, haberi debeat. Sa
illud creditu esse necessarium, demonstra-
tum jam est, quòd Iesus Christus sit D
filius. Atqui credere, Dei filium esse
non est vel verba hæc pronunciare,
etiam cogitatione filii Dei appellation
Christo tribuere: sed potius id quod v
ba significant, sincera fide ei tribuere. V
bum autem filii non significat tale aliqu
non inquam ea est hujus verbi notio,
quis intelligi possit sui ipsius filius. Que
admodum neque pater intelligi po
sui ipsius pater: sed filius dicitur qui
trem habet, non se, sed alium: & pater
habet filium, non se, sed similiter ali
Cum igitur patrem cum filio confunde
Sabellius, negaretque alium atque ali
esse: satis evincitur, Christum ab eo
filium creditum non fuisse; id quod o
nino creditum oportuit. Quo exem
docemur, quæ divinitùs proponu
tanquam creditu necessaria, in iis dilig
ter quid verba significent, videndum
ne inani quadam verborum vmbra
tenta, quas res verba significant,

mus, ſed ipſas res ſincerè amplectamur. Hoc dogmate ſic excuſſo, aliud quoddam vt quidem nunc ſunt tempora, cognitione fortè haud paulò dignius, aggrediamur.

Magna jamdudum fuit, & verè tragica controverſia, de interpretatione verborum eorum, *Accipe, hoc eſt corpus meum.* Quare videamus, an res hæc tanti ſit ponderis, vt propter eam alii alios rejicere, exagitare, omni contumeliæ genere afficere, & hoſtium loco habere debeant. Non neceſſe eſt autem, me hoc loco, vtrarum ſim partium, aperire: tantùm eatenus quidem, vtrarumq; eſſe me profiteor: quòd vtroſque ad veram Dei Eccleſiam pertinere nihil prorſus dubitem. Agam autem ſeorſum cum vtraque parte: atque vt vtroſque alioqui rectè dicere concedam, ac Domini verba rectè interpretari: tamen docebo, neutros debere alteram partem damnare, aut vllius hæreſeos ream facere. Agè igitur, vt hinc dicendi faciamus initium, qui in Domini verbis nullum admittitis tropum: ſed vt verba ſonant, ita intelligenda eſſe arbitramini: eos qui tropum ineſſe volunt, non ſolum Domini verba perperam interpretari dicitis, ſed etiam eodem habere loco videmini, quo qui peſſimè de

religione sentiant. Nullum satis atrox vi-
detur verbum suppetere, quo illos pro me-
rito execremini. Quid si cum tam magn
atque infando errore salutem nihilominu
consequi possint, atque ad Dei pertinean
Ecclesiam? Qui possint (dicetis) quibu
aut mendax, aut ineptus sit ipse Dei filiu
absurda, & cum rationis judicio maxim
pugnantia, pronuncians? Hem miseros
quò nos impellunt ex contentionibus na
tæ simultates? Ergone quia in controver
siam vocetur verborum interpretatio, ne
cesse protinus sit mendacem facere Chri
stum? Quis vnquam eorum quos hac in
habetis adversarios, negavit illis, aut vllis a
liis Christi verbis fidem esse adhibendam
Immò cui vnquam in mentem venit, qui
quam suspicari ejusmodi? Scilicet, ne men
dax ille esset, vererentur, propter cujus no
men sævissimos quosque contemnere pos
sent tyrannorum cruciatus. Facessat moro
sa ista, atque omnino iniqua interpretatio
de verborum sententia lis est, non de veri
tate: qua nihil ex rebus omnibus certiu
esse, perlibenter fatentur. At (dictis) ad
eò clara, perspicua apertaque sunt verba
vt non cerni, quæ sit sententia, non possit
Vobis qui intelligitis, aperta perspicuaque
sunt: ei qui alium eorum sensum esse pu
ta

tat, non perinde sunt aperta: aut si sunt, alio sensu sunt aperta. Itaque omnino illud concedatur oportet: de interpretatione sola verborum litem esse, non de veritate. Itaque qui dicis, qui negant Christi corporis præsentiam in Dominica cœna, hæreticos esse, & salutis expertes: quibus id ex sacris literis doces testimoniis? Ipse Dominus omnibus qui ejus nomen invocaverint, qui Dei filium esse crediderint, qui in illo vno non in legis operibus, aut alia re vlla salutis suæ spem omnem positam habuerint, vitam pollicetur. Hanc fidem atque spem constantissimè profitentur ij quos tu hæreticos facis: quibus verbi Dei testimoniis adductus, salutem eis tuo adimis judicio? Profer vnum verbum ex divinis literis, quo pronunciatum sit, tales æternæ vitæ participes non fore. Ex tuo certè capite pronunciare id non licet: an fortè fieri non posse putas, vt quis Domini nomen invocet, & in illo spem suam omnem positam habeat: etiamsi non intelligat, propterea que non credat ejus corpus re ipsa præsens in cœna distribui? Quid ni? Quòd si contendis fieri non posse, vt quis illa credat, nisi hoc crediderit, perlibenter audierim quopacto id quod dicis evincas. Sin potest absque hac

Dominici corporis præſentiæ confeſſio... ea fides conſiſtere, cui ſalutem Domin... promittit: ac nihilominus qui eam colu... non deſinis pro alienis à vera Dei Eccleſ... habere: vide etiam atque etiam ne quo... crimen in alios falſo jacere ſis ſolitus, quo... mendacem faciant Chriſtum, eodem ip... verè te contamines.

Venio nunc ad eos qui tropum in ve... bis eſſe volunt, qui ex eo quòd dica... præſens in pane Chriſti corpus eſſe, atq... eodem tempore locis quamplurimis, mu... ta permagna colligunt abſurda: ſed illu... præcipuè, quòd cum tali poſitione hu... manitatis Chriſti ſit conjuncta negati... Quare cum hic locus de Dei filio homi... facto, & à mortuis excitato, ad ea pertin... at Chriſtianæ diſciplinæ capita quæ igno... rare non liceat: negabunt eos qui ejuſmo... di aſſerunt præſentiam, niſi reſipuerint, ſe... vari poſſe. Quæ ipſi colligunt abſurda e... illius præſentiæ poſitione, vt ea inde no... arbitrentur conſequi (ſive errent, ſive... minus) tamen experientia teſtis eſt, fie... nulla ratione poſſe. Demus igitur omni... no, conſequi inde abſurda illa omnia. Quid tum an propterea qui ſtatuunt præ... ſentiam illam, abſque Chriſto erunt? Ne... ceſſe eſt, (inquies) pugnat enim cum vera

Chriſti

sti humanitate ea conditio quæ illius
itur corpori: vt possit eodem tempo-
uribus locis esse: vt qui dicit, Christi
us eodem tempore pluribus locis esse,
nde faciat, ac si diceret, Christi cor-
non esse corpus, & si Christus vero
ore præditus non est: non est igitur
homo, & si non est vere homo, aut
factus est vnquam homo, aut non re-
, quorum vtrunq; creditu necessari-
esse, ostendimus, cumque pugnantia
ere nemo possit: verum sit autem, istos
credere quod Christus vere homo &
us sit, & revixerit: verum igitur esse
poterit, eos id credere, ac cum non
ant id quod est ad salutem cognitu
ssarium: consequens est, vt servari non
int. Acriter vrgent isti quidem: sed ex-
amur tamen, possimus ne ostendere
um tam absurdis erroribus salutis
n esse reliquam. Igitur quod dicunt, fie-
on posse vt credat aliquis quæ pugnant
r se, id ita demum (vt docuimus) verum
i intelligat ea pugnare. Fateor enim, nō
e quenquā simul credere, & quod ve-
umano corpore sit præditus Christus,
uod non sit. At quæ re vera pugnant in-
e, videri tamē possunt multis non pug-
e. Et si videntur non pugnare: nihil im-
pedit

pedit quominus ea ſimul credant, qu
tiam ſi verum eſſet hæc pugnare int
neque poſſe ſimul conſiſtere, vt ali
ſit verum corpus, & tamen eodem
mento pluribus ſit locis: poſſunt tam
deri non pugnare, vt dubium non
quin videantur: proinde fieri pote
credant homines Dominum vero hu
corpore præditum eſſe: & tamen illu
pus eodem momento pluribus eſſe
Cum credant igitur, & firmiſſime cre
Chriſtum verum hominem, ac Dei f
& à Deo à mortuis excitatum eſſe, &
omnia quæ ſacræ literæ, tanquam n
ſaria creditu, proponunt: quid eſt qu
os in ſuo etiam errore ſervari poſſe n
Apparet igitur, tam eos qui Domini
poris præſentiam in pane ſtatuunt,
eos qui eam negant: quanquam in e
verſari altervtros, neceſſe eſt: vtroſq
men (Si alioqui Domini præceptis
re pateant) in via ſalutis eſſe. Quo
debeant ſibi mutuo charitatem, ac ve
tionem, tanquam fratribus Dei ſeru
Chriſti membris. Si convicijs, con
lijs ac maledictis ſeſe mutuo exagita
ſi odia inter ſe perrexerint exercere: n
vadent ſeverum Dei iudicium. Itaque
tor vtroſque obteſtorq; per Chriſtum

vt ſimultatibus depoſitis, temerarijſ-
iudicijs, charitatis officijs certent in-
: & controverſias amice humaniterq;
ent. Abſint maledicta, ſcommata, con-
ptus, ita fiet certiſſime, vt qui errant,
eritatis tandem agnitionem pertra-
ur: Si ſemel hæc animorum coniun-
coaluerit, non negabit nos Dominus
cunque fauorem ac ſucceſſum: neque
mittet vt patiatur, qui vera cum cha-
e fratres ſuos ab errore conati fuerint
are, eorum abſque fructu comſumi o-
m.

m quomodo hæc duo dogmata diſ-
nus, Sabellij videlicet errorem, ac con-
erſiam de corporis Chriſti præſentiam
ne eo qui fidentibus diſtribuitur, qui-
acile, quæcunque alia in controverſi-
enerint, dijudicare poterit. De quo-
que enim errore ſit quæſtio, inſpicien-
n eſt, vtrum qui ſic errat, poſſit nihilo-
us ea credere omnia cum quibus ſalu-
onjuncta eſt promiſſio. Vt ſi poſſit, in-
gat errorem in re ad ſalutem cognitu
eſſaria non eſſe. Si non poſſit, intelliga-
eſſe. Cæterum quemcunque damnari
uis velit ob errorem quempiam, quàm
loratum habeat cum tali errore contin-
e ſalutem non poſſe, videndum illi eſt
etiam

etiam atque etiam, quid enim? Cum
Dominus. *Venite ad me omnes qui l*
tis, & onere pressi estis, & ego vos sub
bo: tanta erit aliquis temeritate, vt
dentem retrahere audeat, atque ei
capite dicere: Heus tu? Frustra acced
hoc & illud non credas, quis tu es q
tibi sumas? Quis tu es, qui alieno sen
impedimento? Qua fiducia id tibi su
divinam voluntatem tibi non valde
spicuè expressam, divines? Tu scilicet
næ bonitati, misericordiæ benefice
tuo ingenio vllos præfixeris termino
ipse cuius est vitam largiri, omnes ad
cat ac tuis nescio quibus acceptionib
pollicetur gratiam non limitat: tunc li
bis? Quid facis autem, quum hoc faci
te quantum in te quidem est, homin
eripis: neq; sanè hanc quæ verius mo
quàm vita, sed sempiternã, & cœlorum
num & sempiternis addicis cruciat
neque vni hanc facis iniuriã, sed fortè
tis millibus. Christum totidem m
membris discerpis Dei ecclesiam in
deniq; infinitis malis viam sternis.
tanta severitate minatur Dominus e
minimo cuivis offendiculo fuerit: q
futurum putes, qui temerarijs suis iu
ad sectas faciendas homines adegerint

ceſſaria cauſa? Veh illis. Quod ſi non
facit neceſſaria religionis capita à non
ſſariis dignoſcendi ratio a nobis tradi-
rofer ipſe, ſi potes, meliorem, ſed cer-
firmam atque conſtantem. Si miraris
r ea quæ recenſuimus cognitu neceſ-
non numerari quoſdam, ſummo
muis loco habitos religionis apices, e-
e diligenter totum vetus & novum
amentum: & perquire, quibus teſti-
iis docere poſſis, apices illos vſque a-
cognitu neceſſarios eſſe, vt ſervari, ni-
ui aſſequutus eos fuerit, non poſſit. Ex-
de quam potuerint ex veteris Teſta-
nti libris Iſraelitico populo eſſe cogniti:
os tamen eadem qua nos fide ſervatos
ortuerit. Quinetiam expende, quæ cog-
a habere potuerit vel latro ille, quum ei
tum eſt: *Hodie mecum eris in paradiſo:*
Eunuchus, quum eſt à Philippo bapti-
us: vel impudica mulier, cui, cum la-
ymis Domini pedes laviſſet, dictum eſt:
a te fiducia ſervavit, vel altera illa ſan-
inis profluvio confecta, vel Paralyticus,
tot alijs, quibus ad ſolam nominis Do-
ini confeſſionem condonata ſunt pecca-
. Obſervandum eſt etiam, quid ſit quod,
m ea quæ neceſſaria eſſe docuimus, tam
pe repetant divinæ literæ, tam ſæpe
exigant

exigant vtinecessaria non similiter exig
quæ quidem tanti faciant. Si humano
genio conscripti essent libri illi quos
sacris (ita vt sunt) agnoscimus, bon
licubi dormitasse Homerum docere
Sed Dei spiritu authore sunt scripti,
neque memoria lapsus esse potest, ne
dormitasse. Non igitur casu id factum
sed certo Dei consilio: qui si eodem ill
co esse voluisset, saltem certe alicubi
te semel testatam suam voluntatem
quisset. Cumq; id non fecerit, quis est
mo, vt Dei voluntatem divinare p
hasce res non nostro aut iudicio, aut
nio metiri oportet: sed divina sapi
cœlitus nobis patefacta, quicquid
dictet: hæc sola est audienda.

Cavendũ autẽ ne temere damnetur sive dogma sive homo.

Cæterum si quis in re erret, quam
tam exploratamq; esse oporteat, neq
sanitatem revocari ratione vlla possit:
justè damnari, & ab reliquo piorum c
rejici, nemini dubium esse debet. Neq
lum si & seducere alios pergat admo
ne faciat: sed etiam si silentium custo
velit, neq; enim quicquam communes
Dei ecclesia est illi cuius fidei promissa
terna vita non sit. Sin punctum de quo
lè quis sentit, ex eorum numero non
quæ omnino sint cognitu ad salutem

ria: iam distinctione arbitror opus esse. Nisi is qui male sentit, neque ab errore duci potest, etiam seducere alios conatur, quanquam sæpe vt desistat admonitus, quin reijci à cœtu possit, debeatq; non video. Nam fratres offendit vehementer: non enim si res ex præcipuis non est, error non perniciosus non est. Quemadmodum enim ex scientia vna scientia oritur alia: ita oriuntur ex erroribus errores: quid autem (cum vllo pacto ad Dei gloriam pertineat) non magni esse potest momenti? Quod si alios non seducat: dum, quæ necessaria ad salutem sunt, tenet, quantumuis infirmus, in fratrum tamen adhuc numero, itaq; si abscindant ab ecclesia, tum adhuc membrum à Christi corpore (quantum in ijs est) abscindant quod nefas sit, neque sane mandatum extat Dei; siue quid debeat. Atq; hactenus de iusto indicioq; iudicio dictum sit: nunc vt rite res eo veniatur, quid sequi, & à quibus cauere oporteat, videndum,

Ad dogmata quidem quod attinet, si quis perniciosus exoriatur error, nihil causæ est, quamobrem cunctemur, quin primo quoque tempore occurratur: doceaturq; populus (vt ab eo caveat) quale sit dogma. Sed homo eijciendus non est antè,

quam

quam ex Evangelij Præscripto eius lu-
ciendi causa frustra tentata omnia fu-
atque ad reiectionem si veniendu-
nino sit, videndum est vt nihil fiat, c
ad Ecclesiam aliquod redire inco-
dum possit. Atqui obscurum illud no
qno peius in Ecclesiam animatus qu
erit, eo illi plus expectandum inde ne
videlicet vt eo improbius, eoq; anim
tentione insidias ei machinetur: vt cl
ducat quoscunq; possit: vt calumnijs
diam conflet, aliaque moliatur eius
Quo autem acerbius acceptus quis f
eo peius fuerit animatus. Quare, m
dem authore, ita damnabitur hæ
vt exposita simpliciter causa con
probrumq; omne absit: fietq; cum f
catione magis doloris, quam iræ vlli
odij; vt iudicium quidem gravitate
bere, non acerbitatem vllam videatu
supra, cum de privati hominis officio
remus, ea dicta sunt quæ non min
hunc possint locum accommodari:
dimusq; nunquam non plus accipi
incommodi ex verborum acerbitate,
commodi. Deniq; cavendum est, ne
dicium siue doctrinæ, siue hominis f
rogent, quorum non sit. Certum est
id non privati esse cuiusquam: sed n
du

uorum aut trium: quinimmò ecclesiæ. *ropheta duo aut tres loquantur* (inquit *ulus*) *cateri dijudicent*. Atque hoc qui- 1 Cor. 14.
m pacto ecclesia pullulantibus errori- s authoritate sua occurrit, nunc de Ma- stratu est dicendum. Locus est contro- *Secundò, Magistratus.*
rsus & perplexus, si quis alius, & in quo urimum sit momenti. Qui ab receptis gmatibus abhorrent, siue melius ipsi ntiunt, siue deterius: ijs vehementer ave est, non posse impunè in medium ferre quod sentiunt. Contra, quorum n doctrinam & Magistratus & populus mprobavit, qui quo authoritatem sunt epti, cum sine magna molestia, nonnul- que etiam sæpe existimationis suæ dis- mine audire quotidie controversias ne- eant: ijs ad eos qui receptæ acquiescere lunt doctrinæ reprimendos, non potest dij vsus non maximè videri necessarius fere vt quidque cuique ex vsu est: ita eti- n facillimè rectè id fieri sibi persuadet. uare cum proprij commodi habita ratio dicare satis rectè non permittat, ab huius- odi rationibus abducenda est (quoad e- s fieri potest) cogitatio, aut si id factu sit fficile, proximum est, vt saltē cogitatione i quisq; contrariam in partem cōmutet tum: ac sic rationē ineat, quid maximè

cum expedire, tum divinæ legi conse[ntа]neum esse videatur. Itaque si tibi com[mo]da futura sit siue libertas, siue licentia: [fin]ge te eius esse loco qui receptam pro[bat] conseruatamq; cupiat doctrinam: ac q[uo]tidie esse qui tibi negotium faciant ho[mi]nes nulla eruditione, nullo indicio, nu[llo] spiritu, sine pudore, quotidie obstrep[ere] maximeque molestos esse, de summis r[eli]gionis capitibus sarctores, piscatores, la[ni]os, coquos, mulierculas, pueros confid[en]tissime argutari, contendere, nihil in[ta]ctum relinqui, omnia in dubium voc[ari] simplicibus fucum fieri, offendiculis om[nia] repleri. Certe hoc in statu si saltem (vt d[ixi]) cogitatione fueris, atque hæc fieri int[elli]gas: vix profecto videri tibi possit n[on] maximè necessarium, tantã frænari lic[en]tiam. Quod si tum ea inspexeris div[ina]rum literarum loca quæ armare magis[tra]tum in religionis corruptores credunt: forte multo fueris, quam ante in eam p[ar]tem proclivior, vt ea putes ad rem fac[ere]. Qui arbitratur eam quæ vulgo recepta doctrinam veram & sinceram esse: con[se]rumq; putat, ad eam conservandum m[or]te multare hæreticos: cogitat fieri posse [ni]hilominus, vt paulatim dormitantibus p[a]storibus corrumpatur doctrina, degene[ret]

Controversiæ religionis an gladio dirimendæ, aut accersendus carnifex ad errantes.

q

re à priſtina pietate eccleſia. Quampri-
um enim contingit ei pax tranquillitaſq;
qua, ſolvitur paulatim diſciplina, refri-
ſcit pietas, atq; obrepit Dei, eiuſq; legis
ira quædam obliuio. Quam ingratitudi-
m cum invltam ſinere non poſſit Deus,
um ſubducit ſpiritum, ac liberiores ſedu-
oribus habenas ſinit, cuius artibus ac va-
cie fit, vt, tametſi doctrina eadem ma-
re videatur, mutetur tamen paulatim,
rrumpaturq; vbi autem invaluit vſus
ntroverſias de religione gladio diri-
ndi, qualiſcunq; doctrina ſit poſtea in
pulo: quiſquis ei doctrinæ adverſari au-
fuerit, ſiue iure, ſiue iniuria, omnino
reticus habeatur: & quæcunq; aut ex di-
is literis teſtimonia, aut argumenta at-
erit, ad ea omnia vnus reſpondebit car-
ex. Atque ita fiet: vt quæ olim iuſta ſe-
itas fuerat, ſatana demum longè latequè
minante, in portentoſam immanemq;
dat ſævitiam: finge igitur, te in ea inci-
ſſe tempora quibus ijs qui rectè ſenti-
, reprehendere vulgo receptos errores
pune non liceat: ſed ſi quid mutire au-
ſi erint, gladius, cruces, ignes præſto
: cauſæ dicendæ locus ſit nullus: ſuccur-
autem eiuſmodi tyrannidi à ſumptis
veris hæreticis ſupplicijs originē duxiſ-

 ſe:

ſe:profectò malis nullum vnquam in hæ-
ticum animadverſum fuiſſe, quam tal
introductam tyrannidem. Cogitandum
etiam, quàm non reſpondeant per
votis eventus hæreticis occidendis. N
ſi quis intelligat ſe haud tuto ſuam in
dium afferre ſententiam poſſe, eam
quandocunque, non vbicunque, non
cunque, aperiat: ſed explorabit ante
mos, cuniculos fodiet paulatim, inſi
bitque ſeſe, ac ſi videat parum idon
fodere loco, alio ſua convertet con
Sin animadverterit patere ſibi aures,
gredietur paulatim vltra, dum totum
ci occupet animum, idque faciet m
cum hoc, modo cum illo quoſque ſ
erroris conſortes, eoſdem fere faciet
ac alios atque alios clam corrumpe
ac ſectam propagandam, vt antequam
telligat magiſtratus vnum ſeductum ſ
magna nonnunquam ſeducta ſit pars
puli: ac penè immedicabile acceptum
vulnus. Cumque hæc clam fiant, ne ij
dem qui præſunt eccleſiæ ſua adhibe
errores convellendos remedia, verbi
licet vim: nam vt nonnullos audiant n
res: quid tamen fiat, plane intelligere
poſſunt, quibus ſeductores vtantur a
quibus ſua rationibus perſuadeant, n

ſt qui referat. Qui poſſent enim, neque
udent, neque volunt: qui vellent, igno-
ant: ac plerunque ſuas tantum referunt
ſpiciones, aut figmenta, ac ſi maxime ha-
eant paſtores quod eam in rem afferant:
um ijs quibus mederi eos oportebat,
uaſi tyranni quidam vehementer ſint ex-
ſi, eorum ſine fructu omnis inſumitur o-
era præſertim ſi & illa acceſſerint, quæ
lerunque ſolent, verborum acerbitas, &
robra. Præterea, cum paſtores conſervan-
æ doctrinæ, reſiſtendique hæreticis in
ladio poſitam habeant ſpem, neque vide-
nt ad eam tuendam magna ſe opus habe-
e eruditione, deſidiæ dant ſeſe: atque ita
aulatim ignoratio ſequitur rerum omni-
m: vt poſtea nullas non ſuperſtitiones at-
ue errores obtrudere ſatanas poſſit nullo
egocio. Ac ne illud quidem parui facien-
um eſt, quod cum inſectationes, igno-
inias, afflictioneſq; religionis cauſa per-
eti piorum plerunq; ſit: hac quaſi nota cer-
iſſima, præſertim ſi eas animo forti, hilari
onſtantique ferant: & inculpta ſit exter-
na vita, ſimplicibus ſuam cauſam vehemen-
er probant: contraq; à quibus talia perpe-
iuntur, ij vix magnæ iniuſticiæ, tyranicęq;
ævitiæ effugere opinionem poſſunt. Qui-
bus rebus fit, vt quotidie magis ac magis

 ex-

exulcerentur, obfirmenturq; in errore ani-
mi, ac fiant prorsus immedicabiles: qu
rum quidem malorum exempla haud ma
noperè opus fuerit ex veteribus exquir
historijs. Nimis enim multa sunt ante
culos, quæ si quis diligenter consideret,
ille quamobrem ad extirpandas hæres
gladij magnopere vsum desideret, vix h
beat. Denique vt judicium purum sinc
rumque sit, ita te compares oportet:
non magis hoc, quam illud velis: sed ill
solum, vtramcunque tandem in part
cadat: quod magis & verbo Dei conve
at, & cum eius gloria coniunct
sit.

Ac illud quidem certum est, in sedu
res veteri lege mortis pœnam constitut
Deut.13. fuisse: quin etiamsi civitas quæpiã sedu
à legitimo Dei cultu ad idola defecisset,
civitatem iubebat lex deleri, vrbem inc
di: neque postea reparari vnquam. Sed su
qui tantum vsque ad Christũ viguisse
legem putent, neque in Novo fœdere lo
ei esse, ex eo capta coniectura quod Israë
ticus populus Christiani populi esset t
pus: haberetq; etiam promissiones re
sub sensum cadentium, quarum hac in v
esset vsus, talia haberent sacrificia: talia d
nique omnia: quæ tamen invisibiles res,

æte

ternamq; vitam pertinentes significarent. uod cum ita sit, colligunt, & pœnam illã rporalem æternæ damnationis typum isse: ac propterea legem hanc cum cæte-somnibus ad futuram rerum significa-onem latis Domini adventu cessasse. Quę uidem coniectura adeo mihi non inepta sa est, vt quamobrem reijci posset, non in-enirem: nisi ei ratio in lege posita refra-retur. Est enim in lege: vt *omnis Israel diens timeat, neque posthac quicquam mittat eiusmodi*. Quæ certe ratio perpe-o viget: vt quanquam lex ipsa expirave-t, tam sit tamen ius magistratui similem iam condendi, quam ei ius est in homici-s, adulteros, aliosque facinorosos homi-es leges condere. Sed contrarium tamen adere videntur Domini verba, quo loco zaniorum proponit similitudinem. Ser-is enim interrogantibus, *deberentne ire llectum zizania*, respondisse traditur pa-rfamilias, *ne irent*: *ne forte colligentes izania etiam triticum evellerent*. Quem ocum cum alij aliter interpretentur: intel-gere est, quantum referat, testimonia onquirere: non vt fixam iam in animo uo constabilias sententiam, sed vt ijs con-iderate excutiendis veritas palam fiat Es-et autem ad veritatis inventionem via, si

Parabola de zizaniis excutitur. Matth. 13.

si reperta expositione quæ tuæ suffra-
sententiæ videretur, dissentientis sum-
personam: & quid contradici posset d-
gentur perscrutare, neque tibi quam p-
mum plauderes. Ita fieret, vt qui diss-
tiunt inter se, non perpetuo dissentire-
sed crederent tandem errantes rectè se-
entibus. Atqui de victoria plerunque m-
gis sumus solliciti, quam de veritate; q-
niamque propositi nodi solutio omn-
in huius loci vera expositione posita vi-
tur, cavendum est etiam atque etiam,
nobis vllum studium oculos præstring-
neue parum diligentiæ, temporisue in
expendendo insumamus. Sane quidem
interpretatio qua dicunt quidam, Chris-
non quemlibet rigorem hic tollere, sed
leranda esse mala, admonere, quæ si
pernicie corrigi nequeant: haud vide-
patris familias verbis consentanea: non
nim dicit, Age, ite: sed videte etiam
que etiam, *ne vna cum zizanijs etiam t-*
ticum evellatis, sed omnia vetat ire. Vu-
que tam zizania, quàm triticum cresc-
re vsque ad messem. Ex quo aparet, m-
nam verbis vim fieri tali expositione, n-
que sane commodius exponere ij videntur
qui de vniversa ecclesiæ perpurgatione h-
agi volunt, quam jubeat Dominus in n-
vissi-

ſimi diei tempus differri: ſed non prop-
a vetari particulares eccleſiarum per-
gationes. Neque ſanè prolixè excuti-
lum videtur, quàm verè dicatur pro
risfamiliâs ſeruis angelos accipi: quin
ius quid vetitum ſit, intentis animis in-
iamus. Hinc enim facilè etiam quibus
itum ſit, palàm eſſe poſſit. Ac conſtat
dem, triticum eſſe pios, zizania impi-
omne autem impiorum genuſne, an
oddam ſolum poſtea videbimus? Et
r quidem eſt mundus. Eſt igitur zizania
gro colligere, impios occidere, & ex
nero hoc in mundo viventium tollere.
vetat id fieri Dominus, vultque eos
ſcere cum tritico: neque ab eo ante meſ-
empus ſeparari. Sed (ais) vetat vni-
ſam agri perpurgationem fieri, non par-
ulares ſingularum eccleſiarum. Quid er-
ſi ita diligentes homines ſint particu-
bus illis purgationibus faciendis, vt
la eccleſia relinquatur non purgata?
non ſic vniverſa facta purgatio fuerit?
negas id poſſe fieri: at finge, poſſe:
aris neceſſe eſt, nulla particulari Ec-
ia relicta non purgata, vniverſam pur-
ionem fore factam. Quod ſi accideret
meſſis tempus, contrà accideret atque
minus mandaſſet, quam cum ante meſ-
ſis

ſis tempus fieri noluerit: tam profectò
homines fieri noluit, quàm per ang
Quòd ſi magiſtratus quilibet aggredi
non quidem vniverſam purgationem
non poſſit facere, ſed eam quam po
quid aliud hoc fuerit, quàm contra Do
ni voluntatem atque mandatum fac
quantum poteſt? Ac certè quantulacu
purgatio fuerit, vniverſæ pars erit: vt
fecerit quantam potuit, per eum non
tiſſe dicendum ſit, quominus vnive
faceret. Ex quibus quidem efficitur, vt
bari expoſitio hæc non poſſit. Alii tan
ne bello tollantur zizania, interdici vo
ſed cum verba æquè & ad eam accom
dari poſſint zizania evellendi ratio
qua in ſingulos animadvertendo eve
& ad eam qua bello evellant, qui de
tantum ſenſiſſe vult patremfamilias, c
quamobrem ſic interpretetur, ratione
allata, is non interpretari, ſed divinare
cendus eſt. Niſi enim certa ratio aliud
deat, vt ſonant verba, ita ſunt accipie
vt ſi generalia ſint, & generalem eſſe in
gamus ſententiam: ſi lex non diſtin
nec nos diſtinguamus. Quonam igitur
cto ſimilitudinem hanc expoſueri
Non poſſent (inquis) verba illa, *Sinit*
traq; creſcere vſq; ad meſſem, ſic, vt ſon

igi, vt finendi sint crescere tam impii
n pii: hactenus non repugno. Video
quæ sequantur absurda: siquidem
retur omnis magistratus authoritas,
isq; disciplina. At certum est tamen,
ddam hîc poni impiorum genus, qui
tsi videri potuissent de medio tollen-
men iis quorum fuisset id facere, ne
nt, interdicitur. Intelligi autem hoc
otest dictum de adulteris, latronibus,
e facinorosis hominibus, cùm constet
agistratus à Deo constitutos esse: ac eius Rom. 13.
ministros, & vltores malefactorum, neq; 1. Pet. 2.
ra gladium gestare: quinimmo ne si
um quidem, hoc est de electorum nu-
o videatur esse is qui adulterium, ho-
diū, aliudve facinus patraverit (quippe
insignis secuta sit pœnitentia) ideo ei
ere magistratus debebit, nec sanè quis-
ntam amens fuerit, quin facinorum
stra quædam gladio vitore intelligat
ino coerceri oportere. Quod si ad
os omnes accommodari quod in simi-
line dicitur, non potest: ad quos qui-
pertinet, ii ab aliis omnibus aliqua
differentia distinguantur oportet,
e autem melius ea sumatur differentia,
m ab ea re qua maximè differunt inter
ii, atq; impii? Ea verò quænam sit? An
non

non religionis doctrina? Cujus potiss
respectu hi quidem pii, illi dicuntur i
Sed impiorum duplex genus est: nam
vera religione & re & nomine alieni
vt idolorum cultores, vt Turcæ: sed m
mè athei: alii nomine quidem ac pro
one Christiani sunt, sed re ipsa non
quippe cum eorum magnis erroribus
data corruptaq; sit doctrina quos H
ticos appellamus. Prius genus rursus
in partes potest distribui. Quidam
Christianam religionem professi nunq
sunt, quidam ab illa defecerunt. A re
ne igitur cum sit sumenda differentia
cere oportet: aut de vtroq; hîc agi i
rum genere, aut de alterutro: de vtro
intelligamus, non magnopere suadent
litudinis verba: agitur enim de se
quod inimicus inter triticum severit:
iis impiis agi appareat, qui inter pios,
est veros Christianos, versantur: q
Christianorũ se ornant nomine: quo
nus sunt hæretici. Ac vehementer q
id convenit zizanii naturæ: dicitur en
liud esse nihil, quàm triticum, aut ho
nimia loci vligine corruptum, frequ
busq; pluviis dilutum: vt hæresis sign
similiore vlla re non potuerit, perin
ergo, ac si servi Dominum interroga
debe

rent necne occidere ac de medio tol-
hæreticos. Hanc neq; absurdam, neque
mmodam, sed potius necessariam esse
us loci expositionem, intelliget, opinor,
squis verba nulli studio, præterquam
tatis addicto, expenderit. Dicitur *ini-*
u inter bonum semen, suum seuisse: inter
en (inquam) quod seuisset Dominus.
seminis quidem vocabulum accipitur
dò pro ea re ex qua quid nascitur (id-
propriè) modò (sed minus propriè)
re quæ nascitur ex semine. Propriè au-
semen quod seuit Dominus, fuit Evan-
um, quod docuit: quemadmodum
ximè præcedenti similitudine vsurpa-
impropriè autem sunt ii qui credide-
t Evangelio. Sic Diaboli semen propriè
t falsa dogmata inter Christianos sparsa:
propriè autem, sunt ii qui falsa illa dog-
ta amplectuntur. Ita autem appellari
n pios Domini semen, quàm impios se-
n diaboli: vt habeatur respectus ad se-
n vnde eorum tum pietas, tum impie-
originem duxerint, palam est ex eo,
òd post factam sementem dicantur cre-
sse bonæ pariter ac malæ herbæ: ac serui
rati fuisse, vnde essent zizania: cum non
si bonum semen fuisset satum: neq; ni-
malo ex semine malæ herbæ nasci po-
tuisse

tuiſſe viderentur. Quibus ex rebus
tur, vt zizaniorum nomine intelli
non poſſint, quàm hæretici. Vetus
lex (inquies) ejuſq; ratio abrogata pr
per hanc fuerit. Sed quid ſi nihilom
vigere vtraque ſimul queat, neque hæ
quicquam deroget? Mirum (opinor)
deatur. Sed quid ſi poſſit? Quid tan
cauſæ reliquum erit, quamobrem hæ
mittenda non ſit expoſitio? Age igitu
deamus poſſit necne cum illa hæc
etiamſi hæreticos vetet occidere, In q
nam autem lata eſt vetus lex? Certe i
qui à Deo Iſraelis ad externorum de
cultum vel abducere alios conati eſſen
ſeducti ipſi defeciſſent. Atqui eos qu
quid faciant, non hæreticos appella
ſed deſertores, transfugas, & ferè G
vocabulo, apoſtatas, Hæreticorum ibi
tio eſt nulla. At perinde abominatur D
eum cultum (dices) qui à ſuis abho
mandatis: atque ſi externos deos colas
ita ſanè: ſed quid tum? An propterea
lam eſt, quæ lex in apoſtatas ſit lata, ea
hæreticos trahendam? Hæreticus Apo
tæ appellatione aut ratione non conti
tur, neque ſanè vllo alio legis verbo a
gitur. Quòd ſi ad eum trahere legem
lis, id fiet non quidem ex propria ve

vi: sed (vt Iureconsulti loquuntur) extensionem, latamq; interpretationẽ, ui cognoscendum prius fuerat, omnis-ex ejusmodi admitteret extensiones: non omnis, quænam admitterent: & mobrem: & vtrum in ista ea inessent pter quæ facienda esset extensio. Certè d verba non exprimunt: ad id si legem modes, id fit tantùm conjectura qua-legislatoris mentis. At de quo legisla-hîc agitur? De eo nempe cujus men-divinare tam sit difficilè, quam quod cillimum: vt conjectura omnis eius-i carere magno dubio non possit. At cum generalis extet lex, quæ vetet oc-e, non dubiæ legis authoritate, sed mè certæ ad fundendum sanguinem endum esse videatur. Quam quidem ultatem res haberet omnem: etiamsi apostatæ causam, & hæretici nihil nos emus differentiæ. Suspicari enim me-possemus, etiam si nos non videremus: um tamen fortè interesse. Neque ad ndam legis extensionem in cujusquã præcipites rueremus. Sed quid si desint minimè etiam leves quas cer-s, differentiæ? Nam apostata non mà vero Dei cultu deficit: sed etiam Dei fidem omnem abrogat: apud hæreticum

hæreticum ejus salva adhuc est autho
Vt quibus armis conficias hæreticum,
resistas, præter lapides, aut ferrum h
Dei videlicet verbum: quibus apo
conficias, non habeas. Quapropter
fortè Deus hominem à cogitatione
rendi omnino sui cultus, fideiq; om
verbo abrogandæ gravissima pœna
tutam absterrere: neq; tamen voluit
pœnæ subjacere hæreticum. Accedit
ab apostatis nihil redeat ad ecclesiam
ctus: ab hæreticis verò multum. Sed
præcipuè, quòd ab iis excitentur
Scripturas multò studiosius diligent
perscrutandas, alioqui desidiæ datu
atque ignorationem rerum omniu
latim incursuri. Sed maximè illud i
quòd videri magistratui à religione
sus deficere, aut ad defectionem alios
citare qui id non faciat, non potest:
ei videatur, in doctrina errare qui n
ret: aut gravissimè errare, qui non
adeò graviter, facilè contingere po
controversiæ etiam inter viros doct
quibus nunquam non exercetur e
certissimo sunt argumento. Dico
si errare posse magistratum: non p
rea quòd verbum Dei non sit apert
certum, sed sua culpa: quia ad judica

neque eam eruditionem, neque eum spiritum adferat, qui est opus: vt non id statim ad verbi Dei pertinere videri debeat ignominiam. Quotusquisq; enim eorum qui magistratum gerunt, etiamsi Evangelio dedit nomen, satis multam in divinarum literarum lectione ponit operam? quotusquisque singulari vlla est pietate prudentiaque: vt ab eo vel iniquum, vel præceps timendum hoc in genere non sit judicium? Dices: Non quæritur, an magistratus omnis in eos quos pro hæreticis habeat, animadvertendi habeat jus: sed de verè pio prudentiq; magistratu, deq; veris hæreticis agitur. Audio equidem: Verùm quis non cum gladium gestet, pius haberi velit: sitque pro hæretico habiturus quisquis sibi in religionis doctrina adversetur? Itaque illud omnino sequatur: vt quod jus pio magistratui in veros hæreticos permissum fuerit, id quilibet in eos, qui ab se dissenserint, (quicquid tandem sentiant) vsurpaturus sit. Cum igitur docuerimus, ne tum quidem legis extensionem tutò fieri potuisse: si nihil interesse inter apostatæ causam, & hæretici animadvertere potuissemus: quid fiat, cum tam multum interesse appareat? Cõsequens est ergo, manere quidem suo in vigore veterem legem,

aut certè renovari ſimilem poſſe: neque ta-
men permitti hæreticorũ ſupplicia: quia vi-
delicet alia ſit apoſtatæ, alia hæretici cau-

Sed quærat aliquis: anne tum quide
animadvertendi in hæreticum jus ſit: ſi im-
perato ei ſilentio, non ceſſet quoſcunq
poſſit, ſuo inficere veneno? Magni res e
momenti: periculoſuſq; in vtramvis p
tem error. Nam ſi ea quidem Dei eſt vol
tas, vt magiſtratus in ſeductores hæreti
animadvertant: id vult nimirum, quia E
cleſiæ ſuæ id fieri expediat, & ad ſuam p
tineat gloriam: vt ſi negligens in eo fu
magiſtratus, magnas Deo ſit daturus p
nas: at ſi non vult Deus in eos animadv
ti, certum eſt etiam ei ſatis magnam c
ſtare cauſam, quamobrem nolit, vt imp
magiſtratus contra ejus voluntatem fa
rus non ſit. Ergo diligens danda opera
vt quæ ſit Dei voluntas, non ſuo judic
aut ingenio magiſtratus divinare velit:
vt ex Dei verbo diligenter examin
atq; excuſſo percipiat. Ac cum conſtet,
zizaniorum involucro hæreticos ſignifi
ri: niſi quid aliud eſſet additum, qu
quòd vetarentur occidi hæretici: vera
ad communem loquendi vſum accom
data interpretandi ratio haud obſc
poſceret: vt intelligeretur lex (ſic e
lic

ceat patrisfamiliâs interdictum appella-
) hæreticos occidi vetare, quatenus es-
nt hæretici: sive ob id quòd essent hæ-
tici. Quemadmodum si lex vetet furem
cidi, vetare intelligatur eum occidi ob
nmissum furtum. Quòd si quis præ-
quàm quòd esset hæreticus, contra ma-
stratus interdictum docere vellet, non
derentur eum tueri legis verba: tanquam
quis cum furto homicidium conjunge-
, non eum liberaret à supplicio lex quæ
em occidi vetaret. Sed addita est ratio
causa, quamobrem nolit paterfamiliâs
lli zizania: videlicet, ne cum zizaniis
lleretur & triticum, hoc est, ne cum hæ-
cis occiderentur & qui hæretici non
nt, sed Dei filii, Oportet igitur ex hac
one certam legis venari interpretati-
m, Erroris autem periculum in eo si-
esse putant plerique: quòd qui hodie
æreticus, olim, si vixerit, possit resipis-
: eaque de causa interdici ne occidan-
, cui quidem sententiæ prudenter ad-
dum occurrere mihi videntur ii qui
unt, si ejusmodi resipiscentiæ habenda
fuisset, tam fuisse habendam in vete-
ge in seductores, & divini cultus de-
res lata, quàm in hac nova lege. Cum-
in illa non fuerit habita, ne in hac qui-

 dem

dem habitam fuisse, credendum esse. Acce-
dit, quòd qui hodie sit hæreticus: si sit
Dei electorum numero, occidi non pos-
quin ei patefiat antè quicquid ad salu-
cognitu necessarium fuerit: si non sit, re-
piscentiæ spes cesset. Vt hæc quidem
nimè idonea videatur causa: quamob-
hæretico parcendum sit. Ac nisi resipis-
tiæ habita fuit ratio, non est aliud e-
periculum, quàm quòd magistratu-
quando pro hæretico habiturus sit eum
non sit: sive quia non is malè sentiat,
magistratus: sive quia error haud sit
vt quis ideo pro hæretico sit habe-
Quòd si huc respexit paterfamiliâs,
Dominus, profectò definitè decla-
magistratus non esse idoneos dogm-
judices: interdixitq; illis talis juris-
nis vsu omni. Sin aliquis adhuc con-
resipiscentiæ habitam fuisse ration-
men non ob id evicerit istius alteri-
ris habitam rationem non fuisse. Le-
occidi hæreticos, ne cum hæretici-
dantur qui non sint hæretici. Quæ
igitur ratione fieri possit, vt alius p-
occidatur, ea ratio ad legem perti-
cenda est, generaliter atq; indistin-
loquitur. Qui igitur id sibi sumet-
stinguere velit, nisi ei certa, quamob-

faciat, constet ratio: potius divinare, quàm exponere videatur, Id quod carere temeritatis vitio non potest: cum generaliter (inquam) atque indistinctè lex loquatur, nisi certa obstet ratio: generaliter & indistinctè est intelligenda. Qui temerè suo arbitratu distinctionibus excogitandis sibi indulserit, is non interpretari, sed subtili quodam cavillandi genere eludere legis verba velle dicendus erit. Quibus ex rebus efficitur, vt sive resipiscentiæ habita ratio fuit, sive minus: ejus quidem erroris quo magistratus aliquando pro hæretico sit occisurus, qui non sit hæreticus, omnino habita esse videatur: atque ita, vt hæc quidem judiciorum genera ad magistratum non pertineant, neque ad vllos homines, sed ad solum Dei filium qui in *novissimo demum die per Angelos suos separaturus sit à tritico zizania, eaq; in ignem coniecturus.* Quod si magistratus idoneus judex non est ad discernendum inter eum qui sit hæreticus, vt occidere posset: & eum qui non sit, vt parceret: quî poterit idoneus esse ad discernendum inter causam quæ hæreticum faciat, hoc est hæreticum dogma, vt doceri constituta pœna illud veret, & eam quę non sit idonea causa? Quid est enim hæreticum cognoscere, nisi causam quæ hæreticum

 cum

cum faciat, cognoscere? Quid errare in co-
gnoscendo hæretico: nisi errare in cogno-
scendis causis propter quas habendi sin
pro hæreticis? Sed introspiciamus tamen
paulo penitius. Certè enim apparet e
patrisfamilias verbis, quòd interdixeri
servis, ne zizania colligerent: id eum no
zizaniorum gratia fecisse, verùm frumen-
ti ejus quod per errorem pro zizanio acci-
pi posset. Voluit enim (vt apertè loqua-
mur) verbis hæreticis parci: vt verorum
Dei servorum saluti consuleret, negavit pi
is ac prudentibus magistratibus in vero
hæreticos animadvertendi potestatem, n
eorum exemplo impii atque imprudentes
in pios abuterentur Dei servos. Cum igitur
lex ista piorum Dei servorum gratia sit lata
ne aliquando perverso judicio quasi hære-
tici mortis pœna multarentur: cavendum
est, ne talis admittatur interpretatio: n
cum videatur sibi magistratus legi parere
tamen legislator finem cujus gratia legem
tulit, non adipiscatur. Atqui si legem it
interpretetur magistratus, vt hæreticis qui-
dem qui suas hæreses sibi habuerint, ne-
que aliis eas persuadere conati fuerint,
parcendum putet: sed mortis pœnam se
posse arbitretur constituere, si docere alios
voluerint: eritne sic consultum piorum

virorum

iorum incolumitati? Non vtiq; ejuſmo-
i enim magiſtratuum edicta, quotieſcun-
ue veritas hæreſeos nomen conſequuta
uerit, Dei ſervos de medio tollent: nam
ui patefacta à Deo veritas fuerit, ei accep-
um talentum in terra defodere non licet:
oc eſt, non licet eam ſilentio diſſimulare.
ed vult eam Deus coram hominibus ag-
noſci: vult patefieri. Non poteſt igitur
ontingere, vt bonum ac fidelem aliquem
Dei ſervum magiſtratus pro hæretico ha-
beat: quin idem, quæcunque ſit pœn[a]
conſtituta, quæ hæreſis videtur m... ...ra-
ui, conaturus ſit quibuſlibe... ...am perſua-
dere. Itaque fiet vt cum ...ullum gratia fue-
it lex lata, nullis p...rutura ſit minus, quã
illis. Sequitur ergo vt interpretatio illa le-
giſlatoris menti co...ntanea eſſe nullo mo-
do poſſit: q...ummò ei re pugnet maxi-
mè. Neq; verò nullum ob id volo pii ma-
giſtratus in Chriſti regno eſſe officium,
multa ſunt alia quæ facere & poſſit, & de-
beat: vt, punire irreverentes in Deum vo-
ces: animadvertere in eos qui deſerere vni-
verſam Chriſtianam religionem, quique
authores eſſe cuiquam, vt eam deſereret,
auſi fuerint. Si qui inſtituti fuerint externi
cultus, aut erecta ſimulachra, ea tollere, a-
vertere à piorum cervicibus impiorum

 vim

vim, atque injurias: publicam tueri tranquillitatem: & si quid aliud est ejusmodi. Cæterùm vt se controversiarum jndices constituant eorum, qui se Dei verbi subjiciunt authoritati, ejusq; vtuntur testimoniis: vtq; vi interposita hæc dogmata doceri jubeant, illa vetent, videant etiam atq; etiam quid sibi sumunt, & quantum sibi permittant. Sunt quibus quiescente gladio, protinus de religione omni actum fore videatur: magna verò fiat Domino injuria, si eum dormire suspicemur: neq; sui gladio [illegible] vllam eum curam tangere, vel sine [illegible]gelium eum suum conservare non posse, qua[illegible] [illegible]erbi nulla esset vis: verùm Christianis omn[illegible]in ferro posita spes esse videatur. Nam si postquam occupassent omnia satanæ præstigia, ipseq; satanas rerum esset potitus: tamen v[illegible]bi Dei tanta vis fuit, vt potuerit satanam de [illegible]tissimo munitissimoq; suo regno deturbare: ita[illegible] verò defendendo Christi regno ab hebetatis, confractisq; jam satanæ jaculis nulla vis fuerit, nullum robur? Bono simus animo: non dormit Dominus, sed vigilat. Si in illo nostra posita sit spes omnis, si verbo pugnaverimus: sed ejus afflati spiritu (qui assiduis impetrandus est precibus) diligenter prudenterq, vitatis satanæ dolis iis de quibus

ibus adhuc diximus: næ, quod ab hære-
s timeamus, nihil fuerit congrediatur
te cum imposturis veritas ac tandem
perior evadat, necesse fuerit. Proinde si
otidie sint qui novas moveant quæsti-
nes, novas serant lites, pastoribus obla-
ent, negotium faciant: veniat aliquando
lud in mentem cogitare: Quid sibi vult
ic satanas? Evangelicam scilicet oppugna-
um venit veritatem: sed hoc ne autem so-
um? Quid si & hoc quidem agit, & aliud
orte quiddam adhuc maius? Vt videlicet
ouæ (ac tua quidem opera) fundamen-
a iaciat tyrannidis, quam aliquando in pi-
os Dei seruos exerceat: ipsumq; prorsus de-
eat Evangelium, factus demum rerum
Dominus? Age igitur, quid tu hic qui stu-
dium honoris Dei iactas? Qui te Evangeli-
am veritatem tanti facere prætefers? Qui
otus ecclesiæ commodis mancipatus vi-
der vis? Quid (inquam) tu hic facies? Ibis
cilicet, ac tuas cum satana coniunges vires?
Tuam ei locabis operam? Instrumenta, lapi-
des, cæmenta suppeditabis? Communis
tibi cum satanæ mancipijs erit sudor? Ita-
ne vero, vt vnius momenti declines mo-
lestias, adiutor iaciendis tanti mali funda-
mentis fueris? Quid si id etiã agit, vt à qui-
bus armis sibi maxime timet: ea tibi è mani
bus

bus extorqueat, & ad ea provocet quæ ni-
hil formidat: immo verò quæ plane con-
temnit? Certè autem ferrum atq; id gen-
terriculamenta ille ne pili quidem faci-
nihil est autem quod timeat magis, cui
resistere minus possit, quam Dei verbum.
At vero, si semel illud obtinuerint pastores
vt quisquis mutire quid ausus fuerit, pro-
tinus sit accersendus carnifex, qui solo gla-
dio omnes soluat nodos: quod deincep-
magnum sit divinarum literarum studium
certe non magnopere sibi opus esse intelli-
gant. Poterunt enim quicquid somniaue-
rint misero popello obtrudere & suum ni-
hilominus tueri dignitatis locum. Væ no-
Certe telum vnum vnicumq; confodiendis hæresibus, Dei verbum.
bis, væ nostris posteris: si hoc quo vno &
pugnare nobis licet, & vincere semper pos-
sumus, abiecerimus telum, actum sit. At e-
nim (inquies) quorundam adeo importu-
na, adeoq; intolerabilis est cum impuden-
tia, tum rixandi libido, vt necesse sit ali-
quam solius verbi armis coerceri. Vis di-
cam quid istud sit? profecto non aliud
quam si dicat miles quispiam, & vers
miles qui in militari virtute antecedere sib
omnes videatur, adeo gnaviter, adeo stre-
nue suum pugnare hostem, vt abjicere sib
hastam necesse sit, eique obtemperare.
egregium militem: quid enim aliud facere

satana

anas: quam vt egregie perditos summit-
tat homines, qui Dei servos irritarent, &
probissime quidem irritarent? Ergone,
ia illi strenue satanæ rem agunt: nos
od maximè volebat satanas, fecerimus?
ud, inquam, maximè agit satanas, vt no-
s hoc verbi telum extorqueat: nosque
so muniti armorum genere quod ipse
ntemptui habeat, in certamen descen-
mus. Ergone quia ille maximo id cona-
enititur, qua pertinacissime pugnat, quia
aximè idoneos suo consilio exequendo
mittit milites, obtemperandum ei est:
abiectis ijs armis quibus vincere solis
ossumus, ea arripiamus quibus succum-
ere protenus nos oporteat, quæque in
ostrum protinus iugulum convertenda
t? Quin protinus hoc verbi Dei telum
ordicus teneamus: hoc vno pugnemus:
c vno conemur & satanam ipsum, & om-
s eius emissarios iugulare: demus autem
eram, vt & feriendi hoc telo, & ictus re-
llendi commodissimas quasque disca-
us rationes: qua quidem de re satis mul-
supra egisse videmur.

Sed cum alienum sit à magistratus offi-
t vt se dogmatum iudicem faciat, vt neq; *Non sit magister. Minister alienæ libidinis, seu furoris.*
ibeat: tum vero alienum sit maximè: si
no arbitratu vim adhibuerit. Veluti
si,

ſi, cum certis hominibus religionis cura permiſerit: in quoſcunque illi ſuaſerint gladium ſtringere ſit paratus: aut eoſdem ipſos etiam ad id armaverit. Quàm autem probatutus ſit ſuum factum regum regi die illa, impijs quidem ſummi terroris, delectis ſummæ iucunditati plena, hinc perpenditur: ſi ipſe rex, cum eſſes peregre profecturus, regni, familiæ, rerumq; tuarum omnium curam commiſiſſes alicuius ſervi fidei: isque in quibus poſitum eſſet regni um decus, dignitas fortunæq; omnes, aliis deligaſſet ſervis, qualibuſcunq; illis quidem, ſed præſertim eiuſmodi, vt quæ eſſent ſapientia fideq; exploratum non haberet: ipſe interim rerum leviſſimarum quarumque curam ſibi delegiſſet: cumque veniſſent ſumma illa in diſcrimen, ipſe nihilominus in ſuo perſeveraſſet inſtituto: domum vbi rediſſes, atque hæc cognoviſſes, tibi ne probari illius ſervi factum poſſet? Etenim vt ſalva inveniſſes omnia, non eum propemodum eodem haberes loco ac ſi adverſa omnia contigiſſent? Quid verò ſi indigna, maximeq; indecora aliqua accepta clades fuiſſet? Quo ſupplicio dignum eum ſervum iudicares? At vero Dei eccleſia non ne Dei eſt regnum, patrimonium, deliciæq; omnes? An non in eius do-

ctrin

inæ puritate,atque ad eius præſcriptum
ſtituto cultu omnis eius decor, dignitaſ-
ue eſt poſita? Quid habet autem vniver-
regni adminiſtratio, quod, ſi hiſce cum
ebus conferatur, non leviſſimum ſit quid-
iam, nulliuſq; precij? Age igitur, qui ag-
noſcere poſſis rectè de religione ſentire
quenquam vt tuum ei tuto committas
credasq; gladium, niſi ipſe ante, quid ſen-
tiendum ſit, diceris? Sin autem res tantas
eorum commiſeris, tum fidei, tum iudicio
quos non (quod dicitur) intus & in cute
noveris: immo vero ſi qualibuſcunque
commiſeris: ipſeq; alias res egeris: qualem
adminiſtrationis tuæ rationem redditurus
es? Præſertim ſi te dormitante, tantaſque
res nihil curante, & pia doctrina pro impia
oppreſſa fuerit, & impia pro pia ſtabilita:
propterea q; ſequuta ſit & multorum pio-
rum cædes, & innumerabilis populi perdi-
tio? Quem populum tanti fecerit Dei fi-
lius, vt pro eo ſervando ſuam non dubita-
verit vitam impendere? Quam in te futu-
ram judicij ſeveritatem putas. Equidem
ita ſentio: Quicquid Dei gloriam vllo mo-
do attingat, ſiue coercenda ſit hæreticorum
in ſpargendis pernicioſis erroribus licentia,
ſiue quidvis aliud (quantum videlicet aut
poſtulare, aut permittere muneris tui ratio
vide-

videatur) id sine maximo pretermitti cri-
mine non posse: veruntamen culpam infi-
nitis maiorem fore partibus, si aliena in e-
vti malueris scientia, quam vt quid fi-
ipsemet intelligas, summa omnia facere:
quod si assequi non possis, multo minus
fore periculi, si nullam potius interposue-
ris neque per te, neque per alios authori-
tatem tuam. Quo autem illustriori mone-
exemplo potuissent magistratus, ne cuius-
quam fiderent iudicio, quam quod ipse
Dei filius per huiusmodi ignaviam iniquis-
simorum hostium suorum non tam iudicio
quam libidini permissus fuerit? *Accipite*
(inquit Pilatus) *eum vos, atq; vt vestra le-*
ge cautum est, ita eum iudicate. Caue au-
tem ita cogites: Nunc in clarissima Evan-
gelij versamur luce: nunc sanctissimi sunt
pastores: nunc in tuto sunt omnia. Quid?
An etiam satanam stertere arbitremur?
Non enim quicquam moliri? Vt novi ali-
cuius regni fundamenta iaciat? Vt novas
erigat tyrannides? Nova pariat monstra?
Notum est autem illud: parvus error in
principio, fit maximus in fine. Cumq; maxi-
mi hæc omnia sint momenti, quicquid oc-
currat, magistratum equidem hortaret: vt
ab eo ardentissimis precibus peteret consi-
lium, qui fallere possit nunquam: nihil au-
tem

constitueret neque in illam: nisi exploratum haberet se recte facere. Quod tandem in ea consistat sententia, vt putet edictis præscribere posse quæ dogmata docenda sint, quæue non sint: saltem cavendum est etiam atque etiam: ne hic quicquam lucretur satanas: dum autem nimis procul ab hæretici sententia magistratus suam ponit, inciditq; in Scyllam, cupiens vitare Charybdim: aut quid ei permittat quod non oportuit: aut verbis loquendive formis vtitur, quæ, cum nihil minus velit, tamen novum aliquod invehant dogma: aut quod ex divinis literis quasi necessaria consequutione colligerit, forte non satis recte, pro sententia, à qua dissentire non liceat, esse velit. Quo minus autem eiusmodi errorē incurrat vllum, exploratam quam compertum quidq; habeat ijs rationibus quæ supra sunt à nobis expositæ. Præterea optima nobis illa cautio videtur, vt quicquid ponatur tanquam cum divinis literis consentiens, eisdem etiam verbis ac loquendi formis quibus Dei spiritus ijs in literis est vsus, exprimatur. Atqui fieri vix possit, quin aliquid de suo humanum intrudat ingenium: quod si accidat, propemodum immedicabilis sit error: cavendum est etiam, ne aliud narretur

tur hæreticus tenere, prohibeaturq; do-
re, quam quod tenet, docetq; ad ea vita
incommoda quæ supra commemorat
nobis sint.

Illud profecto, quin omni prorsus ca
at ratione, assequi nunquam potui: qu
qui falsum quid, impiumq; docuisse vid
tur, vt palinodiam canat adigendum
tent, proposita (si faciat) impunitate. Qu
sum id quæso? Quæ vtilitas fuerit: si de
nandi supplicij causa reluctante consci
tia, suam hæreticus retractaverit senten
am? Illud vnum prætexi potest: quod
eodem tenentur errore, ac forte latent,
ius exemplo idem facturi cum animis
videantur: erroremq; abiecturi, quin e
am alius alij vt idem faciant, authores
turi. Levissimè vero impressam eam p
suasionem esse oporteat, quæ tam facile
velli possit. Quid? nulla ne subeat suspic
vitandi supplicij causa non ex animo
ctam retractationem? Non hinc potius
invidiam accesserit plurimum, si videa
magistratus non corpus tantum occid
sed etiam in animi machinari pernicie
Itane autem inermes ad debellandos e
res simus, vt ponendum nobis sit in m
dacio, in fictis præ metu retractation
præsidium? Sed dicat aliquis: Minimè

rò hoc agimus, vt qualemcunque extorquamus palinodian: ſed vt hæreticus errorem non tam ore quam etiam corde agnoſcat: Præclarè id quidem: ſi modo impetrare poſſis. Verum quid ſibi volunt hîc ſiue minæ, ſiue blandimenta? Nam hæc quidem ad voluntatem expugnandam valere aliquid poſſint. Sed cum intellectu res eſt: ille neque minis, neque blandimentis mutatur. Efficere hæc non poſſunt, vt quod verum ante videbatur, poſtea videatur falſum, ne ſi mutare quidem ſententiam vehementer cupiat. Quod ſi tuis fortè auribus novum mirumque ſit: haud multis tecum egero argumentis. Tu cenſes videlicet hominem, quum vult, nulla noua oblata ratione, quæ ei aliter rem ſe habere, atque perſuaſus fuerat, videri faciat, ſententiam mutare poſſe: ego nego. Experire igitur ipſe tecum, poſſis necne in hoc ipſo ad minimum tempus abs tua abduci ſententia: vt mecum credas non poſſe hominem, quum vult, ſententiam mutare: abſque dubio enim intelliges te id facere non poſſe. Verum cave imaginationem pro perſuaſione hîc accipias, nam quominus imaginatione fingas quicquid volueris, nihil impedit. Illud etiam quæſo expendere, ſi quid fortè vereare: veluti ne parum bene cadat

quid, ne contingat quod minime velles: protereaque id te vehementer sollicitum habeat, vt ne capere quidem somnum possis: mutato tibi in eo opinionem, vt bene speres, ac sic sublata ægritudo fuerit. O facile promptumque ad levandam hominum ægritudinum partem maximam in vita, remedium: ô breuem etiam philosophiam: si quicquid timuerit homo eventurum mali, credere possit (si modo velit) non eventurum: quicquid eum male habeat, propterea quod videatur malum (cum persæpe non insit quidem re vera mali quicquam) persuadere sibi possit, quum vult, non esse malum. Verum experientia horum quicquam fieri negat posse. Quod si non potest, hæreticus ne, si velit quidem errorem, nisi cogat ratio, abijcere: quid estis misero v... mentiatur, Deumq; in eo magis ac magis offendat; molesti? Negari profectò non potest, quin satanæ hoc fuerit inventum, qu... suppliciorum metu Dei servos renuncia... Christo cogeret. Vt mirer, non id vidiss... quosdam alioqui minimè ineptos. Qua... præstaret autem, si exploratum sit, alioqu... morte plectendum esse quempiam relig... onis causa, siue recantaret, siue minus, le... ge agere: neque eum vel vno verbulo a... recantandum invitare, nisi vt lucri fier...

Quo...

Quod tamen ipſum non minis, aut blandi-
entis, aut vlla ſpe propoſita: ſed teſtimo-
iorum demonſtrationumq; efficacia faci-
ndum eſſet.

Sed in eo maximè neceſſaria eſt magi-
ratus authoritas, ne immodeſtiam, male-
icendique libidinem in quoquam, quiſ-
uis ille ſit, impunitam ſinat. Si probrum
udire aliquis debeat, audiat vbi reſpon-
ere liceat, & iudicio defendere. Cæterum
ta ſit à cuiuſuis tum lingua, tum ſtylo al-
rius vita, nomenque. Si controverſiæ
e religione ſint, teſtimonijs argumentiſ-
ue certetur vtrinque ſed quicquid ad ſe
utuo laceſſendum pertinet, videant eti-
n atque etiam magiſtratus, vt ab eo con-
tutæ pœnæ metu abſtineant. Id ſi fece-
t, & vehememter tranquillam reddide-
t eccleſiam, & ampliſſimam apud corda
s omnes laudem conſequentur. Atque
ſtenus quidem de ea ſententiæ mutati-
e, quæ in religionis doctrina fieri ani-
dvertitur, dictum ſit. Qua in mutati-
e, qui errores ſunt amplexi animaduer-
t illi quidem ſe ſententiam mutaſſe: ve-
m meliorem in partem eam ſe mutaſſe
ſtrantur: tantum adverſarij deteriorem
partem fuiſſe factam intelligunt. Nunc
o pacto fiat, vt adulteretur doctrina, no-

bis non animadvertentibus: & qua ratio[n]
id ne fiat, cavendum sit, dicemus.

SATANÆ STRATA-
GEMATVM

LIBER QVARTVS.

QVòd cum depravetur doctrin[a] mutatio tamen fieri videat[ur] nulla, plures sunt causæ: qu[a]rum alias ipsa in doctrina i[n]telligas: alias in mutation[e] quæ fit modo. Nonnullę eos respiciunt q[ui] docent nonnullæ eos qui docentur. In d[o]ctrina hæc mihi videntur esse: primu[m] quod sit quasi plurimorum dissimilium granorum accervus quidam vt muta[ri] per partes easque minutissimas fieri pos[sit]. Quemadmodum enim, si ex magno acer[vo] quopiam aliquot quotidie grana aufer[as] alijs eorum loco restitutis: manere acerv[us] idem videatur, cum tamen paulatim m[u]tetur, incipiatq; esse alius ita, cum relig[io]nis doctrina ex plurimis constet dissim[illi]mis sententiis, quanquam consentaneis, e[o]demq; tendentibus: modo hac, modo [...] depravata, commutataq; ipsum doctri[...]

(ut ita dicam) corpus, eandem illud qui-
dem retinere videatur speciem: sed tamen
omnino idem non manserit, partim enim
factum fuerit aliud. Immo vero vna sola
sententia tanti esse possit, vt ea depravata
commutata, tametsi haud ita videatur, ta-
men cum eius sententiæ depravatione do-
ctrinæ omnis fit coniuncta depravatio.
Quia videlicet absque illa sententia, reli-
quæ doctrinæ omnis nullus sit fructus,
nullum precium. Atque eiusmodi quidem
illa est sententia, quod *solo Christi sangui-
ne pro nobis fuso, eiusq; sacrificio pro salu-
te nostra in cruce oblato, nostra omnia expi-
ata fuerint crimina.* Quā sententiam si ita
commutaueris, vt dicas: crimina nostra e-
tiam nostrorum bonorum operum meritis,
et vllis sanctorum suffragijs, ex Christiana
doctrina prorsus Antichristianam feceris.
Atque vero propterea quod ex multis dis-
similibusq; sententijs constet doctrina, oc-
cultæ mutationi obnoxia est, quatenus so-
lum ita depravari, commutariq; sententiæ
possint, sed etiam quatenus possunt
aliæ addi, aliæ subtrahi. Non dico autem,
eiusmodi depravationem ita fieri occul-
te posse, vt etiam sacri corrumpantur libri.
Enim si fieret, latere dolus non posset:
tum ita, vt tū in sermonibus tum in scrip

 tioni-

tionibus falsæ vsurpentur sententiæ pro veris & pro sinceris depravatæ. Quo porro maior acervus fuerit , eo etiam minus promptum sit, si mutatio contingat, eam animadvertere. Quapropter plurimum ad eam occultationem facit doctrinæ amplificatio: atque amplificatur quidem, dum variè tractatur, dum multis ac varijs extenditur quæstionibus quæ pullulant aliæ ex alijs, propaganturque in infinitum. Cuius mali causa est nimia hominum curiositas, temeritas, arrogantia & ambitio, quibus morbis dementati quicquid somniamus literis mandare volumus. Immo vero si desit quod scribamus, aliena retex imus, ac de novo contexímus: malumusq; actum agere, quam videri nihil agere. Sed illud ad tegendam depravationem plurimum adiuvat: si, quæ pro sinceris sententijs falsæ reponuntur, cum re sint multo aliæ, in speciem tamen eædem videantur. Quod pluribus potest rationibus accedere. Ac prima quidem est, quum vera quæpiam sententia in divinis literis verbis fuerit comprehensa, quæ plures admittant interpretationes, minimè tamen veras omnes: aliaque conflata fuerit quæ verbis illis perperam acceptis sit consentanea : ita enim cum multo aliud dicatur: idem tamen dic-

Causæ mutationis illius partim in doctrina ipsa, partim in mutationis modo quæ paulatim sensimq; fit sine sensu.

videatur

videatur, neque mutatio vlla fieri. Huc autem pertinent, si figuratus sit sermo: vt aliud dicatur, aliud dici videatur, accipiatur autem quod dici videtur: atque id quidem fieret, si, cum scriptum sit, *Si oculus tuus offendiculo tibi fuerit, erue eum, & abiycere*, ita dicatur, si homini peccandi occasio sit videndi sensus, eruat sibi oculos, fiatq; omnino cæcus, atque ita peccandi ab se occasionem amoueat. Videntur enim verba illa hanc exprimere sententiam, cum tamen multo sit diuersa: illud enim volunt. Quicquid sit quod in Euangelij via tuos vel retardet, vel impediat progressus: amoue id abs te quamprimum. præstat enim eo carere, quam ab eiusmodi cursu avocatum regni cœlorum iacturam facere, atq; sempiternis addici cruciatibus. Eodem pertinet: si, cum eadem sit sententia quam verba exprimunt: perinde tamen exponantur, atque si aliud vellent. Quod fit de verbis illis: *Ito, ac te ostendito sacerdoti:* ex quibus illa sumpta est sententia, qua jubetur quilibet sacerdoti sua enarrare delicta. Altera est ratio, quum in vera sententia aliquid intelligitur (siue exprimatur, siue minus) ac falsa ita exprimitur, vt ei locus non relinquatur. Estque aut exceptio, aut conditio, aut circumstantia, aut ex-

explanatio quælibet: aut additur aliquid, aut ponitur siue conditio, siue expositio quæ non convenit. Conditionem aut exceptionem omnino habent Apostoli verba illa: *Ne erretis, neque scortatores, neque idolorum cultores, &c. Regnum Cœlorum adipiscentur*, intelligenda est enim conditio, nisi resipuerint. Quod si quis ita diceret, impudicitiæ crimen nunquam condonatur, verbis quidem illis consentanea poneret, verum sententia esset multo alia. Ita expositione opus habent Salomonis verba illa. *Eadem est hominum & brutorum conditio*, vt hæc moriuntur, ita & illi: perinde vtraque respirant, neque quicquam præstat homo brutis. Estque expositio quàm intelligi oportet quad quantum assequi humano iudicio licet, ita sit, non autem omnino. Qua exclusa expositione, si quis Salomonis verba vsurpet, religionem omnem ipsis à fundamentis euersurus sit. Veræ sentiæ illi addunt, qui pronunciant eos vitam æternam consequuturos: qui credent condonata sibi peccata propter Christum, si modo peccata sua singillatim sacerdoti recensuerint, absolutionemque ab eo obtinuerint. Mutat aliquid ex vera sententia; qui dicit sanctam esse legem, propterea quod eius cognitio sanctum homi-

minem efficiat. Non enim ideo ſancta ſed propterea quòd hominem de ſuis ribus deſperare faciat, & ad Chriſtum v- tam ſalutis ſpem perducat, quodque in- per quæ placeant Deo, quæue diſpliceant, monſtret: quo eum non noſtris inventis inſtitutiſq;, ſed ad ejus præſcriptum cola- mus. Alia deniq; ratio eſt, quum ex vera quapiam ſententia perperam falſa elicitur, deinde autem ejus ſententiæ loco vnde fu- it ducta, conſecutione vtuntur. Ita cum Romanus pontifex illis ex verbis: *Quicquid in terra ligaveris, & in cœlo ligatum erit, & quicquid in terra ſolveris, ſolutum & in cœ- lo erit*: hanc coegerit ſententiam, qua po- nit ſe poſſe novas leges condere, novaque conſtituere doctrinæ capita (fidei articu- los vocant) hominesq; tum ad illas ſervan- das, tum ad hæc credenda adigere: conſe- cutionem eam, tanquam ſententiam divi- nitùs traditam vſurpat. Sed falſarum con- ſequutionum quoddam eſt genus mirè occultum, quippe quæ partim ex ſumpti- onibus ducantur, quæ neque exprimun- tur, neque fortè cogitatione comprehen- duntur: ſed vt ſi ex maximè certis conſpi- cuiſque emanarent, ita citra vllam ad- mittuntur controverſiam. Quod accidit de ea quæ modò commemorata eſt conſe-

quutione

quutione. Vt enim efficiatur Petro leges condendi permissam fuisse potestatem, oportet ligandi verbo idem significari, quod leges condendi. Sic enim rectè colligas: ligare est leges condere: Petro ligandi permissa est potestas: igitur & leges condendi. Atque eodem etiam modo colligere liceat: solvere, est leges abrogare: Petro autem tributa est solvendi potestas, igitur & leges abrogandi. Cumq; dictum sit, Quicquid ligaveris: & quicquid solveris: consequens erit vt licuerit Petro quascunque leges tum condere tum abrogare, vel si Decalogum abrogare in animum induxisset. Deinde vt id juris ad Romanum pertinere pontificem efficiatur, illud sumendum erat: Quodcunque jus Petro tributum est, idem Romano pontifici tributum est: cum igitur Petro quascunque leges & condendi & abrogandi jus tributum sit, idem Romano pontifici est tributum. Atqui hæc conclusio collecta est, mentione nulla facta sumptionum illarum, quòd ligare ac solvere, sit leges tum condere tum abrogare, & quòd quicquid juris Petro tributnm est, idem ad Romanum pontificem pertineat. Neq; sanè sit cujusvis, quid consequutionibus cogendis prætermittatur, silentioq; tanquam exploratum aliquid involvatur, cum tamen minime

minimè verum ſit, animadvertere. Obſcuritate etiam verarum ſententiarum contingere, vt ſi qua fiat mutatio, ea deprehendi facilè non poſſit: intelligere quivis ſua ſponte poſſit. Contingitque Chriſtianæ doctrinæ obſcuritas primùm ex eo, quòd quæ ſpiritus ſunt tractet: propterea q; ſine ſpiritu intelligi non poſſint. Cujus ſi ſit inopia, etiam ſi magna fiat doctrinæ depravatio, haud tamen agnoſcatur. Accedit deinde alia obſcuritatis cauſa: quòd, cum aliis linguis fuerit tradita, aliis in quas magna ex parte parum commodè ſit tranſlata, addiſcere eam nobis opus ſit: ac tametſi ad eas linguas diſcendum ſe cótulerit quis, Hebraicam dico, & Græcam, cum tamen eæ amplius in vllius populi vſu non vivant ſed in ſolis jaceant literis, ac libris, nunquã eas tam plenè aſſequatur, quin eum propria multorum vocabulorum, locutionumque vis, multiplexq; vſus lateat: quæ tamen obſcuritas tanta non eſt, quin ſi aliquid adſit ſpiritus, ea ſaltem quæ ad ſalutem cognitu neceſſaria ſunt, intelligi facilè poſſint. Ac de cauſis quæ in doctrina intelliguntur cum dictum ſit, de modo quo fit mutatio, dicendum eſt.

Cauſæ mutationis illius partim in doctrina ipſa, partim in mutationis modo quæ paulatim, ſenſimq; fit ſine ſenſu.

Quo minus igitur conſpicua ſit; quæ fit mutatio, illam habet modus occultationis cauſam

causam, quòd mutatio paulatim fiat. Etenim si, quòd modò dicebamus, ex magno quopiam granorum aceruo aliquot quotidie grana auferrentur, aliaque totidem eorum in locum substituerentur, atque in acervo confunderentur, quis posset commutationem eam agnoscere? Quis etiam notaverit, quantum quotidie accedat ad proceritatem puero cuipiam? Aut quantum quotidie senescat homo? At idem omnino in doctrinæ mutatione accidit. Siquidem hic hodie, si non aliud, generale aliquod excogitabit nomen, cui res aliquot, quarum communis sit vel natura, vel ratio subjiciat, postea idem nomen ad res transferetur admodum dissimiles: itaq; fiet, vt priorum illarum obscuretur notio, ratioque: quod fecerunt, qui sacram ablutionem, ac Domini cœnam, Sacramenta cœcœperunt appellare. Quid enim hîc mali vel suspicari aliquis potuisset? Sed post aliquod tempus fuerunt, qui, cum quemlibet sactum sanctumve ritum Sacramenti nomine putarent appellari, cœperunt vocabulum illud etiam ad manuum impositioné, ad matrimonium, pœnitentiam, confirmationem, & extremam vnctionem transferre quo factum est: vt cum ablutio ac cœna commune cum rebus admodum diversis

adeptæ

adeptæ nomen essent, earum obscurata sit
ratio. Mansit enim cum generali nomine
generalis etiam & communis cum iis rebus
notio: quæ propria erat, quemque nun-
quam non versari ante oculos oportebat,
ea in oblivionem venit. Inde etiam fa-
ctum est, vt, quam constabat obliuionem,
ac cœnam à Domino fuisse institutas, tam
crederentur vulgo ab eodem instituta fuis-
se omnia quæ dicerentur sacramenta. Tan-
dem cœptæ sunt ablui etiam campanæ:
(quas vocant) quod quid aliud fuit, quam
occasionem præbere imperitæ plebi cogi-
tandi, tantundem esse in hominis ablutio-
ne, quantum in campanæ intelligerent:
atque ita ablutionis peccatorum memo-
ria, quam ablutionem Christi sanguine fa-
ctam fuisse, ea quæ aqua fit, significat, tol-
leretur? Illud autem multum adfert ad te-
gendum dolum, si coloratus adsit prætex-
tus: vt non innovare aliquid, sed accepta
instituta infirmiore observatione custodire
velle videantur. Quare cum primi Chisti-
ani, aut potius qui primis successerunt, de
pristino pietatis ardore non parum remi-
sissent (quod ferè fit, cessante afflictio-
num exercitio) ideoque non iam adeo fre-
quentes in panis fractione essent: fuit fortè
qui consultum putaverit, si saltem sacerdos

sæpius

sæpius multis astantibus eum panem ac vinum ipse sumeret, atque ita mortis Domini memoriam celebraret: idem enim propemodum futurum, ac si astantes omnes participassent. In quo sanè innovatio esse nulla videri poterat: quin potius aliud videbatur nihil, quàm ne maximè salutare Domini institutum desuetudine obsolesceret, prospicere. Quod cum in consuetudinem abiisset, propterea quod id totum in ejus sacrificii commemorationem fieret, quod pro nobis Dominus in cruce obtulisset, nec deesset jam sacerdotis nomen: occasionem id alicui præbuit rei significatæ nomen ad significantem transferendi: vt eam actionem non iam sacrificii commemorationem, sed sacrificium appellaret. Postmodùm vt sacrificii nomen res obtinuerit, ita pro sacrificio haberi cœptam, quis miretur? Ita cum quotidie innovatum aliquid sit, quia tamen minima erat quæ quoque tempore fiebat mutatio, neque vnquam speciosissimus aliquis fucus deerat, animadverti non poterat; vt tandem simplicissimum Domini institutum fractionis panis in augustissimum operosissimumque illud Missæ opus mira quadam metamorphosi conversum sit. Idem de rebus aliis omnibus accidisse, quisquis attentius in-

spexerit

ſpexerit, facilè inveniat. In iis qui docent, ſiquid depravent, quominus id appareat, illud præcipuè facit, ſi in magna ſint pietatis, ſanctitatis eruditioniſque opinione, & ſi credantur erga receptam doctrinam optimè affecti. Eiuſmodi autem opinionem quilibet aſſequitur, aut dato ſui egregio aliquo ſpecimine, aut teſtimonio quopiam eorum qui ſint ipſi optima in opinione, aut quaſi hæreditario quodam jure. Bonũ ſui ſpecimen dat, qui acutè copioſeque divinis de rebus diſſerit, multiſq; citandis è ſacris literis teſtimoniis, neq; ineptè, multùm in ſtudiis ejuſmodi verſatus videtur: ſed præcipuè, ſi iis oppugnandis dogmatibus à quibus abhorret populus, acrem ſæpe ſe præſtiterit: & ſi quos populus plurimi facit, eos ipſe etiam ſe vehementer ſuſpicere colereque præſeferat. Opinionem autem afferunt probatorum hominum teſtimonia: quòd credantur propter eorum gravitatem prudentiamq; non niſi de iis quæ explorata habuerint, teſtaturi fuiſſe: cum tamen perſæpe multis ſimulationibus, aſſentationibus, aliiſque artibus nimia expugnatur bonorum virorum facilitas, vt ad eos commendandos, quorum pietatem, eruditionemq; parum cognitam habent, adducantur. Sed tamen quomodocunq; excidant

Aliquando: in iis qui docent, ob magnam eruditionis & ſanctitatis famam.

cidant quibusdam testimonia: non alit
tamen fidem adhibet simplex vulgus, quam
ex tripode editis. Quasi hæreditario quo
dam iure opinionem adipiscuntur quidem
ideo, quod eorum in locum succedant
quorum admodum probata cnm vita tum
doctrina fuerit. Verisimile est enim, bono
rum in locum non nisi bonos suffectos fu
isse, itaq; transfertur probitatis eruditionis
que opinio ab vno in alios: non secus at
qne à patribus in filios hæreditates. Verum
enimuero quemadmodum qui ab humili
tenuiq; fortuna magnis laboribus ac mo-
lestijs, pariq; industria amplas sibi fortu-
nas pepererunt, filios relinquunt partorum
quidem bonorum omnium, sed non suæ
industriæ ingenijq; hæredes: quippe qui
inter opes nati exercendi ingenij necessita-
tem nullam sint experti: ita qui divina pro-
videntia ad perpurgantum ab erroribus
ecclesiam nonnunquam excitantur, cum
necesse sit eos magis arduisq; difficultati-
bus exerceri; necesse est etiam eos præstan-
tissimis communiri virtutibus, indeq; illu-
stres admodum fieri: qui postea secedunt
rebus iam compositis, quo tempore satanas
non vi amplius, sed dolis, quos illi minime
animadverterunt, bellum gerat, nulla præ
clara habent prudentiæ pietatisq; exercitia

Sed

Sed tametsi virtute multò impares, tamen externa quadam specie majorum suorum vt locum obtinent, ita dignitatem, opinionemque sustinent: quoque longius à primis illis recesseris, ferè eò etiam minus similes illis successores videas. Cumque eadem, aut etiam major maneat autoritas, minimum autem sit pietatis, prudentiæ, eruditionis, cordatæque diligentiæ: quis non intelligat facillimè fieri posse, vt & depravent per inscitiam indies multa: & tamen propter authoritatem nemo animadvertat? Quo autem ejusmodi sufficiantur pedetentim pastores, vt ab iis majorem satanas doctrinæ corruptionem celerioremque sperare possit, maximo illi adjumento est, si cum Ecclesiasticis muneribus ea fuerint conjuncta, propter quæ admodum reddantur optanda: vt si pastores plurimi fiant, iis omnes assurgant, locum cedant: si commode vivant in magna aliqua opum affluentia: si eorum esse videatur omnium censuram agere: eos autem attingere nefas existimetur. Quis enim tali esse in statu non maximè cupiat? Quare si hujusmodi adsint illecebræ, locus aliquis, vbi vacaverit: cave putes fore vt eum optimus quisque obtineat, multò facilius qui ambiendi artibus omnes vin-

cat. Vir bonus ac pius, vel ſi videatur ſibi alioqui honeſtè ambiturus totus ad Dei gloriam, non ad ſuam dignitatem aut commoda intentus: ideo tamen non ambiat, quòd in quibus vera inſit pietas, cum ii præter cæteros imbecillitatis ſuæ, quæ nunquam non magna eſt, ſibi ſint conſcii, de ſe modeſtè ſentiunt, ac propemodum neminem non ſibi præferunt. Quòd ſi tam bona adhuc ſint tempora, vt munera non ad petitores, ſed ad delectos deferantur: ne tum quidem meliorum melior ſemper fuerit conditio, Etenim homines ſimplices omnis doli, omniumq; malarum artium hoſtes cùm magis dandam ſibi operam putent, vt ſint boni, quàm vt videantur, in adipiſcenda ſanctitatis opinione ab artificioſis hominibus honorum avidis facillimè vincentur. Suas enim labeculas minus ſtudioſe tegent: magis laborabunt, vt deponant ſua vitia, quàm ne appareant, nullis artibus hominum aucupantur ſtudia. Qui ad honores animum adjecerit, ſua omnia vitia teget ſtudioſiſſimè: quæ maximè probari ab iis intellexerit qui ſe promovere poſſint, ad ea quam ſtudioſiſſimè componet ſeſe; nihilque ſimulando, diſſimulando atque aſſentando ſibi reliqui faciet, dum ſe illi probet ad amuſſim: atque hoc tecto, mul-

toqu

toq; majoris tum artificii, tan operis ambiendi genere non minus vincunt nonnunquam improbi, quàm si aperto illo vti liceret.

Superest vt de iis dicamus causis, quæ cum animadvertere, quòd mutatio in doctrina fiat, non sinant, in iis qui docentur sunt positæ. Sunt autem potissimum duæ: incuria, & ignorantia. Incuria magna ex parte ex eo obrepit, quòd populus suis nimium fidat pastoribus: persuasumq; habeat, eos nullum esse in errorem lapsuros, ac propterea nulla magna animadversione opus esse: quinimmo quod ipsi dederint accipere oportere, neq; curiosius examinare. Accedunt ad id occupationes aliæ quibus homines dant sese. Latissimè enim patet illud, *Vbi thesaurus, ibi cor*: & illud, *Nemo potest duobus Dominis servire*. Quî fiat autem, vt postquam semel fuerit in populo magna divinarum rerum cognitio, ea quasi evanescat; præter eam causam quæ modò dicta est, alias etiam nonnullas alibi enarrabimus. Illam vnam nunc quidem addemus: quòd populus ipse in continua quadam mutatione sit aliis indies decedentibus, aliis subnascentibus atq; succrescentibus. Quo fit etiam, vt cum minima sit quæ cujusque sit ætate mutatio, aut ob-

Aliq. eorum qui docentur incuria sive inscitia.

Mat. 6.

ſervare eum non poſſit: aut ſi inſpiciat, tāti eam non faciat, vt propterea vllam putet movendam litem: ſed quominus populus mutationem vllam fieri animadvertat, maximo & illud eſt impedimento: ſi perſuaſum habeant homines de iis quæ religionem attingunt, judicare ſe non poſſe: quaſi non idem ſignificent in divinis literis, Eſt & Non, aliaque verba quod in communi loquendi conſuetudine, aut ſine magna tum linguarum, tum rerum aliarum peritia intelligi nihil poſſit: quaſiq; ſpiritus abſque hiſce adjumentis nulla ſit vis. Quo fit, vt cum ne ea quidem intelligere ſe putent, quæ tamen intelligunt quodammodo, quæ videlicet verbis expreſſa ſunt maximè perſpicuis: tandem eò ſtupiditatis veniant, vt re vera non intelligant: adeò, vt quanquam ante oculos ſententiam habeant divinitùs traditam adeò perſpicuam, vt clarius fieri poſſit nihil: tamen, ſi ii quorum omnia tribuunt authoritati, planè contrarium aliquid dixerint, fidem illis adhibituri ſint, ac ſe quod apertiſſimè vident, non videri opinaturi. Atque hiſce quidem rationibus accidit, vt cum doctrinæ fiat deteriorem in partem mutatio, non animadvertatur. Quum porrò corrumpendæ doctrinæ factum initium fuerit, continuò

nuò necesse est ex erroribus errores nasci, atque in infinitum propagari: tantamque paulatim sibi accersunt homines caliginem Deo justissimis eos de causis obcæcante, tamq; fœdos delabuntur in errores : vt si cujus misertus Deus ei oculos aperiat, vt quibus versatus sit in tenebris videat, vix possit sibi ipse credere, ac se tam cæcis involutum aliquando fuisse erroribus persuadere. Quòd si ineptis tantum quibusdam de plebe homunculis accideret: multò esset miraculum mirandum minus. Sed peræquè accidit hominibus maxima eruditione, maximoq; rerum vsu præditis, si Scholasticorum (quos vocant) Doctorum quorundam perlegeris scripta, tantum alicubi invenias acuminis, vt mirêre. Quid? Findere eos sæpe videas tenuissimum filum multas in partes, ac pulicis anato nen conficere : mox autem adeò turpiter labi, tamque absurda ponere : vt stupere satis nequeas. proinde obtemperandum est poetæ consilio illi :

Principijs obsta : sero medicina paratur.

Est autem duplici opus cautione: videlicet ne fiat in doctrina. quum pura est, mutatio, & si qua facta fuerit, vt animadvertatur. Quæ fit autē mutatio ejusmodi, quorū est populum docere, ii omnem propemo-

 dum

dum culpam sustinent: nam si ejus ipsi sunt authores, at certè ipsis fit dormitantibus. Oportet igitur pastores doctoresque lynceis esse oculis: causasque eas, quibus fit quo minus notentur mutationes, in promptu numeratoq; habere: ac sedulò videre, ne quo impingant. Optima vero cautio puræ doctrinæ conservandæ fuerit, si curiosas omnes, inanesq; vitaverint controversias: si doctrinæ omnis scopum, prætereaq; seriem rerum omnium quæ eòdem tendunt (qua de re dictum à nobis est suprà) nunquam non ante oculos habuerint: si modò res ipsas, verùm etiam verba ac loquendi formas quibus Spiritus sanctus est usus, amaverint, alias vehementer suspectas habuerint. Non quòd velim eos nihil præter Ebraismos sonare: neq; enim plana perspicuaq; eorum esse posset oratio: sed eas loquutiones vitari velim omnes, quæ præter necessitatem Græca aut Ebraica exprimendi à nimium argutis disputatoribus excogitari solent, easq; sententias quas homines suo ingenio ex divinis colligunt testimoniis. Quod quantum referat, hujusmodi exemplo conjectare liceat. Pontificii nihil interesse putant, sive dicant, ecclesiam errare non posse, sive afferant Domini verba illa, *Ubicunq; erunt duo*

Cautiones ad puritatē doctrinæ cōservandum.

Ipsis scripturæ verbis phrasibusq; anxie inhærendum.

duo aut tres congregati in nomine meo, in medio illorum ſum. Atqui quantum interſit, ex eo palam eſſe poteſt: quòd ſi quis intelligat eccleſiam eſſe Papam, Cardinales, & à Papa vnctos Epiſcopos: audita priore illa ſententia. Quicquid illi decreverint, ratũ firmumq; eſſe oportere, opinetur. Quòd ſi ipſa Domini verba potius animo intueatur: veniatq, in mentem, id genus homines nihil præter ſua commoda, opes, potentiam curare: tantum abeſt, vt idem ſit intellecturus, vt fortè cum eorum actiones, factaque probare nequeat, in ſpem venturus ſit ex iis verbis, ſe cum aliquot bonis viris Deum ex animo amantibus, ſi convenerint, vnaq; divinam opem imploraverint, de eo quod credendum faciendumque ſit, ſalutis adipiſcendæ cauſa, melius conſtituere poſſe, quàm ſi perſtiterint talibus confidere paſtoribus. Atque id quidem vt verba vſurpent potius quæ divinis literis ſunt comprehenſa, quam vlla alia: tum præcipuè faciendum eſt, quum enunciatur quid vt certum exploratumque: aut quaſi fidei vitæve regula: aut ex quo conficiendum aliquid ſit aliud. Nam in expoſitionibus vt majore fortè aliquo opus fuerit licentia, ita minus eſt etiam periculi. Vbi enim ſimul veluti in conſpectu ſunt & Dei

verbum, & expositio: ibi latere non potest, expositionem hominis esse verbum, vt eam rejicere nisi idonea videatur, liceat. Quaq; ratione rectè caverit quis, ne fiat mutatio: eadem explorare possit, facta necne sit vlla. Conferre autem debet quisq; ætatis suæ doctrinam non cum alia quàm quæ extra omnem controversiam absque vlla fuerit macula: hoc est, cum Apostolorum doctrina. Quare & si ætate nostra quasi revixit Evangelium: non tamen ita cogitet quis, explorandum sibi esse, decesserit, necne quid de ea puritate quam Evangelium assequutum hoc tempore fuerat: quinimmo videndum potius est etiam atque etiam, reliquane sit labes vlla: aut, sitne parte aliqua ad pristinam suam puritatem pristinumq; candorem non satis plenè restitutum: certoq; sibi persuadeas, vix te vnquam satis superstitiose (vt ita dicam) verbum omne quod in divinis non sit literis rejecturum. Nusquam enim non vult homo Spiritu sancto esse cautior sapientiorq;, vix potest non de suo aliquid immiscere. Itaque nunquam satis potest, quicquid ab homine est, suspectum esse. Ac quoniam quo plures quæque res custodes habet, eò servatur melius: monendus crebrò est populus, non ad solos ecclesiæ pastores pertine-

tinere tum divinorum librorum lectio-
n,tum religionis curam. Sed quisquis se
um cupit, eum etiam exploratorem es-
debere, num quæ inferatur, aut illata la-
sit: non secus ac si persuasus esset alios
imitare omnes ac quicquid abducere ab
usmodi studijs plebem solet, danda est
era vt id omnino amoveatur. Qua de re
ulo inferius commodior fuerit dicendi
cus.

Quandoquidem autem haud magni sit
ctus, si privatus quispiam homo ani-
advverterit erroris aliquid invectum, nisi
aperiat, palamq; faciat: rationem certè
le oportet aliquam, qua commode id fiat.
que aptior quidem ea fieri possit nulla,
am Corinthijs proponit Apostolus. *Pro-*
tæ (inquit) *duo aut tres loquantur, &* 1 Cor. 14.
tri dijudicent, quod si alij patefactũ quid
rit assidẽti: prior taceat. Potestis enim
gillatim prophetare omnes, vt omnes
cant, & omnes exhortentur. Si vnus quis-
perpetuo verba faciat in ecclesia, neq;
quispiam contradicat vnquam: vehemẽ-
mirum fuerit, ni vnus ille inflatur, ni in
nde se persuasionem delabitur, vt ipse
vnus esse omnia videatur, solus mentẽ
bere, solus sapere: cæteros esse quasi bru-

ta

ta animalia quæ à se pendere oporteat, discant tantũ. Quod si quis docere etiam posse quid speraverit, piaculum videri debeat. Sed quid ad hæc Apostolus? *An*
Ibid. *vobis sermo Dei profectus est? An in vos solos incidit? Si quis videtur propheta esse, aut spiritualis: agnoscat quæ scribo vobis, quod Domini sint præcepta. Cæterum si quis ignorat, ignoret. Proinde fratres ad id enitamini, vt prophetetis, & loqui linguis ne vetueritis, omnia decenter & ordine fiant.* Hanc consuetudinem huiusque Dominici præcepti vsum non restitui in ecclesijs, magnopere dolendum est. Sed dicat aliquis: Tanta est hoc seculo temeritas, tanta audacia, tanta impudentia, vt, si liberum sit cuiq; in ecclesia verba facere, nullus contentionum rixarumq; futurus sit finis. Quid ita? An aliud quid forte nunc est homo, quam que olim fuit? Etiam, inquis. Degenerat enim indies humanum genus adeo, vt iam ad summum ventum esse videatur. Ita vero? At vt ita sit: qui populi es institutor, an non & ipse ex eodem es luto? Non & eodem es natus seculo? Quinimmo cum imprimis pertineat hoc institutum, vt pastores intra modestiæ contineantur cancellos: vt intelligant non se divini sermonis authores esse, non se solos esse spiritum dep

tos: quo magis degenerauit humanum
us, eo necessarium est magis, quod e-
maior hodie est temeritas, arrogantia,
erbia, id tam ad eos pertinet qui præ-
t, quam ad reliquum populum. An tu
pheta es? (Teramus enim hoc verbum)
est in te quid spiritus? Si non est. adeo
n te solum decet in ecclesia verba facere:
propemodum solus dignus sis qui tace-
Quod si es propheta, si est in te spiritus
ende quid tibi dicat Apostolus: *Ag-
sce* inquit, *quæ scribo præcepta esse domi-*
. Age igitur, ab vna parte est Domini iu-
cium volentis prophetiam (& hoc enim
erbo vtendum nobis est) communem
e omnium: atq; non in perniciem eccle-
, verum in salutem: ex altera tuum est
entis, ne id contentiones confusionem-
ue gignat vtrius igitur iudicio standum
agis fuerit? Si tuo putes: vide quid tibi
mas, ac quem locum tuæ relinquas mo-
stiæ. Scilicet non intelligebat Dominus,
uale animal esset homo: tua videlicet o-
us habebat sapientia, qui moneres peri-
uli: aut non succurrebat forte præter mo-
um corruptum iri humanum genus, vt
bertas eiusmodi futura vtilis non esset At
spondet tibi Paulus, *non esse contentionis*
uthorem Deum, sed pacis: qui cum opti- *Ibid.*
mè

mè intelligat; quid serere contentio
possit, quid pacem parere, neque tam
contentiones amet; aut velit, sed pace
hanc prophetandi libertatem in eccle
velit esse. Quid tu contra afferes? Quid
ipsi obijces Deo? Illum ne accusaueris im
prudentiæ? lingua quidem nemo tam ne
rius fuerit, qui ausit. Verum tuum si c
exploraveris diligentius, procul dubio eiu
modi sensum aliquem, nescio quomo
ipso cum Deo litigare paratum depreh
deris: qui audiendus non est, sed crit
reprimendus, ac spiritui omnino subijcien
dus. Absurdum illud quidẽ videatur, po
quam fortè eruditissimus quispiam ve
ba fecerit, contempto cuipiam esse contra
dicendi locum. An ne autem tale quid ag
grediatur ille, siue temeritate maxima? si hu
mano rem iudicio metiri debeam, negar
equidem non possum? Verũ si serio persua
si sumus, divinarum rerum scientiam no
vigiliis nostris, non studijs, nõ ingenijs ac
ceptam fieri debere, sed Deo, eiusque spiri
tui: atq; is momento donare ea potest ve
ineptissimum quenq;: neq; sane maiore la
bore aut difficultate quam eum qui Nesto
ris annos in studijs contriuerit: quid e
quod hunc, si contradicturus assurgat, te
mere putem facere? An non potuit ei qu

ritus aperire, quod te celaverit? Ac si ape-
, & in eum finẽ aperuit vt contradicat,
per eum res illa ecclesiæ palàm fiat: an e-
temere eum dixerim facere qui spiritui
cto pareat? Quod si tibi aliter videtur,
haud persuasus es huius scientiæ autho-
m doctoremq; esse spiritum: verum eam
idem studijs, vigilijs ingenioq; deberi
inem putas. Ac si ita censes, tibi iterum
co: dignũ te esse non qui solus verba fa-
s, sed qui solus taceas potius. Ac quo ma-
s intelligas, dicendi locum esse oportere,
l indoctissimo cuiq; vult Deus suorũ do-
rum se agnosci authorem: non vult suam
udem tribui nostris aut studijs, aut inge-
js, sed sibi. At si is qui omnẽ vitam in stu-
js consumpserit, sapienter loquitur non
Deo tribuitur sed studijs: verbo quidem
rte, sed vehementer tamen repugnante
stro iudicio: hoc inquam pati non vult
us. Sin ex indocti cuiuspiam ore sapiens
rbum audieris, velis nolis, Deum autho-
m agnoscas necesse est. Sic cum Israeli Ge-
one duce, in Madianitas tributurus vi-
oriam esset Deus, coegissetque Gedeon Iud. 7.
xij hominum milia, ne gloriaretur Israel,
sua virtute victoriam reportasse, nõ Dei
ore (quod videri potuisset, si tam nume-
o pugnam commisisset exercitu) non su-

pra

pra trecentos esse voluit: vt appare
victoriæ authorẽ fuisse, non pugnanti
numerum, vel virtutem. Est autẽ cu
gloria coniuncta maxima ecclesiæ vti
Nam si videat populus modo hunc, m
illum prophetiæ donatum spiritu, p
omnem expectationem, erigentur m
talibus exemplis in spem eiusdem do
petierint, obtinendi: accendentur ad d
narum literarum lectionem multi: disc
proficientq; multi, atque ita fiet: vt
verbi ministri opus electione fuerit:
necesse habeat ecclesia peregrinos, ac
incognitos accersere, sed habeat ex
quorum nota sit vita, & spectati mo
quos elegat. Cumq; magnus esset eo
numerus qui ad prophetandum ido
redderentur, non necesse esset ijs vti pa
ribus, qui iam inde à pueritia eiusm
munera sibi tanquam studiorum suo
mercedem proponunt: neque secus ad
vinarum rerum studia se conferunt, q
ad aliam artem quamlibet ex qua sibi
ctum quærerent, fecissent: vt vix perp
cos eorum alios sperare possis evasuros
stores, quam mercenarios, fuisse au
hunc communis prophetiæ morem in ve
ri Iudæorum ecclesia, ex eo conjicere li
Luc. 4. quod literis proditum sit, *Dominum N*

...a die qui sabbatum dicitur, pro more in ...agogam cum venisset, librum accepisse, Esaiæ locum exposuisse: & *quod duodecim ...nos natus* Hierosolumis in templo inter ...ctores sederet, disputaretque. Non e... ratione vllius ordinarij muneris id fa...re poterat, cum neq; id ætas ferret, ne...ue quis esset, doctoribus illis constaret. Quinimmo oportet in eo Dominum pote...ate cuique permissa vsum fuisse. In Chri...ianorum quidem ecclesijs duravit saltem ...d tempora vsque Constantini. Sic enim ea ...ere scriptum reliquit Eusebius: *Si quis Dei afflatus gratia ad populum orationem haberet, magno omnes silentio defixis in e...m oculis, vt si cœlitus nunciaturus aliquid ...set, ita eum auscultabant*. Tanta erat au...ditorum reverentia, tantusq; in sacerdoti...us cernebatur ordo, inde alius. Neq; solum ...uo, aut tres, sicut Apostolus dixit, sed qui...uscunq; daretur quod dicerent. Vt magis contingeret in eis illud quod Moyses optas...et. *Quis det vt populus omnis prophetet*? Nul...us enim livor erat: nemo invidia æstuabat, ...ona Dei dispensabantur, vnusquisq; pro...t scriptum est, ad ecclesiæ confirmatio...nem vt abundaret, dabat operam: fiebant...que hæc omnia cum charitate ita, vt certa...im se honore afficerent mutuo, & aliter al-terum

Lib. 9. Eccl. Hist.

terum sibi preferret. Sed vtilis esse possit ecclesiæ communis hæc prophetia: attendendum diligenter est, quid nos moneat Apostolus, nam certum illud est, homini tantum esse superbiam, vt quicquid semel exciderit, omnino ratam esse velit: neque pati possit id a quoquam infringi. Ergo eius esse possit iudicare, qui prior dixerit mirum fuerit, si semel in vita contingat videri qui contradicenti cedat, quid porro hic Paulus? *Prophetæ duo aut tres loquantur* (inquit) *cæteri iudicent*. Non vult ergo eosdem esse partes ac iudices. Additque paulo post: *Et spiritus prophetarum prophetis subiectus est, non enim dissentionis est Deus, sed pacis*. Quare vbi quisque suam dixerit sententiam, eum aliorum acquiescere oportet iudicio, neque pertinaciter contendere, hoc ni fiat: certum est contentionum finem fore nullum. Sed quid si assidentium iudicio acquiescere quis nolit? Equidem dixerim admonitum grauiter, ne turbet ecclesiam, neuè contra Apostoli, vel potius Domini præceptum faciat, iubentis prophetarum spiritus ptophetis subiectos esse: ejiciendum è cœtu, vel si principem in ecclesia locum obtineret. Monendus etiam sæpe est populus, non fieri cuiq; ab apostolo dicendi potestatem in ecclesia

1 Cor. 14.

Sed absit contendendi libido verecunde modesteq; agere oportet

vt

vt tanquam in foro liceat quicquid in buccam venerit, sed quum ei cui patefactum quid fuerit, loquendi potestatem facit, abesse omnem vult temeritatem impudentiamque. Qui Dei ecclesiam veritus non fuerit: is Dei spiritum, qui ei præsidet, sciat se spernere, neque impune laturum. Antequam in medium adferat quid, cogitet quid, cogitet etiam atque etiam cum animo suo, quam certam eius habeat patefactionem: ac quicquid tandem sit: meminerit verecundię ac modestię, sine quibus certè fieri nihil potest. Sed hic videndū est intentis animis, & quatenus, acquiescere quēque sedentiū oporteat iudicio, & quis merito haberi ecclesiæ turbator possit. Equidē eatenus cedendum puto, vt postquam quæ habebā in sententiam meam attulero, si adhuc sedentibus minus mea probetur sententia, tueri eam desinam, cessemq; ecclesię ea de re molestus esse, vt autem etiam fatear me errasse, vllamq; culpam deprecer cum errasse me nondum intelligam, cogi non debeo, cum si paream, reluctante conscientia id facturus sim, ideoq; in Deum delicturus. Ecclesiæ ergo turbator is fuerit, qui stare aliorum iudicio quatenus dictum est, recusat, pergitq; molestus esse: sed maximè is qui exigere ab alio quod non debet, velit:

O videlicet

videlicet vt recantet non persuasus. Sed plerunque turbatores habentur ij qui suo calculo probare quicquid quomodo pastoribus exciderit, recusant. Rursus quæri hic haud absurde possit, vtrum postea quam semel aut iterum quapiam de re actum est, si quis denuo cognito iam ecclesię iudicio revocare eandem rem in controversiam vellet, audiēdus sit: an potius silere, ac rem pro judicata haberet iubendus. Sed de hoc alius commodior fuerit disserendi locus. Quod superest igitur, assiduis precibus cōtendendum à Deo est nobis, vt det hac tam salutari libertate vti, & ex ea fructum consequi quam amplissimum. Atque id vt accidat, suo spirito nostros vt domet frangatque spiritus ac mansuetos reddat: neque patiatur, quod ipse ad ecclesiam suam confirmandam stabiliendamque instituerit, nostra pervicacia ingeniorumque perversitate in eius malum perniciemque converti. Sæpe autem illud factum est, vt si gravius aliquid occurreret judicium, non vna particularis quæpiam ecclesia sola iudicaret, sed aut provinciæ, aut vniversi etiam Christiani orbis consilium convocaretur. Quod an fieri debeat, & quæ conciliorum esse debeat authoritas, quærere aliquis possit. Quod retinenda consuetudo

tudo ſit convocandorum conciliorum, mihi videatur ſatis aperte Apoſtolorum docere exemplum. Si enim veris tanto ſpiritu donatis expediebat conferre inter ſe de religionis controverſiis: multo magis id fieri debere videtur, vbi non tantum eſt ſpiritus: neque vero parvi facienda eſt Domini promiſſio, qui reciperit, vbicunque convenerint duo, aut tres eius nomine, ſe interfuturum, ſed de authotitate difficilior eſt quæſtio. Ac cum mihi nunc non cum Pontificijs res ſit, ſed cum ijs qui Evangelicam reſtitutam velunt veritatem: non eſſe vlli concilio ius aut nouas leges condendi, aut novos cultus inſtituendi demonſtrare multis verbis, neceſſe non eſt. Sed quid de religionis controverſiis quæ ſuper ſanctarum Scripturarum interpretatione oriuntur, dicemus? An de illis ſaltem ius ſit concilio, quid tenendum ſit ſtatuendi? ac niſi hoc ſaltem facere poſſit: an vllus alius reliquis ſit conciliorum vſus? Et quicquam ne interſit inter Apoſtolorum, & ſucceſſorum concilia? Si quam certum eſt Dominum ſtaturum perpetuò ſuis promiſſis, tam etiam certum eſſet, qui conveniunt, ſemper ad Dei gloriam ſuas conferre cogitationes, eorum veri cognoſcendi ſpem in ſolis Domini promiſſis, eiuſque ſpi-

ſpiritu poſitam habere: quin conciliorum iudicia omnia firma rataq; habenda eſſent, nulla cauſa eſſet. Verum enim hæc animorum cordiumq; ſint arcana: ea cognoſcere ſolius eſt Dei. Cumq; hæc lateant quæ Domini promiſſioni ſunt adiuncta, nihil habet hic conſcientia cui innitatur certi. Doce me conveniſſe ſiue epiſcopos, ſiue quoſvis alios Chriſti nomine: libenter acquievero, ſed vt id fecerint, quo pacto id docueris? Quia ita illi teſtentur? Quaſi vero non & impij ſimulatores idem de ſe teſtaturi ſint. Certè autem nullo modo veriſimile eſt, Deum nobis talem impoſuiſſe legem: vt aliquando ſiue parere ei vellemus, ſiue nollemus, omnino culpæ nos ſubiectura eſſet. Eiuſmodi eſſet autem nobis lex impoſita: ſi cum obtemperare nos concilio oporteret, aut concilium errare poſſet, aut ſi erraret, nolq; pareremus, habitura apud Deum excuſationem non eſſet noſtra obedientia. Atqui errare poſſe concilia, non dubitamus: quinimmo ſæpiſſimè erraſſe, nihil eſt certius. Nos autem ſi impio cuipiam concilij iudicio paruerimus, excuſatum iri nullo verbi Dei teſtimonio certi ſumus: immo vero graviter monemur, ne vel cœleſti angelo, ſi docere quid voluerit, præterquam quod ab Apoſtolis ſit traditũ,

fidem

fidem habeamus. Divina enim scripta proposita nobis sunt, ex quibus Dei voluntatem cognoscamus: quæ vt rectè intelligamus, docemur sapientiam spiritumque à Deo petere conciliis vt acquiescamus nullum est, quod sciam, verbum. Quod si neque excusationem habitura est nostra erga concilium, si perperam quid decreverit, obedientia: neque certum est, concilia nunquam errare: neque dicendum est, Deum nos tali legi subiecisse, cui aliquando neque parere, neque non parere absque culpa possemus: sequitur vt conciliorum judiciis acquiescere nemo sit cogendus. Cumque idem sit, siue dicas, ius concilium habere de religionis controversiis iudicandi: siue dicas, oportere quemlibet, quicquid concilium decreverit, ei obtemperare; nos autem docuerimus, nulla lege quenquam parere juberi, consequens est, vt conciliũ tale ius non habeat. Quid porro de eo dicamus qui ad docendi munus sit vocatus? Num ei omnino obsequendũ esse concilio: vt non aliter doceat, quam quemadmodum à concilio sit statutum? Absurdũ quidem fuerit, quenquam quod credere ipso tutò nequeat, eũ id docere alios oportere. An verò si impium in ducendo concilii iudicium sequutus fuerit, magis excusa-

 bitur

bitur, quam si ei fidem adhibendo ipse sit sequuturus? Immo vero multo minus eum enim qui quid docuerit, præterquam quod ab Apostolis est traditum, execrabilem vult Paulus esse, aut is nè magis quam qui tantum credit concilio, nec docet, tali teneatur laqueo, vt siue obsequatur, siue minus, in culpa sit futurus? An silentio potius se dederit? *Væ mihi* (inquit Paulus) *nisi Evangelium docuero*, & Petrus: *Magis oportet obedire Deo quam hominibus.* Patet igitur concilium ius non habere de controversijs ita iudicandi, vt eius decretis parere oporteat. Cumque concilia convocanda illa quidem sint, sed non hunc in finem: necesse est, finem alium esse aliquem, cuius gratia convocentur. Quod si coierint concilia, vt propositis controversijs quæ turbent ecclesiam, & facta cuique libera dicendi potestate, quibus placuerit Domino aliquid quod ad rem faciat, patefacere, ij verba faciunt, dicantque quod sentiunt: alij deinde iudicent: non vt collectis sententijs maior numerus legem faciat, quæ cuiquam assentiendi necessitatem imponat (sic enim plerumq; maior pars meliorem vinceret) sed vt quisque expenderet, quod dictum esset, vt si idoneis diuinarum literarum testimonijs comprobat

videret: id & amplecteretur ipse, & alijs persuadere conaretur non concilij authoritate, sed ijs verbi Dei testimonijs quæ didicisset in concilio. Certè hunc scopum si propositum sibi haberent qui conveniunt, etiamsi inter ducentos aut trecentos hypocritas tres tantum aut quatuor essent verè pij, quibus cordi esset Dei gloria, quique Domini promissis fiderent, & peterent sibi veritatem patefieri, illi tam pauci non frustra convenirent, non faceret profecto tanta illa hypocritarum multitudo Domini promissa irrita: quod vni patefactum fuisset: id omnes quicunque essent dociles, amplecterentur, atque ita frustra victoriæ spem collocaret satanas in imperitorum, suorumque simulatorum numero, aut in externa personarum dignitate. Non tantopere laboraretur in redimendis suffragijs, eorumq; implendo qui vincere posset numero: sed magis vt ea invenirentur veritatis fundamenta, quibus videret se tuto quisque posse initi. Videremus profecto non raro, etiam per contemptissimum quenq;, Deum magnas disijcere errorum nebulas. At quandiu numero, atque externæ dignitatis splendori ptimæ potioresq; tribuentur partes, qnandiu maioris partis consensus quasi legis loco fuerit,

bitur, quam si ei fidem adhibendo ipse sit sequuturus? Immo vero multo minus eum enim qui quid docuerit, prӕterquam quod ab Apostolis est traditum, execrabilem vult Paulus esse, aut is nè magis quam qui tantum credit concilio, nec docet, tali teneatur laqueo, vt siue obsequatur, siue minus, in culpa sit futurus? An silentio potius se dederit? *Vӕ mihi* (inquit Paulus) *nisi Evangelium docuero*, & Petrus: *Magis oportet obedire Deo quam hominibus.* Patet igitur concilium ius non habere de controversijs ita iudicandi, vt eius decretis parere oporteat. Cumque concilia convocanda illa quidem sint, sed non hunc in finem: necesse est, finem alium esse aliquem, cuius gratia convocentur. Quod si coierint concilia, vt propositis controversijs quӕ turbent ecclesiam, & facta cuique libera dicendi potestate, quibus placuerit Domino aliquid quod ad rem faciat, patefacere, ij verba faciunt, dicantque quod sentiunt: alij deinde iudicent: non vt collectis sententijs maior numerus legem faciat, quӕ cuiquam assentiendi necessitatem imponat (sic enim plerumq; maior pars meliorem vinceret) sed vt quisque expenderet, quod dictum esset, vt si idoneis diuinarum literarum testimonijs comprobari

videre

videret: id &amplecteretur ipse, &alijs persuadere conaretur non concilij authoritate, sed ijs verbi Dei testimonijs quæ didicisset in concilio. Certè hunc scopum si propositum sibi haberent qui conveniunt, etiamsi inter ducentos aut trecentos hypocritas tres tantum aut quatuor essent verè pij, quibus cordi esset Dei gloria, quique Domini promissis fiderent, & peterent sibi veritatem patefieri, illi tam pauci non frustra convenirent, non faceret profecto tanta illa hypocritarum multitudo Domini promissa irrita: quod vni patefactum fuisset: id omnes quicunque essent dociles, amplecterentur, atque ita frustra victoriæ spem collocaret satanas in imperitorum, suorumque simulatorum numero, aut in externa personarum dignitate. Non tantopere laboraretur in redimendis suffragijs, eorumq; implendo qui vincere posset numero: sed magis vt ea invenirentur veritatis fundamenta, quibus videret se tuto quisque posse initi. Videremus profecto non raro, etiam per contemptissimum quenq;, Deum magnas disijcere errorum nebulas. At quandiu numero, atque externæ dignitatis splendori ptimæ potioresq; tribuentur partes, qnandiu maioris partis consensus quasi legis loco fuerit,

rit, nihil certius est, quàm fore, vt plerunque vincat satanas. Quo pacto igitur poterit (inquies) aliquis cuiuspiam impij dogmatis ergo piorum priuari communione? An maior fuerit particularis cuiuspiam ecclesiæ, quam vniversæ authoritas, vt illa damnare tum dogmatum hominem possit, hæc non possit? Respondeo: Ecclesia quæpiam, quum aliquem damnat, nisi id iustè facit, à se quidẽ eum separat eatenus, vt non agnoscat pro suo: sed nõ separat à Christo: neq; propterea quod sibi fidem non adhibeat, vlli eum apud Deum culpæ subijcit: quam iustè quidem reijciat, ipsa viderit. Cęterum quum iustè reijcit, non ideo iustè reijcit, quia sua ille dogmata non amplectatur, aut suis iudicijs nõ acquiescat: sed quia doctrinam divinitus traditam respuat, & eam quidem ad salutem cognitu necessariam. Quum etiam ecclesia quæpiam hoc probat dogma, illud improbat, non credendi legẽ cuiquam imponit, quam Deus omnino ratam habeat, sed tantum suam declarat fidem: vt qui non idem sentit, saltem in præcipuis doctrinæ capitibus, is ad eum cœtum intelligat se non pertinere, necesse est enim, aliquam esse politiam, vt non cogatur cœtus habere communia cum eo sacrorum iura, quem cum Dei eccle-

ecclesia nihil commune habere persuasum habeat. Atque ex his quidem quid intersit inter Apostolorum, & eorum qui se illorum successores faciunt, quicunque ii tandem sint, concilia, & intelligi facilè, & explicari uno verbo potest. Quandoquidem constabat, Apostolos ab ipso Domino ad Apostolos, ab ipso Domino ad apostolicum munus nominatim delectos fuisse, constabat magna spiritus vi donatos, qui spiritus eos in omnem ducturus veritatem esset: de vllis autem successoribus nullum tale extat testimonium: sed tantum qui, & quales sint ex eorum tum dictis, tum factis in quibus fucus esse potest, capienda conjectura est: in Apostolorum conciliis, spectandum erat, non tam quid judicatum esset, quàm per quos id judicatum fuisset: vt non necesse haberent quamobrem quid decernerent, multis verbis rationem reddere. Contra, in successorum conciliis non ita multum refert, qui sint qui quid decreverint: sed illud multò magis est videndum, quid, & quale sit id quod decreverint, quæ testimonia ex divinis afferantur literis, quam apertè, quàm perspicuè ea testimonia id doceant quod asseritur. Ita quod Lutherus docuit, solo nos Christi beneficio servatum iri, id nunc persuasum

ſum habemus: neque tamen Lutherum hi[c] intuemur, ſed quæ citat è divinis literis teſtimonia, quæ ipſe etiam interior expoſito[r] ſpiritus reſtatur animis noſtris id velle. Alioqui ſint valde multi, ſint pii, ſint eruditi, ſint ſancti, immò verò ſint etiam cœleſtes angeli: niſi id quod aſſerunt verbi De[i] teſtimoniis comprobatum intellexeris: no[n] eſt quòd tibi concilii ſplendor oculos præſtringat. Eam tamen concilio authoritatem tribui æquum eſt (niſi palàm ſit veritatis hoſtium fuiſſe concilium) vt non temerè ejus rejiciatur ſententia: ſed eam expendat quiſque diligenter, implorata a[d] rectè judicandum divina ope. Hinc etia[m] conjicere licet: quibuſnam eſſe aditus debeat in concilium, quibus in eo eſſe locu[s]. Nam cum non ad fidei leges vllas condendum conveniant, ſed magis ad petendu[m] à Deo ſpiritum per quem in veritatis via[m] perducantur, atq; vt vno verbo dicam, a[d] diſcendum: non neceſſe fuerit aut Epiſcopum, aut Archiepiſcopum, aut Romanu[m] Pontificem eſſe, ſed neque præclaro vl[lo] eruditionis nomine, immò verò in quocunque aliquid eſſe videatur pietatis, at[que] ſpiritus: quamobrem excludendus ſit, nu[l]la cauſa erit. Ita videre eſt in Apoſtol[i] concilii decreto poſt Apoſtolos, ac ſeni

res totam nominari ecclesiam. Cum enim non sit Sp. sanctus vlli externæ alligatus dignitati, aut certo personarum generi: quis novit per quem potissimùm sit Deus veritatem patefacturus? Cumq; non vllus suffragiorum spectandus sit numerus, sed tantum quid dicatur: tametsi ineptus fortè aliquis, aut simulata vir pietate admissus fuerit, obesse non multum poterit: siquidem qualem eum sua expresserit oratio, talis habeatur. Ac de doctrina quidem quibusnam depravetur rationibus, & quibus cautionibus ad eam, quum pura ac sincera est, conservandam vtendum sit, dictum est: deinceps vt morum solvatur disciplina, vtque quo minus id fiat, sit cavendum, sequitur vt dicamus.

SATANÆ STRATAGEMATVM

LIBER QVINTVS.

CONTRA legem qui committunt, partim intelligunt illi quidem se delinquere: sed aut depravatæ naturæ quodam rapti impetu, quodammodo inviti delinquunt: aut ruptis timoris habenis omnibus

omnibus, legem parvi faciunt: partim ita delinquunt, vt se contra legem facere aut non intelligant, aut non animadvertant. Ac non intelligere quidem dicendi sunt ii qui legis cognitionem aut nullam habent, aut magnis impiisque depravatam erroribus: qua de re satis multa dixisse videmur Libris superioribus. Non animadvertere autem, qui etsi legem vtcunque cognitam habent, eam tamen ad faciendum suarum actionum, studiorum cogitationumque examen non adhibent, tanquam qui speculum haberet ille quidem, verùm haud introspiceret: propterea que maculas quas haberet in facie minimè cerneret, aut si adhibent, adeò depravato, nulloq; in eo vtuntur judicio, vt quales sint in suis actionibus videre nequeant. Quemadmodum si quis proponeret quidem sibi speculum: sed cum corrupto vteretur videndi sensu, videre suas maculas non posset. Vt qui legem cognitam habent, eam ad judicandum de suis actionibus non adhibeant: id pluribus de causis potest contingere. Præcipuaq; illa est, quòd in rebus aliis occupati hi quidem suis voluptatibus illi in suis mercaturis, alii in quærendo suis manibus victum, alii in humanarum literarum studiis: quinimmò etiam divinarum

Sanctimoniæ fingendæ artificia.

(ita

(ita videlicet contemplationibus dediti, vt quis earum esse vsus debeat obliviscantur) alii occupationibus aliis districti haud sumunt sibi tempus ad faciendum suæ vitæ examen, eamq; ad divinæ legis normam exigendum. Alii hoc examen prætermittunt: quia tantum jam profecisse sibi videntur, tamq; in promptu legem habere, vt parum iam arbitrentur necessarium. Quasi labi amplius ac decipi recti specie non possint. Qua persuasione ducti, securi vivunt: multaq; more hominum admittunt, in quibus etsi plurimum sit culpæ: tamen vel tantillum inesse ne venit quidem in mentem vnquam suspicari. Sed plerisque illud quidem accidit, vt tãtũm aut ea mala opera intueantur quæ suo judicio nó perpetrant, aut ea bona opera quæ se facere opinantur, vt in illis sibi placeant: quid mali perpetrent, aut quid prætermittant, haud ita animadvertunt. Itaq; fit, vt cũ Pharisæo blandiatur sibi quisq;, *quasi non sit qualis cæteri homines*. Atq; hujusmodi quidem incuriam ille consequi plerũq; error solet vt somniãtibus persimiles vitæ sanctitatem omnem in re quapiã collocent, quæ à Dei prorsus abhorreat institutis: defixisq; in eã oculis præclarè admodum secum agi arbitrantur: aut etiam in res aliquot earum quę divina

divina sunt lege comprehensæ intenti, perinde ac si à nobis Deus nihil præterea exigeret, rerum aliarum non recordantur. Et quidem, vt mira quædam fœdissimorum errorum caligo fuerit in Papatu (vtamur enim hoc verbo) nunquam tamen eò cæcitatis ventum esse crediderim, quin, si quempiam interrogasses, crederet necne decem Dei mandatorum necessariam homini Christiano observationem esse: responsurus esset, omnino eam se credere necessariam. Et si præterea interrogasses: Quid ergo? Cum ne tu in bonis piisque Christianis duxeris, qui illorum decem mandatorum neglecta observatione, conspiceretur tamen frequentare missas, abstinere carnium esu iis diebus quibus à Romano Pontifice iis interdictum est: semel, aut bis in anno sua confiteretur sacrificulo delicta, divorum veneraretur imagines, & alia id genus omnia faceret? Non dubito quin prorsus negaturus esset, & tamen id vsu venire certo certius est: vt si quis videatur frequentare missas, aliaque servare quę modò à nobis dicta sunt: etiamsi constet eum esse adulterum, aliisq; vitiis deditum, quæ sunt decem Dei mandatis damnata: & aliorum judicio, & suo ipsius Christianam ille vitam ducere perpulchrè videatur. E-

jusmodi

ejusmodi igitur persuasio, quòd vitæ sanctitas illis solis in rebus insit, ita latet in hominum animis, vt se sic judicare non animadvertant: immò verò si quis interrogetur, ita respondeat, vt nihil minus credere videri velit: sed eo tamen errore duci plerosq;, ex cujusque tum de aliis, tum de se judicio certissimè cognosci potest. Eodem modo si à quamplurimis ex nostris sciscitere, arbitrenturne in eo Christianam pietatem positam: vt de Rom. pontifice, cardinalibus, monachis, ac sacrificulis contumeliose loquendi finem quis nunquam faciat, eorum tum imposturas, tum errores nunquam cesset stomachari, nullum habeat (religionis quidem causa) ciborum delectum: adeò fateantur ad vnum omnes, nequaquam in rebus ejusmodi solis pietatem esse positam: vt miraturi sint, id cuiquam venire in dubium potuisse: sed nihilominus latêre in multorum animis hujusmodi quandam persuasionem, perspicere licebit: si quis diligentius ex vna parte observet quales sint iis in actionibus quæ verè Christiano sunt homine dignæ: ex altera videat, quantam suæ sanctitatis præ se ferant opinionẽ, haud alia de causa, quàm quòd magnas profiteantur in Papatum inimicitias, ac magnificè de Evangelio in

congressibus

congreſſibus, atque inter pocula loquan-tur, mirificiſq; laudibus eos extollant qui in Evangelii reſtitutione clari extiterunt. Permulti etiam in eas res nimium intenti, quæ res potius ſua ſponte veram animi de-jectionem conſequuntur, quàm quòd vllo ſtudio eas affectet vera pietas: quod genus ſunt, omnis ornatus in veſtitu, in rebus omnibus neglectus, omnis muſicæ, niſi quæ aliquod conjunctum habeat pietatis exer-citium, contemptus, quædam vultus ſeve-ritas, atq; in actione omni gravitas, qualis in iis cernitur omnibus qui animo res ma-gnas, graveſq; agitant: hiſce igitur in re-bus, atque id genus aliis occupati, adeò in eis ſibi placent, tantique eas faciant: vt eo-rum ex quibus hæc ſua ſponte manare o-portebat, ne meminerint quidem: cumque in illis abundè ſibi ſatisfaciant: Chriſtianè ſanctèque ſe vivere non dubitant. Idq; iis accidit non ideo, quòd à quodam tantùm excitati ſomno qui eorum occupat mentem de rebus judicare melius non poſſent: ſed quia quid faciant, parùm attendunt. Quid autem remedii opus fuerit iſtis omnibus niſi vt à ſomno excitentur, moneanturque frequenter, quàm brevis ſit hujus vitæ menſura: quas pœnas daturi ſint ignaviæ, incu-riæ oſcitantiæq;: niſi intentis animis Dom

in legem meditati fuerint die noctuque, & ad ejus normam vitam suam prudenter instituerint? Sed sunt & alii, ac valde quidem multi: quinetiam eorum ex numero qui non parvo intervallo alios se putant antecedere, immò verò alios omnes præ se contemnunt: qui similiter quid faciant non attendentes, mirum quoddam sibi finxerunt sanctitatis genus: nam diligentissimè quisque vicini sui facta explorat, suamque ad censuram revocat. Neque verò hi ex illis sunt qui vulgo compotationibus, gulæ, crapulæ, scortationibus, luxui, lasciviis, aliisque id genus perditissimis moribus sunt dediti: quinimmò ex iis quorum alioqui multo emendatior videatur vita quàm cæterorum. Sed cum hominis Deum amantis sit ab omni vitæ turpitudine, licentiaque abhorrere, ac rectè, honestè sancteque factis delectari, hanc pietatem quam in sua quenque vita præstare oportebat, in examinandis aliorum factis præstare magna ex parte volunt. Itaque indagant illi quidem admodum curiosè, qualem hic, & ille ducat vitam: quid faciat, quid dicat: quinetiam fortè quid cogitet: quos amet, quos colat, quos minus: neque vlla tam parva res est, quin ea iis sit idonea propter quam malè de fra-

> *Quidam ut se sanctos simulent, rigidè tetriceque alios censent damnantque.*

 tre

tre ſentire incipiant. Quicquid ejuſmodi eſt, vt potuerit tam malum, quàm bonum in finem fieri, id aliter quàm deteriorem in partem interpretaturi nunquam ſint: minus ſæpe videlicet ſe erraturos rati, ſi ſemper quod deterius ſit, opinati de altero fuerint. Ac ſi ſemel aliquando minus commodam quiſpiam apud eos in opinionem venerit, actum fuerit. Illum enim eodem perpetuò habebunt loco, ac exploratum haberent, ad meliorem eum frugem redire nunquam poſſe: quamprimùm autem ad eorum aures de vicino quid pervenerit, cave putes fore, vt eum conveniant, amanter moneant, officiiq; vt meminerit, hortentur: nihil minus. Immò verò cum quovis potius de eo maledico dente egerint, quàm cum illo vel vnum verbum fecerint, in vulgus rem extulerint citius: neq; ſuſurrandi finem facient antè, quàm aliud aliquod argumentum illis offerat ſeſe ad egregiam illam ſuam pietatem exercendam. Tantumque abeſt vt deinceps eum in fratrem vllum collaturi ſint officium: vt potius, ne apud quenquam vllam poſſit ille humanitatem invenire, operam ſint daturi: atque hæc cum faciant, mirum quàm ſublimi loco ſuam ſitam ſanctimoniam arbitrantur: vtque qui ſe non imitantur, ſpernunt, ac

ac pro nihilo ducunt : id quod eò est dolendum magis, quòd isti ex iis sint qui Evangelii causa extorres fieri, bona, honores, commoda, propinquos, amicos relinquere non dubitarunt : quoq; speciosiora eorum fuerunt initia. Equidem quid dicam, scio multos novi, nec vno loco, nec vnius nationis : sed erant tamen omnes propter Christum extorres. Hem fratres, ista quidem quam ingressi estis, haud recta via est ingressi quidem olim rectam estis : sed declinatis ab ea. Certè autem quam nunc insistitis, ea vos perditum ductura est : redite verò in rectam, dum licet, dum diei vobis superest aliquid, neque committatis, vt istac vos aberrantes nox offendat. Certè autem charitati adeò non lyncei sunt oculi ad videndas alterius maculas, vt ne sint quidem ei oculi vlli : planè cæca est. Tegit alterius peccata : neque sinit ea videri, ac libet ne qui id fiat, perspicere ? Matrem intuere quæ filiolam vnicè diligat : tametsi minimè venusta sit forma, ei tamen videatur valde egregia; si ejus inconditi, rustici, atque etiam perversi mores sint : ei tales videri non possunt. In morbo quũ fuerit, si ea illi accidant quæ cuivis movere stomachum possint, ab his mater nihil abhorret. Si grandior facta

1. Cor. 13.
1. Pet 4
Prov. 13.

ad mores parum honestos deflexerit, vi
tandem post omnes mater persuaderi id si
bi patitur: quicquid eam illi suspectam
reddere debuerat, id meliorem in partem
interpretatur: neque de ea suspicari quic
quam potest mali ante quam peccati teste
suosmet oculos habuerit: hæc scilicet faci
amor charitasq; Sed stolidam (inquis) in
eptamq; tu quidem charitatem narras: ego
verò stolidam atq; ineptam: non enim cha
ritas fuerit (in homine quidem) nisi stolid
1:Cor.13. & inepta fuerit. Quid illud est enim? *Ma*
cogitat omnia fert, omnia credit, omnia spe
rat? Tibi ne Apostolus hisce verbis vide
tur admodum callidam versutamq; depin
geret? Annon matris videtur, quem modo
dicebamus, affectum exprimere? Pulchre
Prov. 20 etiam concinit quod ait Solomon, *Odium*
suscitat rixas: at universa delicta operit cha
ritas. Sed, obsecro te, si cui offensionem cō
donaveris, isq; eadem ipsa die cum te rur
sus offenderit, veniat, dicat se pœnitere, a
sibi ignosci postulet: quid ineptius fuer
(nostro quidem judicio) quàm fidem ad
hibere, ac non potius ludibrio te illi esse su
spicari? Hoc enim eadem dictaverit sapi
entia quæ illud: Qui semel malus, semper
putatur malus in eodem genere mali: atta
men quid hic præcipit Dei filius? *Si in*
(inqu

(inquit) *peccaverit frater tuus, reprehende eum: & si eum pœnituerit, ignosce ei. Quod si vel septies uno die in te peccaverit, & septies eodem die ad te redierit, & se pœnitere dixerit: ignosce ei:* consulite hîc, quæso, rigidi stricique censores omnes, vbicunq; terrarũ estis: consulite vestros sensus, an non ineptissimè vobis videatur facturus, qui huic paruerit præcepto. Huic septiesne? Et eadem die? Negare non potestis: at cum is constans vester sit sensus, vt quæ Dei filius præcipit, ineptissima judicet: atque adeò non repugnetis ei sensui: vt potius eo nomine in vobis mirum in modum placeatis: quod quæso istud est judicium? Non res ipsa palàm loquitur spiritus Domini in vobis esse minimum? Quod si est ita: quid est quod vos tantopere inflet? Quid alios præ vobis contemnitis omnes? Non necesse habeo hîc quibusnam dicam, significare, ad quos hæc pertinet oratio: eos (si legerint) sua indicabit conscientia: ac si ipsi intellexerint, satis est: non enim eum in finem hæc scribimus, vt vllam cuiquam injuriam inuramus: sed vt charissimos fratres nostros ad mansuetudinem, ad charitatis officia, & ad verum, non fucatum sanctitatis genus pertrahamus. Hæc igitur ad vicini peccata cæcutire, meliorem Luc. 17.

in partem interpretari omnia, nihil non bene sperare de altero, adeò conjuncta cum charitate sunt, vt vbi hæc non sunt, ibi esse charitas non possit: non magis quàm ignis, vbi non sit calor; proinde cum charitatem à nobis exigat Deus, & hæc profectò vnà vult, quæ separari à charitate nequeunt: non sanè, quin verissimum illud sit quod dicunt quidam: Si minus sæpe errare volueris, quod deterius sit de quocunque semper cogitato: quippe cum optimè conveniat verbo illi. *Non est qui bene faciat, ne vnus quidem, alijsq́ similibus*: sed ideo nobis hac charitatis cæcitate opus est, quòd ęgerrimè inducere suum in animum possit quispiam in eum vllum conferre beneficium, aut eum amore prosequi, de quo haud bene sentiat. At verò si curiosius lucerna adhibita velimus in alterius cujusque vitam inquirere, tandem qnales sumus inveniemur omnes: vt ejusdem videamur farinæ, quorum videlicet præstantissima quæque opera, (vt inquit) *Cum immundissimo mulieris conferri panno possint*, quæ consuetum patiatur profluvium. Cumque suis culpis extenuandis nemo non clementissimum agat, indulgentissimumque judicem: alienis autem judicandis plus satis simus severi omnes, nihil erit quod con-

Ps. 13.

Cap. 64.

lia

stare alterum alteri possit: ad odia vero occasio nusquam deerit. Sed cum velit Deus bonitatem nostram suæ esse similem qui solem illucescere faciat bonis pariter ac malis: & quantacunque sit aliquis perversitate, eum tamen immensæ suæ beneficentiæ expertem non sinit esse: non vult in nobis tantum studium quo nos, quales simus, mutuò cognoscamus: immò verò idipsum etiam quod exploratum de altero habeas: quodammodo non vult te credere: vt ita cum charitate ferre inter nos possimus. Nam vt fratrem ad bonam frugem revoces, à malo quopiam abducas instituto, non dedecet neque ejus cognitas habere actiones, neque vt cognoscas satagere. Sed ita demum, si tantum in Christi schola profeceris, vt possis fratrem vel innumerabilibus obrutum delictis diligere: nisi adhuc hoc sis animo, scito in alterius vitam inquirere tuum non esse: domi tuæ quod agas adhuc plus satis esse: tibi adhuc dici illud meritò posse. Medice cura teipsum. Etenim ineptè quum in vicino quod non placeat offendis, ejusq; rei causa indignum gratia tua judicas, quid videre te tandem arbitrare? Etiam si indigna admodum res fuerit, ne dubita, multò adhuc deteriora esse quæ latent, Quod

quidem cernis, non nisi festuca est quædam in ejus oculo: sed permagnæ adhuc insunt trabes quas aspicere non potes. Ac nihilominus eum vt diligas, exigit abs te is cui omnia debes. An verò tuo in oculo nullam festucam esse censes? Sunt absque dubio multæ, easque tam vident alii, quàm tu alienas. Immò verò & trabes insunt, & magnæ trabes, quas præter Deum, ac tuam fortè ex parte conscientiam videre nemo possit. Apostolus quidem intelligebat, in suis se oculis habere trabes: & ita intelligebat, vt graviter ingemisceret: *Hem* (inquit) *me miserum, quis me liberabit à corpore mortis huius?* Quare cum domi tuæ habeas quod aspicias, quod arguas, quod odio prosequâre: tantumne tibi superest ocii, aliena vt inquiras? Qua fronte ea impetere audes? Quî audes ob eam causam à fratre tuo tuum avertere animum, eiq; & apud alios invidiam conflare? Atque si fratrem tua indignum benevolentia judicas propter vel multa magnaq; delicta in eo animadversa: qualem, quamq; severam in te ipse pronuncias sententiam? Qui fac vt non tantopere, at certè omnino Dei misericordia & ipse opus habes. Non te illud verbum terret? *Serve nequaquam, ego rogatus abs te totum illud debitum tibi con-*

Mat. 18.

donavi

donaui, non ne debebas tu vicissim tui conseruimisereri, quemadmodum & ego miseritus eram tui? Te vero miserum, cum fratri id quod maximè ex omnibus quisque charum habet, bonum videlicet nomen tua linguæ petulantia eripueris: qua illi magna in re profueris vnquam? quum eum tuis susurris fama spoliaueris, quid ei reliqueris? Leue tibi quiddam videtur (credo) os aperire, ac verba effutiri. sed perinde ne leuis tibi res videtur, vbi idem quispiam in honoris tui fraudem faciat? Quod si etiam tum solum id faceris: quum exploratum tibi esset fratris peccatum (cum fieri possit, immò vero charitati quæ omnia credit, credibile sit admodum, fore vt is resipiscat, abducaturq; à praua illa consuetudine) eo efferendo, atque per ora hominum traducendo rem faceres Christiano homine minimè dignam, id quod Iosephi exemplo doceri potest. Exploratissimum illi erat (quantum humano quidem iudicio assequi posset) Mariam suam sponsam, quã, cum nondum attigisset, gravidam tamen comperisset: magnum admisisse facinus, ac magna dignum animadversione. Quid dicit autem sacræ historiæ scriptor? Eum ne protinus exclamasse: rem in vulgus sparsisse: ad magistretum questum iniuriam confugisse

fugisse? Sic certè fecissent isti de quibus nunc agimus, sancti viri. Sed vide quam nihil eiusmodi cogitaverit Iosephus: quàm alio prorsus fuerit concilio, sensu? *Iosephus* (inquit Matthæus) *vir pius cum esset* (nota) *vir pius cum esset, nolletq; eam traducere, cogitabat quomodo eam clam repudiaret.* Ergo si hominis pij erat peccatum illud tegere: profecto impij fuisset, eiusq; in quo neq; Dei timor, neq; vlla esset charitas, id efferre: tametsi delicti tanta esset (vt ita dicam) certitudo. Quod si, quum quis compertum alterius habet peccatum, tamen haud optimè facit eo divulgando: quid fuerit, si nihil habuerit præter suspiciones, ac leues etiam suspiciones? An vero vel mica Christianæ charitatis in eo esse possit, qui ad quemlibet levissimam etiam suspitionem ea re temere privare fratrem non dubitaverit: qua, secundum Dei gratiam, nihil habere possit præstantius? quamque restituere postea ei, si maximè cupiat, nequeat? *In quo autem non sit charitas, quive suum non diligat fratrem: quod facere de eo possis iudicium, nisi quod Deum nondum noverit?* Quid? Tu ne legem cum in finem positam fuisse somniaveris, vt quisq; quam sanctè hic eam impleret, quam ille nequiter violaret, curiosè observaret: potiusque

Matth. 1.

vt

vt vicinum carperet, efferretq; quam vt ad sanitatem reducere eum conaretur? Si ita existimas: verè tu quidem somnias. Non (inquam) is est datæ legis finis sed hic potius, vt esset cuiq; vitæ regula, in qua, tanquam in speculo inquinamenta aspiceret, fœditatesq; non vicini, sed suasmet, vt vitam suam corrigere primum, deinde etiam vicini, si posset.

Aliud hallucinationis genus est, in quod qui incidunt, multa admittunt peccata: nihil minus se facere opinantes. Quod quidem est huiusmodi: Cum actiones, factaq; multa ideo solum tum laudem, tum reprehensionem mereantur, quod vel bonum, vel malum fuerint in finem instituta: multis vsu venit quod merito mirari omnes possint, vt suasmet cogitationes sensusque minimè intelligentes alio concilio revera quid instituant, alio id instituere sibi videantur. Scio absurdum hoc auditu visum iri: sed tamen (mihi crede) nihil verius, ac ne longe abieris, Iacobus & Ioannes Domini discipuli, quum in quodam Samaritanorum castello vna cum Domino admissi hospitio non fuissent propterea quod Hierosolymam contenderent, cui ciuitati propter religionis controversias quas illi cum Iudæis habebant, infensi erant, Do-

minum

minum sic interrogarunt: *Vis ne iubeamus ignem de cœlo descendere, qui eos consiciat: quemadmodum Elias facit?* Sed quid Dominus? *Nescitis* (inquit) *quo sitis Spiritu.* Videbantur illi sibi proculdubio divinæ gloriæ studio, eaque charitate, & pietate qua Dominum prosequebantur, id cogitasse: alioqui enim nunquam sic Dominum interrogassent. Verum quod retulerunt responsum, palam ostendit, ab offensione ex denegato hospitio accepta, inveteratoq; quod inter duos illos erat populos odio, nec non ab occulta quadam vindictæ cupiditate profectam eam cogitationem fuisse. Sed & quo tempore cœperunt Romani Pontifices opinionem, authoritatem splendoremq; adipisci, equidem nunquam crediderim eos omnis expertes fuisse pietatis, præter fortè paucos quosdam: cum minime vulgaris pietatis eorum in scriptis conspicua videre liceat vestigia. Igitur cum illi non modo paterentur se honorificentissimè coli, evehi, liberalissimeq; donari: sed etiam in acquirenda maiore indies authoritate potentiaque diligentem suam ponerent operam: verisimile profectò est, ita visum illis fuisse, eum splendorem Dei ecclesiæ vehementer fore vtilem: vt cum in maiore essent apud ordines

nes omnes veneratione, eorum multò plus ponderis haberent & monitiones,& reprehensiones, & ecclesiasticæ censuræ, quibus in officio populum continerent. Sed nihilominus ingenita in homine insatiabilis quædam habendi cupido, summaque animi elatio, qua fit vt quisque sublimi semper loco suam tum dignitatem,tum authoritatem, si possit, esse velit, non fere quicquam aliud illas ecclesiæ vtilitates eis persuadebat, & si nihil tale animadvertentibus. Nostra etiam ætate in Evangelij oppugnatione vt multi nihil spectent aliud, quam ne quid eis decedat de existimatione, de commodis, de opibus: quippe qui religionis cogitationem omnem ineptam, cachinnisque dignam putent : multos tamen adhuc esse, non possum mihi non persuadere,qui, quod faciunt, videntur sibi religionis amore,atq;vt Deo suam probent pietatem,facere. Immo vero ita futurum multis ante seculis ipsemet prædixit Dominus, ô qui tamen nisi eorum privatim quicquam interesset, vtra prævaleret sententia: quam non tanto impetu, tantisq; animorum contentionibus hisce in cõtroversijs versarentur. Quid de ijs dicam, qui ad tutandam Evangelij causam arma induunt? Equidem vereor, multos magis duci conceptis Matth.11.

ceptis in adversarios odijs, & vindictæ studio, tum autem etiam patriam sedem, bonaq; ac commoda conservandi cupiditate, vt Christum domi commode liceat colere, neque extorres contempti inopesq; eum sequi cogantur, quam vlla admodum ardenti veraq; pietate. Faxit Deus, vt mea hæc prorsus inanis sit suspitio: certè committendum nemini est, vt non diligenter suos examinet sensus, ne fortè sibi ipse fucum faciat: ne cum suam rem agat, Christi se rem agere sibi persuadeat. Non disputo autem hic quid liceat hoc in genere Christiano homini, quid minus: tantum suos cuiq; falsos prætextus notos esse vehementer velim.

Quin summi viri multoties hic fallunt se suam causam agunt quin Dei se agere putant

Maior quædam hic occurrit speculatio, in qua eorum ad quos ea pertinet, æquanimitate vehementer mihi opus sit. Obsecro itaq; eos per Christum Iesum, ne quicquam, nisi re plenè cognita, commoveantur: tum, si temerè, si iniquè fecisse reperiemur, succensendi locus sit, sin dixisse aliquid visi fuerimus, eorum erit dignitatis pietatisq; boni id consulere. Qui docendi in ecclesia funguntur munere, eaque de causa præclarum nomen opinionemque sunt adepti, si quis eorum attingat dogma aliquod: videmus sane quanta in eum soleant

Adeo efferuescunt si quis sibi ausit contradicere.

leant acerbitate insurgere. Neq; vero dubito (nam non nisi de pijs hic agimus doctoribus) quin sibi in eo videantur nihil spectare aliud, nisi vt Christi causam agant. Sed an subesse tamen possit aliud præter omnem eorum opinionem: quia tales homines maxime interest Christianæ reipublicæ nulla in re (magna præsertim) labi, vt à quo cavendum eis sit non lateat, magna animi intentione indagandum est. Cum prædixisset Dominus Hierosolymam proficiens, quæ illic sibi eventura essent, eumque hortatus Petrus esset, sibi vt parceret: quid illi Dominus? *Apage sis*, inquit, *satana: impedimento mihi es, non enim divina sapis, sed humana*. Quorsum hæc? Nimirum vt Domini apostolo, & ei quidem Apostolo cui Dei filius summi in se amoris testimonium reddiderit, ac pro cuius fide, ne vnquam deficeret, oraturum se pollicitus est, tale aliquid excidere appareat potuisse tam gravi dignum animadversione, vt eum Dominus, qui incredibili esset lenitate, satanæ appellaret nomine. Cum tamen verisimile omnino sit, visum sibi fuisse Petrum ea pietate qua Dominum coleret, addictum, sic eum fuisse hortatum. Quare etiam si præstantissimi sint aliqui in Dei ecclesia viri, & vates, & Apostoli ad eam in-

staurandam

ſtaurandam miſſi: tamen haud abſurdè eorum facta aliqua in dubium vocatum iri: potuerint ne aliunde, poſſintuè quam à Dei ſpiritu proficiſci. Certè autem, quandiu eorum dogmata ita communi omnium conſenſu coluntur, vt omni careant controverſia, eorum illuſtriori loco ſit nomen, dignitaſq;: ſpectatior authoritas, vita omnis iucundior, magiſq; tranquilla. Si illa in dubium vocentur, ſimul de omni eorum ſtatulis eis moveri videatur: id quod placere humano ingenio non poteſt. Ac tametſi iſti Dei ſervi ſunt, magnaq; ſanctitate viri: homines tamen adhuc eſſe, certum eſt, in quibus hæreditatis quam à primis parentibus acceperunt, aliquæ adhuc maneant reliquiæ: quæ reliquiæ temporibus eiuſmodi ocioſæ non poſſunt eſſe, ac ſi minus emergere palam poſſunt, at certè clam inſidioſè aliquid moliantur oportet, ne eo quidem animadvertente, in quo id conentur. Certe autem, ſi quicquid faciunt optimi iſti viri, eo in genere rectè faciunt, ac ſolo Dei glorię ſtudio ratione alia nulla admixta: cum *nos ne cogitare quidem boni aliquid quaſi per nos poſſimus, ſed ad quamcunq; rem ſimus idonei, id à Deo ſit:* Dei ſpiritu duce id faciant neceſſe eſt, at vero ſpiritum carni, hoc eſt humano ſenſui repugnare

2 Cor. 3.

pugnare, humanumq; sensum spiritui, eius est doctrina qui mentiri non possit: vt quicquid facias impellente spiritu, non nisi tota reluctante natura, ægrè atq; invitus facturus sis. Quod experimur amandis inimicis, condonandis iniurijs, agnoscendis erratis delictisq; si quis nos merito reprehendat: exponenda vita propter Dei gloriam maledictis, ignominijs, insectationibus: deniq; cruciatibus, atq; id genus alijs. Age igitur ad quos hoc quidem pertinet, expendite, obsecro, cum animis vestris si quando in aliquem insurgitis qui cum aliquid sit vobis de doctrina controuersiæ, magnaq; eum incessitis verborum acerbitate: quam invitis, quam reluctantibus eò impellamini sensibus vestris. Sic enim fieri par est, si quidem impellente Dei spiritu id facitis. Itaq; verisimile est, quasi coactos ad id venire haud alio sensu, quam credibile est, Abrahamum vnicum filium suum Isaacum immolare paratum fuisse: vt parendum quidem censeret Deo, verum præduram sibi rem mandatam tota exclamaret, doleretq; natura. Verisimile est, non facilè eo vos descendere, neque primo quoque inpulsu: sed acriter demum, ac sæpe extimulatos, non dico adversarij irritamentis,

ſed internis ſpiritus motibus docentis omnino exigere Dei gloriam, eccleſiæq; ſalutem: vt tales homines quam aſperrimis tractentur modis. Veriſimile denique eſt, frigidius vos, parcius jeiuniuſq; omnia exequi, quam exigat interna illa ſpiritus vis, ægrè verba quibus alterum durius imperatis, ſuppetere, ſubinde ad leniorem manſuetioremq; delabi ſtylum : orationem vix poſſe ad probra & maledicta redire. Conſiderate, quæſo, apud animos veſtros, primum ſit nec ne veriſimile: quæ quis facit Dei ſpiritus impulſu, in ijs eum tam difficili, tardo tergiverſantique verſari ingenio. Simul autem expendite, eiuſmodi ne vos pugnam tergiuerſationemque hoc in genere experiamini. Quod ſi vlla hic eſt vis, miror equidem vnde tanta ſit verborum copia, atq; in quibuſdam etiam tam elegans, tam ornata, ac tam pulcrè, concinneque compoſita. Etenim quorundam ſcripta ſi quis inſpexerit quibus rixentur cum aliquo: iuraturus ſit, nihil fieri poſſe eloquentius, nihil copioſius. Quare ſi ad inceſſendum inexhauſta quædam vobis ſuppetit lectiſſimorum aculeorum copia: ſi inſtar cuiuſdam rapidiſſimi fluminis veſtra currit oratio: ſi ad initium faciendum leviſſima quæque vobis ſatis idonea

Ad convitia promptiſſimi, in ijs facundi.

idonea est causa: ac nusquam non satis multæ vobis occasiones offerunt sese: & postquam semel vellicare quempiam cœpistis, quasi addita in dies flammis materia, vester sedari nunquam videtur impetus posse: hîc invito genio rem agi nullo apparet vestigio. Quare videte, obsecro, etiam atque etiam, ne non vllus Dei spiritus vestris tunc aspiret velis: potius enim videtur tum Dei spiritus vestris animorum permotionibus excussus vos vobis omnino permisisse, vt per vos quidem qualesnam sitis appareret, id nisi ita esse vobis videtur, periculum facite vestræ in tractandis controversiis lenibus verbis, humanis, mansuetisque dexteritatis. Ac viderimus, vtrum hîc eadem futura sit verborum copia, idem ornatus, eadem vis. Equidem vereor vt tantundem præstare hic possitis. Quæ sit autem causa alia, nisi quod insectandis adversarijs, vestris obsequamini ingenijs: & quod vestræ est naturæ aptissimum, faciatis. Lenitatem autem vt adhibeatis, charitate opus est, magnaque vi spiritus: cuius videte ne vobis non nimia sit copia. Neque vero propterea nego vos Dei servos esse, quin etiam ad res maximas delectos. Etenim si minus agnoscere Dei spiritum possum in tanta vestra acerbitate, vel si ipsum

in ſatanam vteremini, ne dicam aliquando in homines non peſſimos: alia eſſe video, quæ aliunde quam à Dei ſpiritu profecta fuiſſe perſuadere mihi non poſſum, ſed Dei ſerui erant & apoſtoli illi quos modo dicebamus: cum interim à Deo non eſſet neq; vindictæ cupido illa, neq; vitandæ mortis conſilium. Equidem pro Dei ſervis vos habeo, pro quibus etiam Deo maximæ debeantur gratiæ: quippe per quos tot, tamq; tetras fugaverit tenebras, tantum lucis attulerit Evangelio, ac tam immenſum hominum numerum à ſæviſſima ſatanæ tyrannide liberaverit. Magna hæc ſunt, quæq; facilè ingrata deleri oblivione nõ debeant. Verum enimuero non ideo fit, quin homines ſitis, & hominum more nonnunquam faciatis aliquid. Quare oportet ea opera quæ Spiritu ſancto duce atq; authore perpetratis, ab ijs ſeparare quæ veſtra ſunt propria: illaq; cognoſcere, vt eorum nomine ingentes Deo (vt dixi) agamus gratias, eamq; imitari conemur: hæc vt eundem precemur Deum, vt ea qualia ſint vobis patefaciat, neq; in ijs perſeuerare vos permittat: nobis autem det vt ea prudenter declinemus. Sic aliud judicandum erat de Ionæ concionibus quas ad Ninivitas habebat, quæ à Deo erant: aliud de execrandis verbis, quæ

ipſi

ipsi Deo iratus dicebat. Quamobrem autem iratus? ô quam detestabilis res est hominis ingenium, si suum Deus subtrahat spiritum: quia, quemadmodum per ipsum Jonam comminatus ipsis Ninivitis fuerat, nolebat amplissimam eam vrbem delere: quinimmo perspecta eius populi pœnitentia parcere ei maluerit, quod quidem exemplum divinis ideo mandatum literis non est, vt eo legendo tantum oblectaremur, tempusq; falleremus ridenda inepta hominis insania, qui Deo ipsi in animũ induxerit irasci, ac mirum in modum: cuique videretur Deus tanta exercenda clementia haud sapienter facere, seque melius quid facto opus esset intelligere. Immò verò, vt sunt omnia ad nostram tradita institutionem, documentumq; sic exemplum hoc scriptum reliquit Dei spiritus: vt in eo quasi in speculo, qui nostri sint sensus, qualeq; nostrũ ingeniũ dispiceremus, quod cũ salutẽ adipisci aliter nequeamus, quã à sũma Dei misericordia, clementiãq; inpetratam, ita sumus affecti: vt hanc clementiam, atq; misericordiam quisq; sibi tantum habere velit, ac paucis quibusdã quos diligat: in cæteros autẽ omnes vellet Deũ summo iure agere, severe, crudeliterque. Ac qualem quidem videre Deum vellet, talem nimirũ

ſe ipſe gerit. Qninimmo proditum eſt literis hoc exemplum præcipuè, vt vobis documento eſſet, qui Dei agitis internuncios ac legatos, quorum proprius hic ſenſus eſſe ſolet. Non ſane quaſi deteriore vos ſitis ingenio quam alij: ſed quia in vobis officij veſtri opportunitate, niſi magna ſpiritus vi reprimatur, magnis prodat ſeſe, vt intelligeritis, veſtros ſenſus cum Dei natura nihil habere ſimile: itaq; veſtro munere exercendo haud eos duces ſequendos putaretis, ſed Dei præcepta: diſceretiſq; eius exemplo, qualem ſe ipſe præſtitit erga Ionam: talem ſe quiſq; veſtrum erga eos omnes genere quia à rectis inſtitutis deflexiſſe videbuntur. Ac videte vt deflecteret Ionas, cui Dei non ſatisfaceret iudicium, qui ſuum præferret, & ita præferret: vt ipſum in Deum excandeſceret, eſt ne quicquam quod vel cogitari poſſit ſceleratius? Non ne illud erat puditiſſimam ſuam ſtultitiam immenſæ Dei ſapientiæ præferre? Sed vbi ſunt tamen convicia, probraq; tanta digna arrogantia? *Non tu* (inquit Dominus) *vehementer es commotus*? Quaſi diceret: Quid hoc rei eſt, Iona? Mihi ne tu ſuccenſeas? Neque in mentem veniat, quis tu ſis, quis ego? Mecum igitur tibi agendum putas, perinde atque cum homine quopiam æquali tuo?

An

An nescis me cœli, terræ atq; omnium quæ ijs continentur esse opificem? Me ea omnia summa administrare sapientia? Hanc meam sapientiam nullis terminis, nulla mensura contineri longissimè supra omnium positam cogitationes: cum tu persæpe ne intelligas quidem vbi tuum figas vestigium? Itaq; cohibe ipse te, ac quid facias cogita. Hic nullum est convicium: nulla contumelia: sed potius summa quædam lenitas. At quam init deinde rationem, vt Ionam in suæ agnitionem perducat amentiæ: siue cucurbitam, siue hederam crescere facit, quæ Ionæ tuguriolum opacaret, *cumque magnam ex ea Ionas cæpisset voluptatem, vermes qui eam perderent immittit*: Iohn 4. vt cum Ionas doleret rei nihili iacturam, quæ vna nocte nulla in eam insumpta molestia, nullo labore creuisset, eo exemplo eum doceret, quam gravior fuisset sibi causa tam amplæ civitatis excidium dolendi, *in qua essent præter iumenta, supra centum viginti milia hominum, qui ne dextram quidem à sinistra discernerent.* Non igitur ei insultat: non eum convicijs obruit: quod plerunque facere vos soletis: sed dexteritate maxima ei suas patefacit ineptias. Quod si Deus sic ferre hominem potest non se homines ferent mutuo, nemo cum

ſit qui non aliquo teneatur errore, qui non ſuo laboret morbo, qui non aliena & ipſe opus habeat manſuetudine, clementia ac miſericordia? Taceo quod nonnunquam aliquis alterum magna animi indignatione inſectetur, contumelijſque afficiat, qui cõtumelijs illis multo ipſe ſit dignior. Non fruſtra etiam quo loco Dominus reſpondet Petro, non ad ſepties, ſed ad ſeptuagies ſepties ignoſcendum eſſe peccanti fratri, ſimilitudiuem adijcit eius ſervi, qui cum à rege ſuo debiti decem milium talentorum liberationem impetraſſet, mox in conſervum ſuum qui ei centum denarios deberet ſævire non dubitaret: ad vos enim potiſſimum pertinere hoc exemplum præcedentia facile declarant: Ex quo dicendum vobis eſt, vt extenuetis apud voſmetipſos multitudinem, magnitudinemque delictorum quæ vobis Deus condonaverit, tamen, ſi cum peccato aut errore quem aliquando in altero tam acerbe inſectamini veſtrum quo Deo obſtricti eratis conferatur debitum: eandem proportionem fore, quæ ſit inter decem talentorum millia, & centum denarios. Quod exemplum profecto ad frangendos tantos quorundam ſpiritus aliquam habere vim deberet. Quæ cum vos veſtra ſponte non ſa-

tis

is animadvertisse videamini , ægre ferre
non debetis: quinimmò magnas Deo gra-
tias habere,agereque,quòd ea alicui pate-
fecerit qui vos amanter moneret: non vt
illo modo vestram inquinaret famam, sed
potius vt vos ista vestra minimè laudabili
consuetudine valere jussa, aliam quæ magis
vestris digna esset personis , cum cæteris
maximis vestris laudibus conjungeretis:
itaque fieret, vt in Dei regno ejusmodi es-
setis lux: vt nullum vestrum factum, nulla
actio indigna quam posteritas omnis imi-
taretur,notari posset. Quòd si is quem ad
vos monendum excitavit Dominus, haud
ea est vel nominis celebritate, vel authori-
tate quæ videri in eo posset necessaria, qui
magnos in Dei ecclesia viros moniturus es-
set: cogitate quam non sit hoc novum: vt
Deus ad maximas quasque res gerendas
contemptissimis vtatur hominibus. Quæ
facinora patravit Deus per Apostolos? Sed
quales homines? Quam magnus autem
vir fuit Moyses? Sed is tamen soceri sui
hominis alienigenæ, ac nullo pacto sapi-
entiæ nomine cum eo conferendi opus ha-
buit consilio: Quod cum datum ei esset,
adeò non contempsit,aut minui in eo dig-
nitatem suam arbitratus est, vt humanissi-
me probaverit,vsusq; eo fuerit. Reprehē-
dit

dit etiam Iudith & fœmina,& juvenis Hi
rosolymitanum senatum : neque tamen il
id ad vllam suam revocat ignominiam
quinimmò humanissimè aures ejus præ
bet monitis, obtemperatque. Proinde
vos eam assequi laudem non potuistis, v
vestra sponte quæ oportuit, vitaretis: qui
videlicet homines sitis, non dii : saltem ca
vete etiam atque etiam ne ea quæ prox
ma est,effugiat: quaque nulla fortè in ho
minem cadere potest major : videlicet
vestra cernatur modestia, qui rationi, p
quemcunque patefiat, ac quantacunq;
nominis vestri authoritas, parêre lubent
velitis; vtque cor habere non lapideum
sed carneum videamini. Id tam decet v
facere, quàm quod maximè: quippe q
lux sitis mundi,in quos omnium sunt o
oculique conversi. Neq; verò omnem e
verborum damno acrimoniam sublato o
ni personarum, rerum, loci temporisq; d
crimine. Sic enim & Ioannem cognome
to Baptistam reprehenderem, qui Phari
os quosdam viperarum progeniem app
laverit, & Dominum ipsum qui idem h
minum genus tam duris, atrocibusque a
quando acceperit verbis. Sed hoc tam
contendo,magna graviq; ac maximè c
causa opus esse,vt eò veniatur. Vt exem

gra

gratia, compertum habeatis errorem esse, ac magnum eum quem oppugnatis, & authorem perverso pertinacique esse animo, qui ne agnitæ quidem veritati velit acquiescere. Verùm vt propter quemlibet vel levissimum lapsum, nisi quis ad primum quodque verbum vobis cedat, ac prostratus quasi deos quosdam colat, excandescatis, ad probra, & maledicta veniatis, morbum reddatis incurabilem, ad sectas constituendas homines adigatis, summa imis æquetis: nonnunquam etiam hæc faciatis, cum vos hallucinemini, non ii quos insectamini: quis ferre possit? Quis etiam, cum vos videat quasi indoctos medicos ad omnem morbum idem semper ministrare medicamentum: quis (inquam) non maximè stomachetur? Vultis quod res est, dicam? Dicendum omnino est, vt demittatis animos, vt magna patientia eum audiatis qui vobis videatur sapientia eruditioneq; multò interior: vt expiscari velitis quænam illæ sint decipulæ quæ rudi ineptoque, sed tamen fortè arroganti cuipiam ingenio fucum faciant: vt excogitare velitis rationes adeò apertas, conspicuasq; vt quibus cum res est errores suos videre ac palpare possint: hæc, inquam, vt faciatis, magno conatu naturæ resistatis oportet, quæ minima

minima quaque re commovetur, impatiens est, & ad injuriam maximè prompta: ac proinde ægrè contineri intra modestiæ, humanitatisq; limites potest, invicta quadam opus est patientia, magnaque vi spiritus. Vt merito hoc dici angustum possit ostium. Vt autem ad iras, ad insultus, ad probra maledictaq; veniatur, humano quidem ingenio haud opus est calcaribus. Neque sanè ei vt obtemperes, magna est opus industria. Quod adeò verum est, vt etiam si hanc quam nos laudamus lenitatem adhibere institueris, acerbitatemq; vitare, tamen nunquam tantum depositurus sis ferociæ, quin adhuc plus satis retineas. Quòd si naturæ per se præter modum feroci etiam calcaria addiderimus quod ejus sit, Spiritui sancto tribuentes, nobisque in eo blandiamur, quonam res evadet tandem? Profecto necesse fuerit pulcherrimum instauratę Ecclesiæ ędificium denuò ruinam facere irreparabilem. Videre est autem, si quis bonum aliquem in finem facere se somniet id, in quo tamen suis indulgeat cupiditatibus in eo nullas esse metas, nullas leges quibus sic fucata coerceatur libido. Ita Romani Pontifices cùm suum splendorem, opesq; ad Dei gloriam, optimumq; Christianæ reipublicæ statum pertinere

tinere arbitrarentur, ipſimet ſibi in eo fucum facientes: tantæ illis indies accenſiones factæ ſunt potentiæ, dignitatis, faſtus, vt potentiſſimis quibuſq; regibus, atque Imperatoribus eſſe poſſent invidiæ. Cui libet quæ maximè miretur videre, perlegat librum cui titulus eſt Ceremoniale Romanum, non ita pridem Coloniæ Agrippinæ excuſum. Ibi videbit qua pompa Romanus pontifex ſolennem celebret Miſſam: qua pompa ſolenne convivium, qua pompa ſolenniter equitet: vt ſi Deus humana forma inter homines regnaturus ſit, moreque hominum pro dignitate ſua pompa vſurus: quid jam pro eo cogitari poſſet majus, relictū videatur nihil. Vna ex re qualia ſint cætera conjectare liceat. Etenim inter alias leges & illa eſt: vt ſi, quo tempore pontifex ſolenniter equitat, rex quiſpiam adſit, aut ipſe etiam Imperator, illi etiam obeundum aliquod ſit munus. Sed quale, obſecro, munus tamen? Fortè vt ſua tum ſapientia, tum authoritate omnia decenter fieri, ac concinnè pro fabulæ dignitate curet: & certè vt ſecundum eum primum obtineat locum? O indignum facinus. Quis credidiſſet? Immò verò pontificia illa lege, Imperatoris munus fuerit, vt pontificem quaſi pedeſter famulus à latere comitetur.

quod

quod fecit in Constantiensi concilio Sigismundus, cum pontificiam coronam obtinuisset Martinus Quintus: quid addi vel cogitatione ad tantam possit superbiam? Ita si qui videantur tibi Christi rem agere, ac Dei gloriæ inservire quibusvis quacunque ratione insectandis: cum interim id ad eorum pertineat vel commoda, vel dignitatem, vel studia, nihil tam acerbum, nihil tam sævum, nihil tam crudele, aut atrox excogitare possunt, quin eis lenitatis nimium habere videatur, & clementiæ: adeò vt mentiri eorum in fraudem quos exagitandos, aut conficiendos putant: eosq; maximis, & iniquissimis quibusque calumniis onerare multo eis res sanctior videatur, quàm si vlla alia in re verum dicant: atque horum vni cuipiam vitam eripere, quàm plurimos alios vel eorum ipsorum quibus favent, servare incolumes.

Ficta plurimorum in Deum fiducia, ac etiam gratitudo.

Persimilis suprascriptæ alia quædam accidit tum collocanda nostra quacunque in Deum fiducia, tum agnoscendo quicquid adepti fuerimus beneficii authore prævaricatio. Sit enim quispiam rebus necessariis ita instructus, vt vivat commodè, sive ex fundis suis, sive ex arte, aut mercatura: sit hujus vita honesta, mores qui bonum virum deceant, religionem amet, cœtus frequente

uentet, conciones audiat, Deum tam
blicè quàm privatim vocet: denique ea
æstet omnia quibus commendare non
diligens observator pium hominem pos-
t. Neque verô simulatè ille se quicquam
bitretur facere. Hunc igitur si ita interro-
es: Vnde nam iste tuus est victus? à tuis-
e fundis? Quid (inquiet) à meis fundis?
lli quidem mei citò esse desierint: nisi effi-
ceret sua summa bonitate Deus, mihi vt es-
ent salvi. Neque verò mei etiamsi essent,
lere me possent, nisi idem mihi fructuosos
os redderet. Perbella verò sanctaque ora-
io; cui fortè addiderit insuper, dixeritque:
ne eum quidem panem quem jam paratū
domi habeat, immò quem manu teneat, a-
re se posse: nisi dederit Deus eo frui, at-
que ali vt possit: itaque petendum illum
nihilominus esse etiamnum. Hujusmodi
erbis quid cogitari possit vel sanctius, vel
eligiosius? Nihil (inquis) si modò nihil
abeant fictum, sed hominis sensum bona
de exprimant. Fac hominem illum haud
ter loqui, quam ipse sibi persuasus esse vi-
atur. Quid si nihilominus aliam re vera
minis esse fiduciam docuerimus: aliam
m sibi præter omnem suam existimatio-
m fingere? Difficile (opinor) factu vide-
ur: sed certum est tamen experiri. Age
igitur

igitur hanc ingrediamur viam: eripiam huic pio homini bona, artem omnem lucri faciendi, amicos, hominum omnium societatem: denique quicquid Deus non est constituamusque eum in deserto quopiam loco, procul ab oppidis, pagis, omniq; hominum commercio cum sola conjuge, ac filiolis quos vnicè diligat, sine vllo commeatu. Audiat clamantes filiolos, panemque poscentes: quid faciat hic noster cum solo Deo relictus? Cœnæ (opinor) tempus patienter expectabit: quod cum venerit Deum precabitur cibum sibi vt suppeditet: aut fortè etiam majusculo filio de more id delegabit muneris, certus non minus divitem ac liberalem hîc fore Deum, quàm domi cum esset expertus eum fuerit. Hei mihi qnàm vereor ne hic multò videatur alius, vt videlicet exanimatus ægrè spiritum trahens magnis gemitibus petiturus à Deo sit ne se deserat. At quid hîc sibi volunt isti gemitus? Domi quidem quum esset: haud habebant preces hunc gemituum comitatum. An veretur fortè ne non tam habeat hîc in deserto Deus quod suppeditet quàm domi quum esset? Aut minusne factus est bonus Deus nunc, quàm erat paulo antè? Vbi pristina illa tam firma, tamque tranquilla fiducia? Quî fit vt non eadē hîc

sit quæ domi fuerat? Idem certè Deus est. es quidem hîc loquitur ipsa: domi quum hic noster esset: quæ fiducia videbatur in Deo posita, rerum quæ aderat, innitebatur affluentiæ penè omnis. Sed quòd homo eam se habere in solo Deo positam putaret, non nisi præstigium quoddam erat, ac somnium. Deo videlicet fidebat (quod vulgo dici solet) accepto pignore: dum aspiceret Deum in penu, in horreo, in cellis, abundè fidebat ei; is postquam corporeis ab oculis subduxit sese, vt jam nonnisi animo cerni possit: multò alia res est. Hinc igitur illæ lachrymæ, atque illi gemitus: huiusmodi autem exemplo, sive similitudine discere possumus, quod dictum est à Domino. *Si tantum fidei habueritis quantum est granum sinapis, si dixeritis huic monti, Migra istinc illuc* migraturum: haud ita accipiendum, quasi in verbis excessus quidam sit, qualis in illis intelligi possit Ioannis quibus dicit: *Si literis mandarentur sigillatim quæ fecit Iesus omnia, fore vt ne ipse quidem mundus tot libros qui scriberentur capere posset*: sed accipiendum, vt verba sonant: nostram enim fidem, vel cum maxima videatur, si ab iis omnibus abducantur oculi, omnisque cogitatio quæ Deus non sunt, tam exiguam esse, vt percipi vix

pi vix

pi vix possit. Maximè autem prodest hîc non hallucinari: ne cum abundare nos eo opinemur, cujus maximè simus inopes, non ea animi intentione qua oportet, id nobis tribui petamus.

Quàm parùm autem ponere in Deo fiduciæ solemus: tam parum etiam, quicquid assequamur, illi acceptum ferimus: quodq; fit in rebus ad vitam necessariis, idem fit aliis in rebus omnibus. Quis enim nostrûm est, qui quantulamcunq; habeat cum cæterarum rerum, tum præcipuè divinarum scientiam, non ea sibi videatur Deo acceptam ferre: atque illum se ejus adnoscere doctorem? Verùm si tam commodè hîc atque superiore exemplo ab omni re abducere cogitationem possis quæ Deus non sit, palàm fieret, adeò exiguam hujus honoris partem nos Deo tribuere, vt percipi vix, ac ne vix quidem possit. Verbo quidem Deum fatemur authorem: nec sane simulare nobis videmur: sed interim nostrum ingenium, vigiliæ, labores, libri, doctores sunt ante oculos. Vt si à calce ad carceres simus revocandi, ac erepta nobis scientia de novo acquirenda sit: sed ita, vt ista nobis desint præsidia, solus nobis Deus à quo eam impetremus, ejusque oracula relinquantur: nescio quàm certam simus

spem

ſpem ejus adipiſcendæ habituri. Hujuſmodi ex diffidentia manant omnes illæ proviſiones, quas excogitare homines ſolent ad conſervandam, quominus depravare eam queat poſteritas, doctrinæ puritatem: eas dico proviſiones, anxiè citra vllum Dei mandatum ſua humana prudentia comminiſcuntur: quas profectò miſſas facerent, ſi ſeriò perſuaſum haberent, Deum harum eſſe rerum diſpenſatorem: perpetuò vivere, atque excubare ejus ſpiritum: vt eas cuſtodiat, & ab adverſarii artibus inſidiiſque tueatur. Sed cum præſidium ſibi in ſuis collocent inventis: velit autem Deus quàm inepta omnia noſtra ſint conſilia, conſpicuis docere experimentis: fit, vt ſua ſubtracta tutela, nos ſinat noſtro Marte cum ſatana bellum gerere: hoc eſt quamprimum ſuccumbere, atque vt meriti ſumus, perdi. Si omnis ſapientiæ Deum verè agnoſcemus authorem, nequaquam talia legerentur vſquam verba: Niſi à nobis didiciſſent, ne verbum quidem de Evangelio facere poſſent. O bone vir, nunquam non tibi in manibus eſt Evangelica hiſtoria, neque ſuccurrit illud verbum, *Si hi tacuerint, lapides loquentur?* Sanè tui fuit ingenii, vt ſanam Evangelii intelligentiam aſſequerere: tuque vnus ex

omnibus natus es, qui facere id posses: ita est: nisi tu fuisses, pro humani generis salute nihil erat spei reliquum: igitur tam præclaro in facinore restauratæ Ecclesiæ Spiritus sancti nullæ partes fuerint: tibi ergo vni acceptum ferri oporteat: tibi omnis debeatur gloria. Quòd si illud Dei opus fuit, si ejus contigit munere, vt veritatem aspiceres: annon æquè cuique alii aperire Deus oculos potuisset atque tibi? An ille fortè tuo ingenii acumine indigebat? Aut tibine quid debebat plus quam alii cuiquam? Quid est igitur quòd dicas, Nisi à nobis didicissent, ne verbum quidem de Evangelio possent facere? Sed ne illud fieret, vt quicquid in lucem prodeat quod ex tua non exierit taberna: quasi propterea satis certum sit, nisi malum esse non posse, protinus in animum veniret cogitare: aha, quid novi excogitavit satanas? Neque te, re nondum cognita, præceps objiceres. Quin potius ita cogitares cum animo tuo: Dominus quidem perbenignè mecum egit, qui mihi plurima, eaq; admodum præclara patefecerit: quid si huic quoque patefecit aliquid, quod me adhuc celaverit? petamus à Domino, vt si ab ipso sunt quæ hic dicit, det nobis vt & nos grato reverentique assequi ea possimus animo. Sin humana

1 Cor. 14.

mana sunt inventa, ac proinde à vero aliena, det nobis vt tanquam vana, nulliusque precii contemnamus: neque patiatur ea in nostros illabi animos. Quòd si ita se res habet (vt certè habet) vt nisi tibi Dei spiritus illuxisset, non plus videre tu potueris, quam quivis alius: & eo beneficio tam alium quemvis prosequi potuerit, quam te: tum autem illi perinde facile sit, quicquid vult, siue hunc, siue illum docere absque vllo discrimine, neque tibi quicquam debuerit magis, quam alij cuiquam: qui fit vt ad contemnendum quicquid ab alio proficiscatur, tam sis proclivis, vt protinus suspectum habeas? Immo vero vt pro damnato habeas? Teque omnino re in comperta obijciendum putes? Neque tanta vti potes patientia, vt auscultes prius: atque perpendas? Profecto non alia causa est: nisi quod tuo ingenio, iudicio, vigilijs quidē omnia tribuas. Quoniamq; tibi instar es phœnicis cuiusdam, cum quo conferri nemo possit, necesse est tibi cuiusuis contemptui esse ingeninm. Quoniamq; in locum incidimus cognitu valde quidem necessarium, operæ precium fuerit, paululum hic insistere,

Contingit temporibus alijs, & nostra etiam ætate, vt inter viros quorū spectata esset

non tam eruditio, quam pietas, intercesserint de religionis doctrina controversiæ: atque adeò nulla coire facilè potuerit cõcordia: vt potius indies lites increbuerint, recruduerintq; magis ac magis, quid ergo hîc dicendum est? Vbi idem tum asseritur tum negatur, vera dici vtrinque non possunt: vt alteram partium errare necesse sit, Quid (inquam) de ea quæ erret, dixerimus? Nunquamne eam ad Deum confugere, qui ei opem ferat, suumq; impertiat lumen: vt rectè eo duce judicare de rebus possit? Verisimile id quidem non est: immò verò constat in fieri, si non alibi certè publicis in precibus; quid ergò? Fortè non stat Deus promissis dando petentibus suo spiritu? Ne id quidem fieri potest. Quid deniq;? An isti absq; fiducia petunt? Absq; maxima fortè fiducia fieri potest sed prorsus absq; vlla, credibile non est: ac mirum est tamen, eos veri lumen nunquam impetrare. Profectò huius rei alia causa esse nulla potest, nisi quòd tametsi lumen spiritumque à Deo poscentes agnoscere videantur se illo carere, atque opus habere, re vera tamen id non agnoscant. Quinimmò in ea esse videntur persuasione, occulta illa quidem, sed maximè tamen firma, atq; constante: vt tantum se jam profecissent

fecisse arbitrentur, vt errare amplius non possint, neque quicquam quod præterea discant, supersit, saltem certè hominis cujusquam ope adjuti, Hinc illa sunt verba quæ de quopiam narrantur: Huc nisi discendi causa nemo intret. Præclarè. Annon hic videbatur non tantum gustasse aliquid de arbore scientiæ boni ac mali: sed ipsam planè arborem totam, quanta quanta erat, devorasse? Huic quidem qui iam Dei sibi est instar: idque à Deo petit quo se abundare affluenter arbitratur, quem spiritum, quod lumen dederit Deus? Fieri etiam potest, vt petant isti quidem, verùm non rei, quæ in controversiam venerit, gratia: quippe quam se certissimè cognitam habere arbitrentur, sed generatim rerum omnium gratia: neque tam quia intelligant quicquam sibi deesse, quàm inveterato potius quodam vsu verba non tam corde attentè, quàm lingua perfunctoriè pronunciantes, quodq; faciunt super vno puncto in controversia posito, idem facerent super quocunque alio quod deinceps vocaretur in dubium. Quo fit, vt tametsi isti in vniversum opus se habere majori lumine videntur non diffiteri: venire tamen tempus nequeat, quo tempore præsenti quapiam in re eo se carere intelligant, ac pro-

 pterea

pterea aliqua id petant animi intentatione. Huiusmodi porro persuasiones à primis nostris parentibus hæreditate accepimus: quippe qui ad arrogantiam, ad superbiam temeritatemque simus nati. Accedit autem eò, quod homo in rebus omnibus huiusmodi vtatur industria, vt si quid obseruauerit frequenter certo quodam modo fieri: neque vnquam accidere aliter animaduerterit: coniecturam faciat, id semper ita contingere. Quare, cui aperti oculi fuerint, vt multos discernere erorres posset tam antiquos, quàm recentes, de omnibus se eodem modo absq; vlla erroris suspicione iudicare se posse sibi persuadet. Cumq; ea coniectura eadem capta ratione quæ omnibus in rebus capitur, eò pertineat quo suapte natura homo maximè fertur: ad eius videlicet laudem, dignitatemquè: videri mirum non debet, si altſſimas firmissimasq; in animo radices agat. Quòd si aliqua etiam accesserit popularis aura (vt deesse quidem non potest)quasi hominis diuinę sapientię certũ firmumq; testimoniũ: id verò sit(nisi diuina in tẽpore occurratur prudentia) hominem prorsus in sui opinione dementare. Sed quid de populis dixerimus? ô rem prorsus admirabilem. Excitabit Deus hominem qui in quibus

verſentur

erſentur erroribus, eis oſtendat: omniſq;
ius hominis oratio eum habuerit ingreſ-
um, quod fidendum hominibus non ſit:
uippe qui tum fallere, tum falli poſſint,
uinetiam plerunq; & fallantur, & fallant:
mmo vero ne multum quidem tribuen-
dum vniverſi populi iudicio, neque multa-
um ſimul nationum neque multarum æta-
um, quia falli nihilominus, ſi fidem adhi-
ueris, poſſis: vnam autem eſſe Dei vocem
ui tutò abſque vlla erroris ſuſpicione poſ-
ſis acquieſcere, qui tandem divino illi ho-
mini aures præbebunt: quid facient? quid?
Pape, inquient, hic qui ab hominibus in ſo-
lum Deum omnem noſtram transferre vult
fiduciam, ſoli Deo fidem adhiberi, ſanctus
vir, piusq; ſit neceſſe eſt. Quam hic, hic
dignus eſt quem ſequamur: huic tutò ple-
nam poſſumus fidem adhibere: huic poſſu-
mus fidere: non illis qui ſeducere nos, ſuam
vtrem agerent, ſolebant. & ſic cum & co-
gitent, & dicant, videntur tamen ſibi recto
ſancti hominis conſilio obtemperare, fidem
ſuam ab hominibus in Deum transfe-
rentes neque animaduertunt ſe eam ab
hominibus in hominem transferre: cuius
haud talis erat oratio: Ne illis aut illis ho-
minibus fidem habeatis, qui tantùm hu-
mana

mana vos docent inventa: sed mihi qui vos
non nisi divina sum docturus, sed hæc, ne
vllis credatis hominibus, cumq; & ipse ho-
mo esset: ea lege ne ipsi quidem creden-
dum erat, nisi quæ attulisset, conspicuis
confirmasset divinarum literarum docu-
mentis, sic enim non tam ei credidissent,
quam multo magis divinis illis quæ attu-
lisset testimonijs. Quod si hic vir errores
omnes qui essent in ecclesia videre nequa-
quam potuit: aut in novos forte incidit a-
liquos (quod quibusdam contigisse constat)
populus, cum eisdem fere rationibus ad-
ductus, quibus vir ille in nimiam sui fidu-
ciam illapsus fuerat ex eo Deum sibi fece-
rit: iam aures quibus eos audiat, qui vel
latum pedem ab eius dogmatibus declina-
re velint, non habeat. Quod si quis obijci-
at ei, non esse vni cuipiam homini, quis-
quis ille sit, tantum tribuendum, quin e-
ius omnia dogmata Dei verbo iudicanda
sint: ita eundem ipsum docuisse quem se-
quatur, nihil proficiat. Quanquam enim
nihil iam audire possit præter doctoris sui
decreta: nunquam tamen efficies, vt se vni
homini totum initi, non Dei verbo asse-
quatur. Sed hoc adhuc nihil est. Sit alius
quispiam qui primi illius lapsum aliquem
animadverterit: eius notauerit morosita-
tem,

em, nimiamq; sui fiduciam: sed & populi hallucinationem, qui cum videatur sibi ab hominibus in Deum suam transtulisse fidem, ab hominibus in hominem transtulerit: expertus etiam fuerit, quantum ea res habeat incommodi: quare summa omnia fecerit, vt eum populum ab eiusmodi quasi fascino quodam liberaret, aditumq; ad eum veritati patifaceret: deniq; ostenderit suis hæc omnia:& ita ostenderit, vt illi nihil mirentur magis, quam erroris vim illam tantam. Sed quid tandem faciat ipse? multo opinor prudentius cavebit videlicet, ne quod in alio damnauerit, idem ipse admittat, suos monebit ne sibi plus adhibeant fidei, quam par sit se hominem esse, proptereaq; errori obnoxium immo vero fieri vix posse, quin multa ignoret, itaq; eatenus tantum sibi fidem habeant, quatenus ex divinis literis certa perspicuaq; testimonia attulerit, si quem autem animadverterit se nimio in honore habentem, obiurgabit eum: vt fecerunt Paulus, & Barnabas, quum eis divini offerrentur honores. Heu, quicquam ne horum faciat? Nisi magna cogat vis spiritus: caue tibi persuadeas. Immo vero & ipse eum se esse arbitretur qui omnia noverit, qui

errare

errare nequeat, in quem Deus immensos suæ sapientiæ thesauros ita effuderit, vt quod alij tribuere possit, nihil sibi reliqui fecerit: qui denique sapientia ipsum æquet Deum, quare claudere cœlum volet, ne vel gutta pluere amplius possit: nullam aquam patietur bonam existimari, nisi suo de fonte fluxerit. Tametsi autem verbum aliquod excidat nonnunquam, quo modestiæ aliquid præ se ferat: vt si rogaverit quisquis, erroris aliquid suis in dictis aut scriptis deprehenderit, se vt moneat: pergratum id sibi futurum, aut quid eiusmodi, si quando ad experimentum veniendum sit: iam videre liceat, verba illa non nisi à summis labijs profecta fuisse, vt vt sibi forte videatur valdę ea ex animo, ac serio protulisse. Qui porro hunc sequuti fuerint, ex eo tam ipsi sibi Deum facient, quam alij fecerant ex priore; & qui hoc mirabuntur stupore maximo, quasi cogitari nihil possis absurdius, tandem tamen & ipsi idem facient, aut multo etiam peius: tanti est negotij homini cuiq; non aut alium quempiam hominem, aut se ipsum Dei in locum collocare: cum tamen nihil minus se facere opinetur. Atq; hæc quidem mihi occurrerunt exempla quibus contingere ostenderem, vt aliud quis ageret, aliud sibi videretur

ur agere, in alio positam haberet fiduciam, nalio eam se habere sibi persuaderet in gnoscendis suismet cogitationibus, miam in modum cæcutiens. Atq; haud scio, n aliud quiddam addendum sit, quod illi psi qui de Christiana religione disserentes sola Dei gratia propter Christum salutem hominibus contingere fatentur: collocanda deinde sua fiducia vix possint à sua dignitate, suisq; meritis oculos deijcere, cuius rei suspicionem illud mihi inijcit: partim, quod naturalis hominis sensus deprimi se ægerrimè patiatur, suæq; laudi, ac gloriæ impensè studeat: partim quod videam, cum tanti sit negotij ad Evangelicam normam citra fucum vitam instituere, adeò procliuem esse hominem ad comminiscendas sanctimonias alias, quibus ipse sibi placeat, vt colligendis (quod paulo ante dicebamus) aliorum peccatis, ijsq; seuero supercilio damnandis, multis, admodumq; verbosis ferendis de Evangelio sermonibus, atque ijs qui paulum de spacio curriculoq; receptæ doctrinæ deflectunt, insolenter tractandis, & in corporis cultus omnis neglectu, & id genus rebus alijs. Nam de Pontificijs qui tot æternæ vitæ lucrifaciendæ rationes excogitaverint, mirū non est, apud quos palam ea iam invaluisset opinio,

nio, quod ſuis bonorum operum meri
ſervari quemlibet oporteret. Quinetia
vehementer ſuſpicor, quamplurimos p
rum animadvertere, longe aliam eſſe re
de religionis doctrina diſſerere, ac dice
quod fide & gratis obtineatur ſalus: atq
ita perſuaſum eſſe, aliud de ſua quenq; ſp
privatim conſtituere, perſuaſumq; haber
quod ſibi Deus propter Chriſtum ſua con
donet delicta, ac ſe in filium benigne accep
tet. Cum fieri abſque dubio poſſit, vt qu
vnum quidem pro comperto habeat, a
de eo diſſerere luculenter poſſit: alteru
ne ſummis quidem labijs guſtaverit adhuc
Quo fit fortaſſe, vt non pauci circa ſuam
met ipſorum fiduciam hallucinentur, ea
ſibi fiduciam vendicantes cuius guſtu
nullum habent. Atq; vtinam etiam horu
non nimis magnus eſſet numerus. Quo mi
nus porro ratione vlla earum quas adhu
recenſuimus hallucinemur, vna propemo
dum cautio eſt, in quo lubricus ſit erro
non ſolum non ignorare, verum etiam i
promptu, meditatoq; habere. Quaprop
haud ſatis fuerit, hæc ſemel didiciſſe: quin
immo nunquam non volutanda anim
ſunt: ita, vt hinc ante oculos ſint iſti (o
cultiſſimi quidem alioqui) ſatanæ laque
illinc tuum vitæ genus, conditioque, & t
u

m ingenium: tum autem quæ in tempora incideris, vt quicquid est eiusmodi in quo haberer possit pravus hominis sensus quod quærat, quod cupiat, quo oblectetur, quod amet, quod æstimet: etiamsi tibi is esse animus videtur, in quem nihil tale cadere posse putes, alius quo ducaris spiritus, alius scopus in quam tua dirigas consilia: caue tibi blandiare, caue tibi ipse facile fidem habeas, excute ipse te sæpe ac sæpius. Experieris enim non semel, quod iurasses, nihil esse præter spiritum: quidvis fuisse potius quam spiritum: ac si aliter olfacere quicquam potes: veniat tibi in mentem dolosi simulatoris cuiuspiam, aut avari, aut superbi, aut ambitiosi, aut invidi, aut vindictæ cupidi, sed tibi probè noti, ac cogitato ipse tecum, si quod tu meditaris, aut coneris aut facis, id ille fecerit: quam putas eius esse suspicareris mentem, quod concilium, quem sensum? Mox redito ad te, ac perscrutare perquam diligenter tui cordis arcana, num eiusmodi sensus in te vestigium sit vllum, ac si vllum vel levissimè impressum appareat, caue contemnas: sed perscrutare magis ac magis, invenies enim profectò quod miraturus sis. Quantique faciendum putas Dei gloriam, & optimum ecclesiæ statum, & sempiternæ vitæ

spem

ſpem, tam ſerio in harum rerum omnium verſandum tibi meditatione fuerit.

Qui fit ſcientes prudenteſq́; multi peccent.

Vt autem ſciens, ac prudens in Dei legem committat homo, facit præcipuè deprauata primorum parentum lapſu natura in omnes homines diffuſa, omnibus in rebus divinæ legi prorſus inimica. Primum etenim haud illi ſatisfacit Dei providentia: quippe qui tum parum ſapienter ei facere videatur amplis opibus, atque imperijs ijs largiendis qui nec illis vti, neque hæc regere prudenter poſſint: tum parum iuſtè, qui ſceleſtos homines fortunet, deprimat bonos, eoſq; nefariorum hominum iniurijs expoſitos ſinat, neque vlciſcatur quamprimum eis illatas iniurias. Cumque vellet eum Deus ab humilibus huius vitæ rebus ad cœleſtia oculos attollere, atque in cœlo non hic cumulandis ſibi theſauris intentum eſſe: ipſe tamen hic totus hæret: hic commodè ſibi eſſe vellet: hic maximè, atque optimè ſe inſtructum ab ijs rebus quæ non tam animo cerni, quam manu palpari poſſint. Iubet Deus eum ſuas omnes cupiditates abijcere, atque ab ſe evellere: ipſe autem multo mallet eas vel cumulatiſſimè implere. Exigit ab eo Deus in vicinum ſuum charitatem: ipſe ſui charitate metiri omnia multo mallet, ac de vicino haud aliter

liter cogitare, quàm vt eum sibi subijceret, & ad omnia sua commoda illo, eiusque rebus omnibus pro animi libidine tanquam rebus suis vteretur. Idemque fit in rebus alijs omnibus. Præter autem communis naturæ vitium, est etiam suum cuique proprium: quod tametsi cum communis naturæ depravatione est coniunctum: ideo tamen cuiusque proprium dici potest, quod alij ad alia maiore quadam vi, atque impetu rapi videantur. Quod si aliqua virtutis semina in homine sint, vt omnino sunt: fere videas, qui vnam aliquam participauerit aut alteram, aliarum expertem esse. Cuius differentiæ causas attigimus alibi, diversitate eiusmodi fit, vt si quis à rapinis, inhonestisque lucris abstinuerit, suæ nequeat imperare libidini, aut si hanc domuerit, avariciæ succumbat: si ab hisce vitijs vtcunque liber fuerit, decipiet eum superbia, aut aliud aliquod vitium. Præterea qui in humili fortuna, in afflictionibus magno fuerit animo, ditatus quum fuerit, timidiusculum se præbeat. Et contra, qui rebus secundis multas pietatis significationes dederit: quicquid adversi imminere videatur, animis concidet, neque defuerit qui aliquandiu quidem validissimè pugnet: verum tandem nimis diu durante

 consti-

conflictu, velut hastam abijciat. Plurimum est etiam in locorum temporumque opportunitatibus positum: magnaque vis est & irritamentorum, & illiciorum quæ nos modo in hoc, modo in illud facinus aut impellunt, aut attrahunt. Illud autem ad resistendum vitio præter cætera negligentem hominem facit: quod non omnino persuasus sit, tam infensum esse Deum peccato, quam est, eumque vere illud vlturum esse, aliam vitam præter hanc esse reliquam: huius autem nunquam videtur sibi homo visurus finem vllum. Videat quotidie efferri multos: recordatur ille quidem mortis, differitque ea de re subtiliter admodum, & graviter. Sed est tamen ei nescio quis genius in corde qui ei ita blanditur; nequaquam tam propinquum tuum fuerit tempus: non morieris: crescat annorum numerus: decrescant indies magis ac magis vires: neque ille malus genius vnquam desinit longiorem polliceri vitam: neque homo aures ei patefacere. Videmur nobis quidem multò aliter credere: elegantissimaque ea de re nostra est oratio: sed humano ingenio nihil est ex rebus omnibus creditu difficilius. Quare hic laborandum est die noctuque, vt tandem frangatur hæc tanta nostri cordis durities

rities. Quanam autem potissimum re id effecerimus? Certe non alia quàm assidua, maximeque reverenti divinæ legis meditatione, additis ardentissimis ac nunquam intermissis ad Deum precibus. Cumque nunquam tantum nobis immineat periculi, quantum quum secundis vtimur rebus: fit, vt eo etiam tempore potissimum eiusmodi tum meditationibus, tum precibus sit opus. Certè autem nisi cum pia religionis doctrina vitæ coniunxerimus sanctitatem: futurum est vt & doctrinæ cognitio nobis eripiatur, nosq; rursus in seductoris permittamur potestate, qui maxima nostra infamia extremoque exitio nobis, quicquid voluerit, imponat. Ac nisi tenebrarum illarum ex quibus vix dum emersimus, exemplum satis est ad nos deterrendum, equidem quid satis esse possit, non video. Est autem nobis enitendum dum stamus, ne cadamus: si quidem vbi semel refrigere cœperit disciplina, vix fieri poterit, quin sit posterior quæq; dies priore deterior: donec omnis aboleatur Dei timor, omnis pereat pudor, vt tandem vitium virtutis locum obtineat, virtus vitij. 2 Thes. 2.

Sed inter alia quæ hominum mores depravant, nescio an primum locum obtineant mala exempla, omnium quidem, sed eo-

rum præsertim in quos maximè conversi hominem sunt oculi: vt ecclesiasticorum pastorum, aliorumque qui propter aut munera quibus funguntur, aut studia, aut ætatem: adde etiam, si placet, fortunas: sed certè qualemcunque externam dignitatem, seu gravitatem antecedere alios putantur sapientia. Optimum autem remedium ad conservandam morum disciplinam censenda est ecclesiastica censura. Quid ni enim esset, cum absque dubio Dominum habeat authorem? Qua tamen in re cauendum diligenter est, ne quicquam vel immisceat, vel habeat satanas de suo. Ac duplex quidem finis in Domini instituto non obscure cernitur: quorum alterum assequatur siue admonitio fratris, siue censura: nempe, vt aut lucrifacias ipsum fratrem, aut deinceps pro eo habeatur cui cum Dei ecclesia nihil sit commune. Quo loco habebantur olim extranei, & publicani. Itaq; fiat, vt eius dissoluta vita ad Ecclesiæ dedecus, vel doctrinæ divinitus traditę transferri nequeat vt nemo putet se imitari eum posse sine suæ salutis contemptu: itaq;, vt nocere ille suo exemplo nequeat, sed prosit potius. Quid porrò harum rerũ gratia fieri Dominus velit, minimè obscurum est; quem enim offenderit frater malo

Conserandæ morum puritati vtilis Ecclesiastica Censura.
Math. 28.

aliquo

aliquo exemplo, ab illo vult corrigi, remotis arbitris; qui si eum audierit, lucrifactus fuerit: sin minus, vult adhiberi vnum aut alterum testem: si nec illos audierit, vult significari ecclesiæ: quod si tandem neque Ecclesiam audierit, pro extraneo & publicano haberi vult, Quæ quidem sunt eiusmodi, vt si cui vel minimum sit spiritus nihil planius videri possit. Verum invenisse tamen videtur satanas in scirpo nodum, nam si correptus quispiam negasset se, quod ei objiceretur, admisisse: advocasset que monitor testes quibus præsentibus, sed facti quod objiceretur ignaris, denuo corriperetur, ac ne sic quidem culpam agnovisset, ideoque ad ecclesiam ventum esset, non defuerunt qui talibus testibus convinci eum vellent. Quod profecto valde mirum est, in cuiusquam potuisse mentem venire: Nam cum reus non neget se correptum: sed illud neget, iustè correptum se fuisse: quis non videat testibus opus esse, qui eius ipsius facti certam habeant scientiam, quod est in controversia: non eius quod nemo neget? Contingit etiam nonnunquam, vt arguatur aliud in quo quicquam esse peccati qui arguitur, non intelligat, ac nisi agnoscat culpam, censura notandum hoc est (quemadmodum loquuntur)

Sed in ea exercenda multæ fraudes impuri genij

 tur)

tur) excommunicandum putent. Quod vlla ratione fieri, equidem non assequor. Ergone cum me peccasse non intelligam, mentiri cogar, linguaque eam culpam agnoscere, quam cor non agnoscat? Neq; satis fit, si eatenus obtemperem monentibus, vt ab eo quod licere negant, abstineam? Quis, quæso, vsus fuerit vnquam in ecclesia simulationis eiusmodi? Si potes, doce me, non fuisse mihi eam rem liberam: sin ea mei est ingenij tarditas, vt assequi id nequeā, vbi tua est charitas qui me ferre nfirmum nequeas? Immo etiam quid sibi vult ista peccati agnitio? Quo eam, quæso, iure exigis? Profecto enim Domini verba illa. Si te noluerit audire, non id significare videntur. Si peccatum agnoscere noluerit: sed hoc potius. Si parere, id est si abstinere deinceps ab eo quod reprehenditur, noluerit. Quod cum non recuset facere: quid est quod requiras præterea? Neq; vero ad finem cuius gratia fieri debet admonitio, quicquam facit peccati agnitio illa, dicere forte possis: in quo delinquatur, si fiat, id liberum duci non oportere. Quid tum? An propterea id eū testari oporteat, qui nondum sit persuasus ipse? Egregium verò testimonium, & dignum cui nemo non fidem adhibeat. Quod si ne hæc quidem ido-

nea

nea est causa propter quam talis exigatur agnitio, quorsum ergo exigitur? Profectò alia non superest, quam vt correptoris sit consultum dignitati: ne scilicet videatur frustra corripuisse, aut vt victoria quoquomodo potiti videantur qui præsunt: atque vt eorum formidabilis reddatur authoritas. Huc enim certè aspirat hominis ingenium: etiamsi nonnunquam nihil minus videatur sibi habere in animo. Quicquid sit, indigna certè est Christiana lenitate hæc conscientiarum carnificina.

Pœnitent. publica nec necessaria nec vtilis.

Ac quoniam, si peccati ecclesia motum pœnituerit, ei Dominus ignosci vult: idque faciendum non videtur, nisi pœnitentiæ idoneum extiterit signum: hoc signum interpretantur plerique omnes, vt culpam publicè deprecetur: & publicam id vocant pœnitentiam. Tantaque veterum fuit severitas, vt aliquos non plenè restiterent, nisi ad multos annos in illa pœnitentiæ significatione perseverassent; nonnullis ad vitæ finem vsque indicebatur pœnitentia: in quo videre licet quam benè memores essent eius facilitatis ad ignoscendum quàm præcepisset Dominus, qui velit non septies tantum, sed septuagies septies peccanti fratri ignosci, Cum igitur

tur tanta illa veterum ſeveritas Domini maxime repugnaret documentis: nobis videndum eſt diligenter, non quod minus, ſed quod nihil omnino illis ſit repugnaturum. Qui autem exploratum habere poſſimus, quod inſtituerimus, nihil ei repugnare? Profectò ita demum, ſi nihil prorſus, ſine quo Domini impleri inſtituta poſſint, inſtituendum putaverimus. Certè autem, vt reſtituatur is qui contemptis non tantum duorum, aut trium fratrum admonitionibus, ſed ipſius etiam eccleſiæ ab re homine Chriſtiano indigna abſtinere noluit: conſtet oportet eccleſiæ, reſipuiſſe eum, atque vt conſtet, publica illa pœnitentia opus eſſe arbitrantur. Sed quid ſi innoteſcere id Eccleſiæ alia quapiam ratione poſſit, eaq; vſitata & divina voce comprobata? Efficietur profectò vt ſignificandæ reſipiſcentiæ cauſa neceſſaria iſta publica pœnitentia non ſit. Poteſt autem ei innoteſcere, ſi teſtentur vicini, & qui cum eiecto verſantur, eum non obſcure reſipiſcentiam præ ſe ferre, & ſuum factum accuſare. Simulari (inquies) hæc poſſunt. Quid non poſſit ſimulari? Sed quæſo te, qua cum eccleſia rem eſſe vis? Non cum ea in qua aliqua ſit charitas? Non negabis (opinor) at charitas quidem (vt docuimus) non vſq; adeo cau-

est,non adeò suspiciosa: quinimmò ne- malè cogitare:omnia credit,omnia fert: rides tamen adhuc tantam facilitatem, ximeq; ineptam fore arbitraris. Ego ve- si quidem meum hoc sit judicium, quin eas,non recuso: verùm charitatem tali- s certè notis depictam reliquit Aposto- ,vel spiritus sanctus potius. Quòd si tu- n aliud est judicium, atque adeò contra- um: à quo id esse authore oporteat,etiam e tacente,res ipsa loquitur. Dei profectò iritus sibi contrarius non est. Quod igi- r Spiritus sancti judicio est contrarium,à ana sit necesse est. Sed præterquam òd resipiscentiæ signum sit, aliam affe- nt causam quidam quamobrem exiga- r publica pœnitentia. Quemadmodum im, si vnum quempiam offenderit quis, n antè offerre suum munus debet,quàm onciliatus ei fuerit: ita, cum vniversam clesiam offenderit, ei satisfieri vniversæ portere. Atq; hîc equidem fateor non avatè: nisi aliter satisfieri possit Eccle- . Quippe quæ deponere offensionem, si peccatorem supplicem viderit, ægrè ssit: ipsius peccatoris partes esse,vt qua- nque ratione mitiget offensorum ani- os. Verùm,quemadmodũ nemo Christi- am lenitatẽ tribuerit ei qui offensus à fra-

tre

tre cum fuerit, non ante ignoſcere ei poſſ
quàm viderit ante ſe humi proſtratum,
ſupplicem: neque omnino eum facere di
erit quod Chriſtianum hominem dec
cujus ad ignoſcendum ſumma eſſe debe
facilitas: ita equidem vereor non dece
id eccleſiam, in qua tota non cerni eas vi
tutes quæ in ſingulis requiruntur mem
bris, profectò minimè laudandum ſit. Il
(inquam) docetur qui offendit alteru
quid facere eum oporteat, vt placeat De
non agitur de ejus qui offenſus fuerit offi
cio, quem ad ignoſcendum eſſe facillim
oportere, ac nihil minus quàm triumph
animo agitare clarius eſt, quàm vt teſtimo
niorum citatione opus. Ita nondu
neceſſariam vllam videmus iſtius public
pœnitentiæ cauſam. Sed addat fortè al
quis: vtilem tamen, atque adeò neceſſar
am eam fore, propterea quòd minimè vu
garis pudor cum ea conjunctus eſſe vid
atur: vt ea tanquam firmiori quodam fr
no homines à peccandi cohibeantur licen
tia. Atqui hîc nihil præter humanum aud
tur conſilium: Dei vox, quæ ſola falle
non poteſt, non auditur: an verò non e
dem ratione perſuadere volunt Pontific
auricularem ſuam confeſſionem? Qua
obrem illic eam reſpuimus? Profectò

causa, quòd humanis commentis, aut commodorum incommodorumq; supputationibus ejusmodi locum non arbitretur relinqui oportere: taceo, quòd quem non cohibuerit ejectionis cogitatio, is neq; publicæ pœnitentiæ recordatione cohibetur. Age (inquies) non sit illa quidem necessaria: quid inest tamen mali? Respondeo: Etiam si nos non videamus, quid insit mali: non propterea statim sequatur, nihil inesse. Præterea, etsi nihil aliud habeat mali: cum tamen neque instituta divinitùs fuerit, neque vllius divini instituti causa sit necessaria: satis inest mali, quatenus jugum vllum hominibus imponendi authoritatem sibi homines vsurpant, quod solius est Dei: ac timendum est, ne si vel levissima quapiam in re sui muneris limites transgressi fuerint, ad majora animum paulatim adjiciant: aut posteris exemplo suo majora aggrediendi sint authores: ita sæpe fit vt qui semel verecundiæ honestatisque leges re vel minimi precii surripienda violaverit, deinde paulatim reddatur magis ac magis audax. Est etiam mihi profectò suspecta publica ista pœnitentia, quòd videatur ad Pharisaicum spiritum alendum nonnihil momenti habere. Inest enim omnino homini à natura elatio quædam animi, qua

affectet

affectet quisque in alios imperium quoddam,& authoritatem & eminentiam: eaque de causa pulchrum cuique videtur supplices,ac demisse veniam precantes conspicere. Qua de causa profectò non rarò accidet,vt cùm quis hæc sibi videatur exigere gloriæ Dei causa,privatis aut rationibus aut affectionibus ductus exigat. In summa ei quod præceptum sit, nihil prorsus addendum censeo: sed simpliciter quod Dominus docuit faciendum, vt qui ab ecclesia correptus non obtemperaverit,deinceps illa eum pro suo non agnoscat. Quòd si ille postea pœnitentiæ significationem dederit aliquam: idq; testentur fide digni viri, significatum id ecclesiæ quum fuerit, eodem sit loco,quo erat ante: idq; fiat etiam quam minima verborum pompa.

Sed quas ob causas locus censuræ fuerit? Certè quicquid conspicuo verbi Dei testimonio in homine reprehenditur, nisi quis ab eo abstinere admonitus voluerit, satis causæ ad censuram videtur fore. In quo tamen humanæ imbecillitatis habenda ratio est: quam neminem equidem rectè habiturum putem, nisi qui, cum vero teneatur Deo obtemperandi desiderio,in exploranda etiam assiduè sua ipsius imbecillitate negligens non fuerit: magna hîc cûm charitate,

te, tum prudentia est opus, sine quibus
e in genere nihil fieri rectè potest. Sed
ror, cùm vix quicquam sit æquè homi-
e indignum Christiano, atque vt linguæ
culantia alterius obsit, aut insidietur fa-
æ, nullaq; in re peccetur magis: nunquã
men quenquam hoc nomine censura no-
tum audiverim: atqui vt nullum aliud
rendum erat vitium: ita neque hoc vllo
odo est negligendum, quo infinitæ quo-
die excitari soleant rixæ, contentiones &
multates in ecclesia. Sed cum plerunque
surrones isti assentandi artibus multum
aleant, sibi eorum qui authoritate ali-
uid pollent gratiam conciliant: & refe-
ndis modò hujus, modò illius peccatis,
isque detestandis, bonam apud eos de se
pinionem aucupantur: atque ita sibi con-
sulunt.

Præterea quosnam dicemus ejusmodi
bjectos esse censuræ: solam ne promiscu-
m plebem? Quid si illi quos Dominus
Sal terræ appellat, censura digni fuerint?
Cum de iis dictum sit, Si sal infatuatum fu-
rit, ejus deinceps vsum fore nullum, nisi
t abjiciatur, & ab hominibas conculce-
ur: facilè apparet, eos quoque censuræ
bjici: & verò perabsurdum esset, si,
cum in pede, aut alia contempta corporis
parte

parte nulla eſſet labes toleranda, in fa atque ipſis in oculis tolerari eam opor ret. Sed quinam fuerint ipſorum cenſoru cenſores? Finge enim, vniverſum eccleſi ſticum ſenatum infamia laborare: an c gerur eccleſia connivere non eatenus m dò, vt patiatur eos ſua membra eſſe, aut h beri: ſed etiam vt eorum iniquum fer dominatum? Certè cum jam illi non pr ſideant, niſi vt perdant eccleſiam: nece eſt fieri poſſe quod Dominus dicit, vt pro jiciatur infatuatum ſal, & ab hominibu conculcetur. Cumq; eccleſiæ duæ tantu ſint partes: vna eorum qui gubernant, al tera eorum qui gubernantur: illi profectò non damnabunt ſe ipſimet: à reliqua igi tur eccleſia damnari poſſint neceſſe eſt.

Quin & illud cognoſcendum eſt, cuiuſ vis ne ſit peccantem corripere: an aliqua ſit exceptio? Certè autem qui trabem ipſe in oculo habet, idoneus qui ex fratris oculo feſtucam extrahere conetur, non eſt niſi fortè vt cum ſe ipſe etiam apud fratrem accuſaverit, eum ad emendationem vitæ ſecum hortetur: ſi enim ſequatur ſic alterum hortantis non obſcura emendatio: adeò non inutilis talis fuerit admonitio, vt fortè alia nulla eſſe poſſit accommodatior. Sed nec ille quidem ſit idoneus, qui ſu-

ectus esse possit peccanti alieni ab se ani-
:aut qui vlla omnino laboret infamia:
nimmò in eo qui ad alterum corripi-
dum accedat, bona omnino requiritur
pinio: sed præcipuè, vt sit Christianæ cha-
tatis atque mansuetudinis nomine valde
mmendatus: cui etiam non supercilium,
n tetricus severusq; vultus, non tardus
cessus, non vllum externum adjumen-
m, sed conspicua morum sanctitas au-
horitatis aliquid conciliaverit. Quæ si ab-
nt, magis ad irritandos animos, replen-
amque simultatibus ecclesiam, & muni-
ndam ecclesiasticis pastoribus ad tyranni-
dem viam hujus disciplinæ vsus fuerit,
quàm ad mores emendandos. Quorum ta-
en abusuum periculum tanti facere non
debent magistratus, vt rem ab ipso Domi-
o proculdubiò institutam impediant.
Quid enim hoc sit aliud, quàm Dominum
quasi accusare imprudentiæ, qui rem vnde
plus mali emergere posset, quàm boni in-
stituisset? Vt timeant abiturum valde salu-
tare, atq; adeò necessarium institutum in
abusum, magna causa est: atq; in eo sapien-
tissimè quidem fecerint. Sed ejusmodi ta-
men suspicionis causa non prorsus impedi-
re illud debent: sed vt explorent subinde
quàm decenter, quàm sanctè vsurpetur: at-
que

que vt iniquis temerariisque: quorumcu
que resistant conatibus, severitate mag
adhibita, inferiorem ne arbitrentur sua di
nitate curam: reprimant ipsi tantùm eo
rum qui suam majorem quàm oportet, au
thoritatem esse volent insolentiam: & om
nia rectè habeant necesse sit. Sed multi ma
gistratus ideo etiam non permittunt huju
disciplinæ vsum, quòd velint ipsi in summ
vivere licentia: atq; interim etiam Christia
næ pietatis frui nomine, qui divinam iram
non effugient. Quicquid enim ex improb
falsorum Christianorum vita, quibus absq
disciplinæ vsu perpurgari ecclesia non po
test, in Evangelicam veritatem dedecoris
exundat, ejus certè ipsi pœnas dabunt. Ac
de doctrinæ morumq; depravatione qu
omnis Christi regni eversio, regni autem sa
tanæ constitutio continetur, hactenus di
ctum sit. Sed quoniam satanæ haud sati
est, si Christi regno everso suum erigat, ni
suum illud sibi communiat, firmet-
que: proximo loco quæ sint
satanici regni munimen-
ta, dicendum erit.

* * * *
* * *

SATANÆ STRATAGEMATVM

LIBER SEXTVS.

ILlud constat, Christi regni instaurationem in doctrinæ, hoc est, in Evangelicæ veritatis restitutione esse positam: ea enim & ostendit quid nos velit Deus facere: & partim promissis allicit, partim comminationibus impellit ad Deo obtemperandum. Quod vbi fit, ibi Christus regnet, indeque exulet satanas, necesse est. Quare omnia quidem satanica regni munimenta eò pertinere par est, vt Evangelicæ veritationis sit aditus præclusus. Proinde ad ejusmodi consilium quænam conferre possint, investigandum est. Ac illud quidem occurrit primùm: quod si integrum sit cuique quàm maximè velit religionem colere, ac tueri, cum maxima sit ingeniorum judiciorumque diversitas, fiet, vt opinionum sententiarumque permagna etiam sit diversitas: vtq; nemo non habeat qui ab se dissentiat, sibiq; contradicat: cumq; nemini propemodum non contradicatur, necesse fuerit multos in dubium venire, quid

Opinionum de religione modesta libertas, regno Satanæ imprimis adversatur.

potissimum probent, sequanturq;. Qui dubitat autem, is ad veri inquisitionem extimulatur, & multis inquirentibus mirum ni aliquis invenerit. Inventa porrò veritate si disserendi sit libertas, facta sententiarum collatione, illa superior evadat, necesse est. Ex quo quidem efficitur, cum opinionum de religione libertate consistere satanæ regnum diu non posse. Quòd si ei libertas non convenit, consequens est, certam aliquam legem convenire quæ libertatem illam coerceat, ac tollat. Ac cum neque prorsus tolli omne religionis nomen queat, & omnes facilè intelligant plus vna veram esse non posse: quæ alia ejusmodi lex fuerit, quam qua certa quæpiam: sed maximè illa quidem impia, atque detestanda coli jubeatur religio? Quisquis autem contrà vel mutire quid ausus fuerit, in eum atrocissima quæque constituta sint supplicia? Quæcunque autem lex promulganda sit, occasione aliqua est opus: ac quænam occasionem præbere soleant ad tollendam opinionum de religione libertatem, haud difficile admodum sit cognoscere. Sunt enim proculdubio hæc nimis magna dissidentium opinionum multitudo, contentiones, lites, rixæ: quas quidem non tum demùm serit satanas, quum jam depravata est

est doctrina: sed jam inde ab eo tempore quo integra est ac syncera, sunt enim contentiones & rixæ ad eam depravandum, labefactandumq; via quædam ac ratio: ac tametsi placere satanæ illa instituta nequeunt quæ doctrinam, quum sincera est, depravari non sinunt: at illa certè placent, quæ, tametsi eum quidem in finem excogitata fuerint, potius tamen confirmant, propagantque errores, & sectis occasiones præbent, quàm horum quicquam impediunt. Quænam autem sint ejusmodi, jam demonstratum supra est. Quoniamq; quo plures sunt ii qui in receptam insurgunt doctrinã: & quo magis temerarii, insolentes, morosi, quoque magis absurda sunt quæ afferunt: & quo plus habent authoritatis, magisque iræ, atque indignationi sunt obnoxii qui ecclesiis præsunt, eo impotentius videntur in publicæ quietis turbatores omnia conaturi: quid decernatur, etiam atque etiam videndum est: ne, dum satanæ te resistere pulcherrimè existimas, præter omnem spem ipsius satanæ potius rem agas, qua de re multis verbis Libro tertio disseruimus. Quandoquidem autem ad sciendi cupiditatem natus homo est, valetq; judicio nonnihil, quo non rarò cernere verum possit: possunt autem & sciendi cupiditas, & judi-

cium tum intendi, tum remitti, interest absque dubio satanæ, hęc quam minimum habere virium: ac quoniam à sciendi cupiditate inquisitio proficiscitur: estq; inquisitio ad veri agnitionem perveniendi via: partim quidem haud expedit satanæ (vt dictum est) inquirendi permittere libertatem suo in regno: partim etiam videtur, si tollatur, obfuturum, ferè enim (vt ille ait)

Nitimur in vetitū semper, cupimusq; negata

Magnum autem intensumq; desiderium si fuerit, quiescere non possumus, donec impedimentis sublatis, quacunq; ratione omnibus ei satis fecerimus. Quare si sublata inquirendi libertate, intenditur sciendi cupiditas, alia quapiam est opus ratione qua ejusmodi compescatur cupiditas: aut etiam, si fieri possit, omnis tollatur prorsus. Est autem desiderium omne in cogitatione positum. Nemo enim optare quicquam, nisi cogitans, potest. Ergo si possit satanas consequi, vt de religionis veritate cognoscenda ne cogitemus quidem, profecto ne eam optemus, assequutus fuerit. Quoniamque cujusque rei desiderium ex tribus cogitationis quasi partibus constat: quarum prima est, qua cogitamus eam rem bonam esse: altera, qua cogitamus e-

Satagit is vt tollat omne veri inquirendi desiderium.

am

tam abesse à nobis: tertia est, qua cogitamus fieri posse, vt eam assequamur: si horum vnum desit, desiderium ipsum consistere non possit. Multò autem minus, si desint duo, aut omnia. Age igitur, si persuasus sit quispiam, quicquid fecerit Deo placendi desiderio eorum hortatu quorum videatur populum ad pietatem instituere, fore vt id Deus boni consulat: nam si perperam edoctus fuerit, eos daturos pœnas qui docuerint, non se: huic quidem haud multum referre videatur, sive aspiciat veritatem, sive minus. Quoniamque si cum re quapiam, etiamsi alioqui bona, expetendaque mali aliquid conjunctum esse videatur: quantum illud malum fuerit, tantò res illa minoris fit: adeò, vt si plus mali habere, quàm boni videatur, non in bonis, sed in malis eam habiturus sit: si quis primum parùm referre putet, sive habeat in religionis negotiis veri agnitionem, sive minus: deinde autem simul persuasus fuerit, eam se agnitionem adipisci non posse, nisi adhibitis maximis laboriosissimisque studiis, ac magnis etiam sumptibus (quæ videlicet mali rationem obtinent) ea quidem res haud bona quæsitu, sed malaei videatur. Qui etiam persuasus fuerit, haud posse se vllo modo eam consequi

 scientiam,

ſcientiam, ſive quia non poſſit in eam illa impendere ſtudia quæ videtur requirere, ſive quia deſit ei aut judicium quale videtur opus eſſe, aut ingenii acumen, aut quid aliud: haud magno tenebitur eam inquirendi deſiderio. Qui denique pro certo habet receptam doctrinam veram eſſe, & quicquid ei repugnet falſum: haud ei deeſſe veri in religione cognitio videatur: itaque inquirendam eam non putabit. Quæ perſuaſiones cum ad extinguendum veri inquirendi ſtudium maximam videantur vim habere: vnde illæ oriantur, quibuſque rebus confirmentur, operæprecium fuerit cognoſcere.

Veriſimile eſt, quum populus videt viros eruditos, magniq; nominis de variis religionis punctis haud ſentire eadem, ſed magnas inter eos eſſe lites, ac contentiones, eum in ejuſmodi labi cogitationem, vt arbitretur religionis doctrinam admodum obſcuram, difficilem cognitu, atque incertam eſſe rem, cujuſque veritatis inquirendæ finis ſit nullus: quippe cum non Latinæ non Græcæ, non Hebraicæ linguæ ſcientia, non vlla eruditio alia, non tot expoſitorum qui ſe divinas literas illuſtrare poſſe crediderant, ſcripta, non denique aliud quidquam tantum conferre poſſit ad earum

rum rerum cognitionem: vt tandem omnis tollatur obſcuritas ambiguitaſque, ac ſimul omnes ceſſent lites: quam quidem perplexitatem & alia quædam adaugent: velut illud, ſi, cum librorum qui in ſacrorum ſcriptorum explanationem infinitus cernatur numerus, eruditi viri de religione differentes, eorum qui de ea ſcientia ſcripſerunt ſententias citare, atque iis vti quaſi teſtibus quibuſdam conſueverint. Neceſſe eſt enim hujuſmodi hinc gigni opinionem, vt nemo quicquam explorati habere poſſe videatur, niſi qui innumerabiles evoluerit libros, ac de quaque re quæ fuerit præſtantiſſimorum ſcriptorum ſententia, probè teneat. Mirum eſt autem, quàm multum ſcripſerint quidam: nam ſolus Origenes ſex milia librorum reliquiſſe dicitur. Auguſtini tam multa extant etiamnum, vt dubitare quis poſſit, vtrum hominis ætas iis ſolis perlegendis ſuffectura ſit: multa etiam reliquerunt Hieronymus, Chryſoſtomus, & alii: noſtraque ætas ita fœcunda eſt, vt Patribus palmam in eo genere non tam invidere videatur, quàm jam eripuiſſe. Plerique autem cum deſperent ſe poſſe tot evolvere volumina: ac multi etiam vnde ea ſibi emant, non habeant: cumque abſque eorum diligenti

Præcipuè vt reiiciat populus Sacrorum curam & lectionem in Paſtores.

lectione proficere se quicquam posse non arbitrentur, quid superest, nisi vt omne divinarum rerum studium, omni proficiendi spe sublata, deserant? Qui cum non ideo salutis spem omnem queant abjicere, in eam cogitationem delabantur necesse est: vt arbitrentur haud esse cujuslibet exploratum habere quid credat: sed satis esse si illis obtemperet qui religionis curam habent: quorum periculo futurum sit, sicubi peccatum aliquid fuerit, illorum esse quid populum doceant, videre. Immò verò cum hæc ratio expeditissima esse videatur, & procul ab omni molestia, simul ac periculo, ineptè illi facere videantur qui laboriosis studiis, valdeque molestis, quasi de industria quærant in quo insaniant. Quæ persuasio & ex eo confirmatur magis, quòd quum omnes sacræ lectioni operam navant, siquidem haud omnes eodem prę-diti esse possunt vel spiritu vel acumine, ne potest quidem omnibus de rebus idem videri, omnib. Neq; verò quia aliquis iudicio parũ valeat, protinus agnoverit se parum videre, vt cedat melius sentiẽti. immò verò vt quisq; minimũ valet ingenio, ita sibi maximè placet: cũq; id quãplurimis vsu veniat, ac sæpissimè, multas oriri cõtroversias oportet non inter eruditos tantùm, sed

etiam

ium inter quoslibet, quarum causa cum
cclesiasticis pastoribus multæ sint sube-
dæ molestiæ, accidantq; ea quæ cum cō-
overfijs coniuncta ferè esse diximus: iræ
delicet, indignationes, probra, maledicta,
quærenda remedia quibus omnibus os
struant, adiguntur pastores. Quo fit, vt
m postea integrum non sit quicquid ve-
tueri, eo delabantur tandem (quo vide-
et aliquam habeant ignorantiæ excusa-
nem) vt arbitrentur, quemadmodum ad
os viros doctissimos, eos videlicet qui
clesiis præsunt, pertinet, quid tenendum
decernere: ita earum rerum studium ad
s sólos pertinere. Cui errori adeò sæpe
n occurrunt pastores, vt etiam suffra-
atur maximè, dum ijs victi molestijs
as ex frequentibus controversiis eos ali-
ui accipere necesse est, audaculorum ar-
gantiam nimis acerbè retundunt: jubent-
e cum stomacho aut calceos suere, aut
num texere, aut venationi indulgere ac
æstiones de religione eis relinquere,
orum omnis sit vita cum libris. Quibus
obiurgationibus cum aliqua notentur
nnulli ignominia, aut alio etiam aliquo
ciantur incommodo graviore, horum ex
mplo cæteri discunt, haud expedire eius-
odi involui molestijs. Atq; ita ab omni
sacrarum

ſacrarum literarum lectione abſtinere m
lunt, immo vero etiam ſuis, vt ab ea abſtin
ant, authores ſunt, ex quo paulo poſt ign
ratio rerum omnium conſequatur neceſ
eſt, cumq; ignoratione firmum ac pertin
in ea perſeuerandi propoſitum. Quid
ergo hic fieri velles? Inquies: certe quide
cum Spiritus ſanctus tot locis ad divin
rum ſcriptorum lectionem, ex æquo hort
tur omnes: quicquid eiuſmodi eſt, vt v
lum hominum genus inde abducat, debo
teturque, neceſſe eſt à ſatana eſſe, non
Deo: propterea que vitandum. Quare
quorum retundenda nimia ſit temerita
quod qui nihil intelligunt, doctores veli
agere atq; omnes præ ſe contemnunt, v
dendum eſt etiam atq; etiam, quid illi pe
cent, quiduè tu reprehendas, oportet eni
non præcipitem, aut iracundam reprehe
ſionem eſſe, ſed prudentem. Non peccat a
tem, ne quidem ſi ſit baiulus, quod ſac
legat ſcripta, quod inquirat certa ſuæ ſalut
fundamenta, quod conferat cum amic
ſiue æqualibus, ſiue etiam ſe doctioribu
quinimmo maximam hinc meretur la
dem: & omnes idem vt faciant, hortan
ſunt, ſed nec peccaverit quidem, ſi no
dum cognita veritate, probare meliore
noluerit ſententiam, ne ſi magni quide
nomin

minis vir de eius teſtetur veritate:quip-
cui verbum Dei cui credat, ſit propoſi-
m, non celebri nomine viri, quin potius
quirendæ erunt ex Dei verbo tam com-
odæ, tamq; apertæ veri demonſtratio-
s, vt non poſſit rem non videre, hortan-
us erit, vt à Deo veri lumen petat: con-
ngendæq; tuæ ſimul præces, quod ſi pa-
m reverenter, ſi temere, ſi inſolenter hiſ-
in rebus verſetur, hoc ſolo nomine ob-
rgandus ſit, ſed ea tamen cautione, atque
oderatione, vt eius primum peccata à
erſonæ ſeiungas vilitate, atq; vitæ genere:
einde ne nimio obiurgationis rigore tum
ſum, tum æquales eius divini ſtudij de-
rtores facias, quinimmo ſi videatur po-
ulus haud ita multi facere hæc ſtudia, ad
erit omni ratione inflammandus. Quo-
iamque omnino duo ſunt incommoda
uæ vitare ambo vix, ac ne vix quidem
oſſis: ne quod infinitis partibus ſit minus
eclinare malis, vehementer cavendum eſt.
Certè enim ſi vigeant divinarum literarum
udia in populo: deeſſe lites controverſiæ-
ue non poterunt, nam vt mittam ingeni-
rum diverſitatem, inæqualem ſpirituali-
m donorum menſuram, & naturæ vitium
llud, quo fit vt ſua cuique plus æquo pla-
eant: quieſcere profectò non poterit ſata-

nas

nas, quin ſuis emiſſarijs turbare omnia co-
netur, & eiuſmodi lites non poſſunt non
magnas afferre paſtoribus moleſtias. At-
que hoc quidem vnum eſt incommodum,
ac illud profectò magnum, alterum eſt,
quod ſi populus deſeruerit hæc ſtudia, ſo-
iique Eccleſiaſtici paſtores ea ſibi vendica-
verint: paucis illis ſatanæ artibus deprava-
tis, rerum omnium brevi ſequutura ſit de-
pravatio. Hæc igitur datur optio pijs pa-
ſtoribus: malint ne illud perpeti quicquid
eſt moleſtiæ, vt maneat in populo Dei,
eiuſq; legis cognitio: an vt ſuæ conſulant
tranquillitati, vtque beatè ſuaviterque vi-
vant, caligini ac tenebris feneſtram aperire,
eccleſiæ curam deſerere, omnia ſatanæ do-
minatui permittere. Tametſi enim quam-
primum (te videlicet vivo) ſequutura hæc
vaſtitas non eſt: certè procul abeſſe non po-
terit. Quominus autem propter contro-
verſias quæ inter doctiſſimos quoſque de
religione ſunt, adeo videatur Evangelium
obſcurum, vt rectè id intelligendi ſpes non
ſit: primum quidem danda opera eſt, vt
aut ſopiantur controverſiæ, aut, quanto
minore cum ſtrepitu fieri poteſt, tracten-
tur, qua de re multis verbis ſupra diſſeru-
imus. Deinde etiam, quia omnino (vt dix-
imus) controverſias eſſe neceſſe eſt, mo-

nendus

ndus sæpe est populus de hac necessita-
neque inde capiendam coniecturam
scuritatis, aut incertitudinis doctrinæ,
od inter viros eruditissimos de ea non
nveniat: prædictum iam fuisse à Dei
io, quod placuerit cœlesti patri celare
cana sua sapientes, parvulis autem ea pa-
facere. Quid igitur mirum, si videamus Matth. 11.
contingere, quod ipse Dei filius testatus
? An non hinc potius crescere spes de-
t simplicibus si se Deo permiserint, si e-
s spiritum imploraverint, fore vt sibi pa-
fiant quæ assequi sapientes nullis que-
t studijs, nullis humanarum artium adiu-
præsidijs? Immo vero sapientes illos ideo
percipere non posse: quia præsidijs e-
smodi plus satis tribuant? Quod cum fer-
Deus non possit. quippe qui sibi accep-
ptam ferri sapientiam omnem velit, non
cuiquam, eos videndi vi omni privat,
planè videre nihil possint, an vero non
axima ex parte imperiti homines fue-
nt ij qui Christum, quum inter homi-
s versaretur, sequuti sunt? Viri autem
cti, quales Pharisæi erant, eum insectati
nt, maximiq; eius extiterunt hostes? Mi-
mur igitur, non videre eos, proptereaq;
ndabatarum more in tenebris pugnare,
i capti sunt oculis?

Sed

Mos scripta vel Aurhores citandi, improbandus & periculosus.

Sed de consuetudine scriptorum aut-
ritates citandi quid dicemus? Certè vbi
invaluerit, necesse est arbitrari homines
liter exploratum esse, quid tenendum
quaq; re sit, non posse, nisi excussis me
rum quorumq; scriptorum sententijs, q
errore implicati qui fuerint, de ijs (
omissis rebus omnibus, totos eorum lec
ni se tradiderint, qui admodum pauci f
turi sunt) quid sperari possit, non vide
nisi vt lectionem omnem deserant, in ea
que opinionem veniant, vt arbitren
haud aliorum esse diuina scrutari, qu
ecclesiasticorum pastorum. Quare etia
si nihil aliud haberet hæc consuetudo i
commodi: tamen hoc solo nomine maxi
detestanda videretur. Verum non desunt
aliæ causæ, atq; illæ quidem gravissim
propter quas sit improbanda. Ac primu
quidem qui honor scripto Dei verbo h
bendus erat: dico eum hac consuetudine
expositores transferri propemodum o
nem, nam quod quisque persuasum hab
re debebat, quia ita Dei spiritus scriptu
reliquisset, iam persuadetur: quia sic qu
dem interpretentur, tametsi enim persu
sum habet quod scriptum sit, verum e
oportere: non id tamen quod scriptum e
ideo credit, quia ita scriptum sit: id eni

intelligere diffidit: ſed quia ſic exponant
i quorum acquieſcendum authoritati
tat, adeo, vt ſi ſcripto contraria ſit expo-
io, interpretum ſequuturus ſit, non ſcrip-
m Spiritus ſancti ſententiam. Quis ergo
c non videat, plus fidei haberi expoſito-
bus quam divinis ſcriptis? Aut ſaltem cer-
tantundem? Idem enim accidat: atq; ſi
d regem legati alicunde venerint, quo-
m linguam non intelligat, vt vti oporte-
interprete: nam ſi credit quod dicitur:
rofectò non quia legati ſic referunt, quip-
e quos non intelligat, credit: ſed quia in-
erpres ſic eos referre teſtatur, adeo, vt ſi
nterpres perperam expoſuerit, interpreti
dem habiturus ſit, non legatis: vt inter-
retis fidei niti regis credulitatem, non le-
atorum verbis facilè appareat, ac cum
riptorum authoritas firma quædam ac
abilis res non ſit: quippe, cum alij alio
mpore maiori ſint in precio. vt non ita
ridem Thomæ Aquinatis ſumma erat apud
mnes authoritas, apud nos nulla eſt, fiet
t ſi adepti authoritatem fuerint parum
ceræ doctrinæ homines: eorum teſtimo-
io ea credatur divinitus tradita doctrina
uæ diuinæ forte ex diametro repugnet, id
uod in Romana eccleſia contigiſſe vide-
us. Præterea cum teſtetur Dei filius, pa-
trem

trem sua arcana non sapientibus patefac
re voluisse, sed parvulis necesse est etia
quæ scripta sunt, parvulis fuisse scrip
non sapientibus at vero consuetudine i
fiet, vt soli sapientes intelligere ea posse v
deantur: illi videlicet, qui Domini test
monio soli intelligere non possunt, no
quod scriptores omnes ex eo sint sapien
tum numero, de quibus intelligit Domi
nus: sed tamen vt vt rem accipias: non po
test inde non gigni opinioei contrari
quam parvuli ex Domini verbis haber
debeant, Ad hæc vt optandum est, ne vll
oriatur lis, aut controversia: ita optandu
est, vt si quæ oriantur, ad eas componen
dum quam expeditissima sit via, atqui
expositorum afferendæ sint sententiæ: cu
videri possint & ipsi multo magis qua
Dei spiritus pugnantia ponere, ambiguè at
que obscurè loqui, vt ipsorummet expo
sitorum alij loci alijs explicandi sint: qui
non videat infinitis partibus prolixiorem
fieri viam terminandorum dissidiorum
quam si sola citentur divina testimonia
Hic enim tandem finis sit aliquis & citan
di loca, & ea excutiendi, ac illic nullus om
nino est finis, an vero non videmus i
vnam aliquando quæstionem conscriptum
maximum volumen, atq; adeo non subla

tas tamen omnes cavillandi anſas, vt potius latiſſimus cavillandi campus datus eſſe videatur? Reſtituerat Lutherus, alijq; priores Evangelicæ veritatis vindices, pulcherrimam illam, maximeq; neceſſariam ex ſolo Dei verbo teſtimonia petendi conſuetudinem: ſed quidam alij pulcherrmè ſe facturos arbitrati, ſi hoſtes eorum ipſorum confoderent telis, eo redierunt, vt Patrum authoritatibus omnia denuo replerent, quod vtinam tam ſecundo feciſſent ſucceſſu, quam bona ſpe aggreſſi ſunt. Certè cum ante adverſarij peranguſtum in locum cogerentur: vt quo iam ſe verterent non haberent, hac ratione valde amplum ſpacium exercendis cavillandi, tergiverſandi, eludendique artibus adepti ſuut, equidem perniciosiſſimam, omninoque fugiendam hanc eſſe arbitror conſuetudinem, aureſque aſſuefaciendas, vt nihil, cui adhibeatur fides, præter ſola Dei oracula ſacris libris comprehenſa agnoſcant. Sed quoniam ingeniorum permagna eſt varietas, longeque maxima naturalis quorundam curioſitas, qui nihil cuius non certam ſe habere putent rationem, perſuadere ſibi patiantur, quo minus hominibus eiuſmodi quicquam conferat ad veri inventionem ſua curioſitas: aliqua ſatanico regno proviſione

opus eſt ad hebetandam illis omnem ingenij iudicijque vim. Sanè autem tum quidem obtinet hominis iudicium præcipuè ſuum robur, quum matura eſt ætas: quumque ipſum rectis meditationibus cogitationibuſq; aſſuefactum eſt, nullis contaminatum, antequam ad ſuam perveniret maturitatem, erroribus, & ab omni animi permotione liberum, contra autem nulla eius eſt vis in pueritia, neq; etiam ſequentibus ætatibus, ſi pravis aſſuefactum ſit cogitationibus: ſi præoccupatum fuerit erroribus, quumque animi obnoxium eſt permotionibus. Ergo ſi qua ſit in populo conſtituta ſtabilitaque religio, eaque falſa: cum eam pueri quaſi cum nutricis lacte imbibant, quo tempore nullum prorſus eſt iudicium: poſteaque audiant de illa parentes, domeſticos, vicinos, omnes denique vno quaſi ore loquentes: cum imprimatur teneris animis ea opinio, quod ſi quis aliter crediderit, certiſſimè ſempiternis inferni ignibus cruciandus ſit: eiuſmodi præſtigia non ſinunt creſcere iudicium: ſed opprimunt, prorſuſque interimunt: vt aſpicere nullum lumen queat. Itaque neque per ſe indagare verum, neque ſi quis patefacere id ei velit, ferri poteſt. Præter autem eam ſic credendi conſuetudinem

Quibus artibus firmet Satan in animis vulgi errores.

nem, quæ jam cujuſdam inſtar eſt naturæ facta: illud etiam accedit longe quidem maximum ad veri agnitionem impedimentum: quod ita credidiſſe maiores videantur, quos in errore fuiſſe, ægerrimè perſuadere ſibi omnes patiuntur. atque hæc eiuſmodi quidem ſunt: vt præcaveri niſi doctrinæ conſervatione, non poſſint, tantum ad id quod de maioribus dictum eſt, prodeſſe aliquid poſſit: ſi ſæpe illud inculcetur: perpetuo hoc eſſe obſervandum: vt quid Dei verbum nos doceat inſpiciamus, non quid maiores noſtri crediderint, niſi inquirendi fortè cauſa, quod quum facimus: vbi quid ipſi crediderint, quomodoq; Deum coluerint, invenerimus: haud ibi conſiſtendum eſſe: verum adhuc inquirendum, quo verbi Dei teſtimonio freti ita vel crederent, vel facerent, forte enim ſi cõſiliũ hoc frequentiſſimè inculcatũ fuerit: eius veſtigiũ aliquod manere etiam depravata reliqua doctrina poſſit: vt eo admonitus, aliquis ad veri inquiſitionem excitetur, ſed & cum prava ingeniorum exercitia ad iudiciorum depravationem valeant plurimum: eo quidem pertinet diſſerendi conſuetudo, qua id ait quiſque, vt vincat ipſe, non vt vincat veritas ad ingenij tantum oſtentationem: qualibus ex diſputa-

tionibus propagantur infinitæ lites, depravantur corrumpturque omnes liberales artes, fitque vt tandem quo plus quisque studij ijs perdiscendis insumit: minus acquirat solidæ vllius scientiæ, cui renascenti iam consuetudini, obviam eundem est primo quoque tempore, vix enim vlla maior est pestis.

De animorum motibus qui iudicium depravant, etsi aliquid jam attigimus supra: hoc tamen loco, vbi aliud est propositum, nonnihil agamus rursus oportet, illic enim de ijs agebatur permotionibus quæ à cognita deducere veritate possent: hic de ijs motibus disputatio est, quæ qui in erroribus creverit, eum præbere advenienti veritati, aures non sinunt. Illud constat, hominem eatenus verum amare, atque odisse falsum, vt neque velit alterum pro altero sibi obijci: neque velit vel labi, vel falli, quo fit vt amet eos, quos persuasus sit vera dicere, veraque docere: quos autem credit falsa dicere, aut docere, ab ijs abhorreat, eoque maiore tum odio prosequitur vtrosque quo plus boni aut mali in re qua de agitur, positum esse arbitratur, maius autem bonum sempiterna beatitudine, maiusue malum sempiternis cruciatibus quibus de rebus agitur, quum de religionis

doctrina

doctrina agitur, ne fingi quidem cogitatione vlla poteſt, quo fit, vt quam doctrinam religionis vt veram amplexus fuerit, eam amet, & eos etiam, qui eam docent, quique ei fauent: odio autem habeat quæcunque ei repugnet, eiuſque tum doctores, tum fautores. Quare qui quidem inter errores ſit natus: cum eos veritatis loco habeat: non poteſt eos non amare, ac veritatem, quæ illis repugnat, odiſſe, ac quanquam ſi veræ doctrinæ ne vlla quidem reliqua ſit memoria, in eam rem, cuius nulla eſt cogitatio, exerceri odium nullum poteſt: eius tamen tale iam latet in animo ſemen: vt quamprimum emergat alicunde veritas, ipſum quoque odium emerſurum ſit. Quoniamque quo plus bonorum alicui in re ineſſe videtur, tanto etiam amatur magis: ſi dogmata illa, in quibus quis natus fuerit, eiuſmodi adipiſcendæ æternæ vitæ viam monſtrent: vt à voluptatibus non admodum abſtrahant: neque ſanè ea requirant quæ vlla magna difficultate, moleſtia vel labore præſtentur: hoc eſt in ſumma, ſi eiuſmodi invaluerit religio: vt ſi homini facta poteſtas fuiſſet, qualem maximè religionem valet ſibi arbitratu ſuo fingendi: nam eam & Deo ipſi probatum iri, haud diſſimilem admodum fabricaturus

fuerit: tanto erit in eius amorem procliuior. Quare minimè mirum eſt, ſi homines adeo ægrè patiuntur ſe à Pontificijs tenebris auelli, tametſi enim Pontificij quædam exigunt, quæ quis faciat invitus: vetet quæ cupiat ſibi præmiſſa (quod ſit Decalogi, quem vtcunque adhuc retinent, præceptis) tamen ſi quis deliquerit, admodum faciles proponunt delicti expiandi rationes, vt frequentem miſſarum auditionem, earumque emptionem, ad numerum pronunciatis preces quaſdam, Pontificiorum diplomatum, quibus minimo precio remittuntur peccata, redemptionem, aliaſq; id genus nugas: ſed ne hic quidem alia ratione occurri videtur poſſe: quam ſi nondum corrupta doctrina quam frequentiſſimè moneatur populus, Evangelicam legem haud eſſe talem, quæ humano judicio, atque ſenſui arrideat: ſed maximè repugnare, ea exigere, à quibus maximè abhorreat homo: qualia ſunt illa, vt inimicos diligat, ſua contemnat, aliena maximè curet, probra, convicia, omneque iniuriæ genus, Chriſti cauſa patienter ferat, atque alia eiuſmodi. Quoniamque quo vehementius perſuaſus aliquis eſt, falſum eſſe quod ei obijcitur, eo minore iudicio expedere, id poteſt: magiſque ab eo abhorret: illud

lud

lud ad firmandum ſtabiliendumque errorem, maximam habuerit vim: ſi eius quæ vera ſit doctrina, aliquis maxime infami nominis hæreticus author putetur fuiſſe, inde enim fiet, vt ſi quis eam rem in controverſiam vocaverit, maximi reus habeatur ſacrilegij, fere enim eiuſmodi eſt hominis ingenium, vt non quid quiſque dixerit, ſed quis dixerii ſpectandum putet, at ea quidem ratione, vix vllum Chriſtianæ doctrinæ punctum, non reijciendum eſſet, vix enim eſt vllum, cuius non hæreticus quiſpiam aſſertor fuerit. Monendus igitur ſæpiſſimè eſt populus: ne curet quis quidque dicat, ſed quid illud ſit, quod dicitur. Etenim vel ſi ſatanas, quod verum ſit aſſeruerit, adhuc manere verum: contra autem, ſi cœleſtis angelus aſſeruerit, quod erat falſum: non propterea fieri poſſe verum.

Plurimum etiam refert, quum arbitrantur homines ſe indicia tenere, quibus verã religionem à falſa diſcernant: eaq; indicia illorum conveniunt erroribus, ac veritati repugnant, id enim animos in erroribus obfirmat mirum in modum. Primum autem, quod iampridem diximus, fingit ſibi homo Deum, quaſi homo ſit quiſpiam humano ingenio, qui delectetur auro, gemmis, lapil- *Indicia falſa & fallacia Religionis veræ falſæve.*

nam cum furta, adulteria, multaq; alia f
cinora, non nisi clam admittantur: miru
non est, si etiam ea in doctrina, quæ cla
docetur, scelus aliquod inesse videatur: s
tametsi aliquo tempore valere hæc rat
potest: valere tamen semper non pote
Quemadmodum enim, quum magistrat
veræ favet religioni, quidquid clam doc
tur in angulis, aut noctu, necesse est falsu
impiumq; esse: ita si ille veritatis sit host
mirum non fuerit: si quod palam fieri no
licet, clam, ac quasi furtim fiat. An verò o
lim clam sacrificabatur Iovi, Saturno, Iu
noni, aliisq; ejus farinæ Diis? Annon pa
lam (nisi fortè ipsa obstaret religio) eoru
sacrificiorum tradebatur ratio? Quid Tu
cæ? An illi hodie non publicè suos in su
instituunt impietate? An propterea ve
illi dicantur docere? Contrà, quid pri
Christiani sævientibus in eos tyranni
non illi noctu & clam precibus ac lectio
persæpe operam navabant? Ideone aut
eorum damnanda erat religio? In tempo
re igitur, antequam subtrahatur verita
lumen, quàm frequentissimè monend
populus est: ne putet indiciis ab se exc
gitatis, aut quoquo modo rationis suæ i
dicio de doctrinæ cujuspiam, vel verita
rectè posse, vel falsitate judicare: sed vn
judic

ei regulam eſſe Dei oracula,ſacris lite-
omprehenſa: hæc ſola nobis Lydium
lapidem, quo aurum ab ære diſcerna-
s; alium verum indicem eſſe prorſus Deut. 6.
um, quare hoc præceptum memoriæ
ndandum,hoc tradendum liberis,& do-
ſedenti,& iter facienti, & cubitum itu-
& conſurgenti, hoc manui ſigno aliquo
gandum, hoc in parietibus domus in-
bendum: denique ſemper ante oculos
ſari oportere,ſi hujus præcepti ſemel ir-
ſerit oblivio,fieri non poſſe quin proti-
doctrinæ omnis ſequatur depravatio;
ra ſequatur, vt poſtea vix magno cona-
adhibito,inventura ſit locum veritas.

Ac quoniam etiam eò vehementiora
nt odia, majoreque vi judicium omne
primunt, quo ſæpius irritantur animi,
bantur que: cum non poſſint odia in pi-
doctrinam exerceri tum, quum jam
blata eſt,atque in oblivionem venit, vt o-
s aſſueſiant animi,in falſam aliquam do-
inam exerceantur oportet,Cumque non
ſſit idem populus eandem doctrinam &
mare, & odio proſequi, oportebit plures
ſas religiones eſſe, easque diverſas: quæ
m coaleſcere vno in populo vix poſſint,
oportebit etiam diverſis eam eſſe in popu-
ita,vt ſuam quiſq; probet: quicquid ab

ea

ea dissidet, improbet, odioque habeat, at eos simul qui ab illa quid abhorrent: qua re cum secta in sectam odia exerceat, fiet vndecunq; veritas illucescat, in eam vndi maxima parata sint odia: atque vt cuius impietatis sectatores à sectis aliis excipi so liti erunt, ita excipientur veritatis assert res: ac tanto etiam asperius, quanto im probius tum in eorum odium hominu animos inflammabit satanas. Hac de cau moneri sæpe populum oportet: eatenu quidem odio habendos à vera religione a lienos, vt eorum infensi simus impietati, at que actionibus & factis iis quibus aut ve ritati resistunt, aut quoquomodo in De um, ejusque ecclesiam sunt injurii. Alio qui adeò non decere nos vllas in eos exer cere inimicitias: vt orandum nobis sit pro illis, vtque omni beneficii genere sint no bis ad meliorem mentem provocandi.

Qui ecclesiæ præsunt, quo modo irritentur in veritatis Professores.

Sed cum consultum est satanæ, ita de pravari hominum qualiumcunque judi cia, atque mutuis inter se odiis exerceri: tum verò maximè consultum est, si hæc in ijs accidant quorum magna sit authoritas: vt in iis qui ecclesiis præsunt, aut qui ad hibere vim possunt: vt in magistratibus, potentibusque omnibus. Atque ad eccle siarum quidem pastores quod attinet, quo

sint

in veritatis professores, quandocunque itetur aliquis; multo acerbiores, irriturque promptius, plurimum in eo fu- momenti, si ex depravata doctrina mul- illi percipiant commodi ac venerati- is in populo: vt quum in controversiam atur doctrina, de omni eorum statu lis moveri videatur. In magistratibus au- n, cæterisque viris potentibus si quid smodi esse possit, optimè quidem aga- cum satana. Sed illud maximè ad ejus facit, si persuasi sint, ita demùm proba- iri Deo eorum officium, si in iis quæ d religionem attingunt, ad ecclesiasti- um pastorum nutum, accommodave- t sese, eorumq; arbitratu absq; vlla sua æ cognitione sanguinem fundere nun- am non parati sint. Atque hæc quidem magna sunt satanici regni munimenta: emus enim vt contra Evangelicam itatem Romanum pontificem, cardina- episcopos, monachos, aliosque ejus næ homines arment eorum potentia, itates, opes, commoda, quæ ex animo- nundinationibus percipere erant soli- atque vt sæviant in nos eorum facti car- ces magistratus, principes & reges. Id- odum aliqua viget pietas, cavendum populo, ne patiatur pastores suos quovis

Et qui Reipublicæ.

quovis prætextu aliquid instituere nu
nationis: ne quidem ita , vt initio i
non immisceant. Futurum est enim, v
stituta quum fuerit, eam postea ad se
ant: verùm hæc jam nimis sera cautio
novissimo jam instante die. Sed magi
tus qui alioqui, quocunque etiam tem
peccare vel gravissimè possent, monitos
oportet, ne se faciant ecclesiasticorum
storum carnifices: verùm sciant, quic
fecerint, ejus sibi reddendam rationem
se: neq; auditum iri, si causati fuerint, it
bi persuasum à pastoribus fuisse. Non e
præceptum illis est, vt vlli parerent ho
num generi: sed vt legis volumen lege
ipsimet, indeque discerent quid in qua
re factu opus esset. Qua de re pluribus
bis est à nobis suprà disputatum.

Quoniamque haud potest satanæ
num in tuto esse, nisi aliqua extet ratio
detegantur, agnoscanturq; quicunque
ferendo clam alicui damno sint idonei,
lut erroribus patefaciendis, atque ali
veritatis lumine importando, plurim
ad id valet, si vna cum erroribus mos i
luerit aliquid ita vulgo faciendi, vt q
faciant, qui minus haud difficile sit ob
vare: idque sit ejusmodi, vt cum gravi
qua Dei offensione sit conjunctum. Id

us multa videre est in papatu: est enim primo loco missa tanto in honore, vt illam arbitrentur præstantiorem sancti-moniam, quàm si quis ei quotidie intersit: que nihil tam vsitatum cuiq; est, quam esse interesse: ex quo illud est, quidã quũ currit amicus amico, quo quidem tempore celebratur, vt de re quam nemo credatur prætermittere, ita eum interroget, audieritne missam: aut vbi audierit: aut velitne vna secum hoc aut illo in templo audire? Atque hîc quidem, si quis intelligat eam abominandam esse rem, ac satanæ inventum: aut se prodat, aut in suspicionem veniat, necesse est, vt deinceps quicquid dicat, faciat, penè etiam dixerim cogitet, obseruetur diligenter: donec tandem quis sit, compertum habeant. Ita passim erecta sunt simulachra, & Christi cruci affixi, virginis, & aliæ quas venerari plerique omnes solent: in quo nisi quis communẽ imitetur errorem impietatemq; argumentum id fuerit, eum haud sentire de religione cum cæteris. Ita sunt & alia multa: sed precipuè illud institutum peccata quotannis in sacerdotis aurem exonerandi, qua occasione Põtificii exploratores illi expiscantur quicquid sua interesse arbitrantur. Quod astutissimum fuit inventum ad amplificandum

dum stabiliendumque illud Pontificium regnum. Vbi enim ejusmodi sint instituta difficillimum est veritatem cognitam habere, neque protinus notari, rapiq; ad supplicia: aut certè, quod multo fit frequentius, Deum graviter, conscientiamq; offendere. Itaq; quo minus, si fortè (quod avertat Dominus) rursus aliquid invehat in ecclesiam errorum, neque desit ad eos vel invitis obtrudendum tyrannis, ejusmodi aliquid denuò instituat satanas, quod sit ad pios comprehendendos quasi rete quoddam, aut in quo delinquere timidi in Deum cogantur, etiam atque etiam cavendum est. Atque error quidem omnis aut conjunctus est cum actione aliqua, vt imaginum cultus: & ne invehatur ratio eos qui ab illis abhorruerint notandi, aliter cavere non possis: nisi ne recipiantur ipsi errores, caveris: aut nullam conjunctam habent actionem: atque eos qui detestentur illi alia ratione cognosci non poterunt, quàm si sua se prodiderint confessione, aut si recusaverint receptos comprobare errores. Ac potest quidem eo ipso tempore quo purissima sit doctrina ejusmodi induci mos, qui postea illa depravata eundem satanæ vsum præbeat ad pios illaqueandos: vt si (quod alicubi jam fieri cœptum est

à quocunq; exigatur suæ fidei confessio. Si enim adulteretur paulatim doctrina, mosque ille nihilominus retineatur, fiet vt tanquam nunc deprehendi fortè possint ea ratione qui impie quid sentiant, vt excludantur ab ecclesiæ communione: postea ii deprehendantur potius, qui rectè senserint: ut cogantur contra conscientiam receptos errores, atque ab se cognitos suo calculo probare.

Neque verò nullam ego fidei confessionem recipiendam esse dico: sed talem nolim, qua compellatur quisquam vllius dogmatis mentionem facere, quod non sit ex præcipuis Christianæ religionis capitibus, ad salutem cognitu necessariis. Nam quæcunque extiterit controversia, recens præsertim: quam sententiam improbant qui præsunt: nisi quis eam damnet, non recipitur. Equidem de hoc instituto sperare optimè non possum: vix enim video quid habere possit commodi, incommoda verò multa, ac valde quidem magna olfacere mihi videor. Quid enim quæritur diligenti hac confessionum exactione? Nempe vt si quisquam in aliquo errore, cogatur se prodere: quid tum vbi cognoveris, quid ea in re vtilitatis fuerit? Plurimum (inquies) siquidem erit ejus

Confessionũ quæ à singulis exiguntur, incommoda multa ac magna.

admonendi locus. Et si resipuerit, fratrem lucrifecero: si pertinax fuerit, excludetur ab ecclesia, ne alios corrumpat. Atqui vt doceant qui errant, tali instituto nihil opus fuerit. Nam si absit ab ecclesia tyrannis: & si fuerit in pastoribus cum magna mansuetudine atq; humanitate vera conjuncta charitas, & eruditio: qui aliqua in re ab ecclesia dissentient, vltrò prodent sese: accedent, interrogabunt, rem in controversiam vocabunt: sua proferent vel argumenta, vel è divinis literis testimonia. Neq; solutiones à charitate pariter ac solida eruditione profectas recusabunt audire. Et si dextre, humaniter prudenterq; res tractentur, nunquam non vincet veritas. Quòd si occupata jam tyrannis fuerit, talibus quidem institutis ad tyrannidem exercendam, nihil fieri potest aptius, nihil sunt aliud quam meræ conscientiarum laniena. Sed quoniam plerunque tyrannis admodum speciosis ornatur titulis: ac sese venditat pro legitima ac salutari ecclesiæ gubernatione, agendum est cum tyrannis tanquam cum talibus quales videri volunt: aut fortè sibi etiam videntur: non enim illi soli sunt tyranni, qui animo ac proposito sunt tyranni: sed illi etiam qui per imprudentiam falsa aliqua boni specie decepti,
fratres

fratres suos premunt quovis servitutis genere: ac sua in eo abutuntur authoritate. Age igitur, videtur perniciosa esse in ecclesia sententiarum libertas: itaque eam esse non pateris, consultumq; arbitraris, diligenter inquirere, si qui fortè perperam aliquid sentiat: vt aut ad veritatis confessionem pertrahantur, aut excludantur ab ecclesia: adde, si placet, etiam vt vita priventur: atque eam ad rem commoda videtur ratio, vt ejusmodi exigantur confessiones. Verisimile est igitur, si quid immineat vel periculi, vel ignominiæ ab ecclesia quavis in re dissentientibus, plerosque libenter suam celaturos sententiam. Quare si confessionem facere possint, qua id quod celare cupiunt, non exprimant: sive nulla ejus rei facta mentione, sive adhibitis verborum involucris, quibus aliud exprimere videantur, & exprimant, quod volebas assequutus non fuerit, quòd si necesse sit id exprimere, tunc siquidem dejecto ac timido aliquis fuerit animo, quid fiet? Testabitur se credere quod re vera non credit, & videtur sibi assentiri falso dogmati, Deum profectò offendet. Et si tanti res non sit, quin potuerit cum errore illo servari: ea conscientiæ carnificina in salutis conjicietur periculum. Multo autem gravius

Opinionum de Religione modesta libertas, regno Satanæ imprimis adversatur.

peccatum fuerit, si error quispiam is sit, cui in pastorum gratiam assentitus fuerit, & gravis. Vt si ad magnam pertineat Dei gloriæ imminutionem. Sin magno sit vir animo, ac Dei timore præditus, ille quidem subiturus sit potius periculum omne, quàm mentiturus. Quare si animadvertatur in eam, atque is constanter mortem perpessus fuerit, papè quàm multos faciet discipulos sanguis ille? Sin subduxerit sese, cogaturq; patria, fortè etiam conjuge ac liberis, & bonis suis carere: quæ odia existent in ecclesiam? Quæ jaciet in eos qui præerunt maledicta? Quàm enixè conabitur (asylum aliquod vbi nactus fuerit) suam probare sententiam? Ecclesiæ autem, vnde ejectus fuerit, doctrinam convellere? Ita accedent diversa hominum studia, secta paulatim crescet, pullulabunt errores ijs quibus supra dictum est rationibus, absq; modo: & res inducetur in ecclesiam perniciosissima: summa acerbissimaq; discordia. Compertum est autem, & ipso rerum vsu, & certissimo ejus testimonio qui neq; falli poterat, neque fallere: nullum esse regnum tam firmum, nullam domum tam stabilem, quam non dissidia eversura sint. Ita cum jam inde à primordio ecclesiæ tam multæ, tam frequentes, tam acerbæ in ea

semper

semper sectæ, rixæ, discordiæq; fuerint: tandem collapsa maximæq; luctuosa sequuta ruina est. Quorum malorum præcipua propemodum vna causa fuit, quòd propter quamlibet etiam levem dissensionem alij alios condemnarant, atq; in sectas dividerentur. Quare si nostros in eo imitemur majores, quis dubitet vix dum paululum restauratæ ecclesiæ denuò summum imminere exitium? Præstat igitur multo, nullis excogitatis aut legibus aut institutis quibus aliquando illaqueari hominum possint conscientiæ: simplici fidei confessione, quę sola necessaria religionis complectatur capita contentos esse: ad alia verò dogmata quod attinet, qui sua sponte emergent, prodenturque errores, eos commodis appositisque demonstrationibus convellere. Cordium arcana Deo permittant pastores: ne vsurpent sibi animorum imperium: neque ad leges vllas condendum animum adjiciant. Vnius illud Dei est munus qui solus certò videre potest quæ bona, quæve mala ex quoque instituto manare possint: homines absque divini verbi lumine ad suam deflectere prudentiam, quin sumpta satanas cœlestis angeli persona consultorem se adjungat, ne tantillum quidem possunt. Quæ initio sugge-

rit satanas, quid habeant veneni sæpe ne oculatissimus quidem aliquis animadverterit: sed, quemadmodum diximus, nascuntur occasiones: fitq; indies accessio aliqua: vt quam rem initio jurasses nihil habere posse incommodi, ea demum in horrendum aliquod monstrum evasura sit. Si de die in diem oriantur in ecclesia controversiæ (vt nunquam non oriuntur conversa in curiositatem pia divinæ legis meditatione) crescet etiam dogmatum, quæ fidei articulos vocant, numerus. Neq; forte meliorem semper amplectetur partem ecclesia: quam ob causam homines soleat Deus *seductoris spiritus permittere libidini*, eamq; justissimam, salutis videlicet incuriam, eam non deesse, certissimè videmus propemodum in omnibus. Quidni igitur denuò expectanda sit vindicta, cæcitas scilicet, ac tenebræ? Immò verò quum veniet Dominus humanum genus judicatum, prænunciatū est, vix vllam reliquam fore fidem. Vbi observatum fuerit, non paucos post editam suæ fidei confessionem in errores labi, instituetur fortè vt sæpius repetatur: addetur fortè etiam juramentum. Sed quis speciatim, quid excogitaturus sit satanas, divinaverit? Optima omnium cautio est, in tempore novum nunciare opus, atque adeò ne

2 Thes. 2.

jaciantur

jiciantur fundamenta, prohibere: sed agè arrideat rationis judicio. At Dei verbum non profertur clarum, & certum. Apagesis igitur cum isto tuo rationis judicio: satanæ instrumentum istud est, ipsaq; pernicies non ad vllum salubre consilium adjumentum: sed vrges tamen adhuc: Si propter incommoda quæ ex bonorum institutorum accipi abusu possunt, rejicienda sint, ne æneum quidem serpentem fuisse in deserto erigendum, cui postea divinos deferre honores populus cœperit: neq; Dominica institui cœna, quæ postea in tantam sit cõversa abominationem: quod de aliis multis dici eodem modo possit. At quis tu es, qui cum Dei factis tua conferre audeas? Sed respondeo tamen: Deus quicquid instituat, novit quid faciat: quid boni, quid mali sequuturum inde sit, exploratum habet. Ac quamobrem tamen hoc aut illud malit, certa illi constat ratio. Et omnia illius sunt, vt jure optimo suis rebus suo vtatur arbitratu: neq; cuiquam jus, fasue sit eum interrogandi, quare quicquam faciat: nos autem talpis sumus cæciores: quibus nec licet de rebus alienis periclitari: neq; aliena in alea audaces esse. Immò verò jussi sumus nostro non vti judicio in ijs quæ quoquo modo ad ejus cultum pertinent.

Itaq; si nihil aliud sit peccati, hoc certè fuerit non leve: si acquiescere huic mandato noluerimus, ne cognitis quidem tot ingentibus malis, quæ sibi posterisq; pepererunt majores nostri: dum instituta, ritus, leges excogitandi finem faciunt nunquam. Proinde facessat, facessat tandem, abeatq; maximum in malum antiquus ille serpens, nostra videlicet stultissima, ineptissima, maximeq; temeraria prudentia. Quæ porrò Christianæ religionis capita necessaria sint cognitu, Secundo libro demonstratum est.

Tandem etiam, si non ad tuendum integrum regnum, at saltem ad retinendas, quicquid acciderit, reliquias aliquas plurimùm satanæ videtur expedire, vt nullam prorsus rem non aliquo modo sui juris faciat impietatis ei impressa nota aliqua, vt quoquo te vertas, versetur aliquid ante oculos. Vix verbum proferre possis, quin consuetudine corrupta lingua ei quodammodo sacra faciat, non aqua, non aer, non ipsum tempus sit, non alia res vlla, in qua ejus regni perpetuò insigne non maneat aliquod. Neq; cavere, quominus hæc fiant, quisquam possit, nisi in tempore vigilent pastores, & viri pii, prudentesque alii, ne impetratam veritatis lucem sibi eripi denuò patiantur.

SATANÆ

SATANÆ STRATAGEMATVM

LIBER SEPTIMVS.

SEd tandem rerum potitus vbi eſt ſatanas,atque omnibus quibus potuit munitionibus ſuum firmauerit regnum, ſic vnde veri vlla illuceſcat ſcintilla, penetrare eo poſſit, quibus artibus ca-, quibus repellat infenſiſſimos ſuos hosveri aſſertores, & quæ ſit tamen eius bellandi ars, ſequitur vt diſſeramus. Ac gni quidem negotij non eſt, quem in pum ſatanas mentem, oculos cogitatioque omnes defixas habeat, cognoſcere. let nimirum receptos errrores omnes in minum animis firmos hærere. Quod ſi eſſe ſit aliquos detegi, vt perpauci eſqui eos agnoſcerent: tum autem etiam et, qui errores innoteſcerent, eorum ocum non veritatem ſuccedere, ſederes alios,aut divinarum rerum omnium redulitatem. Quæ credere pios oporeorum nihil,aut certè minimum vellet fieri,& ſi quid patefiat,vt id ad quamciſſimorum veniret noticiam:vtq; fundamentum

Ne eijciantur errores, ne intret veritas,quo pacto conetur ſatanas.

damentum nanciscerentur infirmissim
neque possit consistere. Cumque de
neque errores, neque ea quæ creden
sunt possint: nisi sint & qui detegant, & qui
bus detegantur: vellet ipse profecto ne
nem esse neque qui detegere, neque c
detegi quicquam posset. Homini autem
faciat aliquid, necesse est scilicet eum
posse, & velle id facere. Quod si aut
queat, aut nolit, id ille quidem nunq
fecerit: atque vt alterum docere quid p
sis: necesse est primum vivere te, posse
ibi esse vbi sint qui te audiant: aut posse
tua mittere scripta quæ vocis suppleant o
ficium, ad hæc necesse est te antè scire quo
alios sis docturus: cum nemo possit alio
quæ ipse nesciat, docere. Ne sit omnin
quisquam vllo tempore qui errores, veri
tatemq; cognitam habeat: assequi adversa
rius haudquaquam potest: multo enim
maior est divina vis ad docendos quoscun
que vult: quam vt intercedere hostis possi
Sed conatur ille quidem tamen ea ratione
qua depravari, corrumpique religionis do
ctrinam diximus, ac quanquam nec face
quidem potest omnino: ne qui ad pate
ciendam veritatem missi à Deo fuerint,
vivant, & doceant eos quorum gratia mi
si fuerint: id tamen vt assequatur, nihil si

reliqu

liqui facit. Proinde quamprimum cuiuſ-
iam oculis affulſiſſe aliquid lucis intelli-
t, interitum ei quacunque ratione po-
ſt, machinatur: ſed alia ſi deſit ratio: vt
er magiſtratum id perficiat conatur. Opus
ſt autem, id vt fiat, eum cognoſci; at qui
atefaciendæ veritatis cauſa miſſus fuerit,
um cognoſcere haud fuerit difficilè: quip-
e qui tacere, ac ſuos celare theſauros non
oſſit. Quod ſi os aperiat: non deerit qui
quamprimum deferat: ſin cautius id fece-
it: at certe cum detexerint ea inſtituta quę
unt ad ſatanici regni munimentum (vt
diximus) comparata, vt inter Pontificios,
niſi interſit miſſis, niſi veneretur imagines,
& alijs eiuſmodi indicijs: inter quæ illud
haud poſtremum obtinuerit locum: ſi, quo
tempore piè ſentientium aliquis ſit nume-
rus, eorum aliquo præſente de ijs tanquam
de hæreticis maximis ſit ſermo: multaque
per ſummam calumniam in eos dicantur:
neq; is ſuos etiam emittere contumelia-
rum aculeos auditus fuerit: aut certe niſi
ad argutiſſimum quodq; maledictum ſuos
cum alijs miſcuerit cachinnos: tum verò
multo magis, ſi vno verbulo auſus fuerit
innocentes à calumnijs nonnihil eximere:
quaſi vero quum talium ſit mentio, nemo
non irruere in eos omni debeat maledicti

atq;

atq; iniuriæ genere. Cumq; haud licere possit cuiq; de populo manus in aliquem injicere: quorum est in facinorosos homines animadvertere, aut speciatim in hæreticos: per eos id fiat necesse est. Neque sane vnquam tanta invalescere barbaries feritasq; potest, vt magistratibus absq; vllius causæ colore fundere sanguinem liceat minimè diu alioqui certè regnaturis, quinimmo videri oportet reos alicuius delicti morte digni convictos. At vero si ei qui seduxisse populum dicatur, daretur sui defendendi copia, cum tanta sit veritatis vis, quanta est: cum imposturis collata non posset non agnosci, certissimumq; satanico regno crearetur periculum. Quocirca omni eiusmodi subterfugienda satanæ collatio est. Sed tamen quominus iniustè quicquam fieri videatur, satis est hæreseos aut sectæ componere nomen, aut vetus aliquod vsurpare, idq; damnare, ita Lutherum initio dicebant renovare Iohannis Hussij & Viclefi errores. Quiq; Evangelicam amplexi sunt veritatem, à Luthero Lutherani sunt postea dicti: itaq; quisquis doceatur Lutheranis dogmatibus fauere, id maiore causæ cognitione, quin concremadus sit, opus esse non videtur, ac quominus curiose inquirat populus, quam iusta adsit

fit hoc genus hominum morte multandi
ssa: immo vero eorum applaudat suppli-
s, plurimum ad rem facit: quod secta
a, quam appellant, fœdissimis quibusq;
oret infamijs tamq; malè audiat, vt ne
men quidem proferre sine stomacho
ssint. Id vero assequuntur calumniandi
tibus. Ita nascentis ecclesiæ tempore di-
bantur Christiani noctu convenire, lucer-
sque extinctis incertæ Vĕneri fœdissimè
dulgere: quæ calumnia in renascentis
iam ecclesiæ Christianos improbissimè
novata est: aliæq; insuper additæ, quod
mni libidinis generi habenas prorsus re-
itterent, quod actionum operumq; dif-
entiam tollerent. Quomodo quisq; vi-
ret, siue ad Dei præceptorum normam
quis suam componeret vitam, siue quid-
sibi permitteret: perinde esse docerent,
quibuscunq; rebus possunt, summam
bis conantur invidiam conflare veritatis
stes: qua ab omni inquirendi cogitatio-
, quæ nam re vera, qualiaque nostra sint
gmata, dimoveant. Atque vbi is sit re-
m status, vt qui religionis sibi curam
dicant, ijdem gladio sint armati: quem-
modum sunt Romæ multisque lo-
alijs: ipsimet in Dei seruos animad-
tent. Atque ita animadverterent:
vt

vt, nisi stupor maximus hominum occu
ret mentes, facilè apparere possit, quo
cantur spiritu: verum vbi aut rex imp
aliquis, aut quiuis alius magistratus, vt
dem fiat, impetrari à magistratibus op
tet: sed ita, vt nullus sit causæ dictioni l
cus: quod vt impetrent, ijsdem calum
andi artibus est opus.

Ne sint vlli qui doceant, calumnijs tales aggreditur.

Ea est autem calumniatoris ars, vt c
falso accuset quempiam, ita eius ap
quem accusat, vtranque occupet aure
vt accusatus obtinere vllam partem nequ
at: sed vt si certissima justissimaq; accusati
ita damnetur, nunquam facta coram æq
iudice dicendi copia. Quod vt conting
multa concurrant oportet: ipso in calum
niatore authoritas magna: in eo ap
quem accusant, magna earum rerum
quibus agitur ignoratio: & circa res e
quas plurimi faciat, summa suspicio: in i
qui accusantur summa inopia, omnium
contemptus: vt nemo ne vno quidem ve
bo fauere eis vel dignetur, vel aude
Calumniatoris authoritas duas habet p
tes. Vna est, vt ea videatur tum innocen
tia, tum sanctitate, qui neminem vnqua
iniusta gravaturus accusatione esset. Alt
ra est, vt ea videatur sapientia, vt non p
sit in cognoscendo eius quem accusat c

mi

ine hallucinari. Generaliter quemadmo-
m eaiam improbis ecclesiarum pastori-
s accederet authoritas, dictum supra
t. Sed eam præcipuè apud principes, ali-
que magistratus confirmant (vt missas
tiam assentandi, adulandi, & id genus
tes alias) simulata insigni sanctimonia,
neris quod sibi vsurpant, nomine. Illud
nstat, vt quidque longissimè abest, ita
inime aspici: procul autem abest à prin-
pis oculis cuiusque vita: quippe qui re-
nda suæ amplitudinis mole occupatus,
servare vt quisque vivat, quoue sit in-
nio, non possit. Neque sane quicquam
cere potest, nisi ex suorum relationibus:
ibus persæpe non secus atque ipsimet
incipi fit fucus, multi etiam muneribus
tiaque corrumpuntur. In ecclesiasticis
tur pastoribus, eorumque adiutoribus
ere princeps potest vultum, gestum, ha-
um, orationem ad authoritatem, gravi-
em, sanctitatisque simulationem dili-
tissimè compositam: nihil præterea. Vt
stum vllum consilium latere sub tam
iosis tegumentis posse nullo pacto sit
imile: præsertim si princeps ipse ani-
fit candido: vt plerunque solent qui
laris orti sunt natalibus. Eiusmodi eti-
omines satis exploratum habere, quid
verum

verum in religione ſit, quid falſum, quid pium quidue impium propter eorum profeſſionem, rem ſubtilius non excutientibus dubium eſſe non poteſt. Eos etiam cuiuſque factum antè quam deferant, plenè diligenterque cognoſcere propter eam quæ de eorum tum ſanctitate, tum ſapientia habetur, opinionem, nemo vel tantillum ſuſpicatur. Vt ignari ſint principes rerum earum de quibus accuſantur Dei ſerui: ea præcipuè facit opinio, quod ad eos non pertineat religionis cura, eccleſiæque adminiſtratio, ſed ad eccleſiaſticos paſtores tantum, ita enim perſuaſi, neque vllam nauant operam diuinis literis, neq; vllis religionis controuerſiis audiendis vacare volunt. Sed quicquid perſuadent eis paſtores, faciendum eſſe, cum diligenter exequantur, adeo numeris omnibus ſuum ſe implere officium arbitrantur, vt quid prætereà optes, non ſit. Quoq; melius omnia ſuo calumniatores moderentur arbitratu, nihil minus fecerint vnquam, quam vt regem, aut magiſtratum alium quempiam ad diuinorum ſcriptorum lectionem meditationemque hortentur. Suſpicioſi ſunt autem principes potiſſimum circa fortunarum ſuarum amplitudinem, dignitatem atque imperium. Quare ſi quid receptorum errorum

torum attingatur; id qui ausus sit, protinus defertur, tanquam qui in præsentem reipublicæ statum machinetur aliquid, seditiones motusque cogitet. Ac quominus contempti eiusmodi homines habeant qui suam audire velint causam, eisdem artibus insidiantur principum familiaribus, quibus principibus ipsis. Quapropter cum soli veritatis hostes audiantur, summaque eis adhibeatur fides: tot probris, convicijs, contumeliis, suspicionibus Dei seruos onerant, vt in summum eorum odium atque perniciem, & principes, & totum terrarum orbem inflamment prorsusque in furorem adigant: tantaque calumniæ vis est, vt fidem cogitationemque omnem infinitis partibus vincat. Quid? Cum Christiana religio tam honesta contineat vitæ præcepta: fuerintque primi Christiani moribus sanctissimis, emendatissimisque: quantæ tamen molis fuit obtrudere Rom. imperatorum auribus, fidemque facere, quod Christiani haud seditiosi essent homines, neque vlli flagitiosæ vitæ generi dediti: imo (id quod erant) & principibus obsequentissimi, & vita maximè inculpati? Sed mittamus ea tempora: nimis enim severa abhorrebat à rationis judicio, quod persuadendum illis erat: hominem

minem supplicio affectum Dei filium esse, atque adeò Deum. Quid nostra accidit ætate? Sunt iam anni plus minus quadraginta septem, quum cœpit Lutherus contra Romanam ecclesiam docere: eisdem vtimur Scripturis divinis quibus ipsi Pontificij. Sed contendimus, non doceri in ecclesia illa, ea dogmata quæ sunt Scripturis sacris consignata, sed quæ illis maximè repugnent. Ad ea provocamus: documenta quæ ipsi summa fide digna esse, ne audent quidem negare: ad ipsa videlicet Dei oracula, nunquam cessarunt nostri per hoc tempus loqui, clamare, scribere, libros edere, & quid non facere? Ipsa etiam experientia docet, vbi receptum sit Evangelium, ibi eosdem imperare qui imperabant antè; neque per nos vlla est facta mutatio, neq; tentata, immò ne somniata quidem: nec dum tamen extrahi ex principum animis potuit hæc calumnia, quod seditiosissimus populus, principibusque atque omnibus honestis institutis infensus, multo autem minus assequi, vt vel ad eorum semel perveniret aures, quid re vera velimus, quid moliamur, quo spectemus, quis noster sit sensus. Calumniæ igitur vi dementati qui cum imperio sunt, ad eos opprimendos, qui patefacere veritatem volunt, ferun-

ferentur, hic autem vna sententia, vnumq; iudicium in omnes valet, veritati hæreseos (vt dixi) imponitur nomen, vt Lutheranæ, aut aliud quodpiam, error veritatis orthodoxæ, aut catholicæ nomen obtinet. Ita, si quis ab errore quopiam abhorrere, & veritati favere præseferat, hic disputandi non est locus. Cum dicto ignes sunt parati, quosque nequeunt comprehendere, præ metu eos fuga cogunt sibi consulere.

Sunt autem calumniatorum duo genera: vnum eorum quibus suusmet animus testatur eos mentiri, ac calumniari: quod genus fuerunt senes illi Susannæ accusatores, & Iosephi domina: alterum est eorum qui non prorsus se calumniari intelligunt: similiterque hallucinantur, vt ij quos diximus suasmet non recte cogitationes, & consilia intelligere. Hique duas rursus dividuntur in partes, quidā enim etsi intelligunt illi quidem se mentiri, & cavillari aliquid, dignum tamē putant eum quē accusant, qui opprimatur: & cùm veris accusationibus convincere nequeant (quasi verorum criminū testes desint tantum) non habent crimini, si falsis eum gravent, ac falsis convincant testibus. Immo vero videntur sibi & sanctè facere, & magna digni laude. Alij, & si nō omnino

nino intelligunt ſe mentiri quicquam: tamen cum odijs accenſi ad accuſandum deſcendant, quia veritatis aſſertores eorum minuant dignitatem, commoda, lucra: ſimulatam patefaciant ſanctimoniam: fucum ſibi ipſi faciunt: vt non videantur ſibi ſuam rem agere, ſed Dei. Huius generis neceſſe eſt fuiſſe multos eorum qui Dominum ſunt inſectati: quippe *qui* (vt ait Apoſtolus) *ſi gloriæ Dominum agnoviſſent: eum cruci affixuri nunquam fuerint*. Illud perſuaſum habeo: calumniatorum genus hoc, quod vel ſibi fucum facit: vt ſuo genio indulgens Deo ſibi videatur immolare: immanitate multis partibus omnes vincere, alij vix videntur tantum amare poſſe ſua commoda, honores, diſſolutum vitæ genus: vt qui impedimento in ijs eſſe eis videntur: quæ odia in eos ſuſcipient non aliquem videantur habitura modum. Sit certè in illis ſi non humanitatis ſcintilla, at tandem certè ſatietas. Hi quo plus vident fuſum ſanguinis, eo maior eius ardentiorque fit ſitis: hic ſatanas quantus quantus eſt, patefacit ſeſe. Sint documento recentes Gallici motus, & inaudita poſt hominum memoriam quam in illis ſatanas exercuit teritas. Neque vero in ſolo Iudaico populo tales extiterunt calumniatores qui tã

impotenter

impotenter in Prophetas, in Dominum ipsum, inque Apostolos furerent: neque sunt hodie inter solos Pontificios: vix vnquam tam bono loco est ecclesia, quin tales aliquot in sinu alat serpentes tantopere semper non apparet virus: quia non semper aperta est ad omnem sæuitiam via: non semper est ad manum carnifex. Sed tamen cui sunt oculi, ij non difficulter ex vngue (vt dicitur) leonem: in quocunque sit vlla animi elatio, avaricia, suaviusculæ vitæ amor: si coniuncta sit vlla sanctimoniæ opinio: qui quid horum vel summo digito attigerit: experiatur certissimè suos omnem ætatem, omnemque locum habere pharisæos. Quid multis moror. Vix quisquam non suo pectore ipsum gestat Pharisaismum: vt explorare se ipse debeat, immo vero necesse habeat quilibet ne fortè quod in altero abhorret, detestaturque, ipse eodem laboret vitio: alioqui, si non desit occasio, Pharisaismum suum certissimè aliquando proditurus. Quo tempore caruit ecclesia talibus monstris: cum Apostolorum tempore in ipsis piorum cœtibus non deessent? Quidam certè Diotrephes eius farinæ homo, eo etiam opinionis irrepserat, vt Iohannem Apostolorum excludere à cœtu posset: & dubitabimus ætatem omnem Ioan 3.

 nem

nem suos habituram: cum sui s illa non caruerit? Ne putemus solis Iudæis dictum illud verbum: *Væ vobis qui prophetis sepulchra exædificatis: cum vestri eos maiores ad necem rapuerint*: dictum est enim omnium ætatum hominibus. Semper enim verum & illud verbum est.

Sed nemo videt manticæ quod in tergo est.

Illud autem maximè omnium conantur calumniatores omnes: vt nulla admissa causæ dictione, sua sit instar certissimæ probationis authoritas, hinc est illud: Nisi esset hic peccator, nunquam eum ad te adduxissemus, &, Est nobis lex quæ vt moriatur, exigit, & accusatores cum sint, volunt simul testes esse, hunc (inquiunt) ostendimus populum seducentem.

Sed quominus velit aliquis ea docere, ac patefacere quæ novit, si facere quicquam potest, facit eorum exemplum quos viderit pessimè tractatos simili de causa. Facit etiam altera ex parte eorum commodorum, honorum, aliarumque rerum ratio, quas ineptum hominis ingenium plus æquo æstimat, ita fit vt quidem mortis periculo perterriti, earumque rerum iacturæ quas nimium amant, id quo donati à Deo sunt lumine abscondant: quare qui veritati opprimendæ dant operam, partim ex-

ijs, bonorum rereptionibus, ignominijs, sæuissimisque supplicijs metum incutiunt; partim ad impietatem amplissimis præmijs propositis alliciunt: capiuntque vt hamo pisces. Sed tamen qui veri luminae donati fuerint, non tantum vt ipsi videant: sed etiam vt doceant, non facilè patientur se hisce rationibus ab suo abduci munere: nam vt contemnant & terriculamenta illa omnia, & quodcunque impietatis scelerisque præmium polliceri satanas possit, cogitabunt etiam atque etiam cuius destinati sint militiæ, quanta res sit, quanta, quam certa, & quam etiam diuturna proposita sint præmia. Ita enim secum ratiocinabitur quisque: Eho, quid hic est quod hæreas? quod cuncteris? Non in mentem veniet cuius destinatus sis militiæ? Is nimirum est qui mundum resque omnes tum creauit, tum gubernat infinitis partibus maiore & potentia, & sapientia, & bonitate, quam vt complecti eam vlla possit cogitatio. Quod si ambitiosus es, si honoris cupidus: quid vel fingi possit præclarius: quam tali militare Domino? Quis autem dux belli? Quis nisi vnigenitus Dei filius? Quid est quod optes amplius? Est ne autem de victoria quod dubites? Atqui illa in tui est imperatoris manu, cujus votis re-

ſiſtere poteſt nihil: atque ita nihil vt ne capillus quidem perire tibi poſſit citra eius cui militas voluntatem, capillorum ille tuorum omnium numerum tenet. Quod ſi cadere quoſdam è ſuis patitur, haud id facit exiguo in eos amore, aut incuria: conſtat illi tam ſapientiſſimo, quam noſtrum amantiſſimo iuſtiſſima, graviſſimaq; quamobrem id faciat, cauſa: ſed non deeſt ei ratio, quomodo quicquid id videatur mali, cumulatiſſimè compenſet, & quamprimum. Qua nam autem re? Non ille quidem aliqua pecuniæ ſumma, aut re alia eiuſmodi brevi peritura, ſed ſempiterna vita, eaq; beatiſſima. Quid ni igitur optimo ſis animo? Ac vide quanam de re certetur: vter videlicet regnare debeat: Deus ne, an Satanas? Sępe viri fortes patriæ amantes, ne ea in hoſtium veniret poteſtatem forraſſis etiam nihil peius habitura: vitam ſuam certiſſimis periculis, promptiſſimis expoſuerunt animis. An tu igitur ne ſatanæ hoſti crudeliſſimo ſiue patria, ſiue humanum genus omne ſeruiat, atq; æternum ſeruiat, non ei pati alaeritate vitam quæ neceſſitati debetur, donare potius, quam reſeruare naturæ malis? Præmia quæ ſint propoſita, dictum eſt, ſunt autem eiuſmodi vt eorum amplitudinem ne minima quidē parte vel

primere oratio, vel complecti cogitatio
possit vlla. Militiæ similiter id genus est: vt
modò sapientissimo tuo, optimoque pa-
teris imperatori, vel si occumbas: tamen
non victor esse non possis. Quid? Annon
semet Dei filius sic olim Satanam è suo
ejecit regno? Victus, ac neci traditus vi-
cit. Te ne igitur vel pigeat, vel pudeat ea-
dem vti conditione qua ipse tuus impera-
tor, ac tantus imperator vsus olim fuerit?
Sed victoriam præcedunt dedecus, igno-
miniæ, cruciatus: ita est. Sed eo etiam ma-
ior futura est triumphi gloria: cumque illa
vnius sint momenti, hæc perpetua æterna-
que est futura. Sed ad cogitationes ejus-
modi ardentes, assiduæque addentur ad
Deum preces, quibus invictam hanc asse-
quaris animi magnitudinem. Certum est
enim, contingere eam nemini posse, nisi à
Deo impetratam. Neque sanè calumniam
satanicæ ministram sævitiæ facilius admo-
dum sit effugere, quàm ipsam vim ferendo,
contemnendo, tempus locumq; prudenter
patienterque expectando repuleris. Quod
si suppliciorum, ignominarumve metu per-
culsus aut perfidiæ captus præmiis ad ve-
ritatem restituendam quum posses, tuam
commodare operam recusaveris, impel-
lentique spiritui restiteris: væ tibi, quan-
tam

tam gloriam cum quanta judicii severitat[e] commutaveris. Satius fuisset multo, in lucem editum te fuisse nunquam. Sed si sin[t] qui docere & possint alioqui, & velint: n[on] sint tamen qui velint audire, multa faciunt. Primum autem illud est: quòd semel collapsa disciplina omni homines indulgen[t] suo quisq; genio. Alii voluptates aucupantur: alii congerendis opibus inhiant: alii ad inanis cupiditatem gloriæ accenduntur: atque vt fiat quisque sui voti compos, nihil prætermittit: æqui ac iniqui, honesti turpisq; ratio est nulla. At verò qui ita corruptis sunt moribus, ad sanctam piamque omnem monitionem surdi fuerint. *Non est enim* (inquit Solomon) *sapientia in pravum animum aditus.* Maximo deinde est impedimento: quòd in erroribus sint nati, atque educati. Quod quidem ad naturam ad errores per se maximè proclivem cum accesserit; fit, vt nihil videatur veritate absurdius: vtque ferre vera dicentem nequeant. Tum autem accedit opinio quædam: quod in religionis mutatione sit periculum: tutum autem consilium, majorum non deserere vestigia. Quod absque dubio persuasissimum habent ii, qui arbitrantur, si vllo tamen in errore versarentur, id non sibi, sed pastoribus suis fore fraudi: quòd

Sed id agit maximopere vt populum in receptis erroribus obstinatum reddat.

quòd si rebus novis aures patefacerent, sequerenturque: & suam fore culpam, & se laturos pœnas. Quod periculum eò etiam videtur illis majus: quo plus temporis laborum sumptuumq; opus esse ad consequendam divinarum rerum certitudinem opus esse arbitrantur. Accedit illa persuasio: quòd quæ veniunt in controversiam, & aliàs sæpe oppugnata à diversis hæreticis fuerint, optimeque defensa à viris videlicet summa sanctitate, summaq; sapientia præditis, vt jam pro rebus judicatis habeant. Accedit denique illud, quòd in rebus æstimandis ineptissimo suo homines vtantur judicio, atque illis regantur indiciis quæ suprà recensuimus. Non enim probari eis possunt ea dogmata quæ hominis non tantùm judicio, sed etiam votis repugnent maximè. Quæ majorum, multorumq; ætatum, ac nationum damnent judicium: quin etiam plurimorum hominum sapientiæ nomine clarissimorum. Quo in numero fere habentur qui ampla vtuntur fortuna, quosque isti ipsi evehunt, plurimique faciunt: sed ii maximè quibus vetustas authoritatem addiderit. Sed neque vera videri illa possunt dogmata, quæ qui amplectuntur, iis protinus quamplurimæ maximæq; paratæ sint afflictiones: fiantq; (vt quidem vi-

detur)

detur) tam Deo quàm hominibus exosi. Eaq; tandem dogmata quæ non publicè tradantur, ſed clam in angulis, ac quaſi furtim in hominum aures inſtillentur: præcludunt etiam veritati aures, quum in nefandum hæreſeos nomen, quo eſt infamata, odiis præoccupati ſunt ante, quàm quid dicatur, noverint. Quod quibus rationibus contingat, dictum jam eſt. Sed & in timore qui ex edictis animadverſionibuſq; cócipitur eorum, qui cum aſſentiri rebus novis (vt videntur) voluerint, ſæviſſimis affecti fuerint ſuppliciis, plurimum eſt poſitũ, neq; ea ſolum ratione quòd præſentem tranquillitatem veri cognitioni gloriæque Dei præferant, ſed ideo etiam, vt magis hæreſes eſſe videantur illæ, quas tanta inſectantur ſævitia. Nam (vt dictum jam eſt alibi) quod homines nollent, id etiam ægrè ſibi perſuaderi patiuntur: quoniamq; neq; ſubire æternam vellent damnationem veritati reſiſtentes, neq; etiam dogmata illa amplecti quæ ſibi illicò maximarum calamitatum futura eſſent cauſa, niſi eis Deus magnam vim faciat, adduci vt ea vera eſſe credant, non poſſunt. Sed illud maximè ex omnibus homines obſtinatiſſimis animis veritati reluctantes, prorſuſq; ſurdos facit: quòd apud eos tam Evangelium, quàm qui

illud profitentur, pessimè audiant. Evangelium quidem, dum hæreseos nomine infamatum alia continere dicitur, quàm vera contineat: veluti omnis libidinis, impuræque vitæ licentiam, aliaque ejusmodi, professores, dum impuræ, omnique vitiorum genere contaminatæ vitæ accusantur, dum dicuntur non eadem sentire omnes, neque convenire inter se, verùm quot capita, tot sententias. Sed in eos bacchantur præcipuè qui docendi funguntur munere, quòd sint imperiti, arrogantes, temerarii, animis corruptissimis, quòd non Dei gloriæ studeant, sed omnia humana & divina jura evertere, omnes justi & honesti, omnes pudoris leges effringere invidia odioque adducti conentur. Vt de Luthero apud Pontificios fama est, quòd ob id quòd impetrare Cardinalatum (ut vocant) non potuerint, Romanam in Ecclesiam insurrexerit: id quod & de quibusdam aliis est dictum. Quæque jaciuntur in eos probra, partim nihil prorsus habent veri, sed per summam excogitantur calumniam, partim etiam habent illa quidem veri aliquid, sed præter quàm quod de suo addunt calumniatores, perperam etiam interpretantur. Nam ad opinionum tantam discrepantiam quod attinet, verum quidē inter eos quos impii vno appellant no-

mine quamplurimam esse, multiplicesq dissensiones. Sed quid tamen istud est? Ni si quòd, quamprimùm aliquid Evangeli veritatis restituitur: vt eam infamem re dat satanas, eique fidem adimat, multas ab surdasque hîc illic serit opiniones, loliu scilicet inter frumentum, & multas conf sectas? Quibus commune aliquod cum Evangelica professione imponit nomen. Quare cum illa quidem opinionum multitudine nihil cum Evangelio est commune, neque ad vllam justam ejus pertinet infamiam: faciat enim Satanas quantam quamque multiplicem lolii sementem voluerit, nunquam effecerit tamen, quin frumentum sit frumentum. Sed illud tamen & contingere potest, & contingit, vt quanquam aliqui de præcipuis religionis capitibus rectè sentiant, in nonnullis etiam, sed minimè tamen ejus ponderis, errent: alius in alia, itaque etiam inter pios Dei servos aliquid sit dissensionum. Sed quis mirari satis possit? Si sint in vna quapiam civitate viginti, aut triginta hominum milia inter quos de religione summa sit consensio, quinque, aut sex dissidebunt inter se. De tanto illo idem sentientium numero vix vlli erunt sermones: de paucis illis vagabitur fama; atque ita in hominum voculas conjicientur

ſentur,vt videatur in ea civitate præter
ſenſiones eſſe nihil : vix ex omni civium
nero inter duos convenire. Idem acci-
de hominum vita : ſi quo enim in po-
lo qui Evangelium amplexus fuerit, ſe-
tá quidem ſit magna morum emenda-
quia tamen adhuc homines ſunt homi-
s: fieri non poterit quin nonnunquam
aliquo crimen admittatur aliquod. Hîc
tus ad pauca quædam crimina notan-
m adverſarii lynceis fuerint oculis, ad
dendam illam morum emendationem
llos prorſus oculos habuerint. Ac vide-
neſcio quo modo ita vſuvenire: vt ple-
que in rebus magis animadvertatur
od male fit, quàm quod benè. Reddit a-
quis depoſitum? Honeſte cum vicini vx-
gerit ſeſe? Dat juſtam ab ſe ementibus
nſuram? Vix quiſquam cuiquam id
rat: niſi magnam aliquam res præ ſe fe-
novitatem. Vt ſi contenderet quis, non
s decem nummis deberi ſibi, neque ac-
ptare plus vellet: alter contenderet ſe de-
e quindecim, velletque eum vt accipe-
cogere. Quòd ſi quis vno verbo alte-
m attingat: aut quoquo modo (vt fit)
ſus fuerit, protinus volat fama: audiun-
querelæ. Taceo quod vbi populus ali-
is Evangelium amplectitur, multi ſunt
de

de populo, qui tam amplexi fuissent quam libet doctrinam aliam, quàm Evangelicam quippe qui religionis nulla tangantur cura. Quare impura sua vita multis maximisque reprehensionibus digna, Evangelio quod magnificis fortè verbis inter pocula, ne dicam inter scorta jactant, infamiæ sunt, ac dedecori. Qui aliquando suæ impietatis ac flagitiorum justas Deo pœnas dabunt. Immò verò non desunt ex talium numero, qui cum re vera religionem nihil curent, simulent tamen impendiò eam se amare: divinis literis multam impendant operam, evadantque divinarum rerum eruditi diserti tiq; disputatores: & tandem ad docendi concionandiq; munus præveniant, cumq; (proh nefas) magnum sit cordis ac linguæ dissidium: cum multò aliter doceant & faciant: id videlicet ad maximam revocatur Evangelii infamiam. Mirum est enim, quàm incommodi atque indigni sermones veritatis hostium ac Satanæ opera in vulgus exeant, quamq; hæc nulla conterere possit oblivio. Verùm sint licet simulatores multi, sunt & multi absque dubio qui ex animo Deum colunt, qui tamen & ipsi non possunt non aliquando humanitùs pati aliquid, quod calumniatoribus susurrandi materiam suppeditet. Qui si ad Evangelii professorum

profeſſorum infamiam eorum ipſorum vti
poſſint teſtimoniis, dum ſe (proh dolor)
mutuò infamant: id verò ad arcendam, ac
procul abigendam veritatem firmiſſimum
eſt propugnaculum. Vt autem iſti ſe mutuò
infament, ita contingit, quum oritur inter
eos (vt diximus) aliquid controverſiæ, in-
ter differendum incidunt in ea quæ dixi-
mus dudum in diſputationibus continge-
re: commotiſque ac perturbatis animis
quid faciant non cavent, dum indignatio-
ni obſequantur: quod eò accidit magis,
quo plus ponderis in controverſa re vel
vtrique parti, vel ſaltem alteri videtur.
Qualium offendiculorum frequentiora,
majoraque habet hæc noſtra ætas exem-
pla, quàm vt vel cogitatione complecti a-
liquis, niſi planè ferreus ſiccis oculis poſ-
ſit: quippe cum ea noſtra ſit cæcitas, vt non
animadvertamus quàm retardetur hinc
Evangelii curſus, aut ea perverſitas, vt ſi-
quidem id animadvertimus, malimus ta-
lia exhibere hoſtibus noſtris ſpectacula, qui-
bus quidem accidere illis nihil jucundius,
nihil optatius poſſet, quam ea fraudari vo-
luptate quam animorum permotionibus
obſequentes percipimus. Neque id fit
modò, quum re vera orta eſt inter aliquos
diſſenſio, verùm accidit etiam nō ſemel, vt

 cum

cum alicujus verba haud commodè accepta fuiſſent, vt videretur ille aliud vellet quam re vera vellet, excitati in illum ſini clamores, ac quanquam is poſtea millies teſtatus Deum fuerit, haud ſe id voluiſſe quòd alios offenderet, nihilque novi ſenſiſſe ſe, nihil profuerit, quin omnino eum facere hæreticum pergerent: eique ea tribuere quæ neque dixerit, neque cogitaverit vnquam. Itaque tanquam hæreticum inſectati ſunt. Exempla nominatim referre ne cujuſquam offendam animum, ſuperſedeo. Horum malorum cauſa eſt naturæ morbus, qui ocioſus eſſe in nobis non poteſt: arrogantia videlicet, ac ſuperbia: arrogantia facit, vt quiſque ſolus ſibi ſapere videatur, ſolus oculos, ac mentem habere, ſolus Deo à ſecretis fuiſſe. Superbia facit, vt erraſſe, aut vel tantillum lapſus eſſe videri nemo velit.

Monita ſalubria iis qui veritatem propagare cupiunt.

Sed ſi ſint qui docere veritatem poſſint velintq; quî fiet vt occupati ſatanæ artibus hominum animi audire recuſent? Certe cum perverſum in animum teſtetur (vt diximus) Solomon penetrare ſapientiam non poſſe, perverſuſq; is ſit maximè qui excuſſo Dei timore omni totum ſe nequitiæ tradidit. curentur aliquatenus animi ante omnia oportet: id quod fit commemoratio-

n

ne mandatorum Dei, ſempiternorumque ſupplicorum in tranſgreſſores conſtitutorum: ac talia quidem habuiſſe Dominicas conciones initia, videre licet: ſic enim vulnerati animi admittunt medicum, non ſolum autem à commemoratione mandatorum, propoſitæque tranſgreſſoribus pœnæ initium faciendum eſt, ſed oſtendendum eſt etiam populo vt tranſgreſſus ea ſit mandata, vtque ſibi iratum Deum habeat: cum enim auditoribus non teſtari ſuuſmet non poſſit animus, rem ita ſe habere, qui Dei ſemen fuerint, arrigent profecto aures bonamque de te opinionem concipient. Quidnam autem primò, quid ſecundò, quid tertiò dicendum ſit, vix præſcribi, ac ne vix quidem poteſt. Locus, tempus, occaſio docebit: ſed ante omnia ſpiritus. Videtur autem vt quidq; paratiſſimam habet approbationem, minuſque calumniæ obnoxium eſt, ita primo loco docendum. Vt ante de fidei juſtitia egeris, quàm de impietate Miſſæ, divorum, ſimulachrorumque cultu, & id genus aliis: cumque eorum in quibus erratur, alia ſint doctrinæ quaſi partes, alia ad judicium de doctrina pertineant, vt quod non hominibus habenda fides ſit, non ex proſperitate, aut calamitatibus, non denique vlla alia ex re-

 petendum

petendum piæ, aut impiæ religionis judicium, quàm ex solis Dei certis, claris, perspicuisque oraculis: vtra proponenda sint antè, haud satis apparet. Quæ plus præ se ferunt novitatis nonnunquam majorem injiciunt cognoscendi cupiditatem, nonnunquam etiam prorsum alienant animos. Quæ novitatis habent minimum, initia instillantur illa quidem facilius, sed ferè etiam leviter admodum imprimuntur: nisi fortè continuare opus possis, vt indies quasi adacto cuneo majora addas, sed & nonnunquam rectè à depulsione calumniæ exordimur: in quo vehementer cavendũ est, ne dolori, aut indignationi quid tribuentes non tam repellere injurias, quàm rependere voluisse videamur. Decet enim Christianum summa lenitas, moderatioq;: sit scopus, non vt reddas cuique pro meritis, sed hominum animos Domino vt lucrifacias. Ac quo minus quid aut aggrediamur temerè, aut faciamus minus circumspectè, consulendus est optimus magister spiritus. Orandus (inquam) assiduè est Dominus, vt ipse moneat vbi, quando, & quos aggrediamur, dictet verba, corda aperiat: denique vt ipse opus, qui solus potest, conficiat. Atque ne vllo vel supplicii, jacturæq; metu, vel cujusvis incommodi causa Evange-

lium

um homines averſentur, eiſdem ſunt hor-
ndi rationibus quibus qui docent, ſe ipſi
ommuniant, oportet. Videndum eſt au-
m etiam atque etiam, vt non tantùm di-
ntur ea quæ tum in veritatis aſſertores,
m eorum in doctrinam jaciuntur, verùm
ultò etiam magis, ne habeant impii quod
bjiciant verè, aut etiam veriſimiliter. Vt
on modò abſit crimen omne, ſed omnis
tiam criminis (ſi fieri poſſit) ſuſpicio.
roinde cum delictum omne maxima per
dignum animadverſione ſit, ſi tamen is
lud admiſerit qui Evangelicæ veritati no-
en dederit, idq; impiorum in conſpectu:
a, vt inde occaſio eis infamandi detur E-
angelii, aut ſi inde infirmorum offendan-
ur animi, quaſi pia ſanctaque ea videri
ogmata non poſſint, quorum ita vivant
rofeſſores: tum verò id Deus abominetur
aximè. Quo etiam teſtimonio gravari
agis poſſit Evangelium, quàm ſi ii qui e-
ſdem errores, idemq; ſatanæ regnum op-
ugnare eiſdem telis, ijſdemq; tormentis
ggreſſi ſunt, maledictis ſe mutuò confici-
nt, alterque alterum vt ſatanico demen-
atum ſpiritu condemnet? An dubitemus
um impetum, eamque acerbitatem qua
c inter ſe ferociunt quidam, non ab vllo
ſſe Dei ſpiritu, ſed ipſo ab ſatana, vt vel

 ipſorummet

ipsorummet Evangelii assertorum testimonio sanctum Dei damnetur Evangelium? Quibus non lachrymis digna hæc nostra sit dementia? Ergone cujus nos tam infensi, tam acres videri hostes volumus, cujus conficiendi, perdendique causa tot suscipimus labores, tot nos committimus periculis, tantumque nostri effundimus sanguinis, ei deinde vltrò suppeditabimus arma quibus tueatur sese, immò etiam quibus nos confodiat? An verò obscurum hoc est? Si Satanæ optio deferenda fuisset, vt quod maximè è re sua fore arbitraretur, quòd maximè optaret, id obtineret: quid optare potuisset aliud, quàm vt suorum hostium causa eorundem acerrimo jugularetur testimonio? At hoc ipsum fit, impetrat (inquam) Satanas quod maximè ex omnibus habebat in votis, & ab illis ipsis impetrat quibus quis dixerit eum validiores hostes, formidabilioresque vix habuisse vnquam. Atque hinc, si qua ex re alia, cognoscere licet qualis quantusque veterator sit Satanas, qui talia non tantum moliatur, sed tanto etiam cum successu, ac tam pulchrè perficiat. Verùm quid facias? Et ille tantus veterator est, & homo, quisquis tandem sit, præ illo non nisi tyrunculus est vnquam, vt si illius capiatur dolis, mirum admodum

admodum non ſit. Sed detectis jam dolis, quid fiet? An nihilominus pergimus Satanæ cauda adblandiri? At verò quod ante incauti fuerat militis, facileque condonandum, jam nequiſſimi impuriſſimique proditoris fuerit excuſatione prorſus nulla dignum. Verùm ne dubita, non deerunt ſatanæ doli alii, quibus, niſi caveris, te adhuc ſibi obſequentem habeat: ſuggeret videlicet, turpe fore, ſi mutato ſtylo quaſi erraſſe te ante fateri videâre, id haud ex dignitate tui fore officii, deceſſurum tua de authoritate plurimum, quin etiam dogmatum tuorum fidem titubaturam. Denique actum fore de omni Evangelio, niſi videâre tanquam Deus quiſpiam nihil non ſapientiſſime feciſſe. Sed heus tu, cave tibi in tempore, Satanas (inquam) te rurſum ſuis tentat dolis. Ne erres, vel ſi mordicus tueri factum tuum pergas, nunquam propterea facias, quin errorem tuum agnoſcant omnes ac quo magis tegere cum tua volueris pervicacia, eò conſpicuus fiet magis, & fœdus, & inviſus: præterquam quod indignationem incurres Dei tantam, vt cum tibi à parva timueris nota, nullis non ignominiis te obruturus vndequaque ſit. Diſcamus ergo tandem aliquãdo majore lenitate prudentiaque in no-

ſtris verſari controverſiis. Qua de re cum alibi ſatis multa dicta ſint, non erimus hic pluribus moleſti.

Ne ſe mutuò maledictis conficiant.

Ad diluendas calumnias quibus infamari ſolent Evangelii profeſſores, eo quidem nomine, quòd multa eis nefaria, valdeque abſurda tribuantur dogmata, quæ illi nullo pacto agnoſcunt: & illud pertinet, quod jam fieri vbique videmus, vt quælibet aut particularis alicujus loci eccleſia, aut civitas, aut provincia quæ Evangelium fuerit amplexa, & privatim etiam homines nonnulli ſcriptis editis quæ ſit ſuorum dogmatum ſumma teſtentur, eaque ratione impiorum errorum quos nunquam non ſerit ſatanas, ad ſe doceant non pertinere infamiam Quæ res quàm bene eis cedat, expendendum eſt. Certè quidem adverſarii quòd audiunt confeſſionum nomina, etiamſi in præcipuis religionis capitibus ſumma ſit conſenſio, tamen totidem videri ſectas volunt: faciunt id illi quidem ſuo vitio, nulla juſta cauſa, fateor; ſed colorem tamen habet calumnia. Si vnus Deus eſt, vnus Chriſtus, vnus Baptiſmus, vna fides, quid ſibi volunt (inquiunt) hæc tot confeſſionum nomina? Si eſt inter vos ſententiarum conſenſio, ſi vna fides, quî fit vt non vna ſit veſtrę omnium fidei confeſſio?

ſiæ Ac in veteri quidem Hebræorum ec-
ſia facta non ſemel eſt diuini cultus reſti-
io, neq; vllius tamen (quod me legiſſe
minerim) extat more noſtro compoſitæ
feſſionis memoria. Legebatur populo
is volumen, & diruebantur altaria, tolle-
tur ſimulacra, abolebantur omnia im-
tatis veſtigia. Hęc erat reſtituendi cultus
mula, vt confeſſio eſſet ipſum legis volu-
n: quam ob rem nos eandem non imita-
tur rationem? Qua fiducia volumus nos
iorem noſtram eſſe prudentiam, quam
ientiſſimorum pariter ac religioſiſſimo-
n regum illorum, quorum hoc in genere
dum ipſe probauit Deus? Nam vt non
ventur piæ eccleſiæ à calumniatoribus
ltorum fœdiſſimorum errorum infa-
a, noſtris quidem iſtis confeſſionibus
n aſſequimur. Calumniantur nos nihil-
inus, nam hæreticos communi nomi-
appellant omnes quicunque Romanæ
leſiæ obedientiam detrectant, itaque
mcunque impietatem ſecta aliqua de-
dat, illa ex æquo infamant omnes, quin
m confingant ipſimet quædam erro-
n monſtra quæ nobis adſcribant. Tum
em additur ad calumniam, quod qui Ro-
nã eccleſiã repudiant, in tot ſectas ſunt
iſi, vt deſignandis ſectis deſint nomina.

Ac

Ac quo plures videantur, pro confessi
num numero sectarum augent numeru
Ac cum Satanas nihil tantopere cup
quam vt qui suo illi amplissimo regno R
manæ ecclesiæ bellum indixerunt, quà
plurimas divisi esse in factiones, ac sect
videantur, incertis atque inanibus tantu
opinionibus quibusdam huc illuc fluctua
tes, nihil certi, nihil firmi habentes. H
quidem assequimur nostris istis confessi
nibus, quod eius vehementer faueam
votis: quod probari mihi non posse fateo
nisi enim alioqui præclara insit vtilit
quæpiam, quam profecto videre nondu
possum, Satanę consilijs tantulum comm
dari operæ certè quidem nolim. Si int
quas ecclesias de ijs convenit doctrinæ c
pitibus quæ sunt ad salutem cognitu n
cessaria, ea item communem vnam hab
rent fidei confessionem, vt quam re vera a
vnum pertinent quasi corpus, tam etia
viderentur, non improbarem. Sed cum i
non fiat malim nullam esse, quam tot. E
& aliud quiddam quod in confessionibu
istis me malè habeat: nam quicquid ill
asseritur, in eo iam ei verbo: Si sedenti p
tefactum quid fuerit, prior taceat, nihil re
linquitur loci: neque vero illi: *Propheti
ne spernite, omnia probate, quod bonum e*

tene

ute. Quicquid enim ſemel ita ſcriptum
id iam adeo certum, ratum fixumque
volunt, vt potius ipſi Dei verbo quan-
cunq; ſint vim illaturi, quàm vt quic-
um de eo ſibi extorqueri patiantur, itaq;
vt quæ hominum ſunt verba, ſuperio-
m Dei verbis adipiſcantur authoritatem.
eo quidem judicio nihil præſtaret, quam
o accurate concinnato fidei Symbolo
nfeſſiones alias abolere omnes. Certe e-
im talis eccleſiarum conſenſio multas ſo-
iret hominum voculas, multa magnaque
lleret offendicula quæ Evangelij curſum
tradant mirum in modum.

Extat quidem antiquiſſimum fidei ſym-
olum Apoſtolorum titulo, ſed illud ita
robant omnes, vt tamen eius vſum non
gnoſcant. Eſt enim ſymbolum ſignum
ellicum, quod Latinè teſſera dicitur,
uo ſocij ab hoſtibus & exploratoribus
gnoſcuntur. Quo nomine cum placuerit
eteribus breuiſſimam illam fidei confeſſi-
nem appellare, ſatis apparet illos perſimi-
em voluiſſe eius vſum eſſe, videlicet vt
quicunque eam reciperet, reciperetur ipſe,
tiamſi alioqui in multis gravibusque ver-
aretur erroribus, qui reijceret, ipſe etiam
eijceretur. Atqui hoc non fit: non enim
ecipitur quiſquis Symbolum illud profeſ-

ſus

ſus fuerit: cumq; id non fiat, apparet id pro ſymbolo non vſurpari: quare operæpreciũ fuerit videre, qualem nam eſſe oporteat confeſſionem eam, quæ rectè pro fidei ſymbolo inter Chriſtianos omnes (eos ſcilicet qui ad Dei eccleſiam quoquo modo pertineat) vſurpari poſſit.

Optandum fidei ſymbolum commune & quale.

Ac oportet quidem confeſſionem eiuſmodi eſſe inſtar definitionis cuiuſdam, quẽadmodum enim requiritur, vt definitio neque plura complectatur, neque pauciora quam ipſa quæ definitur res: videlicet vt nihil deſit, nihil redundet: ita in fidei ſymbolo nihil deeſſe oportet eorũ quæ ſint ad ſalutem cognitu neceſſaria. Nihil etiam contineri debet, abſq; cuius cognitione contingere ſalus poſſit, etenim ſi deeſſet aliquid cognitu neceſſarium, fieret vt qui Chriſtianus haberi non debeat, neque eccleſiæ Dei membrum, propterea quod profiteretur illud ſymbolum, haberetur pro Chriſtiano. Sin contineretur ſymbolo aliquid non neceſſarium cognitu, vſu venire poſſet, vt qui confiterentur quæ eſſent neceſſaria, & qui cum ſua qualicunq; fide ſalui eſſe poſſent, propterea quod non reciperent id abſque cuius cognitione contingere ſalus poſſit, cum eſſent pro Chriſtianis & eccleſiæ membris agnoſcendi, reijcerentur. At ſi neque

e desit, neque redundet quicquam,
neque reijcerentur, nisi qui sint reij-
endi, neque recipientur, nisi qui sint reci-
endi. Atque ita aptissimum fuerit sym-
olum quo Christiani à non Christianis
scernantur. Quibus ex rebus satis appa-
t, longe aliam etiam esse rem, fidei con-
ssionem conscribere, quam religionis in-
stitutionem aut summam. Institutionem
im qui scribit, is non tantum quæ neces-
ia sint complecti debet, sed etiam quæ-
nque vllum habent vsum: in confessione
tem scribenda vt nihil quod omnino sit
gnitu necessarium prætermittendum est:
quicquid addatur non necessarium (e-
am si alioqui verum ac bonum sit) id ad
clesiæ diuisionem in sectas pertinet, at-
ue ad discordias & rixas. Qui pacem con-
rdiamq; in ecclesia esse vult, oportet e-
n rerum necessariarum confessione con-
ntum esse, frustra enim sperauerit aliquis
re vnquam, vt cum Dei ecclesia tam be-
agatur, vt de rebus omnibus omnes
em sentiant. Quare vna illa reliqua est
ncordiæ ratio, si qui necessaria ample-
untur ferant se mutuo, & suas contro ver-
s inter se amanter humaniterque vti fra-
es tractent.

Neque vero satis est, si neque desit quic-
quam

quam, neque redundet, sed quæ comp-
ctetur symbolum, ea etiam ita expressa e
oportet, vt ea neque agnoscere videri po
sit is qui non agnoverit, neque videri no
agnoscere, qui verè agnouerit. Ac vide
quidem possit agnoscere aliquid, qui
vera id non agnosceret, si quibus verbis
expressum esset, ea ipse aliter intellige
quam oporteret. Quemadmodum Ponti-
ficij verbo quidem peccatorum remissio-
nem confitentur, sed cum talem intelligan
peccatorum remissionem quæ fiat com-
pensatione meritorum bonorum operum
quod verbo confitentur, re vera non ag-
noscunt. Contra autem videri posset qui
non agnoscere aliquid, quod tamen re ve-
ra agnosceret: si verba quibus id esset ex-
pressum, non intelligeret; proptereaque
negaret. Cum tamen rem planius expressam
non esset negaturus. Quid fiat igitur v
vitetur vtrunque hoc incommodum? E
quidem sic vitari posse arbitror: Omnino
quædam in fidei confessione asserenda
sunt: vt, *vnum solum esse verum Deum, &*
eum quem ille misit Iesum Christum, quæ-
dam negari siue damnari possunt, quod
fit, si quid cum rerum cognitu necessaria
confessione pugnet. Vt si negem in lege po-
sitam esse iusticiam, aut cum Paulo dicam

ni-

hil rei cum Christo esse ijs qui in lege
sitam habuerint justitiam. Caue autem
telligas idem esse pugnare cum re cogni-
necessaria, & pugnare cum confessione
cognitu necessariæ. Cum enim supra v-
venire posse docuerimus, vt credat ali-
is quæ pugnant inter se, neque vera si-
ul esse possunt, non necesse est, si quid
gnet cum re cognitu necessaria, id etiam
gnare cum eiusdem rei confessione. Per-
asi autem sumus, quæ cognitu sunt neces-
ia, ea divinis literis contineri omnia, &
quidem apertè & perspicuè expressa: vt
mo possit ea nisi occæcatus non intelli-
re, nam si occæcatus aliquis fuerit, ei ni-
satis perspicue dictum esse potest. Quæ
m ita se habeant, nihil mihi consultius
detur, quam vt fidei confessio quæ sit
o symbolo vsurpanda, non solum nihil
mplectatur non necessarium cognitu, ni-
l non verissimum, ac certissimum, nihil
on divinarum literarum testimonio testa-
ssimum, sed etiam vt nihil complectatur
si expressum eisdem etiam verbis, & lo-
uendi formulis (quoad eius fieri possit)
uibus ipse Dei spiritus est vsus. Quod ip-
in verbis aut syllabis vlla esse religio pu-
nda sit, neque quod quicquam intersit
uibus quidque verbis expressum fuerit,

si

ſi modo & verum ſit, & recte intelligatu
ſed cum lubricum admodum ſit homin
ingenium, qui ſæpe certiſſima exploratiſ
maque arbitretur ea, nec poſſe in contro
verſiam adduci quæ poſtea non modo v
niant in controverſiam, ſed etiam falſa ſ
iſſe demonſtrentur, ideo conſultius eſ
arbitror in fidei ſcribenda confeſſione Sp
ritus ſancti verba retinere, quam vſurpa
noſtra, ne videlicet noſtro indulgentes in
genio aliquid inſeramus quod non ſolu
non ſit certum, & cognitu neceſſarium, ſe
ne verum quidem ſit. Deinde etiam ſi n
hil inſeratur niſi quod & verum ſit, & co
nitu neceſſarium, at fieri poterit vt verb
noſtra nobis non animadvertentibus al
quid habeant ambigui (vix enim qui
quam eſt perſæpe tam difficile quam ſen
ſum aliquem ita exprimere, vt non cavill
aliquis relinquatur locus) itaque fiet v
qui ſententiam vt eſt diuinitus expreſſ
vltro amplecturus fuerat, propterea que re
cipi ipſe debebat, cum aliud quiddam
dici ſuſpicetur, noſtris verbis expreſſa
reijciat; ideoque ipſe etiam immerito re
ijciatur. Quæ res alicuius ſectæ origo ſi
atque initium: quibus ex rebus efficitu
vt minimè contemnenda exiſtat cauſ
quamobrem ipſa Spiritus ſancti verba reti
nean

-antur: quamobrem autem nostra mali-ius vsurpare, vix vlla causa esse potest. Nemo enim non fatetur quæ cognitu sunt necessaria, ea divinis literis clarissimè apertissimeque expressa contineri. Non loquor nunc de Pontificijs, quorum omnis fides authoritate nititur Pontificia, sed de ijs qui verbum Dei volunt suæ fidei normam esse, præterea nihil. Quid autem velimus nos aliud, quam apertè ac perspicuè omnia exprimere? Atqui præstare id possumus sanctæ Scripturæ verbis, quæ clara ac perspicua esse confitemur, ideone forte verbis nostris vtemur potius, quam spiritus sancti, vt sophistis tergiversandi causas præcidamus? Scilicet Spiritu sancto nos cautiores simus, & quid cauillo sit expositũ quid non sit, melius quam ille videamus. Quæ ista fuerit temeritas? Cẽseo igitur quę asserenda sunt vt necessaria cognitu, ea eis etiam verbis asserenda esse quibus divinitus sunt expressa. Quæ vero huc reijcienda siue damnãda sunt, ea forte ne exprimi quidem possint nisi ijs vtamur verbis, quib. qui illa asserunt vtuntur Tantum videndũ quid damnemus: nõ enim quicquid falsum sit damnandum est ea quidem confessione qua pro fidei symbolo vsuri simus, aliqui si dãnetur error qui errantẽ à regno

Dei non excludat,& propterea quod dam
nare aliquis eum errorem nolit, ipsu
symbolum recuset profiteri,reijciatur,rei
cientur qui reijciendi non erant.Sed ea tan
tum sunt damnanda quæ ita pugnant cu
fide rerum cognitu necessariarum vt no
possit aliquis simul credere, & in quod o
portet credere, & id quod damnatur,qu
admodum non potest aliquis iustitiam po
sitam habere in solo Christo, & simul eti
am in lege: quare cum in solo Christo ha
bere eam positam oporteat, recte damnan
tur ij qui in lege eam collocant. Quicunq
autem error fuerit eiusmodi,vt non impe
diat, quominus qui erat ea credat qu
omnino credere oportet,is damnandus n
est:alioqui symboli verus peribit vsus:que
vt diximus hunc esse oportet, vt quisqu
illud receperit, recipiatur & ipse, quisqu
autē recusauerit illud recipere,ne ipse qui
dē recipiatur. Atq; vt eo signo agnoscant
mutuo quicunq; vllo modo ad eam perti
neat Dei ecclesiam,quæ toto terrarum orb
non nisi vna est,fuitq; à condito mund
Istis sic expositis sequitur vt tale aliquo
conemur symbolum concinnare quale h
ctenus descripsimus,rudi licet Minerua:ex
periemur tamen, fortè aliquem tande
dabit Dominus qui & expoliat,& absolua

Qu

Quæ nam habenda cognitu necessaria, Secundo libro disputatum à nobis est multis verbis, atque hæc quidem inveniebamus, non plura.

1 Quòd vnus sit verus Deus, & is quem ille misit Iesus Christus, & Spiritus sanctus. Et quod non rectè negatur alius esse pater, alius esse filius: quia Iesus Christus vere sit Dei filius, *Formula talis symboli ex Authoris mente.*

2 Quod homo iræ judicioq; Dei sit obnoxius. Et quod reuiviscent mortui, iusti quidem ad sempiternam beatitudinem, impij vero ad sempiternos cruciatus.

3 Quod Deus Iesum Christum filium suum in orbem miserit, qui homo factus propter peccata nostra mortuus sit, & propter nostram iustitiam à mortuis excitatus.

4 Quod si crediderimus Dei filio, per eius nomen vitam consequuturi simus.

5 Quod non sit in vllo alio salus, non in Beata Virgine, aut Petro, aut Paulo, aut vllo alio sancto, vel quovis alio nomine. Et quod non sit justitia in lege, neq; in hominum mandatis aut inventis.

6 Quod vnus sit Baptismus in nomine patris, & filij, & Spiritus sancti.

Proinde hæc forte non incommoda fuerit Symboli formula.

Iohn 11. Vnum solum verum Deum novi,& eum quem ille misit Iesum Christum, filium eius,& Spiritum sanctum. Noui Dei legem esse illam: Audi Israel,Dominus Deus tuus, Deus vnus est,&c. Execrabilis est quicunq; executus non fuerit omnia quæcunque in lege scripta sunt.

Matth. 20. 2 Tim. 4. Ioan. 5. • Credo futuram mortuorum resurrectionem,& judicatum iri vivos& mortuos,qui rectè fecerint,in vitam æternam ituros: qui autem iniq; egerint,ad supplicium.

Et cum ego in peccatis conceptus, & natura iræ filius contra Dei legem graviter commiserim, agnosco me Dei iudicio obnoxium,atq; æternæ mortis reum esse.

Verum cum statuto tempore Deus filium suum Iesum Christum in mundum miserit,qui homo factus *propter peccata nostra* Rom. 4. *mortuus est, & propter nostram iustitiam revixit*,qui nos à peccatis nostris suo sanguine abluit, per quem peccatorum venia nunciatur,nec est in vllo alio salus, nec vllum aliud nomen est sub cœlo hominibus datum per quod servandi simus, confido me per illius nomen & gratiam vitam consequuturum.

Agnosco vnum baptismum, in nomine patris,& filij,& Spiritus sancti. Si cui ita placeat,addi poterit eorum errorum con-

dem-

nnatio quæ cum supra scripta fide pug-
nt, hoc modo: Reijcio eorum sententiam
i negant alium esse filium, & alium esse
trem. Confiteor enim Iesum Christum
rè filium Dei esse.

Iustitiam positam non habeo in lege, ne-
e in hominum mandatis, aut inventis,
d in solo Christo. Neq; spero me salvum
e per beatam virginem, aut vllum san-
m, vel quodcunq; aliud nomen, sed per
um Christum. Sin placet hæc omitti,
terit quicunq; symbolum profiteatur,
æsertim vbi aliqua sit suspicio, interro-
ri, itane agnoscat patrem & filium, & sic
quacunque re alia de qua suspicio sit
a, nequis verba amplexus, rem quæ ver-
significatur, neget, in quo tamen (vt
us retineatur symboli vsus) cauendum
, ne quis interrogando præter since-
n symboli sensum, quicquam exi-

rtè autem si qua concinnari huiusmodi
et fidei confessio quæ omnibus ad vni-
am Dei ecclesiam pertinentibus ita sa-
iceret, vt putarent eam pro symbolo esse
panda m, & ea contentos omnes esse de-
, neq; plurium rerum confessionem es-
igendam, esset eius vtilitas omni opi-
e maior. Etenim si quis recte rem

 expendat

expendat, aut hæc est concordiæ inter Christianos ratio, aut prorsus nulla est. Nam quamdiu volet vnusquisq; suum iudicium de rebus omnibus cæteris credendi normam esse, ac legem cui non parere non liceat, necesse fuerit pene dixerim omnes omnibus esse hæreticos: vt sectarum, rixarum, clamorum, simultatum modus futurus sit nullus. Quod si semel persuasi homines essent quicunq; symbolum illud profiterentur (quæcunq; reliquæ essent controversiæ) esse eos nihilominus pro Christianis, & fratribus amplectendos, communia esse cum illis nihilominus sacrorum iura, magna spes esset fore, vt & ipsæ quoque controversiæ multo maiore tractarentur æquanimitate. Quin etiam vt sublatis simultatibus inter eos tandem conveniret atq; ita adversarijs omnis præcideretur calumniandi occasio: quod vt aliquando contingat, summis precibus est à Deo contendendum.

Hæc nos pijs quibusq; ingenijs piè sanctèq; consideranda proponimus, si quis in re plus aliquid viderit quam nobis hactenus Dominus patefecerit, eum rogatum volumus etiam atq; etiam, ne in tanti momenti suũ occultare velit talentum, at interim quicqnid in nobis desideret,

tum certe conatum nostrum ne inique interpretetur.

Sed quominus aliquot detectis patefactisque erroribus cæteri etiam patefiant, id ita potest contingere: nam nisi qui primus aliquam cœpit lucem aspicere, errores omnes animadvertit, quinimmo aliquot quasi vera dogmata semel approbavit, magni fuerit negotij, vt eos idem postea animadvertat, præsertim à quoquam admonitus. Causæ sunt eædem quas paulo ante dicebamus, nimis magna sui opinio, & animi elatio: illa facit vt quantulumcunque aliquis videat, illico omnia se vidisse facilè sibi persuadeat, vt expertus est suum judicium aliquot in rebus rectum fuisse, ita sibi persuadet id fuisse in omnibus ac quicquid in buccam, esse oraculum: hac autem fit, vt nemo qui modo aliquid de se sibi persuadet, videri velit aut errasse, aut non omnia vidisse: quare si quid semel asseruerit, ægrè adduci potest vt id ab alio præsertim admonitus retractet, sed neque vt patiatur id connuelli. Quodque invitus esset facturus, ne intelligere quidem facile potest justam, quamobrem id faciat, esse causam. Quare vt nollet falsa esse quæ asseruit, ita falsa esse persuaderi non potest. Facit etiam animi nimia elatio quæ cum na-

turæ morbo est coniuncta, vt nemo laudit socios facilè admittat. Ex quo fit, vt si quis ea velit attingere quæ primis prætermiserit aut suo calculo comprobarit, vt si fame confecto panis frustrum quod nactus fuerit: ereptum veniat quis, ita in eum excandescat. Ac quemadmodum illi ipsi qui primi profligandis erroribus navarunt operam, quominus alius in eo genere præterea attingat quicquam, sunt impedimento, ita sint quicunque primos illos doctores habuerint: illis enim ex hominibus cum sibi deos fecerint, arbitrantur quod illi ignoraverint, scire posse neminem. Itaque si quis vel tantillum de spacio curriculoque per eos trito deflexerit, adeo non præbent aures, vt ei vehementer succenseant: id vero contingit multo magis illis in rebus in quibus vera sententia insignis cuiuspiam hæreseos nomine infamis fuerit, neque meliore eam loco primi illi habuerint. Ita enim error adeo stabilitur, vt iam convelli nulla ratione posse videatur: cui & illud potest accedere, si qui, cum tentaverint errores eiusmodi impugnare, aut id fecerunt absurdis ineptijsque allatis rationibus, aut ferunt aliorum errorum nomine infames, aut in eorum errorum locum non veritatē, sed errores alios, forteq;

fœdi-

diores substituere voluerunt. Quisquis in res easdem aggredi voluerit, nemo fu-it, quin primo quoque verbo compern sibi habere videatur, & quali spiritu minem eum esse oporteat, nimirum im-o, maximeque sacrilego: & quò tendat, id sibi velit: quid dicturus sit, & quid ssit etiam dicere: Itaque omnino surda rit aure, multo autem id fiat magis, quo ures quid ejusmodi tentaverint, & pluri- & quo morosioribus, magisque perditis i fuerint moribus qui id tentaverunt. nè quæ viderentur homines à nimia m suæ sapientiæ fiducia, tum animi elati- e ad modestiam æquanimitatemque, re-care posse, sed & quæ dissolvere possent niam illam de quibusvis hominibus o-inionem, de iis dictum jam est à nobis ali-. Tantùm ii sunt monendi, quibus post mos Deus patefecerit quid, vt ad ea in edium afferenda magna vtantur dexteri-te, ne insolenter alios impetant, quasi cri-ini dantes, quòd non omnia viderint, ne aligne quid voluisse vel tegere, vel depra-re privatis vllis adductos rationibus in-rpretentur. Non decet Christianum ho-inem suspiciosus animus, neq; verò in e- s ingratus per quos Deus ecclesiæ suæ agnū aliquod contulerit beneficium: ne-

que

quæ primo quoque verbo jactent habe-se quæ patefaciant novo admodum, qu nemo antè animadverterit, aut in quibu magni viri graviter hallucinati fuerint, au verbis aliis ejusmodi ineptiant. In quo quidem vehementer quorundam requir prudētiam, quorum cum alicubi minimum haberet sententia novitatis, tamen vt ali remi genere allato, sic novitatis nomin hominum animos percellere voluerunt quo & varias in se tragœdias excitarunt, Dei ecclesiam vehementer perturbarunt quæ vitari mala fortè poterant, si quid modò adhibitum dexteritatis fuisset.

Sed quibus rationibus diximus veteres errores constabiliri posse maximè, eæ sin necne consideratione vlla dignæ, piis prudentibusque animis expendendum relinquimus. Quid enim hîc dicemus? Si quid ejusmodi de errore quopiam factum fuerit, nihilne id habiturum fuisse momenti ad eum magis ac magis confirmandum? Nemo opinor dixerit. Quid igitur? Non fuisse videlicet Satanæ tantum ingenii, vt in tempore quum per hominum ignorantiam licebat, aut per occupatos jam superstitionibus animos, multas vehementer pias sententias fœdissimarum, maximeq; execrandarum hæresum opinione infamaret?

Ec

vt excitaret mox audaces arrogantesq;, id nullo sano judicio homines diversis eorum temporibus, qui erroribus malè oppugnatis turpiter victi magis ac magis eos in hominum animis constabilirent? Nisi defuit ingenium, audacia (opinor) defuit aut animus? Quòd si nihil horum defuit, tentasse id eum non vna in re, neque semel, atque etiam perfecisse qui non suspicabitur, quid movere ei suspicionem possit, equidem non intelligo. Sin vt quid ejusmodi suspicemur, magna causa est, quacunque in re quis patefactum sibi aliquid dicat, quamobrem indicta causa damnandus sit, etiamsi ea de re multa sint hæresum nomina, multos absurdè, impieque multa dixisse constet, ac sæpius, non video. Satis in tempore damnari quisque poterit, vbi plenè diligenterque auditus fuerit, vbi ad vnguem rationum examinata momenta fuerint. Atque hinc quidem solui illa quæstio videtur posse: qua quærebatur, vtrum audiendus esset is, qui in qua ecclesia communis esset restituta prophetia, quæ sententia fuisset semel aut iterum rejecta, de ea quis habere se diceret, quæ in medium afferret nondum expensa ante: nisi enim audiendus sit, quomodo perpetuò locus fuerit verbo illi, quòd si sedenti patefactū

quid

quid fuerit, prior taceat? Et illi, *spiritum nolite extinguere, prophetias ne spernite, omnia probate, quod bonum est tenete?* Quid enim jam tractare possumus, quod non tractatum sit prius? Illud non dico ferendum, vt quis eadem de re iisdem sive testimoniis, sive rationibus perpetuò obtundere velit ecclesiam, & ei molestus esse.

Sed ex eo etiam fieri potest, vt maneant errorum atque superstitionum reliquiæ, quòd quo tempore aliqua facienda sit divini cultus, piorumq; dogmatum restitutio arbitrentur non statim initio restitui omnia posse, sed primum ea tollenda esse in quibus insignis aliqua sit impietas, interjecto deinde tempore aliquo minore impedimento integram institui posse restitutionem. Evẽtus enim multis locis docuit, plus esse difficultatis postea in tollẽdis reliquiis, quàm fuerit initio in tollendis præcipuis erroribus: vt quum eò veniendum est præstet multo, eadem opera omnia corrigere. Tam conatur enim Satanas omnibus quibus potest, cum artibus, tum viribus qualemcunque impedire restitutionem, quàm plenam, atque integram.

Vt errorum fiat commutatio non cum veritate, sed cum aliis erroribus, eisdem videtur contingere posse rationibus quibus

diximus

ſimus ex controverſiis errores creſcere.
ed vt ab erroribus ad omnium rerum
credulitatem veniatur, primùm quidem
caſionem præbent, ac præcipuam tot
e religione (vt jam ſupra monuimus) lites,
controverſiæ. Eadem olim cauſa cum in-
er philoſophos nulla non de re eſſent li-
s, & rixæ, ac probabiliter in vtramque
artem de omni re diſputaretur, non de-
ierunt magni nominis philoſophi qui
mnia contenderent in opinionibus eſſe
oſita, certam autem ſcientiam vllius rei
ſſe nullam. Accedit autem etiam impura
agitioſaque fermè omnium cuiuſcunq;
eligionis hominum vita. Sic enim argu-
entantur quidam, probandam eam reli-
ionem non eſſe quæ ſuos profeſſores bo-
os non reddat, cumq; nulla eorũ judicio
d præſtet, ex æquo omnes contemnunt:
ed ita quidem argumẽtari ſolent qui in li-
idines, turpeſq; ac flagitioſas cupiditates
um ſuas cogitationes omnes abjecerint, id
uærunt, vt omni conſcientiæ aculeo qui
oluptatum vehementer minuere ſenſum
oleat, aliquando liberentur, poſſintq; ſolu-
ore animo genio indulgere: quodq; mag-
opere eſſe vellent, facillimè etiam ſibi eſſe
erſuadent. Sed non paucos etiam illud eò
dducit, quòd quicquid de religione per-
ſuaſum

suasum habent, ideo credunt, quod de quos sequuntur doctoribus optimè sent ant; eos autem qui contraria docent es valdè improbos putant, & ignaros. Mut ta enim de suis doctoribus opinione (qu nonnunquam levissima de causa potest fi ri) omnis eorum fides, tanquam vitiat fundamento ædificium, corruit. Idque e etiam acciderit facilius, quo majorem d suis doctoribus opinionem habuerint. It autem vsuvenit, vt si quispiam bona fid Christiani hominis describat vitam, quàn absolutum omnibus numeris suum depin git exemplar, tam integra ipsum esse vit sanctitate qui eum audiunt somnient, neque vllam in eo humanæ imbecillitatis ac quidem sæpe admoniti habere rationem volunt, neque considerare, quàm facilius sit veram sanctimoniam verbis, quàm factis exprimere. Proinde quicquid audierint, obseruauerintque eiusmodi repugnans somnio, omnem viro illi protinus fidem abrogant: cumque redire ad veteres errores nequeant, neque quicquam melius, quod sequantur, videant, reliquũ est, vt religionis cogitationem abijciant omnem, idque tan- tum simulandum putent, quod ad conciliandos sibi eorum animos à quibus bene sibi sperare posse videantur, sit aptissimum:

quo

quo hominum genere nihil fieri potest perniciosius. Vitandæ igitur sunt maximè contentionum, rixarumque plenæ controversiæ, ac non minus etiam cavendum est, ne impuræ dissolutæque vitæ, & à pietatis professione alienæ exemplis à veritate hominum alienemus animos alioqui horrendissimas daturi pœnas. Sed mouendi ijdem sunt sæpe, non defigendos in homines oculos, non statuendam eorum vitæ integritatem pro fidei fundamento, sæpe simulatam esse hominum pietatem, sæpe instabilem, quin etiam humanæ naturæ imbecillitatem esse tantam, vt tametsi de religione ac de moribus sanctissimè differere quis possit, neq; simulata Deum colat fide: tamen nimiam sanctimoniæ opinionem non possit diu sustinere. Quod abundè vnum Dauidis docere exemplum potest: taceo multas iniquas interpretationes quibus sæpe gravantur Satanæ industria sancti viri, qua re Dei oraculis initi fidem oportere; id si fit, vt vt se gerant homines, eam firmam, stabilemque fore: si in homines defixi oculi fuerint, certissimè quamprimum collapsuram.

At vero si erroribus veritatis succedat cognitio, hanc cognitionem firmam, stabilemq; esse non sinit primum, si fructus non

extent.

extent. Solet enim Deus de ingratis pœ-
nas sumere; pœnaque persæpe est, sua do
quasi repetere. Ac cernitur quidem h
ingratitudo tum adversis temporibus, s
vientibus veritatis hostibus, tum rebus pa-
catis, & tranquillis: adversis quidem tem-
poribus, quum quis ne jacturam faciat bo-
norum, aut carere cogatur patria, lectissima
conjugis consuetudine, dulcissimorumque
liberorum amplexibus, aut etiam corpus ig-
nibus cremandum permittere, fœdissimaq;
(vulgi opinione) notari ignominia. Quan
ei patefecit Deus veritatem, eam non au-
det agnoscere, neque cuiquam impartit
pluris videlicet faciens hujus vitæ commo-
da, quàm Dei gloriam. Rebus tranquillis
cernitur ingratitudo, quum insolescimus,
genioq; indulgemus, & in hujus vitæ com-
moda, delitias, beatitudinem, omnia nostra
studia, conatus, rationesq; conferimus, di-
vini autem cultus cogitationi vix locus ali-
quis ac interdum ne vix quidem relinqui-
tur. Quod ne accidat, frequenti commemo-
ratione divinæ iræ absterrendi sunt homi-
num animi, exemplaq; vastitatum quas, ut
vindicaret Deus sui contemptum: atq; ob-
livionem sæpe fecit, afferenda sunt. Ideo
autem etiam parùm diuturna est sincera
divinæ legis cognitio, quòd quàm primum

aliquid

aliquid adeptus eſt populus lucis, cædem naſcuntur occaſiones quibus diximus jamdudum ad piæ, ſanctæque doctrinæ depravationem viam patefieri. Sed quoniam eo loco dixeramus magna ex parte eccleſiæ miniſtrorum, paſtorumq; inſolentiam, moroſitatem, iras, cauſam eſſe eorum errorum qui ex contentionibus naſcerentur, creſcerentque, ne cui fortè videatur non poſſe, quo tempore nihil videre eſt in Dei eccleſia præter afflictiones, inſectationes, ignominias, rerumque omnium inopiam, in miniſtros ea poſſe cadere, ne quæſo oblivi-ſcatur, qua tempeſtate ambierit Diotrephes in Chriſtiano cœtu principem locum, neq; in eo Iohanni Apoſtolo pateretur locum eſſe, ac operæprecium quidem eſt conſiderare quàm belle fucatam oportuerit illius hominis eſſe ſanctimoniam, cui Domini Apoſtolum oporteret cedere.

Novi quidem errores qui in veterum ſuccedunt locum, aut iidem propemodum ſunt, ſpecie tantùm mutata, aut ſunt omnino alii, hujus generis fortaſſis ille fuit, quod Romanus pontifex peccata condonandi poteſtatem ſibi vendicaverit: illius autem, quòd in locum tot Deorum ſucceſſerint ſancti viri, quos poſtquã exceſſerunt ex hac

vitæ Pontificis authoritate in sanctorum numerum relatos venerantur, nomina sunt mutata, & sacrorum ritus, cætera manent eadem. Appellant quidem non Deos, sed sanctos, verùm reipsa Deorum habent loco: quin etiam qui latinam linguam ad antiquum candorem, proprietatemque limare voluerunt, dicturi de quopiam quod in sanctorum numerum esset relatus, in Deorum numerum relatum dixerunt, quod de Francisco, qui Franciscanæ sectæ nomen dedit, in Veneta sua historia scriptum reliquit Petrus Bembus. Inter majora sacrilegia quorum nomine merito à nobis accusatur Romanus Pontifex, est, quòd sibi potestatem vendicaverit augendi Christianorum dogmatum numerum, & hominibus vt ea crederent, religionem injiciendi. At sunt hodie in nonnullis perpurgatis cœtibus qui idem jus verbo quidem non sibi tribuunt, sed re ipsa id sibi arrogare non animadvertunt. Oriuntur enim controversiæ: ipsi quam sententiam valere oporteat, definiunt: ac tametsi nunquam ea doctrinæ capita inter præcipua illa connumerata fuerunt quæ omnino certa, fixaq; esse oporteat penes eos qui salutis sibi esse velint spem, tamen quisquis eorum sententiæ acquiescere nolit, ac subscribere, eum re-

iciunt, ac tanquam hæreticum insectantur, quid quæso hoc est? Quo hæc tendunt? Quid sibi volunt? Vidimus etiam alicubi ecclesiasticæ disciplinæ causa peccata non publica deprecari coactos nondum Evangelica regula vti præfractos cœtu motos. Quid & hoc rei est? Si in consuetudinem, moremq; abierit hoc exemplum, præ tali, levissimum jugum erat auricularis, quam vocant, confessio. Hei quàm vereor, nisi caveant pastores, ac prudenter quid faciant, expendunt, ne, qui satanæ regnum funditus eversum cupiunt maxime, per eosdem ipsos satanas aut idem regnum restauret, aut novi cujuspiam fundamenta ponat. Quid dico autem ponat? Immò verò ne posuerit iam, dum volunt homines sua vti prudentia & suis etiam animorum motibus nonnihil tribuunt. Scrutamini quæso diligenter, quæ fuerint Pontificii regni quasi incunabula, à quibus initiis, qui ritus, quæ leges, quæ instituta, quæ tyrannides profectæ fuerint, quàm bellè fucatos quæq; res prætextus habuerit, & quo tandem evaserit: nolite committere vt, cum tot, ac tam magna sint ante oculos exempla, non saltem aliorum malo moniti profecisse vos nonnihil, & prudentiores facti esse videamini.

SATANÆ STRATAGEMATVM

LIBER OCTAVVS.

QVænam esset ad eum quem consiliorum suorum omnium finem sibi Satanas proposuisset, perveniendi via, cum hactenus disputatum sit, tantum illud superest, vt de ipso harum rerum omnium inventore, artifice, atq; effectore satana disseramus, de quo minimè quidem tam plena historia literis est prodita, quam curiosa nostra optarent ingenia. Tantum colligere licet, conditum eum fuisse præstantissima quadam natura, & excellentissimis donis ornatum, verùm cum illis abuteretur ad summam superbiam, de cœlo deturbatum, ac præstantissima illa dona justissimo, ac maximè tremendo Dei judicio in summam esse conversa nequitiam, qua illud sibi sumeret, vt Deo in rebus omnibus quantum facere enitiq; posset, adversaretur. Nec verò vnus est ejus generis genius, sed permagna multitudo, quorum caput princepsque est satanas. Si quidem ex viro quodam in Gadarenorum agro vnam dæmoniorum

legionem

gionem ejectam fuisse litteris proditum
,ideoque dicitur *æternus ignis diabolo* Luc 8.
gelisq; eius paratum fuisse. Esse autem
anam veteratorem maximum, imma-
ssimumque humani generis hostem, cla-
s est in sacris literis, quàm vt demon-
atione indigere vlla videatur. Ex quo
ud facilè efficitur quod initio diximus,
icquid est ejusmodi, vt si id fecerint,
erint, cogitaverint homines, ad ejus
natus conferre aliquid possit, id vt si-
dicatur, cogitetur que eum semper co-
turum. Ac tametsi eius rei gratia cum
minum animis negotium ei sit opor-
, vt fucum faciat, vt illudat, vt persua-
t, vt inflammet, vt spe, timoreque
iciat, quo pacto hæc ille faciat, non est
tituti nostri subtilius philosophari. Il-
d constat eum impellere homines, vt ea
iant, quæ ipse cupit, nemini parcere,
minem esse à quo ille sibi timeat, aut
em vereatur, quantacunq; sit vel sapien-
, vel sanctitate, vel authoritate, quippe
ne ipsum quidem Dei filium aggredi
bitaverit. Neque verò quos pertentat,
aggreditur omnes, immò neque mini-
m quidem vix eorum partem, vt videri
sit, neque etiam eos alloquitur quasi a-
d quiddã ab illis velit. Tametsi enim de

Satan versutissimus, indefessus insidiator, dolos suo, astu colit.

Iuda ſcriptum eſt,quod *Satanas ei cogit*
tionem inieciſſet Domini prodendi, non t
men ſcriptum eſt, eum ita conveniſſe I
dam, vt cerni poſſet,eumque ad id hort
tum fuiſſe. Quinimmò cum Satanas ſit ſp
ritus,haud aliter agere cum hominum an
mis videtur,atque ipſe Dei ſpiritus,is eni
ita movet, afficitq; animos, vt tamen no
animadvertant eſſe aliud quiddam, quo
ſe veluti alloquatur: immò non aliter e
videntur,quàm ſuæ cogitationes.Niſi qu
tenus quiſpiam edoctus, quid præſtare h
mo poſſit, quid minus, ſi videat cogitati
nes admodum pias,ac ſanctas eſſe, Spirit
ſancto eas tribui oportere, non ſibi, intell
git,ſed ad id etiam ita interpretandum a
ipſo adiutus ſpiritu. Quare quancunq
cogitationem & Satanas injiciat,idem pro
ſus homini videtur, ſe videlicet eſſe,qui i
cogitet, tantum ſi admodum ſceleſtam a
nimadvertat eam eſſe cogitationem, ej
operum non prorſus ignarus eam ab il
eſſe ſuſpicetur. Fortè etiam non omn
prava cogitatio,pravumq; conſilium ad ſ
tanam authorem referendum ſit,cum ſua
te natura homo etiam nunquam non
malè cogitet, & malè faciat nullo addi
ſtimulo,eademq; prorſus ſectetur quæ eu
ſectari maximè vult Satanas. Tantum illu

inter

intereſt, quod homo tenetur neſcio quo ſalutis deſiderio. Satanas nihil ei minus cupit, quàm ſalutem: homini plerunq; accidit quod Medea de ſe dicit:

---Video meliora, proboq́;:
Deteriora ſequor.

Satanas voluntate ac propoſito Deo adverſatur. Homo præſentem captat voluptatem, rebus movetur præſentibus. Satanas ad quæ hominem impellit, ea ſæpe certo conſilio in valde remotum finem confert. Itaque fit, vt Satanas hominem adducat nonnunquam, vt faciat quæ ei minime jucunda ſint factu: veluti vt ſe verberibus cædat, vt nudis pedibus longum aliquod iter conficiat, vt ſibi ſæpe inediam, aliaque indicat id genus incommoda in quibus ad ſalutem multum ei perſuaſerit eſſe præſidii; & homo etiam multa perpetrat mala ipſo (vt veriſimile eſt) Satana invito. Veluti ſi magni nominis vir, idemque magnus errorum, impietatiſque patronus in tale aliquod labatur ſcelus cujus cauſa ejus nominis atque autoritatis jacturam faciat, atque hominibus oculos aperiendi, atque impoſturas cognoſcendi occaſionem præbeat. Alioqui hominis ac Satanæ inſtinctus tam ſunt inter ſe ſimiles, vt non magis ſit lac lacti. Sed & erroribus eſt homo

ſua ſponte obnoxius, etiam ſi Satanæ ad eum fallendum nulla accedat opera. Quare cum ſimillimæ ſint inter ſe & propriæ hominis cogitationes,& illæ quæ à ſatana ſũt, eo difficilius eſt homini ſatanam in ſuo corde(vt ita dicam)loquentem agnoſcere. Neque ſanè vllum eſt operæ pretium ſubtilius rationem vllam indagare,quę hominis ſunt ab iis quæ ſunt ſatanæ diſcernendi, dum conſtet quid bonum ſit, vt ſequamur, quid malum,vt declinemus. Quòd ſi fortè Satanæ tribuerimus quod hominis fuerit, aut homini quod fuerit Satanæ, minimè magnus fuerit error. Immo verò videre eſt,rem eandem fuiſſe modò homini modò Satanę
Act.5. tributam:quòd factum eſt à Petro Apoſtolo,quum Ananiam reprehenderet qui ſpiritui ſancto mentitus eſſet verum agri quem vendidiſſet pretium. Primò enim ſic ait: *Quare adduxit te ſatanas, vt ſpiritui ſancto mentireris*? Deinde ſic rurſus, *Quid ita rem deſignaſti iſtiuſmodi*? Et vxorem etiam ita increpat: *Quid ita conſpiraſtis vt domini ſpiritum tentaretis*? Illud maximè ad rem facit, quod Satanas hominibus cogitationes injiciat. Quemadmodum de Anania modo dictum eſt,ita de Iuda eſt ſcriptum, quòd *mentẽ ei iniecisſet Satanas, vt Ieſum proderet*,& quòd *Satanas ex hominum cordibus*

bus Dei verbum excutiat. Cum ergo ea Satanæ cum homine agendi ratio, vt m eo agere poſſit illo non animadver- nte, mirabiles hinc eum opportunitates illum mille modis aggrediendum, ex- gnandumq; habere neceſſe eſt. Etenim te conveniat homo quiſpiam, ac malum t conſilium, vel fucum faciat ſemel aut erum; is ſi redierit, vt adhuc fraude qua- iam te captet, etiam ſi ſpecioſo aliquo ætextu, cum iam hominis tibi ſuſpectum ingenium, ac voluntas, non patieris tibi nponi. Sed cum poſſit Satanas eo quo di- um eſt modo accedere, etiam ſi hodie te- errimum aliquod, planeq; impium obie- erit conſilium, vt vnde ſit latere non poſ- t, quin idem poſſit cras redire, & te alio allidiore aggredi id nullo fuerit impedi- nento. Non enim ideo cauere tibi ab eo oſſis conſilio, quia eius tibi ſuſpectus ſit uthor, quippe qui non alium eius agnoſ- as authorem, quam te ipſum. Ex quo li- cet colligere, neminem eſſe quem non Sa- anas quacunq; ratione aggrediatur. Cum nim vllum eius factum impedimento alij eſſe nequeat, quacunque ſit aliquis, ſiue apientia, ſiue ſanctitate, experietur pro- fecto nihilominus poſſit ne aut ineptiſſi- mum pertrahere in errorem, aut ad ſce- leſtiſſi-

lestissimum aliquod, maximeque sacrilegium facinus impellere nulla personæ ratione habita: etenim si confecerit, amplus assequutus fuerit triumphum, sin irritus euaserit conatus, nihilo sibi difficiliorem reddiderit eum calidiori consilio fallendi rationem, vt à rebus minimis ducto initio paulatim ad maiora perueniat. Neque refert qua primum ratione aliquem aggrediatur si quidem cui occultus posuerit insidias, eius sæpe animum etiam quasi ficta deposita persona & sua palam assumpta magno aliquo facinore explorauerit, quod fecit cum ipso Dei filio, apud quem cum callidis tentatiunculis nihil profecisset, non dubitauit se prodere, ac dicere, si prostratus me colueris, hæc omnia tua fient. Sin aperto incipit Marte, ne id quidem (vt diximus) impedit, quin postea etiam experiatur insidias. Ac quemadmodum & aperto pugnat Marte, & occultissimas collocat insidias, ita dubitandum non est, quin consilijs vtatur etiam neque prorsus apertis, neque occultis admodum. Verisimile tamen est, quibus cum calliditate maxima intelligit sibi opus esse ad iacienda magna cuiuspiam molis fundamenta, eos aperto Marte plurimum exerceri, vt cum vniuersam belli rationem in conflictibus illis positam esse arbitrentur

Nunquam non mali aliquid molitur aperte vel subdole.

arbitrentur, ad declinandas occultas insidiis incautiores reddantur, quod si perpendisset is qui præstantissimi cuiusdam viri nuper descripsit vitam, nō tam forte audacter pronunciasset, satanam nunquam potuisse in illum impetum facere, quin graui quopiam accepto vulnere pedē referre coactus fuisset. Eadem autem ratione fit, vt quo minus eisdem de rebus aliud, atque aliud conetur suadere: nihil ei sit impedimento, quare vt ad facinus impellat aliquod, extenuabit rem, in memoriam rediget (sed valde alieno quidem loco) quanta Dei sit in parcendo facilitas, atque clementia, aut eum talia non curare persuadebit. Facinore admisso eius prorsus contraria fuerit oratio, nam & ipsam rem miris exaggerabit modis, & omnia ponet ante oculos diuinę seueritatis, vindictęq; exempla, ac tandem ad summam desperationem hominem adiget, ideoq; non agnoscatur dolus, quod cuius ea sit oratio non apparet, sed suas homo esse arbitratur cogitationes, forte cum istæ prioribus sint contrariæ, illas satanæ, has vero sibi tribuerit. Cum autem satanas sit spiritus, neque vilius sit materiæ pondere grauatus, nullis potest laboribus fatigari, non eum æstus, non frigoris attingunt iniuriæ, non enim capit somnus, non obliuio

livio, ex quo intelligere licet inceſſanter eum in nos moliri aliquid. Ac quicquid moliatur, id aut per ſe facit, aut per alios, per ſe facere dicimus quicquid vel ipſe tenebrarum rex facit vel quilibet alius impurus genius, minus enim difficile nobis eſſet differentias eiuſmodi cognoſcere, per alios autem illa intelligimus eum facere ad quæ hominum vtitur opera, quaſi inſtrumentorum quorundam. Ac quicquid per ſe faciat, aut ſuam retinet perſonam, vt quum dei filio dixit, ſi proſtratus me colueris hæc omnia tua fient, aut mentitur perſonam cœleſtis angeli, vt quum ad ea hortatur quibus ad inuehendam in dei eccleſiam impietatem aliquam aditum ſibi patefaciat, eaque tegit admodum fucato, ſanctoque prætextu, atque hinc abſque dubio fuit magna ex parte illa maiorum noſtrorum tanta in eccleſias, ac cœnobia liberalitas, nam ſuppeditatis ijs qui ſoli ſibi omnem religionis curam vendicarunt ad omnem luxum opibus, atque inſtrumentis, ſequuta deinde eſt & doctrinæ, & bonorum morum omnium corruptio. Quæ per alios tentat, ab ipſo tamen initium habeant neceſſe eſt, initiumque hoc ſimiliter facit aut ſua retenta, aut aliena ſumpta perſona, ac quanquã omnia cum omnibus experitur,

Pietatis ſpeciē larnamq́; ſæpenumero induit.

experitur, plerunque tamen ſuam retinet cum deploratæ impietatis hominibus quos ad omne flagitij genus obſequentiſſimos ſibi eſſe expertus ſit. Cum ijs in quibus aliquod ſit pietatis ſtudium diſſimulat, pietatiſque ſpecie omnia conatur: illos ſui ſtudioſos facit: penituſq; obcœcat, ſpes oſtentans maximas, ampliſſima proponens præmia pro cuius ingenio, alios enim ambitioſos honorum onerat titulis: alios obruit opum affluentia: alios rebus alijs ſibi devincit. Hoſce autem paſcit cum rebus ex parte eiſdem, tum vero etiam opinione rerum ab ſe præclarè geſtarum. Intelligere autem eum hominum cogitationes aliter quam coniecturis ab ijs quæ homo facit, dicitque, & quæ ei contingunt ductis: non equidem contenderim, cùm ſcriptum ſit: ſolum Deum hominum ſcrutari corda. Verum enimuero neceſſe eſt, ſaltem capiendis coniecturis eiuſmodi, ac cognoſcendis hominum ingenijs omni opinione maiorem illius eſſe perſpicaciam, etenim ſi homo perſæpe aliquo ingenio, nonnulloque etiam rerum vſu edoctus, ſi cum altero perpaucorum dierum conſuetudo interceſſerit, quis ſit hominis ſenſus, quæ mens: quo ſpectet: quibus delectetur rebus, quibus offendatur, daſcit.

Quid

Quid faciat Satanas tam diu in hac versatus palestra, tantusque veterator? Esse autem præter modum magnam eam vim qua (nisi eum Deus cohibeat) imponit Satanas, ex eo cognoscere licet, quod duarum cogitationum maximè coniunctarum alteram inijcere homini possit: alteram ei tegere. Etenim quæ duæ cogitationes coniunctiores esse possent illis, vt quæ Dei sint oracula, quod ijs prædicitur omnino futurum, & quin id contingat, nulla humana vi, aut consilio fieri posse? At potuit tamen Satanæ opera vnum sine altero in Herodis cogitationem cadere. Vatum enim oraculis de Regis Israeli promissi natiuitate fidem adhibet: propterea que à Principibus sacerdotum, scribisque sciscitatur quo esset loco nasciturus: simulque tantum irrita illa posset facere, ei machinatur mortem: ac ne effugere posset callido, illo maximeque crudeli vtitur consilio, vt mittat qui infantes omnes bimos, eoq; minores Bethlehem atque in illius finibus conquisitos interficerent. Nisi enim hoc Satanæ fuit opus, nullum certè fuerit. At quale tamen hoc est fascinum? Vt quia in vatum esset prædictionibus Iudæis regem nasciturum esse: persuasum habeat ita fore: & vbi, & quando nasciturus esset ex prædictionibus

quibus eisdem se posse cognoscere: sed poste etiam se eludere eas prædictiones, Dei que impedire, atque irritum reddere propositum? Non est hoc vehementer mirum? Ex quo conijcere licet, perinde facere Satanam in hominum animis: ac si, vt impedias, ne quispiam aliquid videat, inter ipsum eamque rem interponas aliquid, aut ipsum: aut quoquo modo legas eam. Atque vt videat, quod eum videre velis, id illi ante oculos ponas: vt videlicet, quum cupit Satanas à cogitatione aliqua hominem abducere: illum alijs, atque alijs occupet: neque illi in eam mentis oculos conijciendi vllum vacuum relinquat tempus, quæ vero cogitationes ad suum faciunt institutum eas illi passim obijciat. Ac quod immanissimus iste humani generis hostis neminem dubitet aggredi: nemini dubitet insidias struere: demonstratum est filij Dei testimonio, à quo vt se coleret, petere non est veritus: sed quibuscum conficere aliquid possit, haud absurde quis dubitauerit. Dixerit enim, cum illis eum operam perdere qui Deum verentur: atque in illo suam positam spem habent. Quod eatenus quidem verum esse necesse est: vt non possit Satanas vllum Dei propositum irritum reddere: neque sanè facere, Quin Deus sua cumula-

Quo fuco sanctissimis viris nonnunquam imposuit.

cumulatissimè impleat erga eos qui sibi f
dunt, promissa. Verum quin ad multa tu
faciendum: tum dicendum impellat: no
vsque adeo est certum, vnde fuerunt eni
prima illa Antichristiani regni fundament
Cuius opera Euangelium pristinum suu
amisit nitorem? Quis tantum hominibu
conciliauit authoritatem: vt iam Deoru
quorundam essent instar? Nulla ne hic Sa
tanæ fuit opera? Immo vero cuius nisi Sa
tanæ? Attamen quid de ijs dicemus homi
nibus omnibus qui eam in rem qualem
cunq; contulerunt operam non vllo prav
consilio, sed tantum bona quadam spe
quod rectè, sanctèque se facere arbitra
rentur, quodq; consilia sua magno cuipiam
ecclesiæ bono fore iudicarent? Neminem
ne eorum vlla fuisse pietate? Vllo Dei ti
more? Neminem ex Dei delectorum nu
mero? At cuius antiquorum patrum non
aliquid extitit eam in rem operæ? Dum e
nim (vt Apostoli more loquar) super fun
damentum Christum ædificarent, tamets
fœnum, ac stipulas in opus conijcerent: ni
hil id impediebat quominus possent & san
cti viri esse, & ex Dei delectorum numero
Sed fœni tamen stipularumque tantum es
allatum vt in vniverso ædificio præter fœ
num & stipulas nihil esse cœperit, cumqu
talem

talem res exitum vt haberet, à talibus etiam initijs exordiri necesse esset: negari non potest quin cui exitus tribuitur, eidem tribuenda sint initia. Et illud etiam Petri ab recta Evangelij semita diverticulum cuius causa obiurgatus à Paulo fuit: nihilne redolet Satanæ spiritum? Immo vero non ipse Dominus Apostolis suis dixit: Satanam defixos in eos habere oculos, vt vehementer exagitaret, eisque fidem omnem excuteret? Quod etiam quin confecerit parum abfuit. Et quum negavit sibi cum Iesu quicquam esse rei: non ei ad id Satanam consultorem fuisse arbitremur? Tum certè fuisse non est dubium: quum Dominum à subeunda morte dehortaretur. Quibus ex rebus omnibus certa duci coniectura potest: Satanam vel cum sanctissimis hominibus conficere multa, non quidem vt eos perdat: sed certe vt ad plurimorum perditionem aditum patefaciat. Quod ipsum tamen non fit absq; summa Dei providentia. Vt inde paretur in ingratos, maximorumque eius donorum contemptores vindicta: errorum videlicet tenebræ maximæ: & pijs, quominus cum mundo pereant, valde necessaria afflictionum exercitia. Itaq; fit vt sæpe etiam sanctissimi viri præter omnem opinionem, Satanæ suam locent operam: e-

cumulatissimè impleat erga eos qui sibi fidunt, promissa. Verum quin ad multa tum faciendum: tum dicendum impellat: non vsque adeo est certum, vnde fuerunt enim prima illa Antichristiani regni fundamenta? Cuius opera Evangelium pristinum suum amisit nitorem? Quis tantum hominibus conciliauit authoritatem: vt iam Deorum quorundam essent instar? Nulla ne hic Satanæ fuit opera? Immo vero cuius nisi Satanæ? Attamen quid de ijs dicemus hominibus omnibus qui eam in rem qualemcunq; contulerunt operam non vllo pravo consilio, sed tantum bona quadam spe quod rectè, sanctèque se facere arbitrarentur, quodq; consilia sua magno cuipiam ecclesiæ bono fore iudicarent? Neminemne eorum vlla fuisse pietate? Vllo Dei timore? Neminem ex Dei delectorum numero? At cuius antiquorum patrum non aliquid extitit eam in rem operæ? Dum enim (vt Apostoli more loquar) super fundamentum Christum ædificarent, tametsi fœnum, ac stipulas in opus conijcerent: nihil id impediebat quominus possent & sancti viri esse, & ex Dei delectorum numero. Sed fœni tamen stipularumque tantum est allatum vt in vniverso ædificio præter fœnum & stipulas nihil esse cœperit, cumque

talem

talem res exitum vt haberet, à talibus etiam initijs exordiri necesse esset: negari non potest quin cui exitus tribuitur, eidem tribuenda sint initia. Et illud etiam Petri ab recta Evangelij semita diverticulum cuius causa obiurgatus à Paulo fuit: nihilne redolet Satanæ spiritum? Immo vero non ipse Dominus Apostolis suis dixit: Satanam defixos in eos habere oculos, vt vehementer exagitaret, eisque fidem omnem excuteret? Quod etiam quin confecerit parum abfuit. Et quum negavit sibi cum Iesu quicquam esse rei: non ei ad id Satanam consultorem fuisse arbitremur? Tum certè fuisse non est dubium: quum Dominum à subeunda morte dehortaretur. Quibus ex rebus omnibus certa duci coniectura potest: Satanam vel cum sanctissimis hominibus conficere multa, non quidem vt eos perdat: sed certe vt ad plurimorum perditionem aditum patefaciat. Quod ipsum tamen non fit absq; summa Dei providentia. Vt inde paretur in ingratos, maximorumque eius donorum contemptores vindicta: errorum videlicet tenebræ maximæ: & pijs, quominus cum mundo pereant, valde necessaria afflictionum exercitia. Itaq; fit vt sæpe etiam sanctissimi viri præter omnem opinionem, Satanæ suam locent operam: e-

iuſque ſint quaſi miniſtri atque inſtrumenta quædam. Quoniamque quo eminentiorem in Dei Eccleſia locum obtinuerit quiſpiam: ſi ei Satanas fucum facere poſſit, ſi eum aliquatenus flectere: eo ampliorem inde capit fructum: credibile eſt etiam hic eum ſumma omnia facere: vt tales viros in aliquas paſſim alliciat inſidias. Neque tamen vſque adeo cum magnis viris occupatur: quin etiam obſcuriſſimi cuiuſque meminerit, inſtar videlicet diligentiſſimi patrisfamilias: qui ita res curet magnas: vt ne minimas quidem negligat.

Non tantum autem occupatur Satanas inflectendis ad ſua vota ijs quibus dictum eſt modis hominum animis: immo vero & alia eius multo diverſa ſunt opera, ignē de cœlo detrahit ad perdendum Iobi oues, famuloſque: magnam illam ventorum vim concitat, qua domus vbi eiuſdē filij filiæque conviuabantur, euertitur, illiq; pereunt omnes: ac eum ipſum deniq; grauiſſimo excruciat morbo. Sed & magna edit miracula, ſi quidē eius opera Pharaonis Magi Moyſis imitantur miracula propemodum omnia, & de Antichriſto quod prædictum eſt: eum huius opera miraculis clarum fore. Ex quibus omnibus conijcere licet

Iob. 1.

2 Theſ. 2.

et quantum ille possit in rebus etiam alijs quamplurimis: appellatur autem etiam *Princeps huius mundi:* quod frustra fieri non potest, immo vero conijcere inde licet: cum opes, honores, dignitates, res mundanæ appellentur: eas ipsius arbitrio dispensari magna ex parte.

Cum igitur tantas Satanas opportunitates habeat, quantas diximus: quicquid eius interest siue credi, siue fieri: vt faciat, credaturve dat operam, si falsis opus est rationibus: eas suppeditat modo per se, modo per alios. Si miraculis est opus: aut ea edit, aut edita fuisse multis dolis persuadit. Si ad rei valde absurdæ credulitatem quadam rerum serie est opus: vt à leuibus erroribus facto initio eo quasi per gradus quosdam hominum ducantur animi: facit id ingeniosissime. Cumque aliquid credi possit & falso, & quia ita se habeat: si ita expediat: dabit operam, vt habeat se ad eum modum. Quare cum ei expediat maximè: vt qui vera de religione docet, credatur aliquo turpi contaminatus scelere: atque ita authoritatis omnis iacturam faciat: collocabit ei insidiarum genus omne, vt incidat in aliquod, ipseque habeat de quo triumphet, sin id nō potest: subornabit qui calumnijs hominis impetat famam: & si per

aliquem labefactare eam possit qui eadem dicatur profiteri dogmata: nihil fuerit optatius. Quare eos qui evangelicam profitentur veritatem omni studio inter se committere cōabitur, aliquas seret cōtroversias, lites, discordias, rixas, deniq; odia, quibus fiat: vt se mutuo maledictis lacerent. Atq; vbi expertus fuerit se iam veritati frustra resistere: ad divinas literas ea incitabit ingenia in quibus olfecerit minimum esse pietatis, proposita videlicet spe magni honoris, nominis, celebritatis, & plurimorum commodorum. Eis fauebit quantum poterit, vt magnam in opinionem veniant, ac demum ecclesiastica consequantur munera, vt cum postea in aliqua eos flagitia impulerit, idque palam fiat: infamia inde notetur veritas: ac minus postea fidem inveniat: cum vulgo illa multi iactent: heu, siccine eos vivere qui quasi ex Deorum immortalium concilio ad religionis, & morum instaurationem missi videri volunt? Hæc igitur patrare illis magistris discemus? Hæc eorum noua, ac recondita quam tanto venditant supercilio sapientia? Si opes, honores, commoda, aut contra, inopia, ignominia, incommoda, afflictiones præstringere hominum oculos possunt: præsto sunt. Si spes, metus, ira, amicitiæ, inimicitiæ

[am]icitiæ adiumento sint futuræ: earum illi [n]unquam desunt semina. Si qua opus est [c]onsuetudine: occasiones excogitat, quibus [v]eluti necessitatem eius imponat aliquam: [a]uthoresque subornat, & valde speciosos [a]ddit colores,

Arripit vero vndecunq; Satanas ad sua [in]stituta occasiones, si quis enim imperi[t]us, ineptusq; sit, quascunq; voluerit fabu[l]as, illi persuadebit, cumq; ineptissimis re[p]leuerit erroribus, persuadet excellenti ali[q]ua donatum esse sapientia, eoq; nomine [i]lli attollit animos, facitq, insolentem arro[g]antem, temerarium, si sit eruditus, adauget illi suæ eruditionis opinionem mirum in modum vt se solum scire aliquid sibi persuadeat, vt præ se contemnat omnes, neq; ferre possit. Si callido quispiam sit ingenio, parumq; religioso, eo commodissime vtitur emissario, atq; imposture ad omnia, fucis, imposturis rixis, ac incendijs implendium. Si quis veri donatus sit cognitione, ac pietate aliqua, subijcit eum quantum potest contumelijs, hominumq; contemptui, vt nemo eius verba, documentaque vel flocci faciat. Sin impedire non potest, quin ei habeatur fides, dabit operam vt de eo nimia hominum sit opinio: vtq; prorsus Dei habeant loco. Si populus sacrorum librorum

Occasiones rei suæ vndequaq; arripit.

deſeruerit lectionem: excutit illi omnem Dei timorem: allicet paulatim ad voluptates, ad luxum, ad vitæ licentiam, omne libidinum genus, denique ad beluinam quandam vivendi conſuetudinem. Si colet ea ſtudia: lites, diſcordias, & alia omnia quæ diximus inde ſerit mala, quum labefactare non poteſt doctrinam: machinas admovet moribus: aut ſi hic fruſtra laboret: doctrinam impetit. Plerunque autem ſimul molitur vtrunque perſpecta hominum ſocordia magnos conatur progreſſus facere: ſi paulo offendat cautiores: cœleſtis cuiuſpiam atque inſignis angeli perſonam ſumet, inflammabit hominum animos nimium ſanctis (vt ſic loquar) cogitationibus, quibus videlicet præfixos diuinæ diſciplinæ terminos rranſgrediantur. Exempli gratia, cum nihil ſit præclarius, quam paratum eſſe quotieſcunque gloriæ Dei poſtulaverit ratio, atq; ad id impellat Deus: mortem in Evangelicæ veritatis teſtimonium oppetere: ambitioſum alicui talis mortis deſiderium iniecerit: vt ea ratione nomen ſuum memoriæ hominum commendet ſempiternæ. Nam talis quidem mortis deſiderio diu flagraſſe dicitur Origenes: & vltro eũ occaſiones captaſſe. Quod quidem vix eſt vt potuerit ab vllo bono

proſi-

proficiſci ſpiritu, cum videamus ne ipſum quidem Dei filium ad ſupplicium ſuum maiores attuliſſe animos, quàm opus eſſet. Quippe qui orauerit etiam patrem vt (ſi fieri poſſet) declinare id liceret: ſed vt eius tamen, non ſuæ ſatisfieret voluntati. Ex quo apparet id mortis genus horrori ei fuiſſe etiam: tantum abeſt, vt ad id cupidius ferretur, niſi quatenus & patri erat obſequentiſſimus, & noſtram ſitiebat ſalutem. Quod cum ita ſit: qui fieri poteſt, vt præſentiore fuerit vel Origenes, vel quiſpiam alius animo: quàm ipſemet Dei filius? Vix igitur carere deſiderium eiuſmodi aliqua temeritate poterat, & nimia eaque inani ſui confidentia: quod accidere etiam potuit ipſo (quomodo fieri potuiſſe pluribus exemplis alibi docuimus) minime animaduertente. Magna martyrum præconia (vtamur enim nunc quidem vſitato iam hoc verbo) eaque gloria quæ ſupplicio propter Chriſti nomen affectos ſequebatur: hominum non nihil titillabat animos. Ad eundem pertinet authorem tanta illa, quam diximus, veterum in eccleſiaſticis cenſuris ſeueritas: quæ tantum epiſcopis conciliauit venerationis, atque authoritatis: vt eiſdem ad dominatum in populum atque ipſos etiam in reges aditum patefece-

rit, fieri etiam poteſt vt Satanas ſanctis fa-
veat cogitationibus,& quaſi calcaria curręti
equo addat: vt opportune mox ad inſidias
perducat. Quod fecit cum vt ſe viri poten-
tes, ipſiq; etiam reges aliquando improbis
ſubijcerent paſtoribus: viris pijs quidem
illis ac ſanctis ſummam conciliaret venera-
tionem, cuius poſtea, vt diximus alibi, hæ-
redes eſſent ſucceſſores, qui a maiorum
ſanctitate paulatim cum degenerent: tan-
dem authoribus illa in bonorum oppreſſi-
onem, tyrannidemq; verteretur, & quum,
vt ſimulatores epiſcopatus aliquando am-
birent, extimularet opulentos homines ad
exercendam in epiſcopos qui donata pau-
peribus deſtribuerent, ſummam liberalita-
tem & mox (vt ad ſucceſſores perveniret)
in ipſas etiam eccleſias, quæ quanta fuit a-
ſtutia? aut quis talem liberalitatem initio
ſuſpectam habere potuiſſet? Nunc autem
quo res evaſerit videmus. Sic, vt perſuade-
rit in ciborum diſcrimine pietatem eſſe:
perſuaſit primum caſtigandum eſſe corpus
eorum ciborum abſtinentia qui illud
multum nutrirent admodumque validum
redderent: atque illorum vſu qui ex-
tenuarent, eneruarentque; ſic illud ſpi-
ritui, rectæque rationi obſequentius fu-
turum: ſic Dei præceptis obtempera-
ri

facilius posse: cum deinde causa quamobrem id fieret in oblivionem venisse: maneret autem mos certis diebus à certis cibis abstinendi: facile fuit pietatis opinionem ejusmodi abstinentiæ appingere.

Sed hujus quidem veteratoris summa nititur astutia, calliditasque in serendis litibus, ac dissidiis: eò enim quum ventum sit: vt jam ex hominum manibus excutere sacros libros nequeat: & accendit eos insatiabili quadam omnia (ea etiam quorum nullus sit vsus) sciendi siti: & quotidie scrupulos injicit, ac quemcunque injecerit scrupulum: persuadet etiam quantum potest, ejus rei veritatem omnino cognitu esse necessariam, atque vtramcunque in partem inclinaverit judicium: sequitur vt persuadeat etiam qui ea in re aberret, salutis esse participem non posse. Itaque ejus esse officii, quod ei Deus patefecerit, id vt aliis etiam patefaciat: cumque Satanas eadem de re alia aliis persuadeat: hinc sunt controversiæ, ex quibus quominus vlla sequatur veri cognitio, sed potius tenebræ offundantur hominum oculis, eæq; indies majores: vtque oriantur inde discordiæ, dissidia, rixæ: & vt se mutuis lacerent injuriis: neq; vlli concordiæ spei relinquant locum: in sui quemque admirationem

Sūmā autē veteratoris huius studiam, lites serere ac dissidia.

tionem ducit quantam poteſt maximam
adeo, vt ſibi quiſque deus eſſe quidam v
deatur, à quo fas ſit omnis, vivendi, cr
dendique accipere leges. Id quod homin
ingenio ſui plus ſatis amanti aliud eſt nih
quàm currenti equo addere calcaria. A n
mia verò quam quiſque de ſe opinione
habet homo, oritur temeritas: qua fit,
quicquid in buccam venerit, effutiat: qui
quid occurrerit nullo adhibito diligenti
ri examine pro certo ſtatuat. Idq; tanqua
oraculum quoddam pronunciet, ac q
confidentiora elicere callidiſſimus hoſ
verba poteſt: eò præclarius ſecum agi p
tat. Sic enim (vt alibi dictum eſt) vide
tur niſi magno cum dedecore retractatio
nullius prorſus relictus locus, & ſi quis
objiciat: tantam confidentiam ſumma e
am inſolentia eo quicunque ſit, contem
nendo ſequatur oportet. Ac quo meli
aſſequatur quod vult: vt par eſt odiſſe fal
quælibet dogmata, eaque conatu omni d
lere: ita conatur ille perſuadere maxim
dignos odio eſſe, atq; execratione quicu
que tueri falſum aliquod velint dogma,
quiſquis ex animo deum colat: ab eo ex
gi, vt talia ſuſcipiat odia: homines ejuſm
di tam factis, quam verbis accipiendos e
quam duriſſimè. Si quis in eccleſia paſt

obtineat locum, aut doctoris, & si qua sit minis existimatio: ob oculos ei ponit uneris dignitatem, qua eum veneratione lore quemque deceat, cujusq; officium e, vt ei fidem habeat: neque litem ei ovendam putet: qui secus fecerit, eum pudenter, arroganterque facere: ea rane sacri ministerii everti, & conculcari gnitatem. Qui id tentet: perinde faceac si Deum ipsum de suo solio conetur jicere. Si quod ejus verbum habeatur lsum: omnem religionis fidem concidere portere, ac simul Christianam funditus erti rempublicam non secus ac si is esset icum quo ea niteretur, staretq; fundaentum: ac Deus ejus curam omnem abciisset. Qui nullo tali fungetur munere, jus subjiciet cogitationi: scientiam non sse cum vllis conjunctam muneribus: neq; ositam in vulgi judicio, quod sæpe ineptissimos quosdam valde suspiciat, ac mireur eum etiam si tanta non polleat authoitate, scientia tamen antecedere: quare nicùm eo æquali omnibus in rebus vtatur re sive ecclesiasticus pastor, sive doctor: d ei tanquam magnam aliquam depinget nsolentiam, ac superbiam: quin etiam tyannidem minimè ferendam: rem autem ehementer sanctam, ac magna dignam laude

laude fore: si quis se objiciat: ac tales conetur tyrannides evertere. Itaque vna manu (quod proverbio dicitur) ignem adferens, altera stramen, vbicunque potest quam maxima facit incendia: ac quominus vnquam restringuantur, materiam addere nunquam cessat. A quam hoc est, humanum, lene, prudensque ingenium quodcunque arcet ab incendiis quantum potest, ne quid opis afferat ad ea compescendum: sed illud fiat potius quod dicit Ennius:

> *Spernitur orator bonus, horridus miles amatur.*

Ita furore inflammati animi omnia faciunt, dicuntque temerè, inconsideratè, insolenter, superbè: ac tam multa interserunt extra causam: vt vix centesimum quodque verbum ad rem faciat. Quicquid semel pronunciatum fuerit, nunquam patitur execrabilis iste hostis (si modo impedire possit) retractari: exigendis autem retractionibus facit quàm maximè potest rigidos: nihil pronunciatur integrum: nulla est audiendi patientia. Ex quo fit vt inter se non intelligant: vtque sæpe de alliis interrogati, de cæpis respondeant. Quapropter alius alii ea tribuit quæ neque dixit, neque fortè cogitavit vnquam: quibus de causis

quid alius in alium machinetur, nulla primere possit oratio. Nunquam tam batus est Septentrionalis Oceanus, in multo turbulentior nonnunquam clesiæ status videatur. Hic videmus trum nostrorum alios crudelissimis bjici cruciatibus, alios nequissimo hocedere, & præ metu in Dei dedecus, probriumque quicquid illi collibuerit ere: illic audimus & tympana, & tuban clangorem, & bellicis tormentis eta tonitrua, & sævissimas in nostrum guinem, nostraque viscera se mutuo hortantium voces. Fit ante oculos noos horrenda nostrorum cædes: non æi, non sexui parcitur; quæruntur ad cem, vel ipsi nondum in lucem editi tus, & multas in partes discerpuntur. uid nos interim? Hæc scilicet nihil nos ovent: sed egregiè litigamus, contendius, rixamur. Iaciuntur vltro citroq; conmeliæ, maledicta, probra petulantissimè dehonestatur indies magis, ac magis cõunis causa, atrociora indies concitamus nos odia: & communi hosti ferrum quod nosmetipsos aliquando stringat, exacuius: ac ligna illi quibus nostramet incen- t corpora, suppeditamus. Ac tantus est ifex Satanas: vt nemine sinat intelligere

in

in se quicquam esse culpæ: in adversari quisque suum crimen rejicit, extra omn culpam, causamque ponit. Magna mihi c pia esset commemorandi quæ videre, aud reque est quotidie, multis professò dig lachrymis. Verum ne cujusquam incurr offensionem, ideoq; minus fructuosa ap eum nostra sit oratio: nominatim ea rec sere supersedeo. Sed mirum in modum affecit quod accidit non ita pridem civ bello ex religionis controversiis miserè fl grante Gallia. Editus est libellus quo o nes propemodum quotquot in Evange restitutione aliquid sibi nominis peper runt, adeò contumeliosis indignisq; fœd bantur nominibus: vt clementius mul excipi à Pontificiis soleant: & erat tam libelli author qui earundem partiu diu fuisset habitus. Hem (inquam) ho num amentiam: siccine illic tam miserè fl grare omnia intestino bello: nos autem tam turpiter, tamq; indignè abuti otio? S hominem ita obcæcaverat ira: vt quid f ceret, & quàm jucundum spectaculum S tanæ pararet oculis, animadvertere n posset: & qui refellere nihil possunt n primo quoque verbo contumeliarum ac leis pugnant, discere ne quidem sæpissi experti nequeunt: tali ex semente non n

tale

em esse messem expectandam.

Talem igitur cum habeamus hostem, eu- fallendi artes tam sint occultæ, variæ, ltiplices, vafræ: cujus tam diuturna sit rcitatio: cujus jucundissima, suavissi- que sit quies (dum aliqua re nobis in- mmodet) nunquam quiescere: quid nos iemus? Dabimus nos somno, ac desidiæ? on circumspiciemus? Non cavebimus no- s? Blandietur quisque sibi: vt putet aliis idem ineptis hominibus cavendum: eos vigilent monendos: se prudentiorem n factum, quàm vt possit amplius vllas ici in insidias? Atqui hoc est omnium e ille conatur summum. Quin etiam ra- frustra, vt homines (eos præsertim qui thoritate valent, quorumq; in pruden- vigilantiaque sita esse ecclesiæ videatur us omnis) in talem de se adducat opini- em. Ego verò certissimè persuasum ha- o vt quisque à Satanæ laqueis longissimè abesse sibi persuadet: ita eum illis esse oximum. Quid dico proximum? Immo m illis jam quàm arctissimè constrictum neri. Scilicet tyrunculus cui cum calli- ssimo veterano sit negocium, non in ma- no semper versaretur periculo: sis enim nta prudentia, sagacitate, sapientia, rerum u: vt omnes homines facilè antecedas. Quid

Exeutienda ergo securitas, arma induenda contra hostem tam vafrem, tam varium.

Quid adhuc præ illo fueris nisi novus m-
les? Quòd eò sanè à me non dicitur: qu
ad ejus actus, dolosque declinandum nil
spei relictum videri velim. Est omnin
spes: & illa quidem certissima: sed quibu
Profectò non suæ nitentibus prudentiæ, a
sagacitati, neque securis, oscitantibus, sibi
non caventibus: aut iis qui quali cum ho
ste res sit non considerant: propterea qu
contemnunt: sed iis qui, cum pericula pro
bè comperta habeant, pro periculoru
magnitudine idonea ad resistendum, ho
stemque repellendum arma sibi compa
rant quæ arma pulchrè describit Paulu
Vult enim *lumbos Christiani militis cinct*
esse balteo veritatis, quo requirere videtu
sinceritatis amantem animum, à quo omn
absit hypocrisis, sive simulatio, & fucus:
qui seriò ad pugnam se comparet: vult *pe*
ctus armatum thorace iustitiæ: vt bona ad
sit conscientia: quòd quicquid facit, id a
Dei gloriam collatum velit, nec suis id
metiri vel commodis, vel incommodis, v
vllis aliis rationibus ipse sibi sit testis: vu
pedes indutos calceis Evangelij pacis: vt di
scat spinas ignominiarum contemnere, at
que oblivisci: neq; ad vllas vicìscendas in
jurias animum adjiciat: sed potius ita
comparet: vt cuiq; pro malo bonum para
tu

ſit reddere. *Latus tegit clypeo fidei*: quo
repi dè ignita iniquiſſimi hoſtis vel po-
tiæ, vel ſummæ ad fallendum callidi-
is animum deſpondeat: ſed certò ſta-
t ſe ſub eo militare imperatore, qui ne-
ſſario tempore deſtituturus ſe non ſit:
inimmo idoneo conſilio, atque ſatis fir-
s viribus communiturus: ei eſſe curæ ſe:
ad & ab omnibus ſatanæ dolis, inſulti-
s, conatibuſque ſervandum ſatis eſſe ſa-
ntiæ, viriumque: quamobrem quod
pidet nihil eſſe, *armat caput ſalutis galea*,
prementibus afflictionibus ſalutis eum
nſoletur expectatio: quippe in qua tot
ntaque inſint bona: vt ne minima qui-
m parte ea vlla aſſequi poſſit cogitatio.
anum denique armat gladio ſpiritus
hoc eſt) Dei verbo, quo & hoſtis ictus ci-
offenſam accipiat, & ipſum hoſtem vul-
eret, ac planè conficiat. Sed quominus lo-
eius fiduciæ quam ſic armatus in Deo
oſitam habere debet, ignava vlla ſecuritas
jus in animum irrepat: preces vult addi,
que ejuſmodi quidem preces quæ ab a-
imo proficiſcantur & periculorum non in-
to æſtimatore, & ſuæ imbecillitatis con-
io, & divinorum promiſſorum memore.
um precibus conjungit vigilantiam: quo
dmonet ita expectandum à Deo opem: vt

te interim circumſpicere oporteat: obſervare ſatanæ ingenium, vt nunquam non oculos habeas quis ſis, quod tuum ſit munus, quis rerum ſtatus, quæ tempora, denique qua parte quoquo tempore, ac momento agredi te ſatanas poſſit. Non quo in tua iſta vigilantia tuam poſitam ſpem habeas ex ſatanæ inſidiis elabendi: ſed meminiſſe nos oportet ita promiſſam eſſe nobis divinam opem: vt velit tamen eam nos non dormitantes, ſed vigilantes ab ſe expectare. Sic pius ille agricola à Dei quidem liberalitate, ac providentia meſſem expectat: ſed interim non dat ſe deſidiæ: quin potius fundum colit: & cum fide ſuum conjungit ſudorem. Addit poſtremò Apoſtolus etiam perſeverantiam. Etenim cum ab iſto hoſte nullum ſit tempus, nullum momentum periculo vacuum, nulla vnquam pax, nullæ induciæ: quis quæſo aut exuere ſe poſſe arma, aut de excubandi ſollicitudine remittere vel tantillum poſſe abſque ſummo, certiſſimoque periculo ſperaverit?

Hæc ſunt quæ in præſentia de ſatanæ dicere potuimus ſtratagematib. Quibus etſi multo plura addi potuiſſe non negamus: videntur tamen quę patefacta per nos à Deo ſunt (quo nomine immortales ſunt ei gratiæ habendæ)

endæ) tot ac tanta : & ratio ad illa decli-
nandum adjecta ejusmodi. vt si quis non
tantum semel ea percurrerit, sed sæpe dili-
genterque perlegerit, memoriæ mandave-
rit, ac frequenti cum meditatione, tum ve-
rò observatione, exercitatione, atq; vsu fa-
miliaria sibi reddiderit: facilè intellecturus
sit: ad sustinendam hanc pugnam artis sibi
accessisse plurimum, ac prudentiæ. Vt sive
tenebras offundere conetur satanas Evan-
gelio: sive mores corrumpere: sive novæ
cujuspiam tyrannidis fundamenta jacere:
sive ejusdem Evangelii remorari cursum:
quid moliatur facilè possis olfacere: & qua
ratione ejus frangi consilia possint, vide-
re. Expendendum est autem etiam at-
que etiam: quàm horrendæ sint istæ cla-
des: illatæ Evangelio tenebræ, ejus cursus
retardatio, morum corruptio, ecclesiastica
tyrannis, conscientiarumque carnificina.
Succurrat enim nobis Israeliticus popu-
lus, sed præcipuè Pharisæorum, Scriba-
rum, Sacerdotumque inaudita cœcitas,
quibus non clarissimæ vatum prædictio-
nes, non tot tantaq; miracula ad eum ip-
sum agnoscendum quem tanto expecta-
rant desiderio, aperire oculos potuerint. Est
ante oculos Pontificium regnum. Infelix
populus quos, aut quales nactus est pasto-

res? Quibus suam credit salutem? quos errare credit non posse? Quæ commenta, quæ somnia, quas nugas passus est sibi Evangelii obtrudi loco? Quàm fœdam, quam abominandam, quam exitiosam patitur su[a] exerceri mercaturam? Vt emat pro medicamento venenum, pro salute damnationem, pro vita mortem eamq; sempiternam? colit pro Deo aurum, argentum, ligna, lapides, atq; alia ineptissima suæ amentiæ inventa. Cumq; Apostoli vno propemodum momento Evangelium per totum terrarum orbem diffuderint, ad idem restituendum quandiu, ac quam parvo cum fructu laboratum est? Ad garrulitatem, ad cõtentiones, ad pugnas satis multi sunt instructi: sed veræ pietatis non tam multa apparent exempla ad nos consolandum, & exhilerandum, quam extent impietatis ad copiosissimas nobis lachrimas (nisi prorsus lapidei essemus) exprimendum. Hæc assiduè meditari omnes qui Christum amant decet: sed eos præcipuè, qui ecclesiæ tractãt gubernacula: ne qua fortè fiat ratione, vt imprudentes immanissimo huic hosti ad sua patranda facinora suam locent operam. Væ misero cui quidem id acciderit: etenim si *ei qui fratrem suum fatuum appellaverit, sempiterni ignis pœna est proposita:*

si

præstaret cuilibet molari lapide de collo pensò in mare mergi: quam quenquam vel minimum eorum qui Christo fidem adhibent, offendere:& si pro scelerum, criminumque magnitudine daturus quisque est pœnas: cum dictum sit oppidis quibusdam in quibus absq; fructu multa fuissent edita miracula, fore, *vt in die iudicii cum Tiro, Sidone, ac Sodoma mitius agatur quam cum illis*: quas pœnas manere putemus eos qui cum Satana in plurimorum populorum perniciem, inq; Christi regni desolationem conspiraverint? Vide quid intersit: appelles ne tantum fratrem tuum fatuum: an vitam ei auferas, neq; hanc modo temporariam, sed æternam: neq; vni solum homini, sed multis: neq; etiam multis solum hominibus, sed multis populis. Neque vero te excusauerit quod ignoranter feceris: cum potueris traditis tibi dei oraculis quibus quid te sequi, quid cavere oporteret monereris, non ignorare. Si inquam pro tam leui delicto subeunda æterni ignis est pœna: quid pro hoc fiet tam immani facinore? Vide quid hoc rei sit: ex maximis, ac supra omnem humanam cogitationem positis dei laudibus vix vllam nominare maiorem possumus: quam quod pro redemptione nostri ipsum filium suum morti tradiderit.

Quale porro eius factum fuerit, qui cuius quam perniciei vllam præbuerit causam, quam ve apud deum detestandum? Væ igitur vobis qui inanem captantes auram, vt siue ingenio, siue eruditione valere aliquid videamini, aut importuna curiositate adducti controversias, lites rixasq; serendi finem nunquam facitis. Væ vobis qui, vt vestris indulgeatis odijs, invidiæ, æmulationi, vestræq; seruiatis existimationi nescia cui: lites non modo non compescitis, sedatisue: sed etiam irritatis magis ac magis animos, easq; sic immortales redditis. Væ vobis qui siue animi prauitate, siue etiam incuria ad tanti momenti res tractandas nullam affertis reuerentiam: neq; quid faciatis, expenditis: atq; ita offendiculis repletis omnia. Væ vobis qui defixis in vestram tantum dignitatem, existimationem, vulgi de vobis opinionem oculis, vt Deorum quorundam locum apud homines obtineatis, fratres vestros contemptui habetis, affligitijs, opprimitis, atque in eorum conscientiis dominium quoddam vobis vsurpatis: atq; ita satanico regno muros circunducitis: & propugnacula exædificatis: væ (inquam) vobis, væ, væ: quam horrenda vos manent in die illa supplicia. Neq; verò hæc dico nunc solis Romanis Pontificibus, Cardinalibus

bus, eiuſq; ordinis hominibus, quid enim
ſet aliud, quam operam & oleum perde-
Illis dico quos auribus adhuc eſſe præ-
itos ſpero, quibus audiant: qui cum
hriſtum ament: merè callidis oppugnan-
ur ab Satana inſidijs: vt eorum nihil tale
bi perſuadentium ad ſuos conatus vtatur
pera, caueat ſibi quiſq; non Romæ pri-
um natus Papatus eſt: ſed iam inde à pri-
is parentibus ducit originem, nemo eſt
oſtrum, qui non ſuum in pectore Papa-
um geſtet prima quaq; occaſione certiſſi-
è eum proditurus, niſi magna prudentia
ipſe exploraverit, ac ſibi plane vim fece-
it, intelligant quibus ſunt aures. Væ mi-
ro illi cui contigerit, maximam cernere
amnatorum hominum turbam ad quo-
um perniciem qualemcunq; ipſe, vel igna-
us operam contulerit: præſertim ne admo-
itus quidem ſibi caverit, qui quæſo pote-
t Dominici vultus ſeveritatem ſumma
um maieſtate coniunctam ferre? Qui tum
nimus erit? Quæ mens? Qui ſenſus? Item
atres valeant ambitiones, fumi, iræ, ſimul-
tes, lites, diſcordiæ, aliæque affectiones
mnes, ſit noſtrum omnium vnum cor, vna-
ue voluntas, ſit vnus omnium noſtrum
opus Chriſtus, eiuſq; nominis gloria, ex-
utiamus aliquando eum ſomnum per
quem

quem sit,quominus cernere quę nobis collocatæ sint insidiæ possimus.Neq; vero applaudat sibi aliquis: iam se in portu nauigare, iam se extra omne esse positum periculum: huiusmodi exhortationes alijs fore vtiles, repeto enim quod paulo ante dixeram,qui ita secum ratiocinetur: quisquis tandem sit,eum aut laqueo esse proximũ, aut artissime iam constrictum teneri. Satanæ scilicet illa est oratio qua securum,inepteq; confidentem reddat hominem, cuius mos est: tum maximè polliceri pacem quum nihil minus est quam pax.Caue tibi (inquam)caue immo vero cum, qui nobis propositus sit hostes,noverimus: induamus quæ modo diximus arma,præcipuaq; illa nostra sit cautio,vt vereri nunquam desinamus, quin immo, quo maiores in illum progressus fecisse videbimur: eo cauendum nobis ab illo magis esse certo statuamus, quo fiat vt neq; cessemus vnquam à Deo precibus contendere,vt nobis laqueos ostendat, sed cuiq; (inquam) suos: non tantum qui vicino sint positi, est enim sic precandi necessitas omni prorsus fide maior.

FINIS.

IACOBVS ACONTIVS IOHANNI WOLFIO TIGVRINO. S.*P*.*D*.

QVòd lucubrationum tuarum editionem nequaquam tibi præcipitandam putes: quin potius Horatii conſilio nonum vt in annum premantur ſuadentis, parendum: ego verò mi Wolfi pudorem in eo prudentiamq; vehementer laudo tuam. Quid? Ergo ne tanto eruditiſſimorum hominum quibus hoc ſeculum floret, theatro nihil commovebimur? Cujus id eſſet frontis? Sed vt ſapienter eſt ab eodem Horatio dictum:

Eſt modus in rebus, ſunt certi deniq; fines:
Quos vltra, citraq; nequit conſiſtere rectũ.

Vt enim faciendum non eſt, vt edas: quæ, ſi limam adhibueris, politiora poſſis reddere: ita neque premenda nimis diu ſunt, quæ & aliis fructum, & tibi laudem poſſint parere. Ac tametſi facilius multò eam in partem peccatur: vt nimis facilè, ac repentè ſibi placeant: eſſe tamen & in partem contrariam,

ſi nunquam tibi placeas, peccato locum, vel ex eo cognoſcere licet: quòd ſi majores noſtri nimium verecundi, cautique eſſe voluiſſent: nulla nobis monumenta ſuæ reliquiſſent induſtriæ. Itaque nos pro tam culto ſeculo, rude, agreſte, ac rerum omnium ignarum haberemus. Sed illud in primis laudo: quòd omne ſcribendi edendique conſilium non inanis auræ cupidine, ſed publicæ vtilitatis ac Dei gloriæ ratione gubernari velis. Pleriq; præter laudem nihil ſpectare in ſcribendo videntur. Ex quibus tamen qui ſaltem intelligunt qualibus nam ſcriptis laus debeatur aliqua, taliaq; elaborare ſtudent: ferri vtcunque poſſent: non aliter atque ii, qui pro patria fortiter illi quidem pugnant, non tamen patriæ cauſa, ſed ſuæ gloriæ. Sed quid iis facies, qui cum ipſum ſcribere, qualecunq; ſit, laudi ducant: nihil in ſcribendo propoſitum habere præ ſe ferunt quàm vt ſcribant? Miraris, opinor, ejuſmodi vllos eſſe: & meritò. Quid enim ineptius? Sed vnde nobis indies tanta ſcriptorum turba, eorum qui cum nihil de ſuo quod proferant habeant, præter fortè inanes nugas quaſdam, aut deliria: tantùm hinc inde ſuffurantur & res & verba ex quibus ſuos conflent libros? Neq; interim quicquam ita aut exprimant, aut comprobant, aut collocant: vt non multò malis apud

apud eos vnde ſit depromptum legere. Etenim nullam ad rem ingenioſi ſunt, prætерquam ad ſpecioſos titulos excogitandum: quibus ex hominum manibus bonos libros extorqueant: ac ſuos eorum loco obtrudant. Et tam ſtolidum eſt vulgus: vt, quos expuere debuiſſet, & ſuſpiciat nonnunquam, & celebret. Sed iſtos ſanè mittamus: quippe qui pro merito tractari non niſi prolixa poſſent invectiva. Illud potius videamus: qua ratione nos in eo genere declinaturi omnem culpam ſimus. Quid enim ſi ſolam quidem vtilitatem publicam ſpectemus: ſed (vt ferè fit) nobis plus æquo noſtra placeant? An putas impunè laturos? Quonam autem tandem pacto ſtatuere poſſis tuum de tuo judicio rectum eſſe judicium? Cum tam multi in eo errent: qua ratione te non errare intelliges? Ardua res eſt; ac neſcio an vlla magis: amicis, inquies, plus de me credam quàm mihi: at verò id multò eſt dictu facilius, quàm factu: ſed facturus ſanè ſis: quid ſi amici parum ſinceri ſint, vt nolint: aut nimis verecundi, vt non audeant quod ſentiunt proferre? Quid ſi fuerint aliis in rebus (quod plerunq; accidit) occupati: vt quod oportebat censuræ tempus dare nequeant? Sed mitte hæc omnia: quid denique ſi ne illi quidem judicio ſatis valeant? Dices, non niſi probatiſſi-

 mos

mos quosq; adhibebo. Cujus judicio probatissimos? Vulgi ne? Minimè præclarum tu quidem authorem narras. An tuo? Atqui vt certus esse possis, te in eo haud errare: constare tibi oportet rectum esse judicium tuũ. Quod si fiat: jam alieno opus non habes: sed certè & si multi judicium sibi tribuunt: quibus nullum est: quibus tamen revera est, intelligant etiam sibi esse, necesse est. Sive de illo agas judicio quod naturæ adscribitur, multarumque rerum cognitioni atque vsui: sive de illo quod à divino proficiscitur afflatu. Quemadmodum vt multi existant, qui in quibus errant, ea se scire falso sibi persuadeant: qui tum re vera sciat aliquid: id se scire non potest non intelligere. Neque enim scire diceretur vnquam: nisi se scire intelligeret. Itaq; periculum non est ne si judicio valeas: eo te falsò carere opineris. Sed contrà, si careas: ne illud tibi adscribas. Ineptè autem fecerit qui cum per se certò intelligere possit vtilem se operam scribendo aut navasse, aut navare posse: judicem adire alium velit. An verò qui veritatis Evangelicæ ex Pontificiis tenebris in lucem vindicandi Principes fuere: si plus cuiquam credendum quàm sibi censuissent: Romanæ se opposuissent ecclesiæ? Interfuit igitur plurimum Christianæ reipublicæ eos, cum rectè judicarent,

arent, aliorum non pluris facere judicium, quàm ſuum: neque ſanè expectare, dum ad ribendum hortatu cuiuſquam impellerenr, ſed eos ad id ſua ſponte excitari. Quanbquidem autem in eam partem frequenſſimus eſt error: vt multum ſe videre arbientur qui nihil aut parum vident: ſintque iam quidem judiciorum quaſi gradus: vt e quibuſdam rectè judicare multi valeant: e aliis non ita multi: de nonnullis perpautantum quidam: atque ita fit plerunque non eum quem debet ſibi vendicet quiſue locum: optimum mea quidem ſentenconſilium fuerit, ſi vnuſquiſque ſuum aquando vehementer ſuſpectum judicium buerit. Non vt animum deſpondeat: ſed diligenter exploret ſuas vires: & quantum dere poſſit compertum tandem habeat. Quoniamq; ſenſim irrepere in hominum paum attendentium animos ſtulta ſolet confientia: eaque vbi invaluit, præſertim ſi popularis aliqua nonnihil aſpiret aura, diffidenæ locum relinquit nullum: illa vna ratioe videntur ad modeſtiam revocari omnes oſſe: ſi tantùm inſpiciant quàm magnus uerit in omni ætate numerus eorum, qui cũ bi de ſe ſumma omnia promiſiſſent, ridicutamen præter modum evaſerint. Quid eim hinc ſequitur aliud: quàm conjunctum

cum hominis natura esse, vt sibi, suisque plus æquo faveat? Quisquis ergo hominem se esse meminit: ei simul in mentem veniat: & si animadvertere non potest quibus in rebus, aut quo pacto nimia ineptiat confidentia: & se tamen ejusmodi esse morbo obnoxium. Itaque placent tibi fortasse ingenii tui fœtus? At quamplurimis placuerunt sui, qui tamen probari aliis nequiverunt: quid si idipsum contingat tibi? Cavendum est ergo primùm te tibi tui ipsius amor non satis rectè judicare de tuis permittat (id quod suscepta sæpe obtrectatoris persona, atque ad vnguem examinatis singulis assequere) tum autem operæprecium sanè fuerit certò aliquo signo semel quale tuum sit & ingenium, & judicium cognoscere: & quantum ei tributurus rectè sis videre. Ac quandoquidem & tu prolixas à me requiris epistolas: & cum conjunctissimo amico vel nugari persæpe dulce est: quænam indicia colligere hactenus hunc in vsum potuerim, exponam. Inprimis autem intelligentis judicii illa certa videtur esse nota: si multa tibi in mentem sua sponte indies veniant, quæ cum summorum hominum judicio congruere postea deprehendas. Etenim statuere non possis recto illos vsus fuisse judicio: quin idem de te statuas. Firmi est etiam judicii signum: si propositis

positis eisdem rationibus atque de integro expensis præjudiciis, pertinacia, animique affectionibus omnibus valere jussis: idem semper judices. Qui enim eadem de re aliud atque aliud judicet nulla nova adductus ratione: sed ideo quòd ratio eadem modò plus, modò minus habere ponderis videatur: eum sæpe errare certum est Subtilis autem judicii qui fuerit sæpe errare? At verò magnum infirmi judicii argumentum est: si, quas res aliquando maximè certas habueris, in iis postea errasse te toto cœlo deprehendas: & si id accidat frequentius. Sic etiam nihil tua sponte animadvertere, nihil judicare posse: nisi semper quos sequaris habeas: ingenii est valde imbecilli, & qui de rebus multis contra judicat quàm quos mirata est ætas omnis: necesse est eum judicio esse aut divino fortè quopiam, aut certè nullo. Hisce argumentis si quis ingenii, judiciique sui vim diligenter diuque exploraverit: næ ille à scopo haud longè aberraverit. Sed alia est adhuc adhibenda cautio: vt quam audax sis, aut quàm timidus natura expendas. Audacia enim plus æquo tibi tribuere conabitur: pudor autem minus. Quocirca ad certius faciendum judicium addenda sunt experimenta: quæ tuam de te opinionem aut non æquabunt, aut fortè superabunt e-

tiam: itaq; animos aut addent, aut cohibebunt. Cognitis ingenii viribus alia ſequitur conſultatio explicatu minimè facilis: quam abſoluta eſſe oporteat ea quæ in publicum emittas. Nam ſi numeris omnibus eſſe arbitreris oportere: nemo quicquam rectè edet vnquam. Apparet ergo ea quoque edi licere: in quibus quod deſiderent, ſit aliquid. Ac, ne nimis longum faciam, mea quidem hæc eſt ſententia: vt quam in ætatem incideris, videas: & quid ſuſcipias: cujuſque rei gratia: hoc eſt qua nam magna vtilitatis ſpe adductus, expendas etiam atque etiam. Quæ literis mandavit Iohannes Hus, ſi ætatem qua floruit reſpicias, planè aurea ſunt: ſi cum noſtrorum hominum monumentis conferas, nullius ſunt pretii. Ergo talia ætate illa emittere omni fuit laude dignum: hodie verò edere etiam paulò meliora magnæ fuerit inſcitiæ. In occaſionibus etiam multum admodum eſt poſitum. Sit enim locus aliquis pertractatus quidem jam optimè: ſed non ſit ex iis quos maximè oportebat, qui legat: ſit autem ſpes novo aliquo ſcripto ad lectionem alliciendi: me authore etiam minus bono ſcripto id tentaveris, non modò ſine reprehenſione juſta, ſed etiam cum laude aliqua. Neque enim verè dici poſſis actum agere. Sunt etiam quæ inculcari ad importunitatem

nitatem vsq; expediat, quo in genere si id non prorsus invita (quod aiunt) Minua aggressus fueris: iure tibi laus debeaaliqua, pertinere autem huc videntur hortationes ad pietatem, ad officium, & tiorum reprehensiones, at quæstionum gmatumq; tractationes aliam habere ranem videntur, vt non nisi elaboratissimus atiam invenire possit,

Scriptus & à tergo necdum finitus Orestes.

Istis porro atque alijs id genus omnibus rpensis: si fuerit aliquid in quod vtilem nferre posse operam videare: expectanos qui tibi stimulos addant, non existimo. n vero non satis magnus esse debet stimus bono cuique publicæ vtilitatis ratio? Quin immo ne expectari quidẽ velim, dum le argumentum offerret sese: verum stuiose inquiri, ac periculum fieri, Latissimè quidem patet diuinarum rerum (vt intra os me fines contineam) tractatio, arguenta sunt multa & varia: fine tractationum iuersi. Est enim doctrina de fide, de moribus, de ceremonijs, de politia: collapsa erant omnia, nihil non occuparant tenebræ. Hic igitur vehemẽter vtilis fuerit inquisitio: satis ne ad vnguem restituta in integrũ omnia fuerint: an vero sit adhuc reliquiarum aliquid veterum errorum, & quid. Cuius diligentiæ

gentiæ non aliam equidem existimem e
rationem: atque eam ipsam qua hacten
tot, tantæque ac tam densæ fugatæ sunt t
nebræ: si ad ipsam diuinæ vocis normam e
igantur omnia, non aliter quam si nihil no
suspectum habeas, ne quidem syllabam. H
iusmodi autem inquisitionis si nullus ali
sit fructus: hic certè maximus fuerit: explo
ratum semel habere errorum in ecclesia n
hil prorsus esse reliquum, atq; id assequi, n
si qua diximus ad inquirendum via ingre
sus nunquam poteris. Constat etiam cum ali
is agendum esse: ad quos respectum habere
atq; inde tractandi rationem ducere videtu
oportere, nam & rudibus suæ quædam tri
buendæ sunt scriptiones: aliæ vero eruditi
quorum hi quidem totos se diuinis tradide
runt: illi alia colunt studia. Atq; hi rursus om
nes partim sua sponte sequuntur docentem
partim reluctantur: vt sit eis vis inferenda
pleriq; errore ducti resistunt: nonnulli affe
ctionibus, aut rationibus nescio quibus ser
vientes. Sunt autem divinorum librorum in
terpretationes, explicationes, paraphrases
sunt vniuersæ doctrinæ, atq; etiam singula-
rum quęstionum tractationes: sunt exhorta-
tiones, oriuntur errores noui in ecclesia, &
quasi reuiuiscunt veteres: vt sint profligādi,
irrepunt praui mores modo in populum v-

niuersum

uersum, modò in pastores, modò in hoc, odò in illud hominum genus: qui oratio- e castigandi sunt: alias blandè, alias seueri- te adhibita: prout res tempusque postu- re videatur. In summa tot sunt scriptionum enera quibus opus habet ecclesia: vt enu- erari omnia vix, ac ne vix quidem pos- nt. Ita autem facillimè quid te aggredi po- issimum expediat, intelliges: si scriptionum enera hęc animo repetens, & in singulis sub- sistens nonnihil, quæ in quoq; inesse opor- eat, hoc est, qui rerũ delectus, quæ tractandi atio, quæ prudentia, quod artificium expẽ- deris, tum autem videndum erit, quid ex- et: quid desiderari posse videatur. De vno genere si dixero: promptum erit, quid de om- ibus velim intelligere. Quædam sunt scrip- a quibus errantes nobisque aduersarios ad veri conamur agnitionem pertrahere, pri- mum itaq; illud cetum est: qualibuscunque tandem rationibus vtare, qui eas non expẽ- derint, apud eos nihil habituras ponderis, perturbatum autem animum siue ira, siue o- dio, ad rationum momenta recte expenden- dum idoneum nequaquam esse. Quæcunq; igitur iram aut odium mouere possunt, ca- uenda omnino sunt, quæ vero ad emollien- dos animos pertinent, studiose adhibenda. Ex quo intelligitur criminationis atque con-

vitij

vitij genus omne inſtituto eſſe maximè adverſarium, illud etiam irritare adverſarium ſolet mirum in modum: ſi videri velis in cõtroverſia eſſe quæ non ſint: vt ſi tribuas ei quæ neq; dicit, neq; ſentit, id quod accidere ſæpe ſolet: quum quod ex illius dicto quopiam, quamlibet rectè, colligimus: id eum dicere aſſerimus: vt cum dicimus Pontificios Papam pro ſuo deo colere, aut plus Papæ quam Deo credere. Atq; illud eo pertinet etiam ſi vt amplior ſit redarguendi copia aliter eorum interpretemur verba, quam ipſi velint, ſed & ſi erroris magnitudinem turpitudinemq; intempeſtiuè exaggeres: quo minus agnoſcere errorem poſſit, effeceris: atque ita infenſum, pertinacemq; reddideris, præſtiterit ergo excuſare potius initio: re autem demonſtrata, ſi tam apertis ac certis rationibus admonitum non reſipiſcere turpe ſupra modum fore oſtendas, ab re non fuerit. Quoniamque ſcripti eiuſmodi duæ præcipuæ ſunt partes: vna, vt adverſariorum argumenta refellas: altera vt tua confirmes, illaque aut nulla ſunt, aut falſa, aut infirma: cavendum eſt ne confutandi confundatur ratio: dandaque opera vt aduerſarios quamminimè offendamus, itaque argumentum nullum ſi fuerit, neque videatur eſſe: non intelligere te dices quid eo efficiatur, ſimili

addita

ddita ratiocinatione cuius constet falsam
se conclusionem, si videatur, nec sit, non
potinus fallacias, ac dolos clamabimus:
d commoda solutione modestè vtemur,
falsum: non insultabimus odiose: sed satis
erit testimonia comiter requirere, si infir-
mum erit: fatebimur coniecturam aliquam
afferri: sed multo esse certiora argumenta
contrariam in partem ostendemus. Sunt e-
nim qui egregiæ suas se tueri partes arbitrã-
tur: si nullum adversarij verbum reprehen-
sione carere vel grauissima passi fuerint, at-
que ita consequuntur, nimiũ videndo pror-
sus nihil vt videant, quoniamque persuasio-
nis (inveteratæ præsertim) incredibilis
quædam vis est: illud pro certo est statuen-
dum: nisi firmissima quæque intulerimus,
eademq; maximè perspicua fecerimus: ina-
nem operam nostram omnem futuram, in
quo dupliciter peccatur: aut enim non satis
certa notaque ad nostra confirmandum su-
mimus: aut ex ijs quæ sumuntur, non satis
apparet effici id quod volumus, itaque &
demonstrandi initium à rebus adeo firmis
perspicuisq; vt negare ea adversarius non
possit, faciendum est: & ita coniungi cum
re quæ in controversiam venerit oportet:
vt appertissimè appareat, ijs potius & hanc
sequi necessario, quoniamque omnino plus
virium

virium est in vna firma solidaq; demonstratione: quàm in sexcentis probabilibus argumentationibus: nolim scriptorem curare admodum, quam multis argumentis oppugnaret adversarium, sed quam validis malimque idem telum si valde sit acutum alia videlicet atque alia verborum formâ (quod commodè ingeniosa oratorum arte fit) vibrari: quàm magno numero somnum ne quid aliud dicam, induci. Explicanda vero sunt omnia quanta maxima fieri potest perspicuitate.

Hoc ergo in genere si explorare libeat rectum nec ne sit quod agas: id ego hoc faciendum ratione putem: requiritur prudentia in rebus sic tractandis, vt adversariorum animum emollias potius, quam vt magis ac magis exacerbes, in quonam igitur ex omni scriptorum numero eiusmodi elucet prudentia? In M: Tullio nimirum ac Demosthene, quibus sæpe magnorum virorum atque ipsius populi confutandæ sententiæ fuerunt quorum tamen animos à se alienatos minimè volebant, qua igitur dexteritate illi vsi sunt (& si in rebus valde illis quidem diversis) vide an eam imitati fuerint istis in controversijs nostri. Quanquam si Pauli obserues ea in re lenitatem: alios ad imitandū vt tibi proponas, nihil opus fuerit, pūgit ille

quidem nonnunquam: sed mox vulnus
oblinit: vt reprehenso talem castigatio-
m inuidere possis: ad captandam autem
mam benevolentiam nedum offensio-
n omnem declinandam efficacius fieri
sse videatur nihil, sed genus hoc pruden-
non tam industria imitari, quam nun-
am intermissis precibus à Deo impetra-
oportet: quippe cuius vna sit magistra di-
na quædam charitas. Requiritur etiam
ximum atque adeo violentum quod-
m argumentorum robur? In quibus er-
eiusmodi cernitur maximè? Certè si res
sas spectes, in Mathematicis: si rationem,
gumenta ipsa validissimè torquendi, in o-
toribus eisdem. Age igitur, confer cum
athematicis nostros, illos videas suas de-
onstrationes à pronunciatis tam certis at-
e notis exordiri: vt imperium audire pu-
at, tum autem ea tali contexunt ordine:
neque medium vllum transiliant: neque
notiori priorem vnquam locum tribuant,
que fit vt tam prostremis assensum accom-
odare quam primis necesse habeas, nostri
que exoriuntur sæpe vnde oportebat:
ita media transiliunt: vt quo pacto poste-
ora cum primis cohæreant: non facilè ap-
reat, quo fit plerunq; vt assensum non nisi
suis extorqueant, sæpe etiam quæ firmis-

sima

ſima habent ſuæ cauſæ adiumenta: ea inn
re potius videntur, quàm explicare. Ora
res illi contrà: in quibus multũ ſpei habe
in ijs diu commorantur, atque ad ea in au
entium animis penitus infigendum ni
ſibi reliqui faciunt, ſic perſpicuitas ad earu
exigenda eſt tractationum exemplum, q
maximam vnquam ſunt adeptæ. Ac ne ab
ſurdè videamus ſacris in rebus demonſtr
tiones quales Mathematicorum ſunt requi
rere: quid velimus planius faciendum e
equidem initia alia ne optanda quidem ex
ſtimo: quam certiſſimam primum diuino
rum librorum fidem: proximè autem lo
illa quorum adeo aperta atque ſimplex ſi
interpretatio vt de ea nulla oriri poſſit con
trouerſia. Sed neque ſanus opinor quiſquam
duo illa reiecerit diſciplinarum omnium cõ
munia: Vnumquodq; aut eſſe aut non eſſe:
nihil ſimul eſſe & non eſſe: quæq; neceſſario
ex ijs ſequuntur, vt pugnantibus inter ſe in
terpretationibus locus eſſe nunquam poſſit.
Quod ſi alioqui vt demonſtrationes noſtra
ab ijs quæ ſuo in genere maximè ſint cert
atq; perſpicua initium ducant, nulloq; præ
termiſſo medio, neq; turbato ordine ad id
quod agitur perveniant contendimus: quis
niſi maximè iniquus atque planè ſtupidus
æſtimator reprehenderit? Hoc igitur pacto

excutienda

excutienda esse scriptorum genera singula existimo: videndumq; (vt dixi) quid in quoque præstitum hactenus fuerit: quid nostræ posterorumq; relictum industriæ: ac demum cogitandum: quid tibi de te polliceri habeas, quod si diligenter feceris: non deerit (mihi crede) in quo maximo cum fructu tuam ponas operam. At summa omnia in quoq; genere cum requiras: quis præstare se posse speret? Inquies. Quid? An aliud sibi proponerit sagitarius quo collinearet: quam medium scopum? Aliud est enim quid coneris statuere: aliud, quantulumcunq; consequi potueris, vtrum evulgandum illud sit, deliberare, illic enim nisi tibi absolutissimum quod sit, proposueris: ne illud quidem quod potuisses, assequere, hic non tam quantum à profecto procul absis videndum est: quam quantum remp. tua scriptione iuveris: vt si res cognitu valdè vtilis fuerit, tuque multo meliorem in eam quam quisquam alius operam collocaueris: aut cum nemo attigerit antè: tu primus lucis aliquid attuleris: tametsi enim multa desiderentur adhuc, quæ vires tuas forte superent: nisi tamen exire in publicum patiare: animi fuerit (me quidem iudice) nimium aut timidi, aut elati: sed certe reip. non nimium amantis. Tantum illud canendum est: ne, cum maiora forte

 possis

possis: ideo non præstes: quòd conatus non fueris: sed imprimis Deo authore tentanda omnia sunt, ab illo & consilium, & successus incessanter est petendus, sine quo certum est futurum: vt quo plurimum prodesse ecclesiæ sperauerimus: eo turbaturi eam simus maximè. Cæterum necessaria est omninò in aggrediendo magna quædam, sed minimè illa tamen præceptis audacia: vt summa omnia tibi proponas: nihilque prætermittas, quantum facere, enitique possis, quin tandem assequare, in quo Zeuxis memorabilis imitanda est industria: qui Crotoniatis Helenam forma vndequaque perfectissima effícturus, cum non omnia ex quibus constaret excellens illa quam quærebat muliebris pulchritudinis forma, in vno se reperire posse corpore speraret: quinque formosissimas delegit virgines: vt quod in quaque excelleret maximè, id ipse in suum transferre exemplar conaretur, atque ita opus perfecit omni laude maius. Idem ego lucubrantibus aliquid faciendum censeo: vt quæ in quoque scriptore maximè laudentur: ea sibi ad imitandum audacter proponant, req; semel ad calcem producta, videndum est quid assecutus fueris: quid desijt: quid etiã corrigere te posse speres, atq; id tentandum

est

pluries, interposito præsertim à prima
iptione tempore aliquo: vt quasi non iam
, sed aliena perlegentis iudicio vti liceat
iore, existunt tamen eiusmodi etiam quæ-
m ingenia: vt quantumcunq; possunt, id
ima quaque scriptione assequantur: quæ
o magis expolire deinde opus conantur:
rudius reddunt, vt dicere possis horum
am opus facere mallei, maleumque li-
. Sunt autem id genus homines mirè
mpti: sed iudicij expertes: verborum re-
ndant copia: vt quis vno pede stans (quē-
modum de se iocatur quidam, quem ta-
en vel hoc ipso, quod de suis scriptis rectè
dicet, horum in numero non pono) tres
nflaturus sit libellos: sed quam succi ple-
s, noli quærere. Huic hominum generi
æ præcepta dem, equidem non habeo,
m cum iudicio careant: præceptis cum iu-
cio vti nunquam poterunt, cui vero iudi-
j inest aliquid: eum à lambendo suo fœtu
istere nimis cito nolim. Suadeo etiam vt
nicos consulas: sed ita, vt haud plurimum
men in ijs positum spei habeas, ferè enim
t verentur ne offendant sincere monitum:
raptim ita percurrunt: vt quæ nota dig-
sint, animadvertere non satis possint.
d extremum tua deposita & iudicis sump-
persona, sed eius qui ad vnam Dei glo-

 riam

riam sensumque suas omnes conferat cogitationes, expendendum est etiam atque etiam: tantus ne fore videatur operis (si exeat) fructus, quale illudcunque tandem fuerit: vt quod tempus eius dandum lectioni erit, non melius collocaturi plerique sint in quo illa erunt cogitanda: hinc quidem quid complectatur liber, & quam bene: & quanti ea res sit: illinc autem quæ ferè sint in manibus, & quam multa. Hæc omnia spectarentur: & si demum subduceretur ad hunc modum ratio: primum quidem multi nihil ederent, deinde etiam quidam haudquaquam librorum montes nescio quos molirentur, atque ita pro tam multis libris pauciores quidem, sed multis partibus pretiosiores haberemus. Volumus omnes omnia vtinam satis bene singuli singula aut certè pauca possemus, sed quorsum hæc tam multa? Scilicet vt plane intelligeremus quatenus tibi sim author, & vt scribas: & vt edas vulges, equidem non dubito (quo es ingenio, atq; vt es ab optimarum disciplinarum cognitione instructus) quin si vires intenderis præclarum aliquid elaboraturus sis. Pauca conare: sed vt perficias, ad nimis multa si sapis, animum non adijcies. De tuo Euangelico præcone: locus est haud ita à multis pertractatus, nec scio à quo tam luculente

plenè: vt non arbitrer tui lectioni perhoestum locum relictum, atque eiusmodi est iam: vt oportune, importune, inculcari m identidem oporteat, quare interfuisse clesiæ illum edi, nihil equidē dubito, quod num ego iudicare possum. Cæterum poueris ne, si summum adhibuisses conatum solutiorem emittere: id (vt ego quidem ntio) tui est vnius cognoscere, & si quî otuisset oratio in eruditorum hominum tu habita, multis (vt fit) flagitantibus aicis deberi, vt lima ne desiderari quidem re videatur.

Sed quòd me, quod in alium statuerim re vt vtar, qaasi pilam scitissimè tu quidē torquens, mones: id vero est eiusmodi: vt quius fieri posse videatur nihil. Itaque nori vicissim otij reddenda tibi ratio fuerit iqua. Post illud tempus quo excidit nobis choatum illud de methodo opusculum, is me bis sedem ac locum mutasse. Argenratum primo deinde in Angliam: vbi aeo frequentes incidunt mihi à studijs auotiones: vt quantum promoueam profeo pœniteat. Causæ ferè leues sunt: sed quius non parere non possum, interim tamen nscriptam iandudum à nobis nostrate linua muniendorum oppidorum artem lanam fecimus. Sed versio nouum pene o-

pus fuit, quæ mihi ſcriptio nequaquam facilis extitit, qui primus (quod ſciam) hanc rationem arte complecti auſus fuerim, mitto difficultatem noua inventa latinis verbis exprimendi, homini præſertim qui bona vitæ parte inter Bartoli, Baldi, & eius ferinæ hominum ſordes conſumpta, multiſque annis aulicæ vitæ, ſed minimè tamen otioſæ datis, ſerò admodum ad politiores muſas acceſſerit. Quod addam operi iam non habeo, ſed quominus edam cauſis impedior quibuſdam, quas commemorare hic nihil eſt opus. Vt autem, quicquid eſt operæ id iſtam in artem conferrem: ex parte priuatis ſum rationibus adductus, etenim in hoc voluntario meo exilio inopiam vtcunq; ſublevat: & otij ad alia ſtudia ſuppeditat nonnihil, impetrato mihi ab huius ſapientiſſimæ atq; optimæ Reginæ liberalitate honeſto ſtipendio. Tandem etiam animum ad perficiendam vel potius de nouo inchoandam ſuſceptam olim de Dialectica ſcriptionem adieci, rem ſane difficilem ac faſtidij plenam: ſed tamen ni fallor vehementer neceſſariam, videtur enim quæ adhuc extat vtilitates nequaquam præſtare tantas, quantas & pollicetur: & præſtare videtur poſſe: ſi tandem aliquando, veram eius aſpicere effigiem ſuũ illud exẽplar quod ipſa in natura eſt impreſ-

ſum

sum ad vium referentem licuerit. Quanquam autem minimè prolixa futura est scriptio, multo tamen opus habet tempore: tum propter rei difficultatem: tum etiam propter eas quas mihi ipse indixi leges. Video quid susceperim: rem videlicet à sexcentis tractatam, vt nisi conspicuus extiterit laboris nostri fructus: nemini non stomachum tanquam sæpe recocta crambe moturi simus. Intelligo etiam me in seculum incidisse cultum præter modum, nec tam certè vereor tam eorum qui regnare nunc videntur iudicia: quam exorientem quandam seculi adhuc paulo cultioris lucem pertimesceo, etsi enim multos habuit habetque ætas nostra viros præstantes: adhuc tamen videre videor nescio quid magis futurum. Vt alia prætereram: stupore affecerunt me non ita pridem Dialogi decem de historia, & nuperrime totidem de Rhetorica nostrate lingua à Francisco Patritio homine (vt audio) Dalmata conscripti. Quid quæris? Nihil hercle est propius quam vt omnes iam Platones atque Aristoteles contemnam, acumen est incredibile: iudicium politissimum, lepore ita condit omnia: vt satietatem afferre prolixitas nulla posse videatur, magna audet: sed ita præstat, vt si multo maiora polliceatur facile sit fidem habiturus. Accedit ad istius

us

is adeo præstantis ingenij summam commendationem: quod amplissimos suos thesauros neque tegere avare, neque ostentare ambitiosè: sed liberalissimè, modestissimeque expositos communibus omnium bonorum ingeniorum commodis velle videatur, adeo aperto ac perspicuo vtitur docendi genere. Equidem serio dico ex ijs quæ videre licuit, ita conijcio: effecturum eum, si vixerit aliquandiu (vix enim virilem ingressus est ætatem) vt quod invideat seculum nostrum antiquitati ingeniorum quidem præstantia habiturum non sit, eriget mihi crede in spem suo exemplo multorum animos, fore vt si graviter contenderint, multo pleniorem firmioremq; assequantur rerum quarumlibet cognitionem, quam posse iam quisquam videbatur, quin etiam (nisi ego male ex vngue leonem) expeditissimam ad id monstrabit viam, demumque multa post secula intermissum disputandi genus quoddam revocabit & subtile prætermodum, & accuratum, quod si acciderit: equidem multorum librorum vitæ qui nunc magno sunt in pretio timeo vehementer. Neq; tamen nō intelligo fore vt de Patritij toto disputandi genere plerique longè aliter iudicent, ac nos facimus: & pueriles tantum argutiolas esse cavillentur. Sed ij quod telum in Patritium iecerint

erint: eodem ſciant ſe per ejus latus Pla-
nem, cui is ſe quam ſimillimum eſſe volu-
ſauciaturos. Non enim ſi puerum refert
ritius, dum fortè prolixius inquirit quid
hiſtoria: tueri Plato nomen ſuum poteſt:
i haud minus prolixe definitionem & ſo-
iſtæ, & regis inveſtigat. Nam ſi quid inter-
inter hunc & illum, hoc intereſt: quòd
ato perſæpe eum quem redarguit, reſpon-
re facit: quomodo nemo niſi valde ineptus
ſponderit. Patritius ea tantùm refellit: quę
iam mediocri quodam acumine pruden-
ąque præditis excidere potuerint. Ex quo,
non alius, hic certe maximus percipi fru-
tus poteſt, quod ſic palàm fiat: quantis in
enebris verſari neceſſe ſit eos qui omnibus
n rebus tantùm pingui quadam vtendum
utant Minerua. Deinde Plato ſub Socra-
is perſona tantum redarguit: vix vnquam a-
ſtruere quicquam videtur. Patritius falſas de-
ſtruit opiniones, vt ſuſtituat ſtabiliatque ve-
tas. Idq; facit vſqueadeò accurate: vt ne im-
pudẽtiſſimo quidem callidiſſimoq; ſophiſtę
vllum dicturus ſis relictum cauillandi locum.
Puerile autẽ ſi quis appellare illud diſputan-
di genus velit: quod imitari, ne ſi maximo
quidem conatu enitatur, valeat: quoque effi-
caciſſime debelletur error, aſſeratur veri-
tas: eam ego vocem audacter non pueri ſo-

lùm

lûm, sed planè dementis, aut certè vehementer maligni esse hominis dixerim. Hæc igitur me ratio multò cunctantiorem videlicet in scribendo facit: ne edam aliquando: cujus me statim pœniteat. Sed opus tamen sic vrgeo: vt nullam diem abire patiar sine linea. Cæterum quid pollicear nondum habeo, vt nunc quidem est: nobis ac Musis canimus. Quòd si quid assecuti esse videbimur. Non invidebimus vtilitati publicæ. Illud exploratum habeo: saltem certè mihi conatum hunc supra modum vtilem futurum.

Habes mi Wolfi adeo verbosam epistolam: vt posthac nihil minus imperaturum te mihi suspicer, quàm prolixitatem. Res autem attigi eiusmodi, quæ justum potius volumen quàm epistolam requirerent. Itaque vel hinc satis futurum est materiæ de qua sæpe inter nos per literas colloquamur. Interim me, quod facis, ama. Ioannem Frisium quæso, & Iosiam Simlerum saluta meis verbis diligenter: quos ego viros propter summam humanitatem ingeniiq; & doctrinæ elegantiam, plurimi facio. Vale.

Londini XII Kal. Decemb.

MD.LXII.

INDEX RERVM præcipuarum quæ singulis Libris continentur.

Lib. I.

NOn disputant homines hodiè sed rixantur, digladiantur, fervidè, maledicè. p. 18
In controversiis tractandis summa lenitas ac mansuetudo necessaria. 26
Nonnulla scimus in sacris Scripturis, plura opinamur, 33
Divino verbo soli, spiritui, precibus insistendum. 35
A curiosis quæstionibus abstine, sectare utiles, quales, quaque, utræque. 44

Lib. II.

IN magni momenti controversiis astus Satanæ. 56
Ad odia, arrogantiam, convitia stimulat, 57
Erroris author tractandus leniter & amicè. 61
In obiurgationibus absit acerbitas omnis. 70
Seductor quo pacto sanandus. 73
Argumentis ad hominem & rem idoneis. 77
Sed id semper age ut vincat (non tua opinatio sed veritas. 85
Disputationem ingressurus superbiam pelle, indue modestiam. 91

Lib. III.

AUthoritate, & primò Ecclesiæ. 101
Cavendum autem ne temerè damnetur sive dogma sive homo. ib. & 142
Distinguenda sedulò capita fidei, necessaria & certa, à controversiis. 102
Dogmata ritè & cum iudicio ponderanda. 106
Et trutina hic vtere soli Dei verbo. ib.
De cognitu creditúq; necessarijs. 109. & 116
De ijs quæ ex principijs consequuntur. 112
In cæteris concordiam fraternam cole. 131
Secundo, magistratus. 145
Controversia religionis, an gladio dirimenda, aut accersendus carnifex ad errantes. 146
Parabola de zizanijs excutitur. 151
Verè telum vnum vnicumq; confodiendis hæresibus, Dei verbum. 170
Non sit magistratus minister alienæ libidinis seu furoris. 171
Palinodia suppliciorum metu non extorquenda. 176

Lib. IV.

DEpravatur nonnunquam doctrina, nemine animadvertente. 180
Caussa mutationis illius partim in doctrina ipsa, partim in mutationis modo quæ paulatim sensimq; fit, sine sensu. 182

Aliquando

Aliquando in ijs qui docent ob magnam eruditionis & sanctitatis famam. 191
Aliquando eorum qui docentur in curia sive inscitia. 197
Cautiones ad puritatem doctrinæ conservandam. 200
Ipsis scripturæ verbis phasibusq; anxie inhærendum. ib.
Libertas prophetandi modesta & moderata huic rei vtilissima. 203
Sed absit contendendi libido, verecundè modesteq; agire oportet. 210
Conciliorum authoritas, an summa, irrefragabilis. 213

Lib. V.

Sanctimoniæ fingendæ artificia. 222
Quidam vt se sanctos simulent rigidè tetriceq; alios censent, damnantq;. 227
Plerią; ipsi sibi vana pietatis specie illudunt. 237
Quum summi viri multoties hic fallunt se, suũ causam agunt quum Dei se agere putant. 240
Adeo effervescunt, si quis sibi ausit contradicere. 7.ibib.
Ad convitia promptissimi, in iis facundi. 244
Ficta plurimorum in Deum fiducia, ac etiam gratitudo. 256

Suo

Suo acumini, ingenio, laboribus, magis quam Deo fidunt. 260
Qui fit ut scientes prudentesq; multi peccent. 274
Conservandæ morum puritati utilis Ecclesiastica censura. 278
Sed in ea exercenda multæ fraudes impuri genii. 279
Pœnitentia publica nec necessaria, nec utilis. 281

Lib. VI.

Opinionum de religione modesta libertas regno Satanæ inprimis adversatur. 225
Satagit is ut tollat omne veri inquirendi desiderium. 294
Præcipuè ut rejeciat populus sacrorum curam & lectionem in pastores. 297
Mos, scripta vel authores citandi improbandus & periculosus. 304
Quibus artibus firmet Satan in animis vulgi errores. 308
Indicia falsa & fallacia religionis veræ falsæve. 313
Qui Ecclesiæ præsunt quomodo irritentur in veritatis professores. 318
Et qui reipublicæ. 319
Confessionum, quæ à singulis exiguntur incommoda multa & magna. 323

LIB. VII.

NE eijciantur errores, ne intret veritas quo pacto conetur Satanas. 331
.e sint ulli qui doceant, calumniis tales aggreditur. 336
.m suppliciis metum incutit, aut spem alit, allicitq; præmiis. 344
.a omnia facilè contemnet vir sanctus. 345
.d id agit maximoperè, ut populum in receptis erroribus obstinatum reddat. 348
Monita salubria iis qui veritatem propagare cupiunt. 356
.e se mutuo maledictis conficiant. 362
.e publicis Ecclesiarum confessionibus quid sentiendum. 364
.ptandum fidei symbolum commune & quale. 366
.ormula talis symboli ex authoris mente. 373

LIB. VIII.

SAtan versatissimus, indefessus insidiator, dolos suos astu colit. 391
.unquam non mali aliquid molitur apertè vel subdolè. 396
.ietatis speciem larvamq; sæpe induit. 398
Quo fuco sanctissimis viris nonnunquam imponit. 401
.a ut imprudentes Satanæ aliquando suam

locent

Suo acumini, ingenio, laboribus, magis quàm Deo fidunt. 260
Qui fit vt scientes prudentesq́ multi peccent. 274
Conservandæ morum puritati vtilis Ecclesiastica censura. 278
Sed in ea exercenda multæ fraudes impuri genii. 279
Pœnitentia publica nec necessaria, nec vtilis. 281

LIB. VI.

OOpinionum de religione modesta libertas regno Satanæ inprimis adversatur. 225
Satagit is vt tollat omne veri inquirendi desiderium. 294
Præcipuè vt rejiciat populus sacrorum curam & lectionem in pastores. 297
Mos, scripta vel authores citandi improbandus & periculosus. 304
Quibus artibus firmet Satan in animis vulgi errores. 308
Indicia falsa & fallacia religionis veræ falsæve. 313
Qui Ecclesiæ præsunt quomodo irritentur in veritatis professores. 318
Et qui reipublicæ. 319
Confessionum, quæ à singulis exiguntur incommoda multa & magna. 323

Lib. VII.

NE eijciantur errores, ne intret veritas quo pacto conetur Satanas. 331
...si sint vlli qui doceant, calumniis tales aggreditnr. 336
...m suppliciis metum incutit, aut spem alit, allicitq́ premiis. 344
...ue omnia facilè contemnet vir sanctus. 345
...d id agit maximoperè, vt populum in receptis erroribus obstinatum reddat. 348
Monita salubria iis qui veritatam propagare cupiunt. 356
...e se mutuo maledictis conficiant. 362
...epublicis Ecclesiarum confessionibus quid sentiendum. 364
...tandum fidei symbolum commune & quale. 366
...ormula talis symboli ex authoris mente. 373

Lib. VIII.

SAtan versatissimus, indefessus insidiator, dolos suos astu colit. 391
...unquam non mali aliquid molitur apertè vel subdolè. 396
...ietatis speciem larvamq́ sæpe induit. 398
Quo fuco sanctissimis viris nonnunquam imponit. 401
...a vt imprudentes Satana aliquando suam locent

locent operam. 4
Eminentes præcipue aut vero crimine ma-
bet, aut calumniis. 4
Occasiones rei suæ undequaq; arripit. 4
Supremum autem veteratoris huius studium
lites serere ac dissidia. 4
Excutienda ergo securitas, arma induen-
contra hostem tam vafrum, tã varium. 4

FINIS.